

S. PUFENDORFII

DE

O F F I C I O

HOMINIS & CIVIS

JUXTA

Legem Naturalem

LIBRI DUO.

NOTIS locupletavit & illustravit, INDICEMQUE
Rerum subjunxit

THO. JOHNSON, A. M.

Coll. MAGD. CANTAB. Soc.

CANTABRIGIÆ,

Impensis GUL. THURLBOURN, Bibliopolæ.

Prostant apud KNAPTON, INNYS, & VAILLANT, Lon-
dini; & FLETCHER, & CLEMENTS, Oxonii.

MDCCLXXXV.

SEPT. 15th 1735.

Imprimatur.

W. TOWERS, Procan.

PRÆFATIO EDITORIS.

Nolumus multa præfando, ut
moris est, lectorem diutius
in limine morari; cum ne patien-
tia ejus & otio abutamur, tum ne
liber, qui jam satis pinguescit, in
majorem quam par est molem ex-
crescat. Nolumus vel in laudi-
bus auctoris longe celeberrimi e-
narrandis, vel in disciplinæ quam
trahit præstantia & utilitate præ-
dicandis tempus contere. Notif-
sima hæc omnia, & fere quoti-
dianæ operæ. Attamen pauca sunt,
quæ de ratione & instituto no-

stro in libro hoc edendo forsan scire
 avebit lector, & nostra intererit
 dicere ; ne miretur aliquis qua fi-
 ducia & spe, quo consilio & men-
 te post toties iteratas editiones à
 viris celeberrimis **TITIO**, **BAR-**
BEYRACCIO, **OTTONE** (ne di-
 cam alios, scil. **WEBERUM**, **TRE-**
VERUM, **CARMICHAELEM**, quos
 ipsis oculis usurpare mihi nun-
 quam contigit) adornatas & com-
 mentationibus satis superque illu-
 stratas, ipse alteram paraverim.
 Non est nostri alienos labores fi-
 nistris sermonibus carpere & lace-
 rare, etsi votis & desideriis no-
 stris haud prorsus satisfaciant. Ne-
 mo inficias ibit viros illos doctissi-
 mos in **PUFENDORFIO** adornando
 utilissimas operas præstitisse : pla-
 ne injustus essem, si illos præclare
 (proculdubio longe supra meas vi-
 res & moduli rationem) in hac
 pa-

palæstra se exercuisse haud lubenter agnoscerem, ex quibus uberri-
mos ipse fructus percepi. Sed plus
vident oculi quam oculus; & si
priorum hominum laboribus adju-
tus ipse his longe inferior opuscu-
lum *Pufendorfianum* meliori forma
& habitu è prelo exire jussero, minus
tametsi laudis & gloriolæ (quam
ex hac re nequaquam capto) mihi
exinde accreverit, non minus ta-
men commodi & fructus percipiet
lector novitius, & in hisce rebus
parum exercitatus. Etenim non
est nostri instituti aut expectatio-
nis, ut doctis & harum rerum pe-
ritis prosim; hoc solum in vo-
tis est, ut tyronibus quiddam ad-
jumenti afferre possim, & Juven-
tuti, Academicæ præsertim, quæ
Juri Naturali operam dat, noti-
tiam ejus faciliorem reddam. Fa-
teor equidem affatim scriptorum.

reperiri posse, qui hanc materiam cum laude tractarunt: inter quos primas partes tenere GROTIUM & PUFENDORFIUM nemo est in hisce literis mediocriter versatus, qui non ultro agnoscit. Ille vero eruditus scribens, tyronibus se minus utilem præbuit, quippe quod stylus brevis & terminis scholasticis impeditus haud facile intelligatur, & testimoniis veterum perpetuo refertus non nisi adultis & his literis imbutis tentandus sit. Præterea tota ejus hypothesi falso fundamento nititur: in his præcipue claudicans, primum quod *Jus Naturale* ab abstractis rerum naturis, seposita Dei voluntate, derivet; deinde quod *Jus Gentium* à Jure Naturæ prorsus distinctum & diversum, idque ex moribus gentium Proteo mutabilioribus quodammodo exsculptum,

ptum, sibi in mente fingat: ob
 quas causas multis ambagibus &
 difficultatibus sæpe sæpius impli-
 catur. Noster vero PUFENDOR-
 FIUS, in gratiam tyronum “ brevi
 “ & perspicuo compendio (verbis
 “ ipsius utor) præcipua juris na-
 “ turalis capita exposuit; ne si ci-
 “ tra cognitionem velut elemen-
 “ tarem in diffusa ejus disciplinæ
 “ spatia sese immiserint, copia
 “ & difficultate rerum protelen-
 “ tur.” Certis & firmissimis prin-
 cipiis Systema adstruxit; legis na-
 turalis originem & auctoritatem
 ab ipso naturæ auctore deduxit;
 officia hominis ab ipsius indole &
 natura sociali profluere docuit;
 omnia denique (paucissimis mino-
 ris momenti exceptis) subacto in-
 genio & acri judicio construxit,

* Vid. Præfat. Auctoris, § 1.

& si minus copiose & ornate, vere tamen apteque dixit.

Cum igitur Juventutem, quæ in nostro Collegio bonarum literarum satagit, erudiendi instituendique mihi demandatum sit munus; id vero maxime necessarium habui, ut Jurisprudentia & Philosophia Moralis, in quarum studio omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinent, ratio & disciplina continetur, in Pupillorum gratiam illustrentur: hunc ad finem PUFENDORFIUM mihi ducem seligi, & ex eo quæ ad *Jus Naturale* & *Mores* spectant, docere & exponere suscepi; Juventutem nostram bonum exinde fructum percepturam esse sperans: nec ut opinor spes me fefellit. Sed cum eas plurima in hoc libello præclara & bonæ frugis invenerim, facile tacui, non omni-
bus nu-

meris absolutum esse ; multa perquam necessaria extremis tantum labiis attingere ; nonnulla prorsus omittere ; pauca denique (quod humanum est) perperam tradere. Omnia hæc in libro exponendo ut auditorum gratia mihi notanda esse duxi : ideoque memoriæ causam animadversiones, quæ vel legendo vi-vel cogitando mihi occurrebant, in chartis commisi, quas singulis libelli foliis interposui. Ex hoc fonte & origine PUFENDORFIUS jam hac nova facie & ornatu in publicum prodit. Nihil tale me ex-ditabar, cum notas exscripsi, quæ nostris omnino & Pupillorum pauperum usibus destinatæ fuerunt : sed cum privatis meis commodis cumque inservire expertus sum, aliis & etiam haud prorsus inutiles esse ita posse speravi ; ideoque animus utilitatis publicæ, præsertim academicæ

micæ, studiosus in propriis scriniis sc
 eas diutius delitescere haud passus po
 est. Quænam in iis præstitimus, ba
 & in quibus præcipue utiles esse qu
 possunt, paucis accipite.

Cum plurima ab ipso auctore sti
 penitus omittantur, alia vero ni-æ
 mis concise tradantur (ut supra vi
 monuimus) id præcipue laboravi ex
 ut ea supplerentur, quorum accessio
 sione ipse liber una cum notis ju & c
 stum systema tum Jurisprudentia con
 tum Philosophiæ moralis conficere effu
 posset. Hæc autem vel ex protem
 prio penu, vel ex probatissimis
 auctoribus, quales sunt GROTIUS, qua
 SANDERSONUS, BUDDEUS, & c. and
 subministravi. Nolui unquam illor
 la meipsum dicere, quæ magis
 apte & ornate alius quisquam eli
 prius dixerat. Spero itaque m
 lectoris veniam impetrare posse
 quod cum deficit auctor, ex aliis d
 scrip

scriptoribus ea, quæ ad rem pro-
 positam pertinere maxime vide-
 bantur, identidem allegavi: ne-
 cesse quid illi fraus esse, cum ipsorum
 nomina semper subjeci. Sæpe
 etiam exemplis singularibus ge-
 neralia auctoris præcepta illustra-
 ravi; modo ex jure civili, modo
 ex veterum philosophorum, ARIS-
 TOTELIS, CICERONIS, SENECE,
 &c. scriptis, iis, quæ magis re-
 condita & obscura sunt, lucem
 conferre conatus fui. Errores i-
 proptem, in quos nonnunquam labi-
 mur auctor (ecquis autem non ali-
 quando dormitat?) diligenter no-
 tandos esse duxi. Deinde in gratiam
 illorum, qui eandem materiam fu-
 agius & prolixius tractatam videre
 velint, parallela loca GROTHII &
 MUFFENDORFII in opere majori
 semper adumbravi: adeo
 alii duos istos auctores, si quis ve-
 lit,

lit, pro perpetuo commentario ad
hoc opusculum sibi comites habeat.
Denique Indicem rerum, tam quæ
in textu, quam quæ in notis oc-
currunt, subjunxi. Nil aliud re-
stat, quod lectorem monendum
esse volui, nisi quod conatibus
nostris faveat, & si quæ maculae
irreperint,

—Quas aut incuria fudit
Aut humana parum cavit natura—

nobis eas humaniter condonet.

ELENCHUS CAPITULI.

LIBER PRIMUS.

- I. **D**E *Actione humana.* Pag. 23
- II. **D**E *Norma actionum humanarum, seu de Lege in genere.* 51
- III. *De Lege Naturali.* 66
- IV. *De Officio Hominis erga Deum, seu de Religione Naturali.* 80
- V. *De Officio Hominis erga Seipsum.* 106
- VI. *De Officio quorumlibet erga quoslibet ;*
Et primo, de non laedendis aliis. 132
- VII. *De agnoscenda Naturali Hominum Æ-*
qualitate. 143
- VIII. *De promiscuis Officiis Humanitatis.* 149
- IX. *De Officio Paciscentium in genere.* 159
- X. *De Officio Sermocinantium.* 179
- IX. *De Officio Jurantium.* 186
- XII. *De*

E L E N C H U S

- XII. *De Officio circa acquirendum rerum dominium.* 19
 XIII. *De Officiis, quæ ex Dominio rerum per se resultant.* 21
 XIV. *De Pretio.* 21
 XV. *De Contractibus, qui pretia rerum præsupponunt, & fluentibus inde Officiis.* 22
 XVI. *Quibus Modis solvantur Obligationes quæ ex Pactis oriuntur.* 24
 XVII. *De Interpretatione.* 24
-

LIBER SECUNDUS.

- I. **D**E Statu hominum naturali. 25
 II. **D**E Officiis conjugalibus. 26
 III. *De Officiis Parentum & Liberiorum.* 27
 IV. *De Officiis Dominorum & Servorum.* 28
 V. *De Causa impulsiva constituendæ Civitatis.* 28
 VI. *De interna Civitatum Structura.* 29
 VII. *De partibus summi Imperii.* 29
 VIII. *De Formis Rerumpublicarum.* 30
 IX. *De Affectionibus imperii civilis.* 31
 X. *De modis acquirendi Imperium, in primis Monarchicum.* 31
 XI. *De*

CAPITULUM.

erul	XI. De Officio summorum Imperantium.	321
19	XII. De Legibus civilibus in specie.	328
m pe	XIII. De jure Vitæ & Necis.	333
212	XIV. De Existimatione.	343
217	XV. De Potestate summi Imperii in bona Civitate contenta.	348
pra	XVI. De Bello & Pace.	351
e Off	XVII. De Fœderibus.	362
222	XVIII. De Officiis Civium.	368
ione		

25		
26		
m. 27		
m. 28		
e Civ		
2878		
29		
299		
3003		
316		
n, in		
316		
XI. DA IX		

ERRATA.

PAG. 4. lin. 10. leg. *malevolorum*. P. 17. l. 10. leg. *responderi*. P. 32. not. l. 19. leg. *se determinare*. Ibid. l. 23. leg. *libertatem*. P. 46. marg. l. 11. leg. *exequenda*. P. 49. not. l. 1. leg. *Met.* in Ibid. l. 8. leg. *rata*. P. 52. not. l. 22. leg. *tota lis*. P. 64. not. l. 11. leg. *accommodatior*. P. 72. l. 18. pro *Ab.* leg. *Ast.* P. 85. not. l. 5. leg. *Deorum numero*. P. 107. not. l. 5. leg. *servari*. P. 117. not. l. 3. del. *verbis*. Ibid. l. 14. post *se* add. *in*. P. 139. not. l. 9. pro *damni* leg. *domui*. P. 208. not. l. 3. leg. *transferre*. P. 211. not. l. 2. leg. *trahant*. P. 220. l. 21. leg. *minime*. Ibid. not. l. 9. leg. *Simonia*. P. 225. not. l. 3. leg. *Fur*. P. 229. not. l. 7. leg. *fu*. P. 250. not. l. 14. leg. *inveniuntur*. P. 267. not. l. 10. leg. *attine*. P. 306. marg. l. 1. leg. *forma*. P. 307. l. 22. leg. *prave*. P. 324. l. 1. leg. *temperanda*. P. 361. marg. l. 1. leg. *Inducia*. P. 368. ult. leg. *commoda*.

Illustrissimo atque Celsissimo Heroi Domino

Gustavo Ottoni Steenbock,

Comiti in Bogesund, Libero Baroni in Chronesbee & Ohresteen, &c.

Regni SUECIÆ Archithalasso, & Academiæ Gothorum Carolinæ Cancellario, &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

Illustrissime atque Celsissime COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME,

HAUT levis in diversa animum
meum distrahebat dubitatio,
num satis ex decoro foret
tantillum opus tam illustris sibi No-
minis auspicia adscitum ire. Nam ex

B

una

D E D I C A T I O.

una parte ruborem incutiebat libelli tenuitas, qui nullius ingenii aut splendoris capax erat; quippe prima duntaxat rudimenta *Moralis Philosophiæ*, ex diffusiore nostro opere fere excerpta, complectens. Qui uti fortasse aliquem præbere usum potest primum eam ad disciplinam gradum molientibus: ita si & fastigii Tui, & meæ obligationis heic habenda erat ratio, ad neutram fatis adparebat attemperatus. Ex altera parte devotissimum ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ animum stimulabant privata non minus quam publica Tua merita; ut ingrati notam sibi vehementer pertimescendam duceret, si qualemcunque occasionem negligeret, saltem contestandi, quantopere Eidem foret devinctus. Neque de illis jam meritis loquor, queis per res domi forisque egregie gestas patriam Tibi maximo-pere obstrictam reddidisti, simulque No-

men

DEDICATIO.

3

men Tuum immortali gloriæ dudum dedicasti. Ista pro dignitate recensere, historiæ labor est; quæ dum circa gloriosissima Nationis Tuæ facinora, & felicissime per tot regiones circumlata arma defudat, magnam Te semper tantarum rerum partem deprehendit; Eundemque, ubi à bellis cessatum est, primum amplissimæ provinciæ gubernandæ, post totius regni tutorio moderamini admotum, non minus pacis artibus efflorescentem admiratur. Ista potius hoc loco attingere fas fuerit, quæ in recentem hanc Academiam, in qua, invitante Optimo Maximo REGE, fortunarum sedem figere mihi datum fuit, ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA profecta sunt. Quæ Te sapientissimum juxta ac benignissimum defenforem, ac summum moderatorem nunquam pro meritis satis deprædicare potest, dum suis commodis ac ornamentis inter tantam

D E D I C A T I O.

publicorum negotiorum molem citra tædium velificantem quotidie deprehendit. Enimvero quæ peculiariter ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA in me contulit, qua cum veneratione à me æstimanda sunt? Aliis summa votorum est, ejus fastigii Viris innotescere, & probari. Ast mihi ita effusa Tua gratia allubuit, ut eandem & in commodis meis promovendis, & in assultibus malevorum abs me averruncandis, non semel benignissimam expertus sim. Quibus ut aliquid repnatur, cum longe supra mensuram fortunæ meæ sit, necessarium tamen utique fuerit saltem submisso animi cultu, & ingenua tot beneficiorum professione defungi; postquam id quoque summorum Virorum benignitas habet, ut grati contestatione animi libenter sibi satisfieri patiatur. Et quia generosis mortalium solenne est, etiam tenui sibi exhibito cul-

tui interpretatione pietatis dignationem
ultro addere; id quoque ILLUSTRISSIMÆ
TUÆ EXCELLENTIÆ bonitas sperare me
jubet, ut in magnitudinem Tuam deli-
quissē non videar, si tam exiguo opus-
culo utar in occasionem publice expri-
mendi erga eandem devotissimi mei ani-
mi. Nam splendidius aliquod, & quod
ævum ferre queat opus, abs me expectare
longum fuerit; præsertim cum immane
quantum refrigerentur ingenia, si depre-
hendant, dum vulgo sese laborant eripere,
livorem & inscitiam impune in se den-
tem exercere, otii rationem non reddi.
Novo tamen vigore efflorescet animus,
& oborta tædia ejiciet, si huncce cultum
ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA
placida fronte admissum intellexero; si-
mul in posterum de gratia, & patrocinio
Tuo securum me esse jusseris. Ita DEUS
O. M. ILLUSTRISSIMAM TUAM EXCEL-

LENTIAM, in Patriæ, Splendidissimæ Tuæ
Familiaë, ac nostræ novellæ Reip. decus
ac emolumentum, plurimos per annos flo-
rentem vigentemque conservet !

Illustrissimæ Tuæ Excellentiaë

Devotissimus

SAMUEL PUFENDORF.

Londini Scanorum

X. Kal. Febr. A.

M.DC.LXXIII.

LECTO-

LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

I. **N**I receptus plerisque eruditis mos legis *Auctoris*
propemodum vim induisset, superva-*scopus.*
cum videri poterat circa rationem
hujus scripti aliquid præfari; cum res ipsa satis
loquatur, me nihil aliud egisse, quam ut tiro-
nibus præcipua JURIS NATURALIS capita
brevi, &, ut arbitror, perspicuo compendio ex-
ponerem: ne si citra cognitionem velut ele-
mentarem in diffusa ejus disciplinæ spatia sese
immiserint, copia & difficultate rerum ab initio
protelentur*. Simul & illud publico expedire
visum, ejusmodi *Doctrina Morali* studiosæ ju-
ventutis animos imbui, cujus usus manifestus
in Vita Civili spectaretur. Et licet alias sem-
per inglorium judicaverim, aliorum diffusiora
scripta, & multo magis propria, in compen-
dium redigere^b: tamen cum superiorum aucto-

* Auctor hoc compendium literis tradidit paulo post
editum librum illum insignem *de Jure Naturæ & Gentium*.
Nam opus majus in lucem prodiiit A. D. 1672. hoc ve-
ro opusculum A. D. 1673.

^b Vid. *Julii Rondini* Præf. ad *Erid. Scandic.* in Post-
scripto. Et *Comment. ad Pullum Venet.* p. 46, 47.

ritas accederet, à cordatis vitio mihi versum iri non arbitror, quod isthoc laboris unice Juventutis utilitati dare voluerim; cujus merito tantus esse favor debet, ut in ejusdem gratiam suscepta opera, etiam ingenii & splendoris non capax, nemine indigna sit judicanda. Cæterum quin ejusmodi principia ad universam Juris disciplinam magis idonea sint, quam cujusvis Juris Civilis elementa, nemo cui sanum sinciput abnuet. Atque hæc in præsens sufficere poterant, ni quidam monuissent non abs re fore, aliqua præmittere, quæ ad indolem JURIS NATURALIS in universum intelligendam, ejusdemque limites accuratius designandos facerent. Quod eo libentius suscepi, quia hoc modo prætextus adimitur hominibus importune curiosis febriculosam suam censuram extendendi ad hancce disciplinam, quæ sæpe velut interjecta ab ipsorum provincia disjungitur^c.

*Tres fontes
scientiæ
moralis.*

II. MANIFESTUM igitur est, ex tribus velut fontibus homines cognitionem OFFICII sui, & quid in hac vita sibi tanquam honestum sit agendum, tanquam turpe omittendum, haurire; ex *Lumine rationis*, ex *Legibus civilibus*, & ex peculiari *Revelatione divini Numinis*. Ex primo fluunt Officia hominis communissima, præcipue quæ ipsum cum aliis hominibus sociabilem reddunt: ex altero Officia Hominis,

^c Intelligit *Jos. Swartzium* Theologiæ, & *Nic. Beckmannum* Juris Professorem, aliosque qui *Indicem Novitatum* in ejus libro de *Jure Nat. & Gent.* conscripserunt. Vid. Auctoris *Eris Scandica*.

quatenus

iri quatenus peculiari & definitæ civitati sub-
tu- jectus degit : ex tertio Officia Hominis Chri-
an- tiani.

III. INDE & Tres separatæ Disciplinæ pro- *Tres disci-*
veniant, quarum prima est *Juris Naturalis*, *plinæ mo-*
omnibus gentibus communis. Altera *Juris* *rales.*
Civilis singularum civitatum, quæ tam multi-
plex est, aut esse potest, quot numero sunt
civitates, in quas genus humanum discessit :
Tertia *Theologia Moralis* habetur, illi parti
Theologiæ contradistincta, quibus credenda
exponuntur. Singulæ harum Disciplinarum
modum sua dogmata probandi adhibent, suo
principio respondentem. In Jure Naturali ali- *Jus Na-*
quid faciendum asseritur, quia per rectam ra- *turale.*
tionem idem ad socialitatem inter homines ne-
cessarium colligitur. Præceptorum Juris Civi- *Civile.*
lis ultima ratio est, quia Legislatores ita consti-
tuit. Theologus Moralis in eo ultimo acqui- *Theologia*
escit, quia DEUS in Scripturis Sacris ita *Moralis.*
jussit.

IV. QUEMADMODUM autem disciplina Juris *Sibi invi-*
Civilis Jus Naturale tanquam generalem magis *cem non*
disciplinam præsupponit : ita si quid Jure Ci- *repugnant.*
vili continetur, de quo Jus Naturale silet, non
ideo hoc illi repugnare censendum est. Simili
modo si in Theologia Morali aliqua tradan-
tur, ex revelatione divina profluentia, ad quæ
ratio nostra jam non pertingit, quæque adeo &
Jus Naturale ignorat ; imperitum valde foret,
ideo illam cum hac committere, aut repugnan-
tiam aliquam istarum disciplinarum somniare.
Vice versa, si quæ in disciplina Juris Natura-
lis

lis præsupponantur ex eo quod per rationem investigari potest; illa propterea iis, quæ Sacra Literæ super eadem re liquidius tradunt, nequaquam opponuntur, sed tanquam abstrahendo concipiuntur. Sic v. g. in disciplina Juris Naturalis, abstrahendo ab illa cognitione, quæ ex Sacra Scriptura hauritur, formatur conditio primi Hominis, utcunque in mundum projecti^d, quatenus sola ratiocinatio assequi potest. Ista opponere iis, quæ super eadem conditione Divinæ Literæ tradunt, hic vero est succus nigræ loliginis, hæc est ærugo mera.

Eorum differentia.

V. ENIMVERO uti Juri quidem Civili, & Naturali, facile inter se conveniet: ita inter idem Jus Naturale & Theologiam Moralem fines regere, ac quibus potissimum partibus illa differant definire, paulo operosius videtur. Quæ super re paucis sententiam meam exponam, non quidem pro auctoritate Papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret, neque qui ex somniis divinitus immissis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis cujusdam illuminationis fiducia animetur; sed tanquam talis, cui Spartam sibi commissam pro modulo ingenii exornare cordi sit. Ita tamen, ut quemadmodum cordatos & eruditos viros meliora suggerentes lubenter audire, & citra pertinaciam prius placita emendare sum paratus: ita flocci faciam Midæ æmulos censores,

^d Qualis esset naturalis iste Hominis status, ostendit infra lib. i. c. 3. § 3. & lib. ii. c. 1. § 6. & de Jure Nat. & Gent. lib. ii. c. 1. § 8. & c. 11. § 2.

rerum ad se nihil spectantium arbitria proterve
 involantes ; totamque ardelionum nationem,
 cujus characterem lepidissime PHÆDRUS * re-
 præsentat :

*Trepide concursans, occupata in otio,
 Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
 Sibi molesta, & aliis odiosissima.*

1. PRIMUM igitur discrimen, quo istæ Dis-
 ciplinæ invicem separantur, resultat ex diverso
 fonte, unde sua dogmata utraque derivat ; de
 quo jamjam tetigimus. Ex quo consequitur ;
 aliqua sint, quæ Divinis Literis agere aut
 mittere jubeamur, quorum necessitatem ta-
 men ratio sibi relicta perspicere nequit ; illa
 extra Jus Naturale esse, & ad Theologiam
 Moralem proprie spectare.

2. PRÆTEREA in Theologia Lex conside-
 rat, prout innexam habet Divinam promif-
 sionem, & quandam rationem Fœderis inter
 DEUM & Homines. Abs qua consideratione
 Jus Naturale abstrahit ; quippe cum ista à pe-
 culiari Dei revelatione proficiscatur, quam sola
 ratio invenire nequit.

3. ILLUD porro discrimen longe maximum
 est ; quod finis disciplinæ Juris Naturalis tan-
 tum ambitu hujus vitæ includatur ; adeoque
 hominem formet, prout hanc vitam cum
 aliis sociabilem exigere debeat. Ast Theolo-
 gia Moralis hominem Christianum informat,

cui propositum esse debet non hanc solum vitam honeste transire ; sed qui fructum pietatis post hancce vitam maxime expectat, qui que adeo πολιτὸν suum in cœlis habet, hec autem viatoris duntaxat aut peregrini instaurat gerit. Quamquam enim animus hominis non solum ardenti cum affectu immortalitati vehementer immineat, sui que destructionem vehementer aversetur ; atque inde apud plerosque gentium inoleverit persuasio de animæ à corpore separata duratione, & quod tunc bonis beneficiis malis male sit futurum : ejusmodi tamen circa hæc persuasio, in qua animus hominis plane & firmiter adquiescere possit, ex solo verbo hauritur.

4. INDE & Juris Naturalis scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hancce vitam sese non extendit ; quæ ipsæ multis in partibus prave ad forum divinum adplicantur, circa quod Theologiæ maxime curæ est.

5. Ex quo & illud fluit, ut, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produnt, non penetret ; adeoque nec circa eadem sit sollicitum ; Jus quoque

Quæstio hæc sæpius agitata est, neque tamen extrinsecus omnem dubitandi ansam posita. Vid. nos infra ad lib. c. 4. § 8. Enimvero auctorem ita intelligi nollem, quasi nullam omnino rationem habuerit jus naturale ad statum futurum. Contrarium prorsus ostendit noster *Jure Nat. & Gent.* l. ii. c. 3. § 21.

Naturalis.

Naturale magnam partem ⁵ circa formandas
 hominis exteriores actiones versetur. Ast
 Theologiæ Morali non sufficit exteriores ho-
 minis mores utcunque ad decus composuisse ;
 sed in eo maxime laborat, ut animus, ejusque
 motus interni ad placitum Numinis fingantur :
 & illas ipsas actiones improbat, quæ extrinse-
 cas quidem recte se videntur habere, ab ani-
 mo tamen impuro promanant. Quæ ratio
 bene etiam videtur, quare in divinis Libris haut
 circa ea frequenter agatur de illis actionibus, quæ
 planè fori humani sunt sancitæ, aut circa
 Deas ibidem jus dicitur ; quam de illis, quæ
 SENECA loquitur, sunt *extra publicas ta-*
bulas. Uti manifeste adparet iis, qui præ-
 cepta & virtutes ibidem inculcatas accurate
 inspexerit. Etsi cum & illæ ipsæ virtutes
 Christianæ animos hominum ad socialitatem
 quam maxime disponant, Theologia quoque
 Moralis ¹ honestatem vitæ civilis efficacissime
 promoveat. Uti & vice versa, si aliquem
 videas qui turbulentum & importunum vitæ
 civilis membrum se gerat ; tuto judices licet,

Hinc patet auctorem non *omni ex parte* excludere in-
 ternum mentis habitum, uti criminatus est Leibnitzius in
 Epistola quadam ad Pufendorfium.

Locus occurrit in lib. ii. de Ira, c. 27. *Quam an-*
xia est innocentia ad legem bonum esse? Quanto latius offi-
corum patet quam juris regula? Quam multa pietas, huma-
ritas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra
publicas Tabulas sunt?

V. Auctoris Dissert. Acad. IV. de System. Civit.
 § 7. & IX. de Concordia veræ Polit. cum Relig. Chri-
 stiana.

Reli-

Religionem Christianam intra labra tantum ipsi hærere, cor nondum penetrasse. Atque ex hisce non solum genuini limites, qui Jus Naturale, prout à nobis illud traditur, Theologia Morali separant, manifeste patet adparent : sed etiam quod Jus Naturale nequaquam dogmatibus veræ Theologiæ repugnet ; sed tantum à quibusdam ejus dogmatibus, quæ per solam rationem investigari nequeunt^k, abstrahat.

Homines esse natura corruptos.

VI. UNDE & illud patet, necessarium esse ut in disciplina Juris Naturalis homo consideretur, prout ipsius natura est corrupta, adeoque prout est animal multis pravis cupidinibus scatens^l. Nam etsi nemo tam stupidus sit, quin in seipso inordinatos ac in devia tendentes affectus deprehendat^m tamen nisi Divinæ Literæ prælucent, nemini jam constare posset, istam affectuum rebellionem per culpam

^k Hujusmodi sunt officia quædam erga Deum, Hominem & Nosmetipsos. V. G. Ut colamus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum ; ut erga inimicos amice nos geramus ; denique ut nosmetipsos abnegemus ; quæ omnia vel supra rationem posita sunt, vel saltem in naturali gentium Religione locum non invenerunt.

^l Sunt, qui hanc nostri doctrinam infimulant, quam S. S. literis minus consentaneam ; sed nescio quo jure. Volunt utique Juris Naturæ normam ad purum & integrum hominis statum accommodatam esse ; volunt ideam quiddam & a vero hominum statu prorsus alienum. Sed cui usui inserviet lex ista hypothetica ? Vel quid magis rationi congruum, quam ut lex hominibus designata ex natura humana, qualis qualis sit, petita esset ? V. infra l. i. c. 4. § 8.

^m V. Specimen Controversiarum c. 1. § 2.

primi hominis provenisse. Et consequenter
 cum Jus Naturale ad ea non abeat, quo ratio
 pertingere nequit; incongruum foret, idem
 ex natura hominis integra velle deducere.
 præsertim cum & pleraque præcepta ipsius
 Decalogi, prout verbis negativis concepta
 sunt, naturam hominis corruptam manifeste
 præsupponant. Sic v. g. *primum præceptum*
 quique præsupponere videtur hominem ad
 idololatriam & πολυθεότητα credendam pro-
 piovem. Si enim ponas hominem, integra
 adhuc natura præditum, in quo liquida DEI
 erat cognitio, & qui subinde velut familiari
 ejus revelatione fruebatur; non video, quo-
 modo tali in mentem venire potuerit, aliquid
 sibi fingere, quod loco veri DEI aut cum eo
 colere vellet; aut credere in eo Numen in-
 visibile, quod ipse finxerat. Igitur huic opus
 non erat verbis negativis injungi, *Ne deos*
alienos coleret: sed sufficebat eidem simplex
 & affirmativum præceptum; *Diliges honora-*
bis, & coles Deum, quem Universi hujus, &
 tuum quoque Creatorem nosti. Idem circa
secundum præceptum obtinet. Nam quare
 negativo præcepto vetaretur Deum blasphemare,
 qui liquido ipsius majestatem & bene-
 ficia intelligebat, & quem nullæ pravæ cupi-
 dines agitabant, cujusque animus statu sibi à
 Deo assignato placide adquiescebat? Quomodo
 tunc tanta insania subire poterat? Quin hic
 affirmativo tantum præcepto monendus erat,
 ut nomen Dei glorificaret. Aliter tamen di-
 cendum

cendum videtur de *Tertio*, ut & *Quarto præcepto*; quæ cum affirmativa sint, neque necessario corruptam naturam præsupponant, in utroque statu locum invenire possunt. Sed circa *reliqua præcepta*, proximum spectantia res æque est manifestissima. Homini enim qualis initio a Deo conditus erat, sufficebat simpliciter injunxisse, ut proximum suum diligeret; ad quod & natura proclivis erat. At quomodo eidem poterat præcipi, ne occideret; quando nondum mors cadebat in hominem, quæ per peccatum in mundum introivit. Verum nunc negativo præcepto quam maximum opus est, ubi pro dilectione tanta odia inter homines grassantur, ut etiam magna eorum seges detur, qui ex mera invidia, aut libidine alterius fortunam invadendi, alios non innocentibus solum, sed & amicos, & de ipsis benemeritos subversum ire non dubitent; & quidem ut horridum & inconsultum turbulentæ animi impetum sub conscientiæ vocabulo, diis placet, venditare non erubescant. Si quid opus erat expresse adulteria vetare inter eos conjuges, qui tam ardenti & sincero amore sese amplecterentur? Aut quid furta vetare intererat, cum nulla penuria foret, & nemini quid sibi proprium putaret, quo alteri predesse posset? Aut quid necessum erat falsa testimonio interdiceret, cum nondum existerent qui exinde famam sibi atque gloriam aucuparentur, si alterum fœda atque inficeta calumnias adspargere possent? Sic ut non inepte huc adpl

applicaveris illud TACITIⁿ; *Vetustissimi mor-
alium, nulla adhuc mala libidine, sine probro,
celere, eoque sine pœna aut coercitionibus age-
ant; ° E ubi nihil contra morem cuperent, ni-
hil per metum vetabantur.*

VII. Atque hæc ipsa probe intellecta viam *Num Lex
sit eadem
in statu
integrali ac
corrupto?*
mandare possunt ad amovendam eam dubita-
tionem; num igitur Lex diversa^p fuerit in statu
naturæ integræ, an vero eadem? Ubi paucis
respondere potest, Summa Legis capita in
utroque statu esse eadem; sed multa præcepta
particulæria, propter diversitatem conditionis
humanae, variare; Seu potius, eandem sum-
mam Legis per diversa, (non tamen contraria)
præcepta sese explicare, prout diversa sese mo-
do habuit homo, cui illa Lex observanda.

° Annal. l. iii. c. 26. Huc etiam spectat illud Ovid.
Met. 89.

Aurea prima sata est ætas, &c.

° Hic omittuntur verba, quæ in loco citato occurrunt:
*Neque præmiis opus erat, cum honesta sumpse ingenia pete-
bantur.*

^p Quæstio est sæpius versata, utrum *Jus Naturæ in
statu integrali idem sit ac in corrupto?* Partem affirmativam
defendunt contra nostrum ALBERTUS, SECKENDOR-
FIUS & alii. Neque multum distare videtur eorum
Hypothesis a recentiorum quorundam Religionis revelatæ
oppugnantium dogmate, qui jus naturæ perfectum esse do-
cent, & Religionem veram omnibus esse unam eandemque.
sed in his totalis adjudicatur. 1. Finem generalem omnis
veræ Religionis (sit naturalis an revelata, sit in statu integrali
an corrupto) esse eundem, nimirum *dilige Deum; & dilige
proximum.* 2. Mædia ad hunc finem necessaria, i. e. par-
ticularia præcepta (uti satis probavit noster) esse in diver-
sa diversa, non autem contraria.

C

Summam

Summam Legis Salvator noster ad duo capita redegit ; *Dilige Deum, & Dilige proximum*. Ad hæc capita referri potest universa Lex Naturalis, tam in integro quam in corrupto statu hominum ; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter Jus Naturale, & Theologiam Moralem.) Natura & socialitas, quam nos pro fundamento Juris Naturali substravimus, commode in dilectionem proximi resolvi potest. Sed quando a præcepta particularia descenditur, sane discrimen non leve emergit tam circa præcepta affirmativa, quam negativa. Et quidem affirmativa præcepta quod attinet, eorum non pauca jam in isthoc statu dantur, quibus in primævo statu locus non fuisse videtur : idque partim quia illa præsupponunt tale institutum, quod an in felicissimam hominum conditionem cadat, non constat ; partim quia sine miseria & morte, quæ ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. G. Jam inter præcepta Legis Naturalis est, ne quis alterum in emptione & venditione decipiat ; ne falsa ulna, mensura, aut pondere utatur ; ut pecuniam creditam contra vento tempore restituat. Ast illud nondum ad liquidum est perductum, an si peccati ex parte genus humanum perstitisset, ejusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fuerint, & an aliquis usus pecuniæ tunc futurus fuerit. Sic si tales civitates, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt ; locus quoque ibidem non fuit præceptis, quæ id genus civitatum, iisque contentur

tentum imperium præsupponunt. Jam quoque Jure Naturali jubemur succurrere egenis, subvenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum, orphanorumque. Atqui hæc frustra præcipiuntur iis, qui miseria, egestati, mortique non sunt obnoxii. Ad condonandas injurias, pacemque conciliandam pronos esse nos jam jubet Lex naturalis. Quæ frustranea est inter eos, qui in leges socialitatis non peccant. Atque id ipsum manifeste quoque perspicitur in præceptis negativis, ad Jus jam Naturale (non positivum) spectantibus. Etsi enim quodvis præceptum affirmativum virtualiter contineat interdictum omnis oppositi; (V. G. qui jubetur diligere proximum, eo ipso vetatur inferre illi omnia, quæ dilectioni repugnant;) tamen ut expressis præceptis illa sanciantur, superfluum videtur, ubi nullæ pravae cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illustrandum accommodari potest, quod SOLON^a parricidarum pœnam lege publica sancire noluit, quod tantum scelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui simile est, quod FRANC. LOPEZ de Gomara, *Hist. Gent. Ind. occident.* Cap. 207. refert de populis *Nicaraguae*, apud illos nullam fuisse statutam pœnam in eum, qui regulum (*Cacique* ipsi vocant) occidisset; quod nullus, aiebant, sit subditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

^a V. *Dlog. Laert.* in Vita SOLONIS, l. i. n. 5. *Cicer.* pro Roscio Am. c. 25.

*Illustratio
per Exem-
plum.*

VIII. VEREOR ne putidum videatur ista hæc tam aperta pluribus inculcare. Ad titulum tamen captum hoc exempli addam. Summa alicujus informationi commissi duo pueri, sed dispari plane indole. Unus modestus est, verecundusque, & magno literarum amore flagrans. Alter dissolutus, petulans, fœdas potius libidines, quam libros amat. Summa officii utrique eadem, literas addiscere. Sed peculiaria præcepta disparia. Priori enim sufficit injunxisse, quæ studia, quo tempore, quæ ratione tractare debeat. Alteri præter hæc acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcursitet, ne alea ludat, ne libros vendat, ne in exercitiis componendis aliena vitula aret, ne pergræctetur, ne scorta consecetur. Eadem si quis prioris indolis puero operose declamare instituat, hic *ἐπιμαρτυρεῖ* ipsum jubebit, & cuius potius quam ista sibi canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

Conclusio.

IX. Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore Juris Naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit præsupponere. Simulque, cum tam liquido limites hujus Disciplinæ, quibus à Theologia Morali sejungitur, designati sint; non deteriore hanc disciplinam conditione futuram, quam Jurisprudentiam Civilem, Medicinam, Scientiam Naturalem, aut Mathesin; in quas si aliquis *ἐπιμαρτυρεῖ* irrumpere audeat, sine populi suffragiis censuram sibi vendicans, non dubitant ipsi occinere, quod quondam APELLES MEGABYZO, de arte pictoria nescio quid differere aggre-

aggredienti: *Quæso, aiebat, tace, ne pueri, qui melidem terunt, te irrideant, loqui orsum de rebus, quas non didicisti*^r. Sed cum bonis quidem cordatisque viris facile nobis conveniet. Malevolos autem, ineruditosque obtretractores satius fuerit invidiæ suæ excruciantos commendare; siquidem utique constat, æterna positumque lege est, ut *Æthiops autem non mutet*.

^r V. *Ælian. Hist. Var. l. xi. c. 2.* De Zeuxij non de Apelle traditur.

Lately published,

Questiones Philosophicæ in justis Systematis Ordinem Dispositæ; Auctoribus adductis, & singulis in proprias Hypotheses dispersitis. Editio Secunda, multo Auctior, & ad Usus Philosophicos Accommodatior. Ad calcem subjicitur Appendix de Legibus Disputandi. Opera THO. JOHNSON, A. M. Coll. Magd. Cantab. Soc,

DE

OFFICIO

HOMINIS & CIVIS^a

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

DE ACTIONE HUMANA.

I. **O**FFICIUM nobis heic vocatur, *Officium, Actio hominis pro ratione obliga- qualis ho- minis ac- tio?*
tionis ad præscriptum legum recte attempe- rata.

^a Respondet hic Titulus alteri, quem majori operi inscripsit auctor, DE JURE NATURÆ ET GENTIUM. Hoc peculiare est, atque hominem spectat, quatenus in civitate degit, & legibus adventitiis subjicitur; illud universale, atque hominem attingit, quatenus statu naturali utitur, abstrahendo omne illud, quod civili proprium est. Hinc OFFICIUM HOMINIS ET CIVIS omnia complectitur, quæ JUS NATURÆ ET GENTIUM jubet: nihil linquit intactum, quod utriusvis nomine obligare possit. Hujus verò locutionis genus est πολύσημον, & auctoribus diversis diversa ejus significatio. JUSTINIANUS id vocat JUS NATURALE, quod natura omnia animalia docuit; JUS GENTIUM, quod naturalis

Cap. i. *rata*^b. Ad quod intelligendum, necessarium est præmittere tum de natura Actionis humanæ, tum de Legibus in universum.

*Est actio
humana
non quæ-
vis;*

II. PER *Humanam Actionem*^c intelligimus non quemvis motum à facultatibus hominis

pro-

naturalis ratio inter omnes homines constituit; JUS CIVILE, quod quisque populus sibi jus constituit. Instit. Lib. I. Tit. 2. GROTIUS JUS NATURALE definit *dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem; JUS GENTIUM, quod gentium omnium aut multarum voluntate vim obligandi accepit; JUS CIVILE, quod à potestate civili proficiscitur. De Jure Belli & Pacis, L. I. cap. i. §. 10, 14. Noster tale jus gentium à jure naturæ distinctum non agnoscit, quippe homines sint naturæ æquales, & dari non possit lex universalis, nisi quæ ad jus naturæ immutabile pertineat. Vid. De Jur. Nat. & Gent. Lib. II. c. iii. §. 23.*

^b OFFICII nomen consentit cum græco τὸ καθήκον. Sic CICERO ad Altit. XVI. 11. *Quod de Inscriptioe quæris, non dubito, quin τὸ καθήκον OFFICIUM sit.* Definivit idem de Finib. III. 17. *Quod ratione actum sit, id OFFICIUM appellamus.* Sed Definitio nimis vaga est & generalis. Versatur ratio circa omnia ad humanam vitam spectantia, ut ut adiaphora esse possint, & nihil habeant cum rebus moralibus commune. Aliud est consilium, aliud obligatio; qui illud non sequitur, stultitia infimulandus est; qui hanc negligit, criminis reus tenetur, & pœnis obnoxius redditur. Itaque rectius noster, qui officio definiendo ad legum præscriptum rationem habet. Vid. infra, cap. ii. § 3.

^c Palam est a scopo auctoris eum hoc in loco per *actionem humanam* intelligere velle *moralem*, quæ tamen alteri apud plerosque auctores sensum minus latum obtinere solet. *Actio humana* est, quam scientes volentes suscipimus, sicuti distinguitur ab actione (si ita loqui liceat) *necessariis*, quales sunt motus cordis, perceptio sensuum, &c. sed quiddam majus requiritur ad actionem *moralem* constituentem.

dam,

procedentem; sed illum duntaxat, qui prove-
nit ac dirigitur ab iis facultatibus, quæ hu-
mano generi præ brutis Creator O. M. attri-
buit; nempe qui velut prælucente *Intellectu*,
ac decernente *Voluntate* suscipitur ^d.

III. DATUM quippe est homini, ut non so-
lum varias res, quæ in hoc universo occurrunt,
possit cognoscere, eas inter se conferre, & ha-
tum occasione novas sibi notiones formare ^e:
sed ut etiam possit prospicere, quid acturus sit,
ac ad id exsequendum sese movere, idemque
ad certam normam, certumque finem confor-
mare, & quid inde proventurum sit, colligere;
quin & quæ peracta jam sunt, an ad regulam
congruant, judicare ^f: Sed nec omnes homi-
nis facultates sese perpetuo, aut modo unifor-
dam, scilicet, ut in intentione agentis ad legem, cui obe-
dientia debita est, referatur. Vid. infra, c. ii. § 11.

Porro notandum est vocabulum *Actionis* hoc in loco com-
plecti omissionem, juxta illud SENEC. Epist. 95. *Om-
nia, quæ præstanda sunt ac vitanda, formula humani officii
includit.*

^d Confer PUFENDORF. de Jure Nat. & Gent. L. i.
c. 3. § 1.

^e Nimirum *perceptione, comparatione*, aliisque mentis
operationibus, quas in Ideas exercere solet. V. LOCKE
de Intell. Humano, L. ii. c. 9, 11.

^f Scilicet ope *Judicii*, quod ad *Intellectus* facultatem re-
ferendum esse voluit. In diversas abeunt sententias de hac
re auctores, qui de mentis facultatibus disserunt. Sunt,
qui iudicium voluntati attribuunt, iique fama haud vulga-
ti. NORRIS de Ratione & Fide, c. 1. Id. de Mundo
Ideali, P. ii. c. 2. S. 3. MALEBRANCHE de Inquir.
Ver. L. i. c. 2. FIDDES Theolog. Speculat. L. iv. c. 1.
WATTS Logic. P. ii. c. 1. Nec defunt, qui auctoris no-
stri opinioni assentiuntur. LAW Not. ad KING de Ori-
gine Mali. n. 42.

Cap. I. mi movent : verum aliqua istarum intrinseco hominis impulsu excitantur, excitataque temperantur, & diriguntur. Denique nec in omnia objecta promiscue homo fertur, sed quædam adpetit, quædam averfatur^g. Sæpe quoque licet objectum agendi adsit, motum suspendit; & pluribus objectis præsentibus unum eligit, cætera respuit^h.

*Intellectus
hominis
Officii con-
scius.*

IV. CIRCA facultatem ergo comprehendendi & dijudicandi res, quæ *Intellectus* vocabulo venit, id ante omnia pro certo habendum est; cuilibet homini matura ætate & mente integra tantum superesse naturalis velut luminis, ut adhibita cultura, ac debita meditatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad vitam hanece honeste & tranquille exigendum faciunt; simulque judicare, ista utique indoli humanæ congruereⁱ. Hoc enim nisi, saltem intra sphaeram fori humani, admittatur, quibusvis suis delictis homines ignorantiam invincibilem

^g Intelligit voluntatem, quæ facultas est eligendi, respiciendi, vel suspendendi. Vid. nos infra, ad § 9.

^h Conf. de Fur. Nat. & Gent. L. i. c. 1. § 2. & c. 3. § 1.

ⁱ Per lumen naturale non intelligit cognitionem quamvis innatam vel mentibus humanis a natura insitam, de qua somniarunt veteres quidam Philosophi, sed facultates mentis, quæ si rite colantur, homines ad veritatem rectam vel perducere possunt. Neque tamen omnes omnium facultates æquali vi gaudent, neque iis qui præstantissimis utantur, ad omnes veritates patebit aditus. Id solum sibi voluit auctor, talem esse naturalem intellectus rectitudinem.

bilem obtendere possent: cum nemo in foro Cap. 1.
humano argui possit violasse regulam, quam
aspere supra ipsius vires est.

V. INTELLECTUS hominis, quando de eo, *Conscientia*
quod agendum vel omittendum est, recte in- *recta, &*
formatus fuerit, & quidem ita, ut sententiæ *probabilis.*
sue certas & indubias rationes norit reddere,
solet vocari *Conscientia Recta*¹. Sed ubi quis
veram

& præcepta quædam generalia tam in aperto jacere, ut
nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit, vel in erro-
res *fundamentales* (ut loquuntur Theologi) dilabi. *Quic-*
quid nos meliores beatosque facit, aut in aperto aut in proximo
hæcavit natura, uti nos docet SENECA de Benef. L. vii.
c. 1.

¹ Conf. De Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 5.

† Perfunctorie nimis hunc locum tractavit noster, adeo-
que facile nobis ignoscet lector, si rem paulo penitius per-
strutemur.

1. Supplenda est definitio *Conscientiæ*, quam auctor
omisit. CONSCIENTIA est *Judicium de morali actionum*
naturâ factum, approbans quod nobis videtur normæ mo-
râli consonum, & damnans quod huic contrarium existima-
tur. Actiones ipsas modò antecedit, modò consequitur,
unde vel *antecedens*, vel *consequens* appellatur. Conf. De
Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 4.

2. Sedulò advertendum est, ne quid naturæ nimis tri-
buatur in hac re, ut sæpe fieri solitum est. Sunt, qui do-
cent conscientiam quandam esse facultatem naturalem, a
ratione discernendam, a Deo hominum mentibus ab ori-
gine insitam, quam recti & obliqui indicem esse voluit, &
vicem judicis vindicisque in animo sustinere. Sic SAN-
DERSONUS conscientiam vocat *habitu innatum*. *Præ-*
lect. i. p. 16. Hoc autem ab omni verâ Philosophiâ pror-
sus alienum videtur, ut cuius facile patebit. Sit enim
conscientia vel ipsa ratio de natura actionis morali *judicium*
ferens, vel ipsum *judicium* immediate & sine ullo ratioci-
nandi actu elicited, suppositâ duntaxat actionis apprehen-
sione.

Cap. I. veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fovet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eandem ex vita civilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum auctoritate hauserit, neque tamen ipsi suppetat ratio, quæ contrarium magis persuadeat, solet vocari *Conscientia Probabilis*. Qua maxima pars mortalium regitur: quippe cum paucis rerum cognoscere causas concessum sit^m.

fione. In priori sensu conscientia non magis innata est & naturalis quam ipsa ratio, quæ tamen sine institutionis & culturæ adminiculo pro nihilo habenda est. In posteriori verò, quod immediatum videtur & sine ratiocinio elicatum, reverà effecit vel prævia institutio, vel interna animi meditatione, vel aliorum auctoritas, vel alia ejusmodi, quæ penes est non solum approbandi & averfandi, sed & (quod plerumque fit) judicandi ratio. Mens humana est ad omnia habilis & idonea, accedente usu & institutione; unde variae sunt hominum approbationes & averfationes, variae formas induunt facultates mentis, quas vulgus hominum, & minorum gentium Philosophi pro naturalibus habere solent.

3. Cavendum est ab istorum hominum errore, qui conscientiam in genere pro supremâ actionum normâ constituunt, cujus dictamina qui ex animo sincero & sine furo sequitur, criminis est expers, & tuto in portu navigat. Plura (ut opinor) humani generis peccata à supinâ negligentia & ignorantia voluntaria quam à pravâ peccandi libidine contra immediatum conscientiae lumen originem ducunt. Conscientia actionum immediata norma esse debet; causa est *sine qua non* (ut logicè loquamur) moralis actionum rectitudinis: adeo ut qui contra conscientiam agit, pro certo peccet; sed non exinde sequitur eum peccati immunem esse, qui ex conscientiae dictatis crimen admittat.

4. Denique notandum esse velim, auctoris distributionem conscientiae in suas species haud ritè institui; nam recta opponi debet *erroneæ*, & *certa probabilis*.

Conf. De Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 6.

VI. SOLET tamen quibusdam non raro Cap. 1.
venire, circa casus potissimum singulares, ut
ex utraque parte sese offerant rationes; nec
ali ita polleant iudicio, ut, utræ præponde-
rent, liquido discernere queant. Id quod vo-
itari suevit *Conscientia Dubia*. De qua hæc
est regula: quamdiu in ancipiti hæret judi-
cium, bonum quid sit, an malum, actio erit sus-
pendenda. Nam nondum discussa dubita-
tione, ad agendum sese determinare, proposi-
tum peccandi, aut saltem neglectum legis in-
solvit.

*Etiam du-
bia suspen-
dens actio-
nem.*

VII. SÆPE etiam intellectus hominis pro vero
falsum adprehendit; & tunc in *Errore* versari
dicitur. Qui error *Vincibilis* solet adpellari,
quando quis adhibita attentione & diligentia
debita cavere poterat, ne in eum incideret.

*Error vin-
cibilis, in-
vincibilis,
quis, & in
quibus?*

* Ratio est, quoniam in re dubiâ tutior pars semper eligi
debet. V. G. Si Christianus in incerto hæreat, utrum san-
guinem edere sit licitum necne, omnino ab esu abstinere
est, quoniam abstinencia pro certo licita est, incer-
tum vero, utrum esus sit licitus. Quod dubitas ne feceris,
regula est tam sacris literis quam veterum Philosophorum
scriptis consentanea. Vid. PAUL. ad Rom. xiv. 23. CIC.
ad Offic. i. 9. PLIN. Epist. i. 18. Nec militis dubitan-
tis de justitia belli exemplum, quod adducit GROTIUS,
huic regulæ contradicit: nam tutior pars est mandato Prin-
cipis obtemperare, cui parendum esse in re dubiâ nulla
est dubitandi ratio. Vid. GROTIUM de Jure B. & P.
L. ii. c. 26. § 4. De Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3.
§ 8. & L. viii. c. i. § 8. SANDERSON de Obligat. Con-
scient. Præl. vi. § 17. TAYLOR Ductor Dubitantium,
L. i. c. 5. p. 184.

o Si conscientia frustra & ineptè dubitat, vocatur *scrupulosa*. De Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. § 9.

Invin-

Cap. 1. *Invincibilis* autem, quando quis etiam adhibita, omni diligentia, quam vitæ communis ratio fert, istum evitare non poterat. Qualis error tamen saltem inter eos, quæ rationis lumen excolere, & vitam ad honestatem componere cordi est, non circa communia vivendi præcepta, sed duntaxat circa singularia negligentia incidere suevit. Nam & naturalis juris præcepta generalia plana sunt: & qui legum positivæ fert, id ante omnia agere solet & debet, ut illæ subjectis innotescant. Unde citius supinam negligentiam heic error non nascitur. Sed in singularibus negotiis facile est, ut error invito & præter culpam obrepit circa objectum, aliasque actionis circumstantias ^p.

*Ignorantia
intellectus
varia.*

VIII. UBI vero simpliciter cognitio abest, vocatur *Ignorantia* ^q. Quæ duplici modo consideratur; uno, prout ad actionem aliquam confert; altero, prout invito, aut non citius culpam, oborta fuit. Priori respectu ignorantia solet dividi in *Efficacem* & *Concomitantem*. Illa est, quæ si abfuisset, præsens actio non foret.

^p Quales sunt modus, intentio, instrumentum aut qualitas actionis. Conf. ibid. § 11.

^q Nescio an justa sit, sed pro certo obscuritate laborantis auctoris Doctrina de variis ignorantiae specibus. Forsitan præferenda sit hæc triplex divisio, quam Titius acceptam referimus.

1. Ratione *Objecti* in ignorantiam juris & facti.
2. Ratione *Effectus* in efficacem & concomitantem.
3. Ratione *Consensus* in voluntariam & involuntariam.

Sed quoad moralem actionis naturam tota res (ut manifestum videtur) in eo expedita est, quod ignorantia sit vincibilis aut invincibilis, sive voluntaria aut involuntaria.

adhiſſet ſuſcepta. Hæc eſt, quæ licet abſuiſſet, Cap. 1.

nihilominus actio ſuſcepta fuiſſet. Poſteriori reſpectu ignorantia eſt *Voluntaria*, vel *Involuntaria*. Illa eſt, quam quis vel ultro affectavit, reſectis veri cognoscendi mediis; vel debita diſcretione non adhibita, obrepere ſibi paſſus eſt. Hæc eſt, quando quis ignorat, quæ nec ſcire poterat, nec tenebatur. Et hæc iterum *duplex* eſt. Vel enim quis in præſens quidem ignorantiam exuere non potuit, ut tamen in culpa non eſt, quare in tali ſtatu verſetur. Vel non ſolum in præſens ignorantiam vincere nequit, ſed & in culpa non eſt, quare ad talem conditionem ſit devolutus.

IX. ALTERA facultas, quæ in homine præſentis peculiariter cernitur, *Voluntas* vocatur; per quam velut intrinſeco impulſu ad agendum ſeſe homo movet, & eligit quod ſibi maxime utilis eſt, & aridet; averſatur, quod ſibi non convenire videtur. Habet igitur homo à voluntate, *Voluntaria actio ſpontanea eſt & libera.*

Hæc ignorantia voluntaria exiſtimari debet, quippe in cauſis ſuis vincibilis.

Inter omnia ignorantie genera, quæ memoravit auctor, hæc ſola eſt involuntaria, & reatus immunis.

Eſt inter omnes convenit (niſi Atheos quosdam exciſamus) homines libertate quadam gaudere, & ab externa neceſſitate immunes eſſe; attamen de natura huiusce libertatis in diverſas admodum diſtrahuntur opiniones; quarum præcipuas, haud inutilem operam agemus, ſi brevitè reſcenſamus.

1. Sunt, qui per libertatem intelligunt poteſtatem agendi vel non agendi juxta mentis determinationem; i. e. libertatem aſſerunt, quatenus impulſui cuivis externo opponitur, ſed eligendi aut reſpuendi libertatem adimunt.

LOCKE

Cap. i. tum ut *Sponte* agat, id est, ut non per intrinsecam aliquam necessitatem ad agendum determinetur, sed actionis suæ ipse auctor sit; tum ut *Libere* agat, i.e. ut uno objecto proposito possit agere vel non agere, idemque eligere vel respuere; aut pluribus objectis propositis

LOCKE *de Intell. Hum.* L. ii. c. 21. § 26. *Epist.* ad LIMBORCH, p. 474.

2. Alii per libertatem volunt physicam potestatem agendi & non agendi vel juxta vel citra vel contra mentis determinationem; i.e. libertatem homini attribuunt, quantum omni vi tam internæ quam externæ opponitur. CLARKE *Respons.* ad COLLINS, p. 24. JACKSON *De sens. Hum. Libert.* contra CATONIS *Epist.* p. 99.

3. Quidam libertatem ponunt in indifferentia quadam ad omnia objecta; i.e. vim quandam activam voluntati ascribunt, qua sese determinat, sine ratione habitâ vel anxietatem, vel ad intellectum, vel ad majus bonum, cui non aliud præ alio naturâ convenit, sed id maxime congruit, cui applicari contigerit. KING *de Orig. Mal.* Cap. v. S. i. Hanc Hypothesin acutè defensam (si modo defendi possit) vid. in *Notis Anglican. Version.* ab EDMUND LAW.

4. Vult LEIBNITZIUS homines ideo gaudere libertate, quoniam sine ratione sufficiente determinare non possunt. Quæ ratio sufficiens est majus apparens bonum. Cum rationes æquale habere momentum videntur, determinatio sequi non potest. Quod si hanc hypothesin necessitatem humanarum actionum secum implicare asseratur, respondeat libertati salvandæ sufficere, quod ratio illa inclinet, non necessitet. Vid. *Theodicea*, §. 45.

5. Qui cum auctore nostro per voluntatem intelligunt facultatem mentis, qua bonum appetimus, & malum fugimus, ii in eo libertatem ponunt, nos, quod bonum apparet, eligere posse, quod malum, respuere, & in quibusdam circumstantiis determinationem suspendere. Non possumus non felicitatem appetere, vel miseriam aver-

positis unum eligere, cætera respuere^a. Porro quædam actionum humanarum quædam propter se suscipiantur, quædam quatenus ad aliud consequendum inserviunt, *i. e.* cum quædam rationem *Finis*, quædam *Mediorum* habeant * ; circa finem quidem ita voluntas versatur, ut eum cognitum primo adprobet, dein ad eundem consequendum efficaciter sese moveat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remissius ; eo-

feri ; id nimirum voluit auctor naturæ sibi quemque charum & proximum esse, idque, quod bonum apparet, necessario cuique placere, quod malum, displicere. Plerumque nos penes est ultimum intellectûs iudicium ; approbatio & averfatio non item. Malum quæ malum eligere non possumus, sed committere possumus, ut malum boni speciem induat, & vicê versâ. Ut rem paucis expediam ; cum rationes in æquilibrio ponantur, mens ad utramvis partem pro libitu inclinare potest. Quod malum videtur, eligere non possumus, vel quod bonum respuere ; attamen deliberandi, & abstinendi, objecta examinandi & suspendendi datur facultas, adeo ut nunquam necesse fuerit nos in malum induci, nunquam determinare cogamur, nisi cum plane & manifesto pateat (in qua re decipi nequimus) objectum propositum nobis & felicitati nostræ prorsus esse necessarium. Vid. *Quæstiones Philos.* Cap. x. Qu. 50. p. 172.

^a Sponte fieri dicuntur, quæ sine deliberatione fiunt ; ut motus manûs, dum scribo ad materiam tractatam attentus ; digitorum actio, dum citharam pulso harmoniâ captus. Liberè vero, quæ cum deliberatione fiunt, vel quæ scientes volentes suscipimus.

* Sæpiissime idem objectum habebit & *medii* & *finis* rationem. Felicitas est *finis ultimus* humanarum actionum ; Virtus, Honor, Divitiæ, Doctrina, &c. sunt *media* ad hunc finem consequendum idonea : at finis ultimus sæpe sæpius evanescit, & media ipsa, quasi fines, persequimur. Sic ambizioso finis est Honor, avaro *Divitiæ*, &c.

Cap. I. que obtento adquiescat, placideque fruatur
 Media autem primo probantur; tum quæ
 maxime idonea fuerint visa, eliguntur, ac de
 mum usui adplicantur.

*Ejus ratio-
 ne homo ac-
 tionis auc-
 tor.*

X. ^y QUEMADMODUM autem hoc maxime
 nomine homo actionum suarum auctor habe-
 tur, quia ipse voluntario eas suscepit; ita cir-
 ca voluntatem id cum primis observandum, ejus
 spontaneitatem utique asserendam esse saltem
 circa illas actiones, de quibus ab homine in
 foro humano ^z ratio solet exigi. Ubi autem
 homini nihil plane spontaneitatis relinquitur,
 ibi non ipse homo, sed qui eidem necessitatem
 adfert, auctor habebitur actionis, ad quam
 homo invitus membra viresque suas accom-
 modat ^a.

*Voluntas
 fertur in
 bonum, id-
 que vari-
 um.*

XI. PORRO quanquam voluntas bonum in
 genere semper adpetat, & malum in ^b genere
 aversetur; magna tamen inter singulos homi-
 nes tum adpetituum tum actionum cernitur
 varietas. Idque inde provenit, quod non om-
 nia bona & mala homini velut pura adpareant,
 sed invicem mixta, bona malis, mala bonis.
 Et quia diversa objecta diversas velut partes
 in homine peculiariter afficiunt, v. g. quædam
 æstimationem illam quam homo de seipso ha-

^y Quæ sequuntur in § 10---15. ad incitamenta, vel
 (ut vulgo dicitur) *motiva* omnino spectant.

^z Non opus fuerit tantâ cautelâ: neq; Deus est injustus,
 ut id ab hominibus exigat, quod voluntati non subjicitur.

^a Conf. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. iv. § 2.

^b In genere, i. e. bonum qua bonum, & malum qua
 malum.

bet,

bet, quædam sensus ejus exteriores, quædam amorẽm sui, quo seipsum conservare studet: inde est, quod ista quidem homo adprehendat tanquam *Decora*, ista tanquam *Jucunda*, hæc tanquam *Utilia* ^c. Et prout quodque horum validum motum homini impressit, ita eundem quoque versus se peculiariter propendere facit. Cui accedit in plerisque hominibus ad certa quædam peculiaris inclinatio, aut à certis aversatio. Hinc fit, ut circa quamlibet fere actionem sese simul offerant species bonorum & malorum, verorum aut adparentium, ad quas solide discernendas aliis major, aliis minor est perspicacia ^d. Inde mirum non est unum ad id ferri, abs quo alter maxime abhorret ^e.

^c *Bona* vocantur, quæ voluptatem afferunt; & forsitan justior erit eorum distributio juxta diversas affectiones, vel diversas percipiendi facultates, quæ plerisque mortalibus contigerunt. Sed aptissima videtur voluptatum in quinque classes distributio. 1. Quæ per sensus externos introeunt. 2. Quæ sensus internos vel imaginationem percellunt. 3. Quæ honorem sequuntur. 4. Quæ benevolentiam. 5. Quæ sui approbationem.

^d Ut de bono *reali* juste discernamus, nonnihil adjumenti adferre possunt regulæ, quæ sequuntur. 1. Quantitas boni æstimanda est ab intensitate voluptatis ducta in durationem. 2. Nulla habenda est ratio de tempore præsentis vel futuro; siue distantia valorem boni non imminuit, si modo certus sit eventus. 3. Quod si eventus sit tantum probabilis, imminuitur valor boni pro ratione imminutæ probabilitatis. 4. Præsens bonum negligendum, quod majus malum in futurum adferet. 5. Præsens malum negligendum, quod majus bonum in futurum adferet. 6. E duobus malis minus eligendum.

^e Conf. de *Jure Nat. & Gent.* L. I. c. iv. § 4.

Cap. I.

*Hæc quo-
usque à pe-
culiari in-
genii dispo-
sitione ;*

XII. SED nec semper voluntas hominis circa quamlibet actionem velut in æquilibrio posita deprehenditur, sic ut inclinatio in hanc aut illam partem unice ab impulsu ejusdem intrinseco post mature perpensa omnia proveniat : sed frequentissime per extrinseca velut momenta versus unam magis quam alteram partem homo propellitur. Ut enim prætereamus communem illam mortalium in prava proclivitatem, cujus originem atque indolem alterius fori est excutere^f ; primo voluntati singularem quandam vergentiam conciliat *peculiaris ingenii dispositio*, qua ad certum genus actionis aliqui valde proclives redduntur. Quæ non in singulis tantum hominibus, sed & integris in nationibus deprehenditur. Eam autem producere videtur cœli nos ambientis^g, solique genius, humorum in corporibus temperatura ex ipso semine, ætate, victu, valetudine, studiorum ratione, similibusque causis proveniens ; item conformatio organorum, queis animus ad functiones suas obeundas uritur, & similia. Ubi notandum, præterquam quod homo adhibita cura temperamentum suum non parum retundere & alterare possit ; quantacunque etiam vis eidem tribuatur, non tamen eousque illa valere judicanda est, ut hominem necessario in violationem legis natu-

^f Intelligit pravorum hominum affectus à primorum parentum lapsu derivatos, de quibus Theologorum est disferere.

^g *Emollit gentes clementia cœli.* LUCAN. L. VIII. v. 366.

Cap. i.
 talis rapiat, quousque hæc in foro humano exercetur; ubi pravæ cupidines, intra actum exteriorem subsistentes, non attenduntur. Adeoque si vel maxime natura recurrat, furca licet expulsa^h, id tamen prohiberi potest, ne exteriores actiones vitiosas producat. Et quæ in superanda ejusmodi inclinatione occurrit difficultas, illam splendor laudis pensat, quæ hic victorem manet. Quod si autem ejusmodi stimuli animum concutiant, quos nulla ratio, quo minus erumpant, reprimere potest; via tamen est, ut citra peccatumⁱ velut depleri queant^k.

XIII. VALDE quoque in certas actiones voluntatem inclinat frequens ejusdem generis actionum repetitio, ex qua enata proclivitas *Consuetudo* vocatur^l. Per hanc quippe effici-
A consuetudine ex frequenti actione;
 tur,

^h HOR. I Epist. 10. 24.

*Naturam expellas furca; tamen usq; recurret,
 Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.*

ⁱ CICERONI de hac re auscultes. Tusc. Disp. iv. 37. *Qui natura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut tale quid; eis sunt constituti quasi mala valetudine animi, sanabiles tamen, ut SOCRATIS dicitur. Item HOR. I Epist. 1. 37.*

*Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
 Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
 Si modo culturæ patientem præbeat aurem.*

^k Conf. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. iv. § 5.
 GROTIJ. de Jure B. & P. L. II. c. xx. § 18.

^l Oritur consuetudo ex repetito actu; & quam vocat CICERO alteram naturam (de Fin. v. 25.) forsan natura ipsa in plerisque rebus rectius dicetur. Sic ARNOB.

Cap. I. tur, ut libenter & expedite actio aliqua suscipiatur, sic ut objecto præsente in id velut trahi animus videatur, aut idem absens vehementissime desideret. De qua id observandum: uti nulla videtur esse adsuetudo, quin eam adhibita diligentia iterum exuere possit homo; ita nulla quoque animum eousque detorquere valet, ut non exterioribus saltem actibus, in quos illa rapitur, heic & nunc cohibendis par homo sit. Et quia penes hominem fuit ejusmodi adsuetudinem contrahere, inde, utut hæc actiones faciliat, tamen neque inde bonarum actionum pretio aliquid decedit, neque pravarum malitia redditur levior. Quin uti bona adsuetudo hominis laudem, ita prava ejusdem turpitudinem intendit ^m.

L. II. *Consuetudo in ipsam naturam vertitur.* Et JUVEN. Sat. xiii. 29.

— *Ad mores natura recurrit*

Damnatos, fixa & mutari nescia. —

Neque mirum hoc cuivis videri potest, qui cum LOCKIO nostro vim habitûs & usûs ab idearum associatione derivat. Ideæ, scil. quæ in societatem solent venire, paulo post temporis separari nolunt: unde *media* pro *finibus* sæpe amplectuntur homines, & voluptates doloresq; sibi creant & conficiunt. LOCKE *de Int. Hum.* L. II. c. xxxiii. Prælim. Diss. ad KING *de Orig. Mal.* Neque hoc prorsus ignotum fuisse Romano Philosopho visum est, hoc modo de amicitia differenti: “Primos congressus copulationesque, & consuetudinum instituendarum voluntates fieri propter voluptatem: “cum autem *usus* progrediens familiaritatem effecerit, “tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit “utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter *seipsos* “amantur.” CIC. *de Fin.* I. 20.

^m *De Jure Nat. & Gent.* L. I. c. iv. § 6.

XIV. PLURIMUM quoque interest, an placida tranquillitas animo constet; an vero idem peculiaribus motibus, quos *Affectus* vocant, concutiaturⁿ. Circa quos illud tenendum: quantumcunque vehementes isti sint, tamen debito rationis usu hominem iisdem superiorem esse posse, ipsorumque impetum saltem intra ultimum actum sistere. Cum autem affectuum alii excitentur specie boni, alii specie mali, & stimulent, vel ad acquirendum aliquod gratum, vel declinandum molestum; naturæ humanæ congruens est, ut hos, quam illos, plus favoris aut veniæ mortales intercomitetur, eoque magis, quo infestius & intolerabilius fuerit malum, quod eos excitavit. Longe quippe tolerabilius habetur cedere bono, ° ad naturæ conservationem non a-

Cap. i.
Ab animi
motibus seu
affectibus;

° De animi *affectibus* (quos *perturbationes* appellat CICERO, & nos plerumque *passiones*) utiliter institui potest disquisitio, si mihi locus & facultas esset. Quæri potest de eorum origine, naturâ & usu; sed de hisce rebus, conf. CARTES. *de Passion.* LE GRAND *Inst. Phil.* P. ix. HUTCHESON *de Passionibus*, aliosq; qui enumerantur in *Quæst. Philos.* C. xi. Qu. 27, 28.

° Eodem modo ARISTOTELES. *Ethic. ad Nicom.* L. III. c. xii. Ἡ μὲν λύπη ἐξίτησι καὶ φθείρει τὴν τῷ ἔχοντι φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ ἔδεν τοῖς τοῖς ποιεῖ μᾶλλον δὲ ἐκείσιν, διὸ καὶ ἰπποειδίστερον. Dolor quidem naturam ejus, qui angitur, de statu suo deturbat & interimit: voluptas autem nihil tale facit; est igitur magis voluntaria adeoq; flagitiosior. BAELIUS prorsus contrarium asserit, & acriores esse voluptatis quam doloris stimulos probare aggreditur. *De Comet.* § 167. Quam opinionem refellit cl. BARBEYR. *sur le Droit de la N. & G.* L. I. c. vi. § 14. not. 4. Conf. GROT. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 31.

Cap. 1. deo necessario, quam excipere malum, ad naturæ destructionem tendens ^p.

*A morbis
& ebrietate, inclinatur.*

XV. DENIQUE uti dantur certi *Morb* qui usum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes frequens est, homines sibi ultro arcessere morbi quoddam genus brevi transiens, usum rationis non parum perturbans. Quo innuimus *Ebrietatem*, ex certis potulentorum generibus ac quibusdam fumis proveniente; quæ violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem imprimis, iram, temeritatem & enormem lætitiā homines precipites reddit; sic ut multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diversum planum ingenium induisse, quam quo sobrii conspiciuntur ^q. Hæc tamen uti non semper omnem usum rationis sequestrat; ita quatenus ultra arcessita est, odium potius quam favorem actionibus per eandem susceptis conciliare apta est.

^p *De Jure Nat. & Gent. ib. § 7.*

^q Tritum est illud, *Ebrietas non excusat delictum*. Sed ut res plenius intelligatur, audiamus de hac re TITIV in loc. “Ebrietas vel est *modica*, hæc actionem voluntariam relinquit; vel *summa*, quæ omnem usum rationis sequestrat. Hæc si fuerit quoad originem *involuntaria*, actionem invitam producit, adeoque agentem excusat: si vero *voluntaria*, tum actus *indifferens* (ut contractus) adhuc imputari non posse videntur quia hi liquidam cognitionem requirunt, nec iis a mandis culpa præcedens sufficit: sed actus *illiciti* delicta imputabuntur. Quod si quis directe ob eorum executionem ebrietatem contraxerit, tum gravior imputatio obtinet.”

^r *Ibid. § 8.*

XVI. PORRO actiones humanæ, uti *Voluntaria* solent vocari, quatenus à voluntate profiscuntur & diriguntur; ita si quæ reluctante voluntate scienter suscipiuntur, *Invitæ* adpellantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam

Cap. I.
Actio voluntaria, invita, mixta.

tius id acceptum etiam illas comprehendit, quæ per *Ignorantiam* patrantur. Invitum autem nobis hoc loco idem notat, quod *Coactum*; quando nempe quis ab extrinseco principio validiore adigitur membra sua adplicare, ita ut averſationem & dissensum suum ignis ac præcipue renitentia corporis significet. Minus autem proprie *Invita* & illa dicuntur, quando incumbente graviore necessitate aliquid tanquam minus malum eligitur, & suscipitur, abs quo alias homo extra necessitatem constitutus vehementer abhorrebat. Quales actiones vulgo *Mixtas* vocant. Hæc autem spontaneis illud habent commune, quod voluntas pro præſenti statu eas utique eligat tanquam minus malum. Cum invitis autem aliquatenus quoad effectum conveniunt, quod vel plane non, vel non ita graviter, uti spontaneæ, soleant agenti imputari^f.

XVII. CÆTERUM actionum humanarum, quæ ab intellectu & voluntate profiscuntur

Quæ actio homini imputari queat.

^f Actio *mala*, altero cogente, imputatur, quia nequit cogi voluntas, & quia malum patrari non debeat, ut exinde eveniat bonum; actio *bona* non item, quia ex omni parte perfecta esse debet. Ideo *Lucretia* nequaquam excusari potest ob violatam à *Tarquinio* pudicitiam, etsi non nisi dedecoris terrore victa succubuit. LIV. *Hist.* L. I. c. lviii,

Cap. I. & diriguntur, hæc est præcipua affectio, quod illæ homini possint *imputari*, seu quod homo pro earum auctore recte possit haberi, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi; quodque in ipsum redundant effectus, qui ex istis proveniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quæpiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia penes ipsum fuit, ut fieret vel non fieret*. Hinc axiomatis primarii loco in disciplinis moralibus ad forum humanum spectantibus habetur, quod de illis actionibus rationem posci queat homo, quæ ut fiant vel non fiant, penes ipsum est. Seu, quod eodem recidit; quod quælibet actio, directionis humanæ capax,

* Ut actionum moralium natura rite intelligatur, earum essentia apte distribuitur in partem *materialem* & *formalem*. *Materia* actionis est ipsa actio in *esse* suo vel physice considerata; *forma* vero, à qua moralis ejus natura derivatur. Noster in *Elem. Jurisprud. Univ.* moralis actionis essentiam in tribus consistere voluit; quorum unum est materiale, alterum fundamentale, tertium formale.

“ 1. *Materiale* est motus aliquis physicus potentiae physicae, puta locomotivæ, appetitus sensitivi, &c. 2. *Fundamentale* est ratio proæretica, qua motus ille physicus, ut à decreto voluntatis productus intelligitur. 3. *Formale* consistit in imputatione, seu potius in imputativitate, qua effectus actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ipsum agens effectum physice produxerit, sive per alios eum produci fecerit. A qua quidem actionis formalitate ipsum etiam agens moralitatis designationem participat, & *causa moralis* appellatur.”

L. I. Def. i. p. 2, 3. Conf. de *Jure Nat. & Gent.* L. I. c. v. § 2, 3.

quam

quodam penes aliquem est fieri vel non fieri, Cap. I.
si queat imputari. Sic & contra nemo pro
actore ejus actionis haberi potest, quæ penes
suum neque in se neque in sua causa fuit ^u.

XVIII. Ex hisce præmissis aliquot particu-
lares formabimus propositiones, unde constet,
quod cuique imputari, seu cujus actionis even-
tusque auctor quisque possit haberi. *Primo*,
actiones ab alio patratae, ut & operationes
cunquavis aliarum rerum, nec non quivis e-
ventus, non possunt alteri imputari, nisi qua-
ritur, ut ille potest & tenetur istas moderari.
Nihil quippe est frequentius inter homines,
quam ut uni commissum sit alterius actiones
dirigere. Heic igitur si actio aliqua ab altero
est patrata, circa quam iste omisit quod penes
eum erat; actio illa imputabitur non solum ei,
qui immediate ipsam patravit, sed etiam isti,
qui ex debita & possibili directione aliquid
omisit *. Habet tamen ea res fere suum mo-
dum

*Actio alte-
rius alteri
an impute-
tur?*

^u Eodem modo CICERO. *Culpam autem nullam esse
in id, quod ab homine non potuerit præstari, evenit.*
Tusc. Disp. L. III. c. 16.

* Ut in exemplo magistratus, vel parentis, vel tu-
toris nimia lenitate peccantis; ita ut eorum, qui auctori-
tati subjiciuntur, corrumpantur & in nequitiam dilabantur
maiores. Traducitur privatorum culpa ad personam pub-
licam, cui vel alienos mores formandi vel intellectum eru-
dendi cura mandatur; quoniam vel id, quod fieri non
debeuit, commisit, vel, quod debuit (ut sæpius fit) omisit.
Et hinc liberorum facinora ad parentes, subditorum ad
principes referuntur, tanquam eorum auctores; si modo
prævenire potuerint, neq; tamen præveniebant. *Qui
non vetat peccare, cum possit, jubet.* SENECA. Neque so-
lum

Cap. I. dum finemque, sic ut illud *possibile* cum ali-
 quo velut temperamento & moraliter sit intel-
 ligendum. Cum per quamcunque subjectionem
 nem unius sub altero, subjecti tamen libertas
 non extinguatur, quin alterius directioni re-
 niti, & in diversa tendere possit; nec vitæ hu-
 manæ indoles ferat, ut quis uni perpetuo ve-
 lut affixus, omnes istius motus observare queat.
 Igitur si quis omnia fecit, quæ directionis sibi
 injunctæ natura ferebat, ubi nihilominus quic-
 ab altero patratum fuit, patranti soli imputa-
 bitur. Sic postquam in animalia homines
 dominium exercent; quæ per illa in alterius
 detrimentum facta sunt, domino imputabun-
 tur, siquidem is ex debita custodia & circum-
 spectione aliquid neglexit¹. Sic & quævis
 mala, quæ alteri obtingunt, imputari isti pos-
 sunt, qui eorum causam & occasionem, cum
 posset & deberet, non subtraxit. Sic cum
 multarum rerum naturalium operationes pro-
 movere aut suspendere sit penes homines;
 quod ab hisce commodi vel damni datum sit,
 istis imputabitur, quanti eorundem opera vel
 neglectus ad id momenti attulit². Aliquando

etiam

lum publicis personis transferri possunt aliorum actiones
 verum etiam aliquo modo privatis; nimirum si vel hor-
 tatu, vel scriptis, vel pravo exemplo aliis peccandi occa-
 sionem & causam præbeant. Sed de hac materia legas
 omnino JOHANNIS BURTON Concionem Lat. cui titulus
 HELI, multo cum ingenio pariter & animo utilitatis
 publicæ studiosissimo conscriptam.

¹ Vid. infra, cap. vi. § 12.

² Sic qui incendium extinguere, vel furto obstare neg-
 ligit, damnum refarcire tenetur. *Qui non defendit, nec*
obfi-

etiam præter ordinem imputantur alicui e-
 ventus tales, qui alias supra humanam direc-
 tionem sunt, quatenus intuitu certi hominis
 illos divinum Numen peculiariter procuravit.
 Extra hosce & similes casus sufficit, si de pro-
 priis actionibus rationem quis possit reddere.

XIX. *Secundo*, QUÆCUNQUE in quolibet
 homine sunt vel non sunt, quæ penes ipsum
 non fuit ut adessent vel non adessent; non
 possunt ipsi imputari, nisi quatenus per in-
 dustriam naturalem defectum non supplevit,
 aut nativas vires non adjuvit. Sic cum per-
 fiditatem ingenii, viresque corporis nemo sibi
 præstare possit; nemini quoque eo nomine
 imputari quid poterit, nisi quantum culturam
 adhibuit, aut adhibere neglexit. Sic non ru-
 stico, sed urbano atque aulico, horridi mores
 vitio vertuntur. Unde & valde absurdæ sunt
 judicandæ exprobrationes ejusmodi qualitatum
 quarum causa penes nos non fuit; v. g. brevis
 staturæ, formæ parum felicitis, & similia c.

*An, cujus
 causa penes
 aliquem
 non est?*

obstitit, si potest injuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes,
 aut amicos, aut patriam deserat; ut nos monet CICERO.
De Offic. L. I. c. vii. Huic innititur lex, quæ in An-
 glia hodie valet, ut iter facientibus interdum, si à latroni-
 bus in viâ publicâ spoliuntur, ab incolis resarciatur dam-
 num. Eandem valere legem in Heracleâ tradit ARIS-
 TOTELES. *Auscult. Mirab. & in Ægypto, DIODOR.*
Sic. L. I. c. lxxvii.

* Sed ad eventus extraordinarios non est temere recur-
 rendum, nisi à revelatione patet; uti monet BARBEYR.
in loc.

^b Conf. *de Jure Nat & Gent. L. I. c. v. § 13.*

^c Ibid. § 7.

Cap. I.

*An, quæ
ex invin-
cibili ig-
norantia
patitur?*

XX. *Tertio*, Quæ per ignorantiam invincibilem patrantur, imputari non possunt. Quia neque dirigere actionem possumus, ubi intellectus lumen non prælucet; & præsupponitur tale lumen sibi hominem non potuisse comparare, neque quo minus posset, in culpa fuisse. Quin & in vita communi *non posse* moraliter accipitur pro illa facultate, solertia & circumspectione, quæ vulgo sufficere judicatur & quæ probabilibus rationibus subnixa fuit.

*An, quæ
ex ignorantia
legis &
officii?*

XXI. *Quarto*, IGNORANTIA, ut & error, circa leges & officium cuique injunctum ab imputatione non liberat. Nam qui leges & officium alicui injungit, efficere solet & debet, ut in notitiam subjecti illæ perveniant. Et ad subjecti captum leges ac regulæ officii attemperari solent & debent; circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet sollicitum esse oportet. Unde qui est causa ignorantie respondere etiam tenebitur de iis actionibus quæ ex illa ignorantia promanant.

*An, cujus
exequenda
defuit oc-
casio?*

XXII. *Quinto*, Cui occasio agendi citius suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit. Videtur autem occasio quatuor hæcce complecti; ut objectum actionis sit promptu; ut adsit commodus locus, ubi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari; ut adsit opportunum tempus, quod non sint obeunda negotia magis necessaria; quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum; ut denique naturale

^a Ibid. § 10. Vid. supra, § 7, 8.

agendi vires suppetant. Citra isthæc enim cum Cap. i.
 actio fieri nequeat, etiam absurdum fuerit, si
 alicui imputetur, ad quod agendum occasio
 defuit. Sic medicus segnitæ non potest argui, si
 nemo ægrotet. Sic liberalis esse non conceditur,
 qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse
 argui nequit, cui rite ambienti statio denegata
 fuit. Et cui multum datum fuit, ab eo mul-
 tum repetetur*. Sic non possumus simul for-
 bere & flare†.

XXIII. Sexto, Non potest quoque alicui
 imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires
 eius excedunt, neque per eas prohiberi aut
 effici possunt. Inde vulgo impossibile nulla
 esse obligatio dicitur. Addendum tamen, mo-
 do quis sua culpa vires præstandi non detrive-
 rit, aut perdiderit. Hic enim eodem modo
 tractari potest, atque si vires adhuc obtineret:
 cum alias facilis esset via quamvis obligatio-
 nem paulo laboriosiore eludendi, ultro cor-
 ruptis præstandi viribus‡.

XXIV. Septimo, IMPUTARI quoque non
 possunt, quæ quis coacte patitur, aut agit.
 Talia enim amoliri aut defugere supra ipsius
 vires positum intelligitur. Cogi autem dici-
 tur duplici modo: uno, quando alius valen-
 sor per violentiam nostra membra ad aliquid
 agendum aut patiendum adplicat: altero, si

*An, quæ
vires a-
gentis ex-
cedit?*

*An, quæ
quis coacte
patitur aut
agit?*

* Ex LUC. xii. 48.

† Ex PLAUTI, *Mostell.* Act. iii. Sc. 2. v. 104, 105.

Simul flare forbereq; haud facile

Est: ego hic esse & illic simul non potui.

‡ Ibid. § 8.

Cap. I. potentior grave aliquod malum cominus intentet, (idque statim repræsentandi facultatem habeat) nisi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut à faciendo abstineamus. Tunc enim, nisi expresse obligemur id, quod alteri est inferendum, nostro malo redimere; is qui eam nobis necessitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur; nobis autem non magis factum istud imputari poterit, quam gladio aut securi cædes ^h.

An, quæ rationis usu destituuntur?

XXV. *Octavo*, EORUM, qui rationis usu destituuntur, actiones non imputantur. Quia quid agatur, liquido dignoscere, & ad normam comparare nequeunt. Et huc spectant actiones infantum, antequam usus rationis paulo distinctius sese incipit exserere. Quod enim isti propter quasdam actiones increpantur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in foro humano pœnam proprie dictam meriti sint; sed per modum nudæ emendationis, & disciplinæ, ne per talia molestiam aliis facessant, aut ne pravam adsuetudinem contrahant. Sic & furiosorum, mente motorum, & delirorum actiones pro humanis non habentur, quibus quidem citra suam culpam iste morbus provenit ⁱ.

An, quæ in somniis agere videntur?

XXVI. *Nono*, DENIQUE imputari non possunt, quæ quis in somniis agere sibi videtur; nisi quatenus talibus interdum cogitandis

^h Haud ritè instituitur comparatio. Nequit enim cogi voluntas, vel ulla inferri necessitas mali admittendi. Vid. nos supra ad § 16. Et *De Jure N. & G.* ibid. § 9.

ⁱ Ibid. § 10.

cum

cum delectatione immoratus, eorum imagines animo alte impressit^k: etsi & hæc rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans, sic ut penes hominem non sit præstare, qualia visa isthæc effingat^l.

XXVII. CIRCA imputationem autem actionum alterius, paulo distinctius observandum, quod aliquando quidem contingat, ut actio ei, qui immediate eam patravit, plane non imputetur, sed alteri, qui hoc tantum velut instrumentum usus est. Sed frequentius est, ut & ei, qui actionem patravit, & alteri, qui ad eandem agendo quid vel omittendo concurrat, illa simul imputetur. Id quod fit triplici potissimum modo; vel ut alter principalis causa actionis, patrator minus principalis habeatur; vel ut uterque pari velut passu ambulet; vel ut alter minus principalis patrator, principalis causa sit^m. Ad primam classem pertinent, qui

Actio agentis principalis & instrumentalis qui imputetur?

^k Ut in exemplo *Byblidis* apud OVID. *Met.* xii. 467.

*Spes tamen obscænas animo dimittere non est
Ausa suo vigilans. Placida resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat———
Somnus abit; filet illa diu; repetitq; quietis
Ipsa suæ speciem; dubiaq; ita mente profatur:
Me miseram! Tacitæ quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rara sit! ——*

^l *Ibid.* § II.

^m De concursu ad alienum crimen accuratius distinguit BARBEYRACCIUS, & harum trium causarum, (quas principalem, collateralem, & subalternam nominat)

Cap. I.

qui alterum auctoritate sua ad quid permoverunt; qui consensum requisitum adhibuerunt citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad secundam classem pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt, qui adjuvant; qui receptum & defensionem præstant; qui cum opem ferre injuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad tertiam classem referuntur, qui consilium speciale dantⁿ; qui laudant & assentantur antepatratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes^o.

minat) definitiones aptè supplevit. 1. *Causa Principalis* ad alienam actionem eo modo concurrat, ut, istâ semoti admissa non fuisset. 2. *Collateralis*, quantum potuit concurrat, sed non adeo efficaciter, quin, eâ semoti admissa fuisset. 3. *Subalterna* vel (ut vulgo dicitur) *Accessoria* aliquo modo sed minus efficaci factum promoveret, ut hortatu, consilio, exemplo, vel non adhibendo quod potuit & debuit, remedia. Hisce regulis applicatis quævis causa ad suam classem, nullo negotio, refertur. Conf. GROT. de Jure, L. II. c. xvii. § 6---20.

ⁿ Nonnunquam qui consilium adhibet, causa est collateralis, vel etiam principalis; ut Judæi, qui de CHRISTO crucifigendo *Pilatum* hortabantur. Nimium ergo causæ suæ inservit CICERO. *Philip.* ii. 12. *Quid interest inter suasorem facti & probatorem? aut quid refert, utrum, voluerim fieri, an gaudeam factum?*

^o De Jure N. & G. L. I. c. v. § 14.

C A P. II.

DE NORMA ACTIONUM HUMANARUM; SEU, DE LEGE IN GENERE.

I. **Q**UIA actiones humanæ à voluntate dependent, voluntates autem singulorum non semper sibi similes, & diversorum in diversa fere tendere solent; igitur ad ordinem & decorem in genere humano constituendum necessarium fuit normam aliquam existere, ad quam istæ componerentur. Alias enim si in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & studiorum diversitate, quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipsi in mentem veniret; non poterat non maxima confusio in genere humano existere *.

*Actiones
humane
norma in-
digent.*

* Homines ejusmodi naturam fortitos esse quæ ad legem componi possit, facile intelligitur ex dictis in Cap. superiore. Pari evidentia patebit eos ita comparatos esse, ut sine legibus & morum regulis ne vivere quidem possint, nedum felices esse; quod prolixius demonstravit noster ex variis argumentis; ex hominum dignitate, pravitate, ingeniorum varietate, imbecillitate ac naturali incultu. *De Jure Nat. & Gent. L. II. c. i. Conf. BUDDÆI Philos. Pract. P. II. c. iii.*

Cap. 2.

Lege scilicet, quæ describitur.

Obligatio, ex lege oriunda, quid?

II. NORMA ^b illa vocatur *Lex* ^c, quæ est decretum, quo superior sibi subiectum obligat ^d, ut ad iustius præscriptum actiones suas componat ^e.

III. HÆC definitio ut eo melius intelligatur, evolvendum est, quid sit obligatio; unde ea oriatur; quis obligationem recipere; & quis eandem alteri injungere queat. Vulgo

^b Sunt, qui normam actionum à lege distingui volunt, idq; ut opinor haud ineptè: ut illa sit regula morum id, quod in se & omni seposito præcepto rectum & pravum est, indicans; hæc vero superioris decretum, ad id quod rectum est, obligans vi præmiorum & pœnarum. Vult noster nihil vel rectum vel pravum esse posse, quod ipsi legi antecedit, ideoq; *Grotianam* legis definitionem improbat, ut sit *regula actuum moralium obligans ad id quod RECTUM est*. Mihi videtur normam moralem dari posse, quæ recti & obliqui index est, neque tamen perpetuo obliget: unde legis aut juris nomine venire non queat, quippe lex obligationem necessario secum ferat. *Conf. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. vi. § 4. GROTIUS de Jure B. & P. L. I. c. i. § 9.*

^c Varios hujusce vocis sensus accurate distinguit *HOOKE. Eccles. Polit. L. I. § 3, 16.*

^d Auctores in diversas opiniones distrahuntur de naturâ legis, quatenus obligat vel permittit. Volunt *BARBEYR. & TITIVS* legem *obligantem* à permittente distingui; *GROTIUS* contendit *Permissionem* propriè non esse actionem legis sed actionis negationem, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat, ne impedimentum ponat. Sed totalis de verbis movetur: quicquid lex non prohibet, id proculdubio permittit. Ait *MODESTINUS* *virtutem esse legem imperare, vetare, permittere, punire. Digest. Lib. I. Tit. iii. Leg. 7. Conf. de Jure N. & G. L. I. c. vi. § 16. BARBEYR. in loc. GROTIUS de Jure B. & P. Lib. I. c. i. § 9. SELDEN de Jure Nat. & Gent. L. I. c. iv.*

^e *De Jure Nat. & Gent. L. I. c. vi. § 4.*

igitur

igitur *Obligatio* dicitur vinculum juris, quo necessitate ^f adstringimur alicujus rei præstandæ. Scilicet injicitur per eam quasi frænum aliquod nostræ libertati, ut, quanquam de facto voluntas in diversum tendere queat, intrinseco tamen per eandem velut sensu imbutam se deprehendat, ut, ni præscriptæ normæ conformis sit actio edita, non recte se egisse cogatur agnoscere ^g. Adeoque si quid mali eo nomine homini eveniat, non immerito id sibi accidere judicet; cum normam, prout par erat, sequenti, istud evitasse licuerit ^h.

^f Necessitas est vel *Physica*, vel *Moralis*: illa à vi externâ oritur, quæ libertatem agendi destruit; hæc verò à causa morali, quæ voluntatem (salvâ libertate) flectit & impellit. De hac sola necessitate versantur res morales: & cum manifestò pateat bonum & malum (*i. e.* spem voluptatis, & metum doloris) sola esse incitamenta, quæ voluntatem movere aut inclinare possunt; ideo fit hæc sola obligare posse, & “actionem agentis rationali tum
“ necessariam esse intelligi, cum certum est eam contineri in causis necessario requisitis ad felicitatem illam
“ quam naturaliter adeoque necessario expetit.” CUMBERLAND. *de Leg. Nat.* C. v. § 27. p. 240. Ed. 4to.

^g Attamen non existimandum est perfectam obligationem exinde oriundam esse. Datur voluptas quædam, qua perfunditur mens sibi conscia recti; & e contra dolor pravæ conscientie perpetuus comes. Quid autem? Ideone voluptas & dolor conscientie comes realem actionum rectitudinem & pravitatem indicant? Vel hoc supposito, possuntne hæc sola ad hoc vel illo modo agendum movere & determinare contra validiora incitamenta ad diversas prorsus actiones trahentia? Nihil minus. Itaque in obligatione perfectâ & propriè dictâ requirimus prospectum boni & mali, quod exinde sit eventurum.

^h *De Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. § 5.

Cap. 2.

*Homo sua
natura est
obligationis
capax.*

IV. QUOD autem homo aptus sit ad recipiendam obligationem, duplex causa est; una quidem, quia is voluntatem habet, quæ sese in diversas partes flectere, adeoque & ad normam componere potest: altera, quia homo à potestate superioris non est immunis¹. Nam ubi alicujus agentis vires per naturam ad uniformem agendi modum sunt alligatæ, ibi libera actio frustra expectatur: isti que incassum præscribitur aliqua norma, qui eam neque intelligere, neque ad eandem sese componere potest. Si quis autem non agnoscat superiorem, eo ipso nemo existit, qui necessitatem eadem jure queat injicere^k. Et si maxime is in agendo certam rationem observat, & à quibusdam actionibus constanter absteineat; id tamen non ex obligatione aliqua, sed ex proprio beneplacito facere intelligitur^l. Sequi-

¹ Hæc est ratio vera & propria, illa conditio tantum necessaria, vel *causa sine qua non*.

^k Hinc vocibus abutuntur, qui abstractas rerum relationes in se & simpliciter consideratas hominibus vinculum juris imponere, & moralem obligationem inducere contendunt, seposito superioris mandato.

^l Hinc patet nec hominem individuum, nec statum civilem (qui propriè est una persona moralis) sese posse obligare. Conf. de Jure Nat. & Gent. L. I. c. vi. § 7. Patet etiam Deum non posse obligari, vel legibus subjici, quippe ens supremum. Neque tamen ad arbitrium vel ex accidenti & sine qualibet norma actiones suas dirigere intelligitur, sed ad suarum perfectionum normam actiones componere. *Sua sibi lex est*, (ut ita dicam) & quod ens est naturâ perfectissimum, ideo quodcunque agit vel eligit, non potest non esse optimum. Itaq; nugas agunt vel quiddam pejus, qui Deum, ens primum & summum, virtutis & obligationis capacem esse docent.

tur ergo, ut ille obligationis sit capax, qui & superiorem habet, & normam præscriptam potest cognoscere, & voluntatem habet in diversa flexilem; quæ tamen ubi norma per superiorem fuerit præscripta, sentiat se ab ipsa non recte discedere. Quali natura hominem præditum adparet ^m.

V. *Introducitur obligatio* in animum hominis *proprie à superiore*, i. e. tali, cui non solum vires sunt malum aliquod repræsentandi contranitentibus; sed & cui *justæ* sunt *causæ*, quare postulare queat, ex suo arbitrio voluntatis nostræ libertatem circumscribi. Talia enim ubi in aliquo fuerunt, postquam quid velit significavit, necessum est in animo hominis oriri metum reverentia temperatum: illum quidem ex potentia, hanc autem ex consideratione causarum, quæ etiam remoto metu allicere aliquem debebant ad istius voluntatem amplectendam. Qui enim nullam rationem allegare novit, quare mihi invito obligationem velit impingere, præter solas vires; is terrere quidem me potest, ut effugiendo majore malo ipsi tantisper parere satius ducam; sed eo metu remoto, nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam ⁿ.

Contra

*Obligatio
omnis in-
troducitur
à superiore.*

^m *Ibid.* § 8.

ⁿ E contra asserit HOBBIUS *jus Deo regnandi & puniendi eos, qui leges suas violant, esse à solâ potentia irresistibili.* De Cive, c. xv. § 5. Sed facile patet, quam iniquum sit & male constitutum in potentia sola imperii fundamentum. 1. Aliud est cogere, aliud obligare. Potestate cogenti resistere licet, obliganti non item. 2. Ut

Cap. 2. Contra qui rationes quidem habet, quare ego ipsi parere debeam, à viribus tamen malum aliquod mihi imponendi destituitur, ejus jussa impune à me possunt negligi, ni potentior aliquis hujus auctoritatem proculcatam adsertum eat. Rationes autem, quare quis recte postulare queat, ut ab altero sibi obtemperetur, sunt; si ab isto in hunc insignia quædam bona sint profecta; si constiterit, istum & bene huic velle, & rectius, quam ipse valet, eidem prospicere posse; simulque si actu iste hujus directionem sibi vindicet; & denique si quis ultro alteri sese subjecerit, & in ipsius directionem consenserit °.

ut irresistibilis sit imperantis potestas, nulla ratio ad obediendum movere potest, nisi conjungantur justitia, sapientia, & bonitas: quippe iis sepositis, vel præmia ob obedientiam, vel pœnas ob inobedientiam nullus erit expectandi locus. L. I. c. vi. § 10. Sunt &, qui jus imperandi ducunt ab excellentiori entis natura: sicut τὸ ὑπερνοῦν in hominum mentibus superiorem locum occupat, adeoq; cæteris facultatibus imperare debet; eodem modo Deus in homines, homo in bruta jure imperii utitur. At vero nec potestas, nec sapientia, nec alia quævis perfectio per se considerata jus imperii in alterum tradit. Huc pertinent verba CICERONIS contra Epicureos allata; *Sed Dii neque possunt nos juvare neque volunt, nec omnino curant, nec quid agamus animadvertunt, nec est, quod ab his ad beatissimum vitam permanere possit, quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, aut preces adhibeamus.* De Nat. Deor. ii. 25. Neque ex hoc fonte homines in bruta jus derivare possunt, sed ex speciali Creatoris designatione. Restat igitur, ut sola justii imperii fundamenta sint, 1. Absoluta dependentia subjecti ab imperante, quæ divini imperii est fundamentum. 2. Voluntaria subjectio, quæ humani. Ibid. § 11.

° Ibid. § 12.

VI. CÆTERUM ut lex vim suam in animis Cap. 2.
 eorum, quibus fertur, exserere possit, requi-
 ritur *Cognitio* tum *Legislatoris*, tum *ipsius Le-*
gis. Nemo enim obedientiam præstare vale-
 bit, si neque cui parere debeat, neque ad
 quid teneatur noverit. Et *Legislatoris* qui-
 dem cognitio est facillima. Legum quippe
 naturalium eundem esse auctorem, qui Uni-
 versi, ex lumine rationis constat. Nec civis
 ignorare potest, quis in ipsum imperium ob-
 tineat. Leges porro naturales quomodo in-
 notescant, paulo post exponetur^p. Civiles
 autem leges per *promulgationem* publice &
 perspicue factam in subjectorum notitiam per-
 veniunt. In qua de duobus constare debet;
 tum quod lex eum habeat auctorem, penes
 quem summum in civitate est imperium; tum
 quæ sit legis sententia. Prius cognoscitur, si
 vel ipse legem sua voce promulget, vel auto-
 grapho consignet; vel si id fiat per ipsius de-
 legatos. Quorum auctoritas frustra in dubi-
 um vocatur, si constet, hoc cum munere, quod
 in civitate gerunt, esse conjunctum, & ipsos
 regulariter ad idem adhiberi: Si istæ leges in
 usum judiciorum deducantur; si nihil conti-
 neant, quod summo imperio deroget. Ut au-
 tem sententia legis recte percipiatur, promul-
 gantibus incumbit, quanta fieri potest perspi-
 cuitate uti. Si quid in legibus obscurum oc-
 currat, ejus declaratio petenda abs legislatore,

*Requirit
notitiam
Legis &
Legislato-
ris.*

^p Vid. *infra*, c. iii. § 12.

Cap. 2.

Legis partes duæ, præceptum & comminatio.

aut illis, qui ad jus secundum leges dicendum publice sunt constituti ¹.

VII. CUJUSLIBET *legis perfectæ, duæ partes* sunt: una, per quam definitur quid sit faciendum, quidve omittendum: altera, per quam indicatur, quodnam malum sit propositum ei, qui præceptum intermittit, & interdictum facit ². Nam uti propter pravitatem ingenii humani, in vetita tendere amantis, supervacuum est dicere, *hoc fac*, si non facientem nil mali sit mansurum; ita absurdum est dicere *pœnas dabis*, ni causa, quæ pœnam mereatur, præcesserit. Sic igitur omnis vis legis consistit in significando eo, quid superior à nobis fieri velit, vel non velit, & quæ pœna violatoribus legis sit constituta ³. Vis autem obligandi, i. e. intrinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu per pœnas ad observationem legum adigendi, proprie est in legiflatore, & cui legum custodia atque executio est commissa ⁴.

Materia legis esse debet possibilis & utilis.

VIII. ILLUD quod per leges alicui injungitur, debet non solum intra vires esse illius, cui leges feruntur, sed & utilitatem aliquam

¹ De Jure N. & G. L. I. c. vi. § 13.

² Hæc vocatur pars legis *vindicativa*; illa *definitiva*.

³ Leges vel præmiis vel pœnis sanciri possunt, quoniam vel spes boni vel fuga mali voluntatem flectere possunt. Sed pœnarum sanctio est de essentia legis, præmiorum non item: neque hæc inter legis characteres & obligationis indicia numerari solent. Ratio est, quia dolor magis acriter pungit, & voluntatem propensius movet, quam voluptas. Vid. nos *supra*, ad cap. i. § 14. not. o.

⁴ De Jure N. & G. L. I. c. vi. § 14.

afferre

ferre five illi ipsi, five aliis ^{v.} Nam uti sub Cap. 2.
 comminatione pœnæ aliquid exigere velle ab
 aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius
 vires positum, absurdum & crudele fuerit, ita
 supervacuum est naturalem voluntatis liberta-
 tem constringere, si nulla in quenquam utili-
 tas inde proveniat ^{*}.

IX. QUAMQUAM autem regulariter lex *Dispensare*
 omnes legislatoris subditos complectatur, in *quid? quis*
 quos materia legis quadrat, & quos legislator *possit? quâ*
 ab initio exemptos non voluit; interdum ta- *cautelâ?*
 men contingit, ut ab obligatione legis aliquis
 peculiariter solvatur. Id quod *dispensare* vo-
 cant ^{v.} Uti tamen dispensare ille tantum po-
 test,

^v Non necesse est, ut lex singulis profit, quod sæpe
 fieri non potest. LIV. xxxiv. 3. *Nulla lex satis commoda*
omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in sum-
nam prodest. Alteram etiam legum conditionem addere
 oportet, scil. ut sint justæ: aliter non obligant.

^{*} Si ex hoc loco objiciat aliquis contra Dei leges *posi-*
tivas, responsum est eas omnes quiddam in se continere
 subjectis utile. Deus nihil facit frustra. Quod si ratio
 legis nobis non pateat, attamen obtemperandum est, si
 modo de ejus auctoritate satis constet: quoniam non ratio
 legis, sed auctoritas legislatoris obedientiæ causa esse de-
 bet.

^v Aliud est legem tollere; aliud vinculum ejus circa
 personam aut factum singulare (manente de cætero lege)
 adimere: hoc vero est *dispensare*. Quod si legislatori
 potestas competat leges abrogandi & penitus tollendi
 (quod apud omnes in confessio est) proculdubio & à for-
 tiori earum vinculum pro tempore potest solvere. Quid-
 nam vero de legibus divinis existimandum est? Hic di-
 stingui solet à BARBEYRACCIO aliisq; inter leges *natu-*
rales & positivas, & affirmari has dispensationem admit-
 tere posse, illas vero non item. Quid autem? Nonne
 cum

Cap. 2. test, cui legem ferendi & abrogandi potestas competit; ita cavendum, ne promiscua, & contra gravissimas causas facta dispensatione, auctoritas legum convellatur, & invidia atque indignationi inter subjectos ansa præbeatur.

cum Deo aliisq; legislatoribus commune est, ut ab obligatione & poena legis aliquem liberent, pro re nata. Vel nonne leges positivæ eandem, quam naturales, præ se ferunt obligationem? Ut dicam, quod sentio in re factis difficili. 1. Deus nequit id velle fieri bonum, quod naturâ malum est. 2. Bonum vel malum esse pendet omnino ex rerum circumstantiis, quæ hominibus non semper innotescunt. 3. Ob ignorantiam hominum, id iis videtur potest malum quod per se bonum est; ut in exemplo Abrahami filium immolaturi juxta divinum præceptum. 4. Fieri potest, ut lex naturalis locum cedat positivæ sicut in exemplo jam allato. 5. Si stricte loquamur, nullæ Dei mandata (sint positiva an naturalia) dispensationem à nobis admittere possunt; sed cum duo simul obligare videntur, & utrisq; obtemperandi non datur facultas, id cedere oportet, quod minùs necessarium videtur; de qua necessitate ex variis circumstantiis collatis judicandum est. Generales quasdam regulas, easq; utilissimas affert GROTIUS, quibus definiri potest, cum leges inter se committi possint, quæ cedere debeant. “Hoc ipsum, inquit, è naturalibus principiis pendet, quæ docent fortiores esse leges; 1. Jubentem permittente. 2. Vetantem jubente. 3. Pœnalem non pœnali. 4. Generali particularem. 5. Statim implendam eâ, quæ moram patitur. 6. Imperiis vero pertinentem ad majora pertinenti ad minora. 7. Ita in legibus etiam divinis cedunt spectantes ad proximum spectantibus ad Deum. 8. Ceremoniales moralibus. Et 9. In humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam.”

GROT. de *Æquitate*, c. i.

² Causæ dispensationis à GROTIO allatæ sunt duæ, *intrinsecæ* aut *extrinsecæ*; i. e. Implicitæ ipsi negotio, aut

X. A dispensatione tamen multum differt Cap. 2.
Æquitas, quæ est correctio ejus, in quo lex
 defecit ob universalitatem; seu dextra legis
 interpretatio, qua ex naturali ratione ostendi-
 tur, casum aliquem peculiarem sub lege uni-
 versali non comprehendi, eo quod alias absur-
 di quid inde foret secuturum. Nam quia ob
 infinitam varietatem omnes casus neque præ-
 videri, neque exprimi possunt; ideo judices,
 quorum est generalia legum decreta ad speci-
 ales casus adplicare, debent à lege excipere e-
 jusmodi casus, quos excepturus fuerat ipse le-
 gislator, si præsens adesset, aut tales casus
 prævidisset.

*Æquitas
quid, &
quare ne-
cessaria?*

XI. PORRO à relatione & congruentia ad
 normam moralem, actiones humanæ certas
 sortiuntur qualitates, & denominationes. Et

*Actio per
legem lici-
ta, bona,
mala.*

aut exteriùs accedentes. 1. *Intrinfeca*, cum si non in-
 justa, dura tamen est pœna ad factum comparata. 2. *Ex-
 trinfeca* ex merito aliquo aut aliâ re commendante; aut
 etiam spe magnâ in posterum. *De Jure B. & P. L. II.*
c. xx. § 25, 26. De Jure N. & G. L. I. c. vi. § 17.

* Dispensatio legem vel legis partem pro tempore ab-
 rogat; æquitas ejus rigorem minuit, & mentem legisla-
 toris magis quam literam legis respicit. “Aliud est (in-
 quit GROTIUS) legem aut probabili aut urgente causâ
 tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non
 fuisse comprehensum.” *De Jure B. & P.* Vid. VAN-
 DER MUYLEN *in loc.* Sæpe verissimum est tritum illud
 dogma; *summum jus, summa injuria*; in quo casu æqui
 est judicis legem corrigere, non tollendo ejus obligationem,
 sed declarando eam in hoc casu non obligare; & non re-
 gulam sed ejus qui regulam dedisset mentem & propositum
 sequi. De hac re legas omnino GROTII *Tractatum de
 Æquitate* ad calcem 2di Vol. *de Jure B. & P.* Edit.
 BARBEYR.

illæ

Cap. 2. illæ quidem actiones, de quibus in neutra
 ~~~~~~ partem quid disponit lex, vocantur *Licite* &
Permissæ. Etsi quandoque in vita civili, ubi
 non omnia ad vivum possunt rescari, illa et
 tiam licita dicantur, in quæ poena fori huma-
 ni non est constituta, etsi in se honestati na-
 turali repugnent ^b. Quæ porro actiones cum
 lege congruunt, *Bonæ*; quæ discrepant, *Malæ*
 vocantur. Sed ut aliqua actio bona sit, ne-
 cessum est, ut ex omni parte cum lege con-
 gruat ^c; ut mala sit, sufficit, si in una duntaxat
 parte deficiat ^d.

*Justitia
 actionis, &
 personæ:
 hæc quæ?*

XII. JUSTITIA autem quandoque est at-
 tributum *Actionum*, quandoque *Personarum*.
 Quando *justitia personæ* tribuitur, solet vulgo
 definiri, quod sit constans & perpetua volun-
 tas suum cuique tribuendi. Justus quippe
 vir dicitur, qui iusta faciendo delectatur, quæ

^b “ Permissio quæ lege fit aut plena est quæ jus da-
 “ ad aliquid omnino licitè agendum; aut minor plena
 “ quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus ne
 “ quis alius impedire licitè possit.” GROTIUS. *de Jure*
 & P. L. I. c. ii. § 17.

^c *i. e.* Quoad qualitatem vel dispositionem agentis; ob-
 jectum, finem aliasq; circumstantias actionis. Sic ut li-
 cea recta sit, necesse est, ut ex omni parte cum regula
 congruat. Si vel in unâ parte deflectat, obliqua fiet.
 Eodem modo si actio aut plane cum lege non conveniat,
 aut vel unica circumstantia desit, mala est. Tantum abest,
 ut una *imperiosa* actionem legi repugnantem reddere possit
 bonam. Unde bona intentio non per se sufficit ad boni-
 tatem actûs, & celeberrima methodus *intentionem* dirigendæ
 corrumpit.

^d *De Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vii. § 1—6. *Eri-*
Scand. p. 106, 113.

justitia

justitiæ studet, seu in omni re conatur facere id, quod justum est. Injustus contra, qui negligit cuique suum tribuere, vel id non debito suo, sed præsentè commodo mensurandum existimat. Sic ut justî hominis non paucæ possint esse actiones injustæ; & vice versa^e. Justus quippe justâ facit propter præceptum legis, injusta non nisi per infirmitatem: injustus autem justâ facit propter poenam legi adjunctam, injusta per animi malitiam^f.

XIII. QUANDO vero *Justitia actionibus* tribuitur, tunc nihil aliud est, quam recta applicatio earundem ad personam. Et justâ actio; quæ ex præresi, seu à sciente & volente applicatur ad personam, cui illa debetur. Sic ut justitia actionum à bonitate in hoc potissimum differat, quod hæc simpliciter notet convenientiam cum lege, justitia autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio exercetur^g. Quo nomine etiam justitia virtus adversus alium dicitur^h.

*Illæ quæ;
& quid ab
ejus bonitate
differat?*

XIV. JUSTITIÆ divisionem non omnes eodem modo instituunt. Receptissima est divi-

*Justitiæ
divisiones
vulgares.*

^e *Materialiter* quidem, sed non *formaliter*. Nequit justus, quâ justus, *formaliter* contra legem peccare. *Quicumque enim totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Jac. ii. 10.

^f *Ibid.* § 6.

^g Bonitas est virtus *generalis*, justitia *specialis*. Actio bona est, quatenus cum lege convenit; *justa* verò, quatenus relationem habet ad alium, qui *jus* habet eam à nobis exigendi.

^h *Ibid.* § 7.

Cap. 2. *fio in Universalem & Particularem*¹. Illa dicitur, quando quodcunque officium exercetur erga alios, etiam quod per vim, aut intentata in foro actione exigi non poterat. Hæc autem est, quando alicui potissimum exhibentur, quæ ille suo jure¹ postulare poterat: & hæc iterum solet dividi in *Distributivam* & *Commutativam*^m. Illa nititur pactis inter societatem & membra inito circa participandum pro rata damnum & lucrum. Hæc autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientesⁿ.

*Injustitia,
injuria,
culpa,
quæ?*

XV. COGNITO quid justitia sit, facile etiam quid *Injustitia* sit colligitur^o. Ubi ob-

¹ Hanc dicit GROTIUS *explettricem*, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accepimus: illam *attributricem*, quod per eam plus alteri attribuitur, quam suo jure postulare poterat. GROTIUS de Jure B. & P. L. I. c. i. § 8.

^k *i. e.* Quæ officia præstat, non nisi jure imperfecto alteri debita, ut liberalitatis, misericordiæ, gratitudinis.

¹ *i. e.* Jure perfecto, ut in contractibus, emtionibus, sponsonibus.

^m Plerisq; displicet hæc justitiæ subdivisio; & accommodatior videtur *Grotiana* in *Rectoriæ*, & *Æquatoriæ*: Illa inter inæquales, hæc inter æquales versatur. *Rectoriæ* tot sunt species quot sunt societates in quibus alii imperant, alii parent: *Æquatoriæ* tot sunt species, quot sunt genera officiorum, quæ homo erga hominem, civis erga civem præstare tenetur. Sic licet majori in minorem, quod non licet minori in majorem, aut pari in parem. GROTIUS de Jure B. & P. L. I. c. i. § 3. BUDDÆI *Philos. Pract.* P. II. c. ii.

ⁿ De Jure Nat. & Gent. L. I. c. vii. § 8, 9.

^o Nam hæc illi directè adversatur. Rectum est index sui & obliqui.

servandum,

servandum, quod actio injusta, quæ destinato
ex consilio suscipitur, & per quam violatur
quod alteri perfecto jure debebatur, aut quod
ali jure undecunque partum is possidebat;
proprie *Injuria* vocetur. Quæ triplici modo
fit: vel si alicui denegetur, quod suo jure po-
tulare poterat, (non si quid duntaxat ex hu-
manitate aut simili virtute debebatur;) vel si
auferatur, quod suo jure, adversus auferentem
valente, tenebat; vel si malum aliquod alteri
inferatur, quod inferendi potestatem non ha-
beamus. Ad injuriam præterea requiritur
destinatum consilium, & malitia ejus, qui fa-
cit^p. Quæ ubi abfuerit, læsio alterius *Infor-*
tunium aut *Culpa* vocatur, gravior aut levior,
prout gravis aut levis fuerit scordia & negli-
gentia, ex qua quis in alterum velut incur-
rit^q.

XVI. LEX respectu auctoris dividitur in *Lex divi-*
Divinam & *Humanam*; illa abs Deo, hæc ab *na, huma-*
hominibus lata est. Sed si lex consideretur, *na, natu-*
prout necessariam & universalem congruen- *ralis, po-*
tiam cum hominibus, vel minus, habet; divi- *sitiva.*
ditur in *Naturalem* & *Positivam*. Illa est,
quæ cum rationali ac sociali natura hominis
ita congruit, ut humano generi honesta & pa-
cifica societas citra eandem constare nequeat.
Unde & illa per rationis homini congenitæ lu-

^p Ut paucis dicam: ad injuriam requiritur, 1. Ut
actio ex proæresi suscepta sit. 2. Ut inferatur invito;
ami *volenti nulla fit injuria*. 3. Ut actio sit lege pro-
hibita. 4. Ut jus alterius perfectum lædatur.

^q *Ibid.* § 14.

F

men,

Cap. 2.

men, & ex consideratione humanæ naturæ, universum investigari & cognosci potest. Haec est, quæ ex communi conditione humanæ naturæ haudquaquam fluit, sed abs solo legislatoris placito proficiscitur: etsi nec ipsa ratione, ac usu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat, carere debeat. Est autem *Lex divina alia naturalis*, alia *positiva*. *Humana* autem omnis, presse accepta *positiva* est *.

C A P. III.

DE LEGE NATURALI.

Lex naturalis ex natura hominis eruenda.

I. **Q**UÆNAM Legis naturalis * sit in-
doles, quæ necessitas, & quibus eadem præceptis in isthac mortalium
conditione constet, planissime perspicitur,

* *Lex naturalis & positiva* in his conveniunt, 1. Auctore. 2. Subjecto. 3. Vi obligandi—In his vero dissentiunt. 1. Promulgatione. 2. Objecto. 3. Obligationis immutabilitate & universalitate.

* *De Jure N. & G. L. I. c. vi. § 18.*

* Quoniam fuerunt, qui ipsam legis naturalis existentiam labefactare ausi sunt, ideo imprimis quærendum est, utrum existat *lex naturæ*? Frustra, inquit GROTIUS, de jure suscipitur disputatio, si ipsum jus nullum. Eadem verò partem suscepit apud veteres CARNEADES, cujus disputationis, narrante LACTANTIO, hæc fuit summa

Jur

quis naturam & ingenium hominis penitius Cap. 3.
 perscrutatus fuerit b. Sicuti enim ad accuratam

Jura sibi homines pro utilitate sanxisse, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata; jus autem naturale nullum esse. Instit. L. V. c. xvii. Et ad hanc rem HORAT. 1 Serm. iii. 98.

Atq; ipsa utilitas justī prope mater & æqui.

Ibid. v. 113.

Nec natura potest justo secernere iniquum.

Contra quos disputat GROTIUS ex appetitu societatis, qui homini est proprius, cum his qui sui sunt generis. Proleg. § 6. Vult HOBBSIUS leges civiles esse regulas boni & mali, ideq; quod legislator præceperit, id pro bono; quod vetuerit, id pro malo habendum esse. De Cive, c. xii. § 1. Et pari ratione ipsam rerum naturam, voluptatem & dolorem, vel rationem numerorum & quantitatum ab eodem principio derivare fas erit. Nam lex naturæ omnino ex rerum naturâ petita est; & hæc manente aut mutatâ, illa proculdubio pariter manet aut mutatur. Sed de hac re adeas omnino CUMBERLAND. de Leg. Nat. Cap. v. PUFENDORF de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 10.

b Varii auctores ex variis principiis jus naturæ deducunt. I. Romani jurisconsulti *jus naturale* vocant, quod natura omnia animalia docuit. Vid. JUST. Instit. L. I. Tit. ii. Ii autem vocibus abutuntur; vel sensu nimis arcto coercent. Nam (GROTIUS auctore) *juris proprie capax non est, nisi natura præceptis utens generalibus.* De Jure B & P. L. I. c. i. § 11. Et testis est CICERO, *Nihil juris esse homini cum bestiis.* De Finib. L. III. c. xx. Conf. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 2, 3. II. Sunt, qui innatum esse volunt, vel naturâ mentibus humanis insitum. Et eadem ratione affirmare licet mathefin vel quamvis scientiam esse innatam. Conf. de Jure N. & G. Ibid. § 13. Specimen Controv. Cap. iv. § 23. VELTHUYSEN de Princip. Justi & Decor. LOCKE de Intell. Hum. L. I. III. Alii ex naturali societatis appetitu oriundum esse volunt, qui à scopo haud multum aberrant; si cum grano

Cap. 3.

tam legum civilium cognitionem plurimum facit, statum civitatis moresque & studia civium probe intellexisse : ita perspecto communi mortalium ingenio statuque facile patebit, quibus legibus eorundem incolumitas contineatur.

II

salis voces interpretamur ; homini scilicet inesse facultatem sciendi agendiq; secundum generalia præcepta v. g. ut jus suum cuiq; tribuat, neminem lædat, &c. quorum extra societatem nullus est usus. GROTI. *Proleg.* § 7. CICER. *de Leg.* i. 5. IV. Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERONI placet) *consensio omnium gentium lex naturæ putanda est.* Tusc. Disp. i. 13. Cui sententiæ suffragatur ARISTOTELES. *Φύσις ἡ δὲ δίκαιον, τὸ παλαιὸν τῇ αὐτῇ ἔχον δύναμιν.* Id jus naturale est, quod ubique eandem vim obtinet. Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt, quæ ubique obtinent, vel de quibus inter omnes convenit ? Aut si rem ita se habere concedatur, haud exinde patebit ratio, quare hoc iustum sit, aliud iniustum, quæ à veris principiis recte ratiocinando solum colligantur. Conf. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 7, 8, 9. HOBBS. *de Cive.* C. ii. § 1. V. Nonnulli naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actionibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis, semotis omnibus circumstantiis, putà legislatoris auctoritate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuturis. CLARKE *de Nat. & Rev. Relig.* Prop. i. Quæ hypothesis in eo deficit, quòd vel datur lex sine obligatione, vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad felicitatem aut miseriam ; i. e. effectus sine causâ. Conf. *de Jure.* L. II. c. iii. § 4. VI. Alii ex voluntate divinâ derivatum esse volunt, qui in duas partes distrahuntur : vel (cum HOBBSIO) Deum pro arbitrio omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem ; adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum fuerit, & vice versâ, quo nihil magis

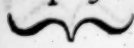
Conservationi
sui
ante omnia
homo studeat
det.

II. Id igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, queis sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat* omnibus modis *conservare*: ut quæ bona sibi videntur, acquirere; quæ mala, repellere nitatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant^c. Et

qui-

magis absurdum aut iniquum concipi potest; [Vid. CUDWORTH. *de æterna & immut. Moral.* C. iii.] vel ad essentielles Dei perfectiones respectum habent & jus naturæ immutabile esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut opinor, agunt qui Deum juris naturalis quippe ipsius naturæ auctorem agnoscunt; (nam, ut loquuntur Logici, *quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis*) attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum proficit legis auctorem cognoscere, lege ipsâ haud cognitâ. Sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veritate investigandâ à notioribus ad minus notâ datur progressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à natura & relationibus rerum ad leges naturales progrediuntur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse & ab ea stabilitas & sancitas concludendum est; ut omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni esset, non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur; obligare non possunt. VII. Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus alijs longe præferenda; *scil.* jus naturale à naturâ hominum repetendo; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse pronuncio; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, alijsq; nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. Conf. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 14.

^c Et hic quidem *sensus* est vere naturalis & innatus: nunquam non agit, nec ullâ vi aut consilio deponi potest. In eo ab omnibus alijs affectibus distinguitur; unde merito dubitari potest, utrum quivis alius pro innato habendus

Cap. 3. tam legum civilium cognitionem plurimum facit, statum civitatis moresque & studia civium probe intellexisse : ita perspecto communi mortalium ingenio statuque facile patebit, quibus legibus eorundem incolumitas contineatur.

II

salis voces interpretamur ; homini scilicet inesse facultatem sciendi agendiq; secundum generalia præcepta v. g. ut jus suum cuiq; tribuat, neminem lædat, &c. quorum extra societatem nullus est usus. GROTI. *Proleg.* § 7. CICER. *de Leg.* i. 5. IV. Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERONI placet) *consensio omnium gentium lex naturæ putanda est.* Tusc. Disp. i. 13. Cui sententiæ suffragatur ARISTOTELES. *Ὅστις ποῦ δίκαιον, τὸ πανταχὺ τῶν αὐτῶν ἔχον δύναμιν.* Id jus naturale est, quod ubiq; eandem vim obtinet. Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt, quæ ubique obtinent, vel de quibus inter omnes convenit ? Aut si rem ita se habere concedatur, haud exinde patebit ratio, quare hoc justum sit, aliud injustum ; quæ à veris principiis recte ratiocinando solum colligatur. Conf. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 7, 8, 9. HOBBS. *de Cive.* C. ii. § 1. V. Nonnulli naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actionibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis, semotis omnibus circumstantiis, putà legislatoris auctoritate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuturis. CLARKE *de Nat. & Rev. Relig.* Prop. i. Quæ hypothesis in eo deficit, quòd vel datur lex sine obligatione, vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad felicitatem aut miseriam ; i. e. effectus sine causâ. Conf. *de Jure.* L. II. c. iii. § 4. VI. Alii ex voluntate divinâ derivatum esse volunt, qui in duas partes distrahuntur : vel (cum HOBBSIO) Deum pro arbitrio omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem ; adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum fuerit, & vice versâ, quo nihil magis

II. ID igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, quæ sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat* omnibus modis *conservare*: ut quæ bona sibi videntur, acquirere; quæ mala, repellere nitatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant^c. Et qui-

Cap. 3.

Conservationi sui ante omnia homo studet.

magis absurdum aut iniquum concipi potest; [Vid. CUDWORTH. *de æterna & immut. Moral.* C. iii.] vel ad essentielles Dei perfectiones respectum habent & jus naturæ immutabile esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut opinor, agunt qui Deum juris naturalis quippe ipsius naturæ auctorem agnoscunt; (nam, ut loquuntur Logici, *quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis*) attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum proficit legis auctorem cognoscere, lege ipsâ haud cognitâ. Sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veritate investigandâ à notioribus ad minus notâ datur progressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à natura & relationibus rerum ad leges naturales progrediuntur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse & ab ea stabilitas & sancitas concludendum est; ut omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni esset, non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur; obligare non possunt. VII. Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus alijs longe præferenda; *scil.* jus naturale à naturâ hominum repetendo; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse pronuncio; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, alijsq; nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. Conf. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 14.

^c Et hic quidem *sensus* est vere naturalis & innatus: nunquam non agit, nec ullâ vi aut consilio deponi potest. In eo ab omnibus alijs affectibus distinguitur; unde merito dubitari potest, utrum quivis alias pro innato habendus

Cap. 3. quicumque hominis salutem impugnatum it, cum non potest non iste averfari, eoufque ut etiam depulfo malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictæ adhuc remaneat.

*Ei, citra
focietatem,
minus
quam bru-
ta, par.*

III. AST in eo præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta à nativitate *Imbecillitas* prosequatur; sic ut miraculi fit instar futurum, si quis ad maturam ætatem pervenerit, nisi aliorum hominum auxilium accedat. Cum nunc inter tot inventa humanæ necessitatis adminicula, plurium annorum sollicita informatio requiratur, ut proprio quis Marte victum & amictum sibi parare queat. Fingamus hominem, citra omnem ab aliis hominibus accedentem curam & culturam ad robustam ætatem provectum, cui nihil sit scientiæ, nisi quod ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eundemque ab omni aliorum hominum ope atque consortio in solitudine destitutum. Sane vix miserabilius animal deprehendetur. Elingue nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum, quam herbas radicesque vellere, aut sponte natos fructus legere: sitim fonte, flumine, aut lacuna obvia levare; repellendis aeris injuriis antra subire, aut musco gramineve corpus utcumque tegere; tempus tædiosissimum per otium exigere; ad quemvis strepitum aut alterius animantis occursum exhorrescere: deni-

dus fit; an omnes ex usu & consuetudine vel idearum associatione ortum ducant. Vid. Tractat. nostrum de *Morali Oblig.* Cap. v.

que

que fame, frigore, aut per feram bestiam de-
 mum perire^d. Contra, quidquid jam com-
 moditatum vitam humanam comitatur, id om-
 ne ex mutua hominum ope redundavit. Sic
 ut post Deum O. M. nihil in hoc orbe sit, ex
 quo major utilitas homini provenire queat,
 quam ex ipso homine^e.

IV. ISTHOC tamen tam utile invicem ani-
 mal non paucis laborat vitiis, & non minore
nocendi facultate præditum est; quæ con-

*Ob majorem alteri
 nocendi
 proclivitatem.*

^d Litem non movet auctor de primævo hominum
 statu, qui non nisi revelationis ope nobis innotescit; sed
 propositum est tantum contemplari statum hominum in quo
 extra societatem civilem absque ullâ culturâ & institutione
 degere intelliguntur. Hunc statum sic describit CICERO;
 "Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim
 "bestiarum more vagabantur, & sibi victu ferino vitam
 "propagabant: nec ratione animi quicquam, sed pleraq;
 "viribus corporis administrabant. Nondum divinæ re-
 "ligionis, non humani officii ratio colebatur: nemo le-
 "gitimas viderat nuptias: non certos quisquam inspexerat
 "liberos: non jus æquabile, quid utilitatis haberet, ac-
 "ceperat. Ita propter errorem atque inscitiam, cæca
 "ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explen-
 "dam viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satel-
 "litibus." *De Invent. L. I.* Idem sentit HORATIUS.
 i Serm. iii. v. 99.

*Cum prorepserunt primis animalia terris
 Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter
 Unguibus & pugnis, dein fustibus atq; ita porro
 Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
 Donec verba quibus voces sensusq; notarent,
 Nominaq; invenere: dehinc absistere bello,
 Oppida caperunt munire & ponere leges;
 Ne quis fur esset neu latro neu quis adulter.*

^e *De Jure, &c. L. II. c. iii. § 15.*

Cap. 3.

junctionem cum ipso reddunt satis ancipitem, magnamque requirunt cautionem, ne pro bono malum quis ab illo sortiatur. Jam primum major fere ad nocendum proclivitas in homine, quam in quovis brutorum deprehenditur. Nam bruta fere cibi desiderio & Veneris effieruntur, quorum utrique tamen facile negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desiderio sopito non temere in iras, aut ad laedendum alios concitantur, nisi quis irritaverit. Ast homo animal est nullo non tempore in libidinem paratum; cujus stimulis longe frequentius vellicatur, quam conservandæ speciei necessarium videbatur. Ejusdem quoque ventis non satiari duntaxat, sed & titillari vult, & sæpe plura adpetit, quam natura digerere valet. Vestibus ne indigerent bruta, natura prospexit: Ah homo non ad necessitatem tantum, sed & ad ostentationem vestiri gaudet. Multi præterea affectus atque cupidines, brutis ignoti, in mortalium genere deprehenduntur, ut superflua habendi libido, avaritia, gloriæ & inter alios eminendi cupiditas, invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio. Indiciis est, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob causas gerantur brutis ignotas. Atque ista omnia stimulare homines possunt & solent, ut sibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quædam petulantia & aliis insultandi libido; quibus cæteri, etiam modeste ingenio præditi, studio se ac suam libertatem conservandi ac tuendi, non possunt non offendi, ac ad resistendum accingi. Quan-

doque

doque etiam homines ad mutuas læsiones in- Cap. 3.
 citat inopia, & quod præsens rerum copia cu-
 piditatibus aut indigentia eorum non sufficiat.

V. SED & maxima vis inest hominibus ad *Et majorem noxas mutuo inferendas.* Nam etsi neque den-
 tibus, neque unguibus aut cornibus sint for-
 midabiles, ut multa brutorum: tamen habili-
 tas manus in efficacissimum nocendi instru-
 mentum evalescere potest; & solertia ingenii
 astu & per insidias grassandi facultatem dat,
 qua aperta vi pertingere non licet. Sic ut
 facillimum sit, hominem homini gravissimum
 malorum naturalium, nempe mortem, inferre.

VI. DENIQUE & in genere humano con- *Majorem-que ad mu-
 sideranda est insignis illa ingeniorum varietas,*
tuas colli-
siones dis-
positionem.
 qualis in singulis brutorum speciebus non cer-
 nitur; quippe quæ consimiles fere inclinatio-
 nes habent, parique affectu & appetitu du-
 cuntur. Ast inter homines quot capita tot
 sensus; & suum cuique pulchrum. Nec sim-
 plici aut uniformi cupidine omnes agitantur,
 sed multiplici & varie inter se mixto. Imo
 unus & idem homo sæpe sibi dissimilis cerni-
 tur, & quod uno tempore concupivit, ab eo-
 dem alio tempore valde abhorret. Nec mi-
 nor in studiis, institutis, & ad exserendum a-
 nimi vigorem inclinationibus varietas, quæ
 jam in infinitis fere vitæ generibus conspici-
 tur. Per quæ ne mutuo collidantur homines,
 sollicita temperatura & moderatione opus est ^f.

^f Ut ut infelix sit humanæ naturæ facies hoc modo de-
 picta; attamen prorsus abhorret ab Hobbesianâ hypo-
 thesi, ut homo homini naturâ sit lupus, & status naturæ
 status

Cap. 3.

Unde deducitur societas colenda necessitas.

VII. Sic igitur homo jam est animal sui conservandi studiosissimum, per se egenum, sine auxilio sui similium servari impotens, ad multa commoda promovenda maxime idoneum; idem tamen juxta malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam pronum non minus quam validum. Unde colligitur, eidem ut sit salvus, *necessum esse, ut sit sociabilis*, id est, ut cum sui similibus jungatur, & adversus illos ita se gerat, ut ne isti probabilem causam accipiant eum lædendi, sed potius ejusdem commoda servare & promovere velint.

Huic servientes leges sunt leges naturæ.

Lex fundamentalis, servandam socialitatem.

VIII. Hujus ergo socialitatis leges, seu quæ docent quomodo quis sese debeat gerere, ut commodum societas humanæ membrum existat, vocantur *Leges Naturales* ⁵.

IX. His positis adparet, *fundamentalem legem naturalem* esse hanc: Cuilibet homini, quantum in se, colendam & servandam esse socialitatem ^h. Ex quo consequitur, quia qui vult

status belli. Omnino naturæ convenit, seu affectus hominum seu rationis dictamina spectemus, ut neminem lædant, aliena commoda promoveant, & omnibus benignos ac faciles se præbeant. Conf. *de Jure*, &c. *ibid.* § 16, 17.

⁵ Itaque auctoris conclusionum seriem sic breviter complecti possumus. 1. Homo necessario seipsum amat. 2. Indiget aliorum auxilio. 3. Tam ad nocendum quam ad juvandum alios proclivis est & idoneus. 4. Varius & mutabilis. 5. Hinc colligitur necessum esse, ut sit sociabilis. Et 6. Socialitatis leges sunt leges naturæ.

^h Ne latum unguem discedit hæc lex fundamentalis ab ista CUMBERLANDII. *Benevolentia maxima singulorum*

vult finem, vult etiam media, sine quibus finis obtineri nequit; omnia, quæ ad istam socialitatem necessario & in universum faciunt, jure naturali præcepta; quæ eandem turbant aut abruptum, vetita intelligi. Reliqua autem præcepta sunt tantum velut subsumptiones sub hacce generali lege, quorum evidentiam lumen illud naturale hominibus insitum insinuat.

X. ISTHÆC porro præcepta etsi manifestam habeant utilitatem, tamen ut eadem vim legis obtineant, necessum est præsupponi, Deum esse, & sua providentia omnia regere; eundemque mortalium generi injunxisse, ut ista rationis dictamina tanquam leges ab ipso vi congeniti luminis promulgatas, observent. Alias enim possent ea quidem fortasse observari intuitu utilitatis, sicut quæ à medicis regendæ valetudini præscribuntur; non autem tanquam leges; quippe quæ necessario ponunt superiorem, & quidem talem, qui alterius gubernationem actu suscepit.

Quæ ut vim legis habeat, supponendus Deus.

XI.

horum agentium rationalium erga omnes statum constituit singulorum omniumque benevolorum, quantum fieri ab ipsis potest, felicissimum; Et ad statum eorum, quem possunt assequi, felicissimum necessario requiritur; ac proinde, COMMUNE BONUM ERIT SUPREMA LEX. De Leg. Nat. Cap. i. § 4. PUFEND. de Jure N. & G. L. II. c. iii. § 15.

Quanto rectius noster, qui divinam auctoritatem ad leges naturæ itabiliendas requirit, quàm ille, qui leges naturæ locum habere dixit, etsi daremus non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana? GROTI. Proleg. § 11. Aliud est lex, aliud consilium; & quæ ex consilio observatur norma, nullâ necessitate adstringet nisi ex mero utilitatis

Cap. 3.

Legis naturalis Deus evincitur auctor.

XI. ESSE autem Deum *legis naturalis auctorem*, ex ratione naturali ita demonstratur, si præcise præsentī mortalium conditioni inhæreamus, non attendendo an primæva conditio diversa ab hac fuerit, & unde ista mutatio provenerit. Cum natura hominis ita sit constituta, ut citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inservientium capax deprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, uti alias creaturas, originem suam Deo debere; sed & eundem istud utcunque jam constitutum providentiæ suæ moderamine complecti: inde consequitur, Deum velle, ut homo iis viribus, quas sibi præ brutis peculiaribus inesse sentit, ad naturæ suæ incolumitatem utatur, utque adeo a brutorum exlege vita humana vita sit distincta. Id quod cum aliter, quam servata lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque à Deo obligatum hominem ad isthanc servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac

litis intuitu. Etenim ita comparata est hominum natura, ut sepositis præmiis pœnisq; effrænata quâdam libidine ad vitia incitentur, ad privatum commodum penitus attenti; unde fit (quod sensit ipse CICERO) *pietate adversus Deos sublata fidem etiam & societatem humani generis, & unam excellentissimam virtutem justitiam tolli.* De Nat. Deor. i. 2. Unde patet atheismum omnino societatem destruere, & si non plane cessat jus naturæ (sepositâ Dei existentia) tamen rationem legis habere non possit, sed consilii tantum quod vel sequi vel negligere licebit, prout privatum commodum postulare videbitur. Vid. BARBEYRAC. ad PUFENDORF. *de Jure*, &c. L. II. c. xix. § 19. Et nos *infra* ad cap. 4. § 9.

ex eorum libidine mutabile, sed expresse ab ipso Deo huic fini procurando constitutum. Cap. 3.

Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eundem obligasse ad usurpanda media fini necessaria. Sed & socialem vitam à Deo hominibus pro imperio injunctam esse, indicio est, quod in nullo præterea animante sensus religionis, aut metus Numinis deprehendatur, qui in animali exlege intelligi non posse videtur. Abs quo generatur tener admodum sensus in animis hominum non plane corruptorum, quo convincuntur, in legem naturalem peccando offendi illum, cui in animos hominum imperium est, & qui metuendus sit, etiam ubi ab hominibus metus non impendet.

XII. QUOD vulgo dicitur, isthanc *legem natura notam* esse, id non ita capiendum videtur, quasi in animis hominum jam nascentium inhæreant actuales & distinctæ propositiones circa agenda & fugienda. Sed partim quod illa per lumen rationis investigari possit; partim quod saltem communia & præcipua capita legis naturalis ita plana & liquida sint, ut statim assensum inveniant, & ita animis inoleant, ut nunquam inde iterum deleri queant, utut forte homo impius ad sopiendas conscientiae vellicationes eorundem sensum plane studeat extinguere. Quo nomine etiam in Sacris Literis *cordibus hominum inscripta* dicitur *. Inde & cum à puero ex vitæ civilis disciplina eorundem sensu imbuamur; & vero

Ea quo sensu dicatur esse natura nota?

* PAUL ad Roman. ii. 15.

Cap. 3. recordari non possumus id tempus, quando primum eadem hauserimus; non aliter de cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascentibus jam adfuisset. Id quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit ¹.

Officia legis spectant Deum, nosmet, alios.

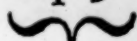
XIII. *Divisio officiorum* quæ ex lege naturali homini incumbunt, commodissime videtur institui *secundum objecta*, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis dictamine quis sese debeat gerere adversus *Deum*, altera quomodo adversus *seipsum*; tertia quomodo adversus *alios homines* ^m. Quanquam autem primario & directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti loco subtravimus, deriventur: tamen etiam indirecte officia hominis erga Deum tanquam creatorem inde deduci possunt, quatenus ultimum firmiter officiiis erga alios homines à religione

¹ *Boni honestiq; notitiam nos docere natura non potuit; semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Nobis videtur observatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum judicante.* SENEC. Epist. cxx. Idem fusiùs probavit LOCKIUS de Intell. Hum. L. I. Conf. PUFENDORF. L. II. c. iii. § 13. Et BARBEYRACC. Præf. § 4. CUMBERLAND. de Leg. Nat. Proleg. § 5. THOMAS. Jur. Dub. L. I. c. ii. § 97.

^m Eandem officiorum partitionem sequitur CICERO. *Hæc philosophia nos primum ad Deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemq; animi erudit.* Tusc. Disp. i. 26. Conf. M. ANTONIN. L. viii. § 27.

& metu Numinis accedit, sic ut sociabilis quoque non esset homo, ni religione foret imbutus ^a. Et quia sola ratio in religione ulterius progredi nequit, quam quousque illa inservit promovendæ tranquillitati & socialitati hujus vitæ ^o. Nam prout religio salutem animarum procurat, ex peculiari revelatione divina provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex religione & socialitate conjunctim promanant. Ideo enim quædam non pro absoluto suo lubitu homo circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membrum societatis humanæ esse queat ^p.

Cap. 3.

^a Etsi religioni cum socialitate talis intercedit necessitudo, ut metu numinis sublato, vix aut ne vix quidem stare possit societas : attamen non idem est utriusque fundamentum, sed ex diversis fontibus originem ducunt. Officia erga *Deum* ex eo fluunt, quod Deus nos creavit & sustentat ; erga *hominem* vero, immediatè ex relatione actionum ad commune bonum. Vid. *infra*, Cap. iv. § 9.

^o Hic nimium causæ suæ inservit auctor. Non prorsus negligenda sunt argumenta pro statu futuro ex lumine naturali ducta. Vid. nos *infra* ad Cap. iv. § 8.

^p *De Jure N. & G. L. II. c. iii. § 24.*

C A P.

CAP. IV.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA
DEUM; seu, DE RELIGIONE
NATURALI *.

*Officium
erga Deum
constat sen-
su & cultu.*

I. **O**FFICIUM hominis erga Deum, quantum quidem ex naturali ratione investigari potest, *duabus* partibus absolvitur: tum ut de Deo recte sentiamus, tum ut actiones nostras ad ipsius voluntatem componamus. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *Theoreticis*, tum *Practicis* ^a.

*Sensus de
Deo pri-
mum est,
Deum exi-
stere:*

II. INTER ea, quæ de Deo cuivis homini sentienda sunt, primum omnium est, ut certo persuasus sit, *Deum existere*, id est, revera dari summum aliquod & primum Ens, abs quo hoc universum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione causarum, quæ de-

* Omisit hoc caput auctor in opere majori quippe ad theologiam naturalem, magis quam ad civilem doctrinam spectare existimaverit. Vid. *Æris Scandic.* p. 253. Sed recte hic locum habet, quoniam religio est firmissimum humanæ societatis vinculum, & eâ sublatâ jus naturale funditus evertitur. Vid. *supra*, Cap. iii. § 10, 11.

^a Prius est Deum scire, consequens colere. LACTANT. Div. Instit. L. IV. c. iv.

mun

um in primo aliquo fitti volunt^b, ex mo-
tu^c & ex contemplatione machinæ hujus uni-
versi^d; & similibus argumentis liquidissime
de-
Cap. 4.

^b Argumentatio sic instituitur. Aliquid nunc existit, ergo aliquid existit ab æterno. Si negas, tum quod nunc existit, vel à nihilo existentiam recepit, *i. e.* datur effectus sine causâ. *Q. E. A.* Vel sese produxit, *i. e.* aliquid egit, priusquam existit. *Q. E. A.* Vel ab alio productum est, quod & ab alio, & sic deinceps in infinitum; *i. e.* datur infinita series entium causatorum, in qua non datur primum. Sed infinita entium series contradictionem implicat; 1. Quia negativa est, (ut infinitus numerus, infinita quantitas) *i. e.* nequit actu existere. 2. Quia constat ex partibus finitis: demas ergo unam, tum infinitate minor est; vel unam addas, tum infinitatem excedit. *i. e.* unitate dempta, quod infinitum fuit, fit finitum, vel unitate additâ, quod finitum fuit, fit infinitum, aut quod infinitum, majus infinito. *Q. S. A.* 3. Quia in hac serie nullum datur ens, cujus non fuit principium; sed quicquid existere cœpit, aliquando futurum erat, quod vero futurum est, actu non existit; ergo tempus erat, cum nulla pars seriei existit; ergo non est infinita. *Q. E. D.*

^c Corpus iners est; non movet sed movetur; ergo motus est effectus, sed effectus requirit causam; unde patet, &c. *Q. E. D.*

^d Ordo & structura systematis mundani, vel partium ejus, *v. g.* Terræ, vegetabilium, animalium, quorum ad finem certum collocatæ ac figuratæ sunt partes, architectum tanti operis tantiq; muneris planè demonstrant. Omnia ad certum finem destinantur, sed ob finem agere non est, nisi intelligentis naturæ. “Hic ego non miror esse quenquam (ut cum Cicerone loquar) qui sibi persuadeat corpora quædam solida atq; individua vi & gravitate ferri, mundumq; effici ornatissimum ex eorum corporum concursione fortuitâ? Hoc qui existumat fieri potuisse, non intelligo cur non idem putet, si innumerabiles unius & viginti formæ literarum, vel aureæ vel quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex his

Cap. 4.

demonstrarunt *. Quæ si quis neget abs capi posse, non ideo atheismi sui excusationem invenit. Cum enim universum genus humanum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit, necessum erat, si quis eandem oppugnare velit, ut non solum omnia argumenta, quibus Deus esse probatur, solide destruat, sed & plausibiliores rationes pro assertionem sua proferat; Simulque cum generis humani salutem ea persuasionem contineri hæcenus creditum sit, ostendendum ipsi præterea fuerit, generi humano per atheismum melius consuli, quam retento sano cultu Numinis. Quod cum fieri nullo modo queat, omnium eorum, qui isthanc convellere quocunque modo aggrediuntur, impietas maxime est detestanda, & gravissimis pœnis coercenda †.

* in terram excussis annales Ennî, ut deinceps legi possint, effici. " *De Nat. Deor.* ii. 37.

† V. G. A consensu omnium gentium, ab ideâ entis perfectissimi, ab innatis notionibus, vel prolepsi quadam Deum esse, à miraculis, à spatio & duratione, à necessariâ existentia, quam vocant demonstrationem *a priori*; quorum argumentorum vim non est nostri instituti edisserere. Proculdubio non omnia æquali vi pollent, & si quædam penitus rejiciantur, nihil detrimenti capiet religio. Sed valeant singula, quantum valere possunt.

‡ Quoniam scilicet eâdem operâ ipsa societatis vincula convellunt. Sensit ARISTOTELES eum, qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœnâ edomandum esse. *Top.* L. I. c. xi. Cui opinioni adstipulatur GROTIUS. "Has notitias, qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut *Diagoræ Melio* accidisse legimus, & "*Epicureis*, qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt," [*Cic. de Nat. Deor.* i. 42. iii. 47.] "ita & coerceri

"posse

III. ALTERUM est, *Deum esse universi hujus conditorem*. Cum enim ex ratione manifestum sit, isthæc omnia non extitisse à seipsis, oportet ut eadem summam aliquam causam habeant s. Quæ ipsa est id, quod Deum appellamus. Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde *Naturam* tanquam ultimam omnium rerum & effectuum causam crepant^h. Nam si per

Cap. 4.

Deinde,
esse hujus
universi
conditorem.

“posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violent.” *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 46. n. 4.*

s Quod principium habuit, non posse à se existere, patet ex eo quod nec se creare nec fortuito existere potuit. Unde restat id tertium (nam quartum non datur) idem existentiam habuisse ab alio.

^h Satis obscura est hæc vox *Natura*, de quâ multa præclara jactitârunt veteres Philosophi. Audi de hac re CICERONEM. “Alii *Naturam* censent esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios: Alii autem vim participem rationis atq; ordinis; tanquam via progredientem, declarantemq; quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur; cujus solerti- am nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando.—Sunt autem, qui omnia *Naturæ* nomine appellant, ut EPICURUS; qui ita dividit omnium, quæ sint, naturam, esse corpora & inane quæque his accidunt. [Conf. LUCRET. I. 420. DIOG. LAERT. L. X. § 39, 40. S. EMPIR. *adv. Math. L. VIII. p. 363.*] “Sed nos cum dicimus *Natura* constare administrariq; mundum, non ita dicimus, ut glebam aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla [*al. nuda*] cohærendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet & artis quædam similitudo.” *De Natur. Deorum. II. xxxii.* Et paulo post. “Si meliora sunt ea quæ natura, quàm illa quæ arte perfecta sunt; nec ars efficit quicquam sine ratione: ne natura quidem rationis expers

Cap. 4.

per id vocabulum intelligitur efficacia illa & vis agendi, quæ in rebus conspicitur, illa ipse utique auctorem sui, id est, Deum arguit tantum abest, ut ejus vis ad negandum Deum quid valere possit. Sin autem per naturam intelligatur summa rerum omnium causa, et profano quodam fastidio defugitur plana & recepta Dei appellatio. Errant quoque illi, qui credunt, Deum esse aliquid eorum, quæ in sensus incurrunt, & præcipue *sidera*. Nam hæc

“est habenda.” Scilicet de *Naturâ* duæ sunt receptissimæ notiones; vel principium esse extra illud cujus dicitur principium, qua ratione Deus solus est natura; vel principium interius, sive insitum, quo modo rotunditas dicitur natura globi, vel elementa natura mundi, vel quemadmodum CICERO ait *naturas esse diversas, ut aliud equi naturâ, aliud bovi, aliud homini*. De Fin. v. 9. Unde philosophis barbarè loquentibus alia *natura naturans*, alia *natura naturata* dicitur. Mihi quidem videtur naturam *nurantem* (ut aiunt) sive principium istud interius & insitum esse merè ens rationis, & figmentum in cerebro philosophi oriundum. Huic autem naturæ quiddam tribuere, vel cum STRATONE, qui *physicus* appellatur, omnem vim divinam in natura situm esse docere (quæ causas gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat omni sensu ac figura) in Spinozismum protinus abit; cujus assertores in eam impietatem incidunt, ut si verbis agnoscant Deum, re tamen omnino tollant. Docent enim *omnia effecta esse NATURA, substantiam non posse produci ab alio, in rerum naturâ non nisi unam substantiam dari*, aliaq; ejusmodi, quæ qui saltem recitat, eadem operâ refellit. SPINOZ. *Eth.* P. I. CIC. *de N. Deor.* L. I. *Acad. Quæst.* L. II. E contra vid. CUDWORTH *Syst. Intell. de Deo & ejus Attr.* Prop. vii.

Quales fuerunt apud veteres philosophos, ut planè patet ex hoc CICERONIS loco. “Hanc in stellis constantiam

hæc omnia substantia ipsorum arguit non esse Cap. 4.
 primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec
 minus indigne de Deo sentiunt, qui eum
mundi animam dicunt ^k. Anima enim mun-
 di, qualiscunque illa demum sit, partem mun-
 di notat: pars autem rei quomodo ejusdem
 causa, i. e. prius aliquid esse potuit? quod si
 autem per animam mundi intelligatur primum
 illud & invisibile, à quo omnium rerum vis
 & motus dependet, pro plano vocabulo obscu-
 rum & figuratum nomen substituitur. Ex
 hoc ipso quoque adparet, *mundum non esse*

stantiam, hanc tantam tam variis cursibus in omni æter-
 nitate convenientiam temporum, non possum intelli-
 gere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum in fide-
 ribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in
 Deorum reponere." *De Nat. Deor.* II. xxi.

^k Vetus hoc deliramentum *de animâ mundi* invenisse
 PLATONEM dicitur; sed rectius forsan PLATONIS qui-
 busdam sectatoribus attribuunt alii. Nomine autem istius
animæ intelligunt universale quoddam principium ratione
 quâdam (haud faciliè intelligendâ) omnia movens & di-
 rigens; quam sic exponit BOETHIUS. *De Consol. Philos.*
 I. III.

*Tu triplicis mediam naturæ cuncta moventem
 Connectens animam per consona membra resolvīs;
 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes
 In semet reditura meat, mentemq; profundam
 Circuit, & simili convertit imagine cælum.*

Quorsum & illud VIRGILII pertinet *Æneid.* vi. 724.

*Principio cælum & terram camposq; liquentes,
 Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra
 Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus
 Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Cap. 4. *æternum.* Id enim abhorret à natura ejus, quod causam habet. Et qui mundum æternum asserit, aliquam ejus causam negat, & sic ipsum Deum negat ¹.

VI

¹ Vel animus me vehementer fallit, vel hoc argumentum est *petitio principii*. Penitius igitur hanc rem perscrutemur. Qui æternitatem mundi tuentur, in duas partes distrahuntur. I. Sunt, qui æternitatem materiæ solummodo tribuunt ex qua mundus conflat; cujus opinionis inventor ANAXAGORAS est habendus. DIOG. LAERT. L. II. n. 6. PLUTARCH. *de Plac. Philos.* L. I. c. iii. Quam sic refello: Quod ab æterno existit, idem est independens, & quod independens est, nequit ab alio mutari, vel ullo modo affici. Sed ex hypothese mundus formam, motum, &c. recepit à Deo; ergo non est æternus. *Q. E. D.* Aliter sic. Quod ab æterno existit, nequit mutationibus subjici; nam quod mutatur, per modum successionis existit, quoniam mutationes sunt successivæ; sed quod successivum est, nequit æternum esse (quoniam dari non potest infinita series, Vid. Not. b;) ergo materia mundi non existit ab æterno. *Q. E. D.* Conf. HALE *de Prim. Origin. Hum. Gen.* c. iii. STILLINGFLEET *Origin. Sacr.* L. III. c. ii. §. 10. CUDWORTH *System. Intellect. &c.* II. Alii volunt & materiam & formam mundi ab æterno existisse; quorum duæ sunt sectæ. 1. *Aristotelici* volunt mundum ab æterno creari à Deo; i. e. effectum esse cum causa coævum. *Q. E. A.* 2. Denique hypothesis, quæ omnes alias in absurditate & impietate longe antecellit, docet mundum ab æterno, & à se existisse iidem modo & formâ, quibus hodiè utitur. SPINOZÆ *Op. Post.* P. I. Prop. iii. P. II. Prop. ii. BLOUNT *de Orac. Rat.* p. 216. Pauca inter infinitas, quibus laborat difficultatibus, attingam. 1. Motus non est essentialis materiæ, ergo nec à se nec sine causâ moveri potest; ergo nec ab æterno. 2. Si mundus sit æternus, tum datur infinitus numerus annorum, horarum, i. e. infinita series. *Q. E. A.* 3. Sunt & rationes

IV. TERTIUM est, *Deum tum in univer-* Cap. 4.
sum mundum, tum in genus humanum regimen
exercere. Id quod ex admirabili & constanti
 ordine, qui in hoc universo cernitur, liquido
 adparet^m. Quoad effectum autem moralem
 perinde

Mundique
 generisque
 humani re-
 ctorem.

rationes physicae, quae contra probant; ut diminutio lu-
 minis solaris, fluidorum in terra, &c. 4. Gravitas non
 est essentialis materiae; ergo à causâ externâ originem
 duxit. 5. Denique non ab aeterno existisse hominum
 genus probatur ab artium progressibus & incultis olim
 terris quae postea habitari coeperunt; sicut cecinit Lu-
 CRETIUS, V. 325.

Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cæli, semperque æterna fuere
Quo tot facta virum toties cecidere; nec usquam
Æternis famæ monumentis infita florent?
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt? nunc addita navigiis sunt
Multa, modo organici melicos peperere sonores.

Conf. de hac re STILLINGFLEET Or. Sacr. L. III.
 c. ii. § II. PARKER de Deo, Disp. iv. CHEYNE Ph.
 Princ. c. iv. HALE de Prim. Orig. Hum. Gen. per tot.
 Aliosque auctores citat. in Quæst. Philos. Cap. ii. Qu. 2.

^m Universum à Deo regi GROTIUS variis argumen-
 tis probat. “ 1. Quod sit ipse & omniseius & omnipo-
 tens, ita ut non possit non cognoscere ea quæ agun-
 tur aut agenda sunt, eaque ipse temperare ac dirigere
 facillime possit. Quod si & illa cognoscit Deus, quid-
 ni & curet? 2. Ex conservatione imperiorum. 3. Ex
 miraculis.” De Veritate Relig. Chr. L. I. § 10—13.
 Sunt autem, qui generalem quandam providentiam ag-
 noscunt, particularem vero tollunt, quasi ipsa rerum ge-
 nera quæ à Deo conservari illi ipsi auctores fatentur,
 non subsistunt in singulis. Si singula pereunt abdicata à

Cap. 4.

perinde est, utrum quis neget, Deum existere, an ab eodem humana curari; cum utrumque omnem religionem plane tollat. Frustra enim metuitur aut colitur, utut in se sit præstantissimus, qui nulla plane nostri cura tan-

divinâ providentiâ, quidni & pereant ipsa genera? Proculdubio non generatim modo ad totum hoc universum, sed speciatim ad singulas res à Deo conditas hæc se providentiâ extendit; tum quod omnes & singulæ divinâ providentiâ indigeant, tum quod in illis divinæ directionis vestigia haud raro conspiciantur. Hoc agnoscunt omnes, exceptis Atheis & Epicureis: Sed de *modo* ejus (qui caput humanum fortasse superat) inter Philosophos non convenit. Rebus semel creatis haud necessaria videtur perpetua quædam vis, quasi nova indies creatio, ut in *esse suo* perseverent, quoniam quævis mutatio requirat causam: sed utrum Deus ita omnia ab origine constituerit, ut secundum leges constitutas vel *harmoniam quandam præstabilitam* (ut aiunt) constanter agant, & effectus, qui ab æterno prænovit & sequi voluit creator juxta ejus beneplacitum, naturali quodam modo producant, (sicet machina quæ semel constituta opificis concursu non indiget) utrum secundas causas constanter dirigat, ut effectus non ex legibus stabilitis, sed ex arbitrio suo edant, nodus est non ita facile solvendus. Sive hanc sive illam amplectimur opinionem; hoc saltem admitti debet Deo non indignum esse, ut immediatam suam directionem aliquando interponat, & tam mentes hominum quam rerum inanimatarum facultates ita dirigat, ut præter expectationem & solitas agendi regulas res evenire possint. Media quidem via in hac re tutissima videtur; nimirum ut à causis *ordinariis* haud temere discedamus, neque tamen Deum ita iis adstrictum esse credamus, ut nihil unquam extra ordinem causarum naturalium agat. Vid. LEIBNITZ. *Essais de Theodic.* WOLF. *de Syst. Harm. Præstab.* SHERLOCK *de Provid.* WHISTON. *Theor.* L. IV. c. iv. Sol. 87. JENKIN. *de Rel. Chr.* Vol. II. p. 218. FIDDES. *Theol. Spec.* L. III. P. ii. c. 4.

gitur

gitur, & nihil boni malique in nos vult aut potest conferre ⁿ. Cap. 4.

V. QUARTUM est, *Nullum attributum in Deum cadere, quod aliquam imperfectionem involvat.* Cum enim ille omnium rerum causa sit & origo, absurdum foret, creaturam ipsius aliquam sibi posse *perfectionem* animo concipere, quæ abs Deo abesset °. Imo cum istius per-

*Denique, imperfecti-
onis nihil
habere.*

° Hanc ob causam Philosophi EPICURUM atheisimæ reum postulabant, quippe qui, divinam providentiam haud agnoscens, verbis reliquerit Deum, re sustulerit. Similiter CICERO. "Sunt philosophi & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procuratorem deos. Quorum si vera est sententia, quæ potest esse pietas? Quæ religio? Quæ sanctitas." *De Nat. Deor.* I. 2. Conf. GROT. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46.

° Hoc in loco nimium breviter studet vir doctissimus. Res gravis est & permagni momenti, ut de divinis perfectionibus rite concipiamus; ideoque liceat mihi prolixiore disquisitione hoc argumentum persequi. *Perfectum* duplici modo dicitur, vel *absolute* vel *suo genere*. Id *suo genere* perfectum est, cui nihil eorum deficit, quæ ad singularem ejus naturam pertinere possint. Mundus est perfectus, si nihil huic deficit, quod ejus usui & commoditati inservire potuit: Lex est perfecta, quæ subjectis optimè convenit. Id vero *absolute* perfectum, quod omnibus quæ bona sunt & æstimabilia, sine ullo defectu potitur. In quo sensu Deum esse perfectum probare sic aggredior. 1. Quæ in effectis apparent perfectiones, eadem in causa fuerint. Homines gaudent perfectionibus quibusdam; v. g. potentiâ, sapientiâ, bonitate, felicitate, &c. ergo Deus iisdem fruitur. 2. Deo competunt hæ perfectiones modo infinito; nam si aliquid finitum est, tum vel quia causa ejus tantum nec plus ei communicavit, vel quia ipsum non amplius capiebat. Sed nec hoc nec illud in Deum cadere potest. 3. Attributum finitum nequit

Cap. 4. perfectio infinitis modis exsuperet captum tantillæ creaturæ, eandem terminis potius negativis quam positivis exprimere par erit. Inde Deo hautquaquam sunt tribuenda, quæ finitum

quit competere subjecto infinito, nec infinitum attributum subjecto finito, in Deo unum est attributum infinitum, viz. æternitas (quod supra probatur) ergo cætera attributa sunt infinita. 4. Patet ex creatione mundi, ex causis finalibus, ex mirabili rerum structurâ & ordine. 5. Idem facilius probatur de singulis attributis sigillatim.

Primo, Æternitas eâdem operâ demonstratur, atque ipsa existentia; redi igitur ad Not. b. Hic addemus tantum modum hujusce attributi nobis esse prorsus incognitum. Nequit enim duratio æterna esse successiva, vel temporis consimilis, quoniam contradictionem implicat: à nobis tamen vix concipi potest sine partium successione, quoniam ipsa idea durationis oritur ex successione.

Secundo, Ab æternitate sequitur *independentia*, vel *necessaria existentia*; nam quod sine principio existit, sine causâ existere necesse est; ne daretur causa prior primâ. Sed existere independentem, necessario, & sine causâ idem prorsus sonant; unde patet, &c. Q. E. D.

Tertio, Potentia recte Deo attribuitur, tum quia mundum creavit, tum quia creaturis potentiam dedit, ut supra ostensum est. Hoc verò admissio, *omnipotentia* probatur ab *independentiâ*; nam ubi nulla datur limitationis causa, ibi nullus erit limes.

Quarto, *Omniscientia* iisdem mediis demonstratur, ac *omnipotentia*.

Quinto, Probatur *immutabilitas* ab *independentiâ*; nam quævis mutatio requirit causam. Sed nulla causa agit in Deum, nec Deus agit in se; ergo, &c.

Sexto, Attributa *moralia* demonstrantur à *posteriori*, vel à causis finalibus. Nimirum, omnia ad hunc finem constituta videntur, ut felicitatem vel commune bonum promoveant. Unde patet creatorem hunc finem consilio suo destinasse; & cum finis bonus est, auctorem ejus esse bonum

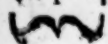
num

tum aut *determinatum* quid notant; quia finito majus semper adtribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptionem involvit. Quin nec dicendus est distincte & plane comprehendi aut *concipi nostra imaginatione*, vel quacunque facultate animæ nostræ; quia quicquid animo distincte & plene concipere valemus, id finitum est. Neque vero ideo, quia Deum infinitum dicimus, ejus conceptum plenum animo tenemus: cum infinitum proprie non notet aliquid in ipsa re, sed impotentiam in animo nostro^p; ac si diceremus,

num necessario sequitur. Positâ bonitate Dei, patet infinitam esse; necnon & infinitam justitiam, veracitatem cæterasque perfectiones morales rectè Deo attribui; nam omniscientia, quod optimum est, ostendit, omnipotentia id efficere potest, & voluntas ad idem impellit. Unde colligitur, hisce omnibus simul sumptis, Deum omnibus perfectionibus, tam moralibus quam naturalibus infinito modo gaudere. *Q. E. D.*

^p Hæc nimis incautè dicta sunt, nec cum religione sincerâ constare possunt. Eodem prorsus argumento militârunt athei quidam contra Deum, eumque inter naturas, quæ neque existunt usquam, neque possunt existere, collocare conati sunt. *Nulla est*, inquit HOBBSIUS, *idea neque conceptus, qui oriri potest ex hac voce INFINITUM.* Quando dicimus rem aliquam esse infinitam, hoc tantum significamus, non posse nos illius rei terminos ac limites concipere, neque aliud concipere præter nostram impotentiam. Phys. P. IV. c. xxvi. Et alibi: Quando dicimus aliquid esse infinitum, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro: tanquam si diceremus nescire, an & ubi terminetur. De Cive, c. xv. § 14. Quæ quidem sententia à pietate maxime abhorret; cum id nobis persuasum esse velit: quæ de Deo vulgò prædicantur, nihil habere veritatis; nuda enim & mera esse omnia vocabula, quæ nihil præter

remus, non capere nos magnitudinem ejus essentia. Inde nec recte dicitur, quod *partes* habeat, aut sit *totum* aliquid; quia hæc attributa finitorum sunt. Neque quod *in loco* aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis. Neque quod *moveatur*, aut *quiescat*; utrumque enim supponit esse in loco. Sic nec Deo proprie adtribui possunt, quæ

ter hoc significant, mentes nostras stupore quodam & veneratione percussas esse. Sed hæc omnia falso nituntur fundamento, & hæc voce *infinitem* rite explicatâ, funditus corruunt. Quam ad rem distinguere oportet inter infinitatem, quæ de numero, quantitate & ejusmodi prædicatur, atque eam, quæ rebus indivisibilibus attribuitur. Illa est mera negatio limitum; infinitus est numerus, quia semper augeri potest, & ob hanc ipsam rationem dari nequit numerus actu infinitus. Itane vero de divinis attributis definire licet, ea non esse actu infinita? i. e. esse finita? Nam quicquid existit, *actu* est. Quodcumque igitur quantitatem habet de eo prædicabilem, vel numero mensurari potest, ob hanc ipsam causam non est verè infinitum. Idem sentit ARISTOTELES. *ὅτι τὸ ἀπείρου ὁδὸν μὴ ἔστιν*. Nulla quantitas est infinita. Metaph. I. XIV. c. vii. Id vero infinitum est verè & proprio dictum, cui nihil addi potest. Quo modo divina attributa vocantur infinita. Potentia est infinita, cui nihil deficit; vel quæ ad omnia potentia objecta extenditur; & sic de cæteris. Ut verbo dicam, *infinitas* cum Deo attribuitur, idem sonat, ac *perfectio*. Conf. CUDWORTH. *Syst. Intell.* Cap. v. Sect. i. § 17. cum Notis doctissimi MOSHEMII.

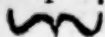
¶ Modus divinæ essentia nobis est prorsus incognitus: Deus ubique præsens est sine extensione; omnia cognoscit sine idearum successione. Nam quod extensum est, nequit cogitare; & quod successivum, haud recte æternum dicitur. Difficillimum quidem est in conceptibus nostris vel extensionem vel successionem ab existentia removerere; sed cum

quæ *dolorem* aliquem aut *passionem* notant, Cap. 4.
 (proprie dico : nam ubi talia Deo attributa le-
 guntur, id fit ἀνδρωποπαθῶς, pro effectū, non af-
 fectu) ut est ira, pœnitentia, misericordia &c.
 Item, quæ *egeſtatem* & *absentiam* alicujus bo-
 ni notant, ut est adpetitus, spes, concupiscen-
 tia, amor cupidinis. Nam hæc involvunt in-
 digentiam, adeoque & imperfectionem; cum
 intelligi non possit, ut quis adpetat, speret,
 cupiatve, nisi quibus indiget, caretve. Sic &
 quando Deo tribuitur *intellectus*, *voluntas*,
scientia, & *actus sensuum*, visio, auditio, illa
 longe sublimiori modo sunt capienda, quam
 quo nobis insunt &c. Nam voluntas est adpe-
 titus

cum ex hac parte datur demonstratio, ex illa difficultates
 tantum ex modis essendi & nostrorum conceptuum imper-
 fectione oriundæ, nullus relinquitur dubitandi locus, cui-
 nam parti assentiendum est.

* Sic in sacris literis Deum alicujus facti (v. g. crea-
 tionis, Genes. vi. 6.) pœnituisse dicitur, cum aliud agit,
 quam prius agebat vel acturus esse videbatur, quia si-
 mile quid facit hominibus, quos pœnitet. Non revera
 consilium mutat, (ipse enim est immutabilis) sed ista re-
 rum seu eventuum mutatio in tempore fit juxta immuta-
 bile Dei decretum, quo ab æterno sancita & constituta
 fuerat.

* Cavendum est autem ab istorum errore, qui nullam
 esse ideam Dei, nullam divinorum attributorum cum nostris
 facultatibus similitudinem docent; sed bonitatem, intel-
 lectum, voluntatem, &c. Dei esse *toto genere* à nostris di-
 versa & discreta, atq; sensu merè *analogico* à nobis intelli-
 genda; quæ doctrina (nisi cum grano salis admittatur)
 nec cum sanâ religione, nec cum veris scientiæ principiis
 rectè constare possit. Quid enim magis à ratione alienum
 esse possit, quam ut assensum præbeamus, cum nihil om-
 nino de verâ rei naturâ intelligatur? Quid magis impos-
 sibile,

titus rationalis: adpetitus autem præsupponit absentiam, & indigentiam, rei congruentis. Et intellectio ac sensus in hominibus involvit passionem, per objecta in organa corporis, & potentias animæ impressam. Quod est indicium potentiæ ab alio dependentis, & conse-

fibile, quam ut divinas perfectiones (v. g. bonitatem, justitiam cæterasque ejusmodi) admiremur, necnon & nobis in exemplum proponamus, si sint penitus incognitæ, & ab omnibus quas de iis formare possumus notiones, omnino remotæ & diversæ? Itaque ut rectius de hac re judicium feramus, paucis exponam, quæ ad litem dirimendam valere possunt. 1. Ubi non dantur ideæ, ibi nec rationi nec fidei locus dari possit. 2. Perfectio in genere dicta in unoquoque subjecto idem valet. 3. Idea divinarum perfectionum oritur ab iis, quas in nobismet ipsis experimur. 4. Perfectiones quas Deo attribuiamus ejusdem sunt generis, atq; istæ quas homini. Ideam potentiæ à nostris facultatibus acquirimus, eandem Deo competere probamus. 5. Ea solum divinis perfectionibus cum humanis intercedit differentia, ut hæ finitæ sint, illæ infinitæ: in genere conveniunt, in gradu & modo essendi differunt. Sic scientia hominum est imperfecta, Dei perfecta; illi ope idearum cognoscunt & percipiunt, hic verò modo nobis abscondito. Scientia in abstracto ubique eadem est, sed in diversis subjectis diversa, nunc major nunc minor, nunc hæc nunc illac modificata. Sunt autem, qui nos per *analogiam* saltem de modis divinarum attributorum, & de omnibus mysteriis concipere volunt. Eam autem ab omni philosophiâ exulare malui; quippe ad ideas intellectûs minime pertinet, & cum phantasiâ solâ commercium habet. Res prius intellectas per analogiam facilius docemus & in mente concipimus, sed ut ignotæ intelligantur, ne hilum quidem proficit. Qui Deum esse omnipræsentem scit, recte dicet eum omnia audire & videre; quæ quidem non verè & propriè dicta sunt, sed analogicè. Vid. LAW ad KING de Orig. Mali, p. 88. Edit. 8vo.

quenter non perfectissimæ. Denique & illud à perfectione divina abhorret, si dicantur *plures uno Dii*. Nam præterquam quod admiranda mundi harmonia unum duntaxat ejus moderatorem arguit, etiam finitus tunc foret Deus, si plures essent paris potestatis ab ipso non dependentes. Sic ut contradictionem involvat, plura dari infinita*. Quæ cum ita sint, maxime rationi congruum est, circa attributa Dei utcunque exprimenda uti nominibus vel *negativis*, ut infinitus, incomprehensibilis, immensus, æternus, i. e. principio & fine carens: vel *superlativis*, ut optimus, maximus, potentissimus, sapientissimus, &c. vel *indefinitis*, ut bonus, justus, creator, rex, dominus, &c. eo sensu ut non tam velimus, quid sit, distincte dicere, quam nostram admirationem & obedientiam qualicunque expressione profiteri; quod est signum animi humilis, & animi honorantis quantum potest.

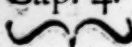
VI. PROPOSITIONES *practicæ* religionis naturalis versantur partim *circa internum*,

Cultus Dei naturalis internus quibus

* Haud tam levi operâ demonstratur unitas. Rectè GROTIUS: *Deos plures uno non esse, notio non æque est evidens ac Deum existere*. De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 47. Verisimiliter patet ab harmonia mundi unicum esse Deum; nulla ratio est, quæ plures esse suadet, ergo evidentiâ demonstrativâ patet (non dico plures esse non posse, sed) non esse plures credendos, vel plures credendos. Unde gentes, quas de Polytheismo reprehendit *Apostolus*, rectè dicuntur *inexcusabiles*. Rom. i. 20. Vid. LAW contra JACKSON de Spatio, Tempore. Cap. vi.

Similiter HOBBSIUS. *Nomen Dei non usurpatur, illum concipiamus, sed ut honoremus*. Leviath. P. I. c. i.

par-

Cap. 4.

partim *circa externum cultum Dei*. *Internus cultus Dei* consistit in ejus *honore*. Honor autem est opinio alienæ potentia, conjuncta cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentia & bonitatis Dei quantam potest animo venerationem adversus ipsum concipere. Ex quo fluit, ut eundem debeat *amare* tanquam omnis boni auctorem & datorem; in eum *sperare*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat; ejus voluntate *adquiescere*, tanquam qui pro sua bonitate omnia optime faciat, nobisque det, quæ maxime expediunt; eum *timere*, tanquam potentissimum, & cuius offensa maximum sit malum conciliare apta; ei denique in omnibus humillime *obsequi*, tanquam creatori, domino, ac rectori optimo maximo *.

*Externus
 quibus par-
 tibus absol-
 vetur?*

VII. *Externus Dei cultus* in hisce potissimum consistit, ut homo Deo *gratias agat* pro tot bonis ab eo acceptis; ut ipsius voluntatem per actiones suas, quantum fieri potest, exprimat, seu ei *obtemperet*. Ut ejus magnitudinem *admiretur*, & *celebret*. Ut *preces* ad ipsam *fundat* pro obtinendis bonis & averruncandis malis; preces enim sunt signa spei, spes vero

* Audi SENECA M. " Primus est deorum cultus deos credere, deinde reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine quâ nulla majestas est. Scire illos esse, qui præsident mundo, qui universa vi sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curiosi singulorum." *Epist.* xcv.

bonitatis

bonitatis & potentia divina agnitio est. Ut si res tulerit, per solum Deum juret, & juramentum religiosissime observet: Hoc enim postulat omniscientia & potentia Dei. Ut de Deo *considerate loquatur*; id enim est signum timoris; timor autem potentia confessio est. Ex quo consequitur, *non esse utendum Dei nomine temere & frustra*; utrumque enim inconsideratum. *Non esse jurandum, ubi non est opus*; est enim frustra. *Non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem Dei*: ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam ut Deum exigere velimus ad modulum nostrae rationis. Item, ut *quidquid Deo præ-*

¶ Sunt, qui necessitatem cultus externi ex lumine naturali patere posse vel negant vel in dubium vocant. 1mo Quia Deo non opus est nostris laudibus aut precibus. 2do Quia variae sunt methodi, quibus pietatem nostram & venerationem adversus Deum, tanquam Ens supremum, agnoscere & illustrare possumus, & si vitae hominum sint virtutis normae conformes, iis non opus est precibus. Hasce verò rationes nihil omnino in hac causâ valere, gravissimis argumentis evinci potest. Etsi enim Deus non indigeat externis signis ad animi nostri percipiendos sensus, tamen preces necessariae videntur tum ad nostri tum ad aliorum hominum commoda. 1. Respectu nostri, preces ore prolatae magis aptae sunt ad excitandos animi motus; earum auxilio attentio facilius conservatur, & pia mentis cogitationes melius foventur. Quorsum spectat illud AUGUSTINI. *Nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente non possint; iisdem rursus exterius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augeatur.* De Cur. pro Mort. cap. v. Et hinc patet privata- rum precum obligatio. Deinde vix concipi in mente

Cap. 4. *præstandum est, in suo genere sit eximium, & honorem exprimere aptum. Item, ut hominem Deum non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret. Contra publicus cultus non solum de nostra devotione testatur, sed & alios exemplo incitat. Denique ut summo conatu leges naturales observet. Nam uti imperium Dei parvi pendere, superat omnes contumelias; ita e contrario omnibus sacrificiis est acceptior obedientia.*

*Æternæ
saluti obti-
nendæ
haud suffi-
cit.*

VIII. ENIMVERO id certum est, effectum hujus Religionis Naturalis, præcise & præsentis hominum conditione consideratæ, in-

potest, eum qui nunquam preces ore effundit, rectè de Deo sentire posse. Mens pia naturali quodam motu ad gratiarum actiones impellitur. 2. Respectu hominum aliorum, preces publicæ & supplicationes solennes cum omni apparatu honesto cultus exterioris perquam utiles & necessariæ videntur. Experimentiâ compertum est, immo quantum exterior pietatis facies, & religiosi cultus professiones statæ & ordinariæ ad mentem vulgi hominum saltem metu numinis & reverentiâ percellendam conferre solent: adeo ut nesciam an iis sublatis societas humani generis unà cum omni religione tollatur. Publica pietatis exempla plurimùm valent ad excitandum in hominum mentibus religiosam quandam venerationem numinis, quæ societatis vincula firmiori nexu colligant. Conjunctionio plurimorum hominum in eadem mente & voce haud parum conducit, vel ut ira Dei avertatur vel ut impetrentur beneficia. Quæcunque autem faciunt, vel ad promovendam salutem publicam aut privatam, vel ad avertendam Dei iram, vel impetranda beneficia, ea omnia sunt inferenda aut adoptanda in religionem naturalem.

tra sphaeram hujus vitae terminari; ad æternam autem salutem nanciscendam nequaquam valere. Ratio quippe humana sibi relicta jam ignorat pravitatem, quæ in facultatibus & inclinationibus hominis cernitur, per culpam humanam provenisse, Deique offensam & æternum exitium mereri. Eoque & necessitas salvatoris, ejusque officium & meritum, nec non promissa Dei humano generi facta, & quæ alia inde dépendent, eandem latent: per quæ sola salutem æternam hominibus provenire, ex divinis literis constat ².

IX.

² Non autem in eo sensu intra limites hujusce vitæ continetur jus naturale, ut nihil omnino ad futuram spectet. Argumenta sunt varia, quæ plurimum suadent vitæ hæc conclusâ, nondum expleri omnes partes hujus dramatis: mens humana ab intuitu hodierni statûs ad futurum aliquem prælagendum statim excitatur; & erigitur expectatione earum rerum, quæ secuturæ sunt in alterâ vitâ, quasi in proximâ scenâ. Si naturam animæ attentius perpendamus, faciliè patet, referente CICERONE, *nihil esse huic admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrabi potest; nec interire igitur.* Tusc. Disp. I. 29. Interire non posse haud tam certò sequitur; probat autem pereunte corpore, non ideo pereundam esse animam, adeoque post mortem superititem esse posse. Deinde cum Deus sit æqui rectique amantissimus, non erit hujusce mundi otiosus spectator; sed faciendum curabit, nec eandem vel doloris vel felicitatis portionem dignis & indignis impertiet; sed bene & male merentibus suam unicuique debitam. Enimvero sciendum est neminem mortalium perfectam obedientiam præstitisse, nec si propriè dictum est, præmia mereri posse: unde demonstrari nequit quenquam præmia aliquando pro merito consecuturum fore; attamen cum bona fortune &

Cap. 4.

Absque religione nulum societatis vinculum.

IX. OPERÆ pretium porro fuerit paulo distinctius expendisse usum, quem in vita humana religio gignit ; ut constet, *eam revera esse ultimum & firmissimum humanæ societatis vinculum*^a. Nam in libertate naturali, si metum divini numinis removeas, ubi quis propriis

vir-

felicitas hujusce vitæ virtutî & sapientiæ non semper adhæreant & pessimè merentibus interdum optimè esset, hanc inæqualitatem ferre nequit Deus, sed aliquando alium ab alio discernet : ita ut diversa sit rerum distributio in statu futuro ab ea, quæ hodie obtinet. Et quo quique est perfectior, & Deo proximior indole & naturâ, eo erit altior & beatior, vel saltem eo minorem pœnam sortietur. Concesso enim (quod quidem salvâ Dei justitiæ negari non potest) religionem naturalem per se & sine piaculo quodam peccati, ad salutem æternam non sufficere : Attamen rationibus maxime probabilibus, & quæ fidem facile suadere possint, stabilitur hæc veritas ; iis, qui pro modulo humanæ infirmitatis virtutem in hac vitâ colant, aliquando melius fore, quam profanis & impiis, qui Deum averfantur, & quicquid bonum & honestum est, repudiant & abhorrent. Unde consequentissimum est, ut jus naturale non intra sphæram hujus vitæ terminetur ; & lumen rationis dicat actiones hominum ad vitam futuram spectare debere. Sublato autem statu futuro, unâ tolluntur legis naturalis sanctiones, adeoque ipsa obligandi vis. Vid. BURNET *de Statu Mortuorum*. CHAUVIN *de Relig. Nat.* L. I. cap. viii.

^a Quæstio sæpe versatur, utrum societas cum atheismo constare possit. Partem affirmativam tuentur MACHIAVELLIUS, HOBBSIUS & BÆLIUS, quorum rationes vix operæ est pretium ad examen revocare 1. Quia nulla unquam gens comperta fuit, quæ Deum non agnosceret nisi cui ratio & boni mores, inductâ feritate, planè descendunt. Unde vel nihil, vel quod contra hos facit, ab exemplo colligi potest. 2. Quia omnes uno ore fatentur, religione sublata, humanam societatem non tam firmo & stabili pede stare posse. Quod ipsi veritatis &

veræ

viribus fîsus fuerit, quælibet imbecillioribus Cap. 4.
 pro lubitu inferet, ac honestatem, pudorem,
 fidem, inter inania vocabula reputabit, nec
 ad recte faciendum aliter, quam sensu pro-
 priæ imbecillitatis adigetur. Porro, religione
 remota, civitatum firmitas intrinseca semper
 in incerto foret; ac ad cives in officio conti-
 nendos hautquidquam sufficeret metus tempo-
 ralis pœnæ, fides superioribus data, ejusque
 servandæ gloria, & gratitudo, quod ope sum-
 mi imperii à miseris status naturalis defendan-
 tur. Tunc enim revera locum haberet, *Qui
 mori scit, cogi nescit*^b: quippe, cum Deum
 non metuentibus nihil magis quam mors me-
 tui possit, huic contemnendæ qui sufficeret, in
 imperantes quævis tentare posset. Ut autem
 id vellet, vix causa defutura foret; puta ut
 declinaret incommoda, quæ sibi ab alterius im-
 perio videntur incumbere; aut ut ipse poti-
 retur commodis, quæ imperii possessorem co-
 mitantur. Præsertim cum facile judicare pos-
 sit, jure se id facere; vel quod, qui in præ-
 sens rerum potitur, prave remp. videatur ge-

veræ religionis hostes agnovisse videntur; cum in erro-
 rem quodammodo contrarium dilabantur, in eo, quod
 religionem, quam leges civiles constituunt & ratam fa-
 ciunt, diligenter colendam esse & tuendam docent, falsa
 sit an vera nihil morantes. Hoc modo MACHIAVELL.
 In id diligenter incumbere debent, quicumque Reip.
 aut regno alicui imperant, ut ejus religionis quam ipsi
 colunt & venerantur, fundamenta facta testaque con-
 servent: quâ quidem re cives suos pios devotosque
 efficient, & aptos ad concordiam colendam." *De Re-*
pub. L. I. cap. xii.

^b SENECA. *Hercul. Fur.* v. 425.

Cap. 4.

W

rere; vel quod ipse longe melius imperatorum sese speret. Occasio autem ad talia tentanda facile offerri posset, rege vitam suam non satis caute circumsepiente (& quis tali rerum statu custodes ipsos custodiet^e?) vel multis conspirantibus, vel bello externo ingruente adscitis in partes hostibus. Præterea cives ad injurias mutuo inferendas futuri essent pronissimi. Cum enim in foro civili pronuncietur secundum acta & probata; omnia scelera & flagitia, ex quibus lucrum provenire aptum est, si occulte patrari & sine arbitris possent, pro dexteritate ingenii, in qua placere sibi quis posset, haberentur. Nemo quoque opera misericordiæ aut amicitiae foret exerciturus, nisi gloriæ aut emolumentum explorata spe. Ex quo illud consequeretur, ut dum nemo in alterius fide, remotis pœnis divinis, solidam fiduciam collocare posset, singuli perpetuo metu & suspicionibus anxii viverent, ne ab aliis deciperentur, aut læderentur. Sed & tam imperantes quam subjecti parum proclives futuri essent ad præclara & gloriola opera patranda. Nam imperantes, nullo conscientiae vinculo constricti, omnia munia, ipsamque justitiam venalia essent habituri, & in omnibus privatum commodum quæsituri, cum oppressione civium: à quorum rebellionem uti sibi semper metuerent, ita suam salutem unice in eo positam intelligerent, ut istos quam maxime enerves redderent. Cives contra, oppressionem impe-

^e *Pone seram, cohibe, sed quis custodiet ipsos Custodes—*

JUVEN. Sat. vi. 346.

rantium

rantium formidantes, nunquam non circum-
specturi forent occasiones rebellandi: nec mi-
nus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo
formidaturi erunt. Quin & conjuges, oborta
vel levi querela, se invicem essent suspicaturi,
ne veneno, aut alio clandestino modo necaren-
tur. Par periculum à familia immineret.
Cum enim sine religione nulla quoque futura
foret conscientia, non facile esset occulta ejus-
modi scelera deprehendere; quippe quæ ple-
rumque per inquietudinem conscientiæ, & ter-
rores, in exteriora indicia erumpentes, pro-
dantur^d. Unde adparet, quantopere intersit
generis humani, atheismo omnes vias, ne in-
valescat, præcludere; simulque quanta vecor-
dia eos agitet, qui ad opinionem prudentiæ
politiciæ conciliandam facere autumant, si in
impietatem proclives videantur^e.

^d Omisit auctor, quod in hac re præcipuum est, sine
fide in Deum nihil valere juramenta, & sine juramenti
nullum esse fiduciæ & veritatis vinculum. Testem habe-
mus CICERONEM. “Utiles autem esse opiniones has,
“quis neget cum intelligat, quam multa firmentur *jure-*
“*jurando*, quantæ salutis sint fœderum religiones? Quam
“multos divini supplicii metus à scelere revocarit?
“Quamque sancta sit societas civium inter ipsos, diis
“immortalibus interpositis, tum iudicibus, tum testi-
“bus?” *De Leg. II. vii.*

^e Eadem argumenta, quæ religionem cum utilitate ci-
vitatum amice conspirare probant, à *fortiori* concordiam
Christianæ Doctrinæ cum verâ politicâ demonstrant. Au-
di de hoc argumento ipsum PUFENDORF. “Hac in
“parte amice conspirat religio Christiana, dumque ista
“optimam habitudinem civitatum valde deformantia
“solis suis artibus tollere nequit, aut gravioribus velut
“districta negligit, emendare & ex fundamento curare,

Cap. 4.

quantum humana pravitas in hac mortalitate corrigi idonea est, laborat. Nam *primo*, Religionem Christianam divina quædam comitatur gratia apud illos, qui non nomine solo eam profitentur; per quam animi ita imbuuntur, ut deinceps ad officium suum faciendum incumbant, non respectu pænæ aut emolumenti temporalis, sed ex amore & reverentia erga Deum, & ut eidem obsequium suum approbent. *Deinde* religionis Christianæ decretis non satisfecit, qui externis tantum & crassioribus vitiis sese abstinuit, sed illa quam maxime internam cordis puritatem, affectuumque & cupidinum compositos motus requirit. Nec illi aliquod minutum aut contemnendum peccatum videtur, sed etiam de otioso verbo apud tribunal divinum rationem reddendam docet. Neque illi satisfecit, qui alterum non læsit, aut contractus explevit; sed beneficentia quoque, humanitas, misericordia quantum in cujusque viribus exercenda injungitur, etiam ubi nulla recuperandi spes arridet. Neque illi sufficit vanis litibus alteri molestiam non facessere; sed & ad injurias condonandas, ad remittendum aliquod de summo jure pronos esse eadem jubet. Nec alteri sua eripuisse, aut per alterius stragem ad honores grassatum non fuisse satis est: sed etiam per innoxia media avaritiæ aut ambitioni litasse inter yetita habetur. *Denique* Christiani hominis officium nequidquam implevisse judicatur, qui utcumque vitæ suæ innocentiam civili judici adprobare potuit, & si non castè tamen cautè agere, suæque facinoræ dextre negare & obtegere calluit; quique adeo probitatis suæ hoc palmarium habet argumentum, hujus vel illius facinoris me nemo legitime convicerit. Sed ex scitis Christianæ religionis Deus etiam arcana pectoris arbitratur." Et sic deinceps. *Dissertat. Academ. de Concordia veræ Polit. cum Relig. Christ.* p. 557. Solet autem à nonnullis disputari, Christianæ religionis dogmata nequaquam cum bello gerendo constare posse, vel saltem huic plurimum officere. Tangit hanc rem MACHIAV. *Disc. ad Liv.* L. II. c. ii. Et Christianam doctrinam omnino inutilem & noxiam esse militantibus (utcumque sit justa causa belli) probare aggreditur MANDÉVILL. in *Dialog. de Usu Chr. Rel. in bello.* Eandem partem tueretur SÆLIUS. *Reflec. de Comet.* Utrum bel-

lum

lum sit Christianis licitum necne, non hujus est loci disquirere: Vid. nos infra ad *Lib. II. cap. xvi.* & GROT. *De Jure B. & P. L. I. cap. ii.* Virtutes autem, quas nobis commendat Christus, veræ fortitudini & bellicæ virtuti non solum non adversantur, sed revera inserviunt & promovent: quod satis probavit noster in libro supra laudato. “Quanquam si omnes homines religionem Christianam amplecterentur, & secundum ejus præcepta exacte vitam instituerent, vix ullus bello locus fore videatur; tamen cum magna generis humani pars eandem non profiteatur, & inter eos, qui verbo se Christianos jactant, non pauci habendi & dominandi libidine in bella injusta rapiantur; fas sane erit veris Christianis istorum injustam vim à vitâ, libertate, fortisque suis propulsare. Ipsa virtus patientiæ legitimæ sui defensionem, & jurium suorum assertionem nequaquam excludit. Inconsulta autem & cæco impetu ruens ferocia bellis ut plurimum exitiosa est; nedum ut vera politica civium animos ea imbuendos censeat. Nam modelto & composito animo qui sunt, non minus strenuo pugnare possunt, ubi res poscit quam feroces, & periculorum propter ipsa pericula cupidi. Denique & in hoc fortitudinem militarem insigniter promovet religio Christiana, quod ea de immortalitate animæ & piorum post hanc vitam felicitate securos nos reddit: sic ut justa causa bellanti eo minus jactura hujus vitæ metuenda sit, quod per eam ad meliorem conditionem transferatur. Ad quod illustrandum facere potest, quod persuasionem immortalitatis & metempsychosæ populis *Celticis* quondam metum mortis dempsisse ait LUCANUS, *Lib. I. 460.*

— Inde ruendi

*In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum redituræ parcere vitæ.*

CÆSAR de Bell. Gall. L. vi. de Druidibus loquens: *Imprimis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto.* Ibid. p. 566.

Conf. *De Jure Nat. & Gent. L. II. c. iv. § 3.* *Eris Scand. § 6. p. 7.* *Spicileg. Controv. § 16. p. 350.* *Ex- am. Doctr. § 2. Qu. 316.*

C A P.

C A P. V.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA
SE IPSUM.

*Officia cir-
ca se band
frustra ho-
mini in-
iuncta.*

I. QUANQUAM hominem amor sui penitus infixus subigat, sollicitam sui curam agere, suaeque commoda omnibus modis procurare, sic ut hoc intuitu aliquam obligationem comminisci supervacuum videatur^a; alio tamen respectu homo utique certa quaedam circa seipsum observare tenetur. Cum enim non sibi soli sit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus à Creatore sit ornatus, ut & ipsius gloriam celebret, & idoneum societatis humanæ membrum existat; inde ita sese componere homo tenetur^b, ut ne dona

Crea-

^a Licet autem homo magno impetu ad sui conservationem feratur, obligatione tamen opus fuerit, tum quia aliquando eum cupido se destruendi incedere potest, tum quia homines ut plurimum mediis, quibus se conservare possunt, aliter utuntur, ac iis uti debent. BUDDI *Phil. Pract.* c. iv. f. 3.

^b Nemo sibi obligari potest; nam cum idem esset obligatus & obligans, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare seipsum potest arbitrato suo, & qui hoc potest, jam actu liber est. HOBBS *de Cive*, C. vi. § 14. Attamen homo erga seipsum obligari potest, ut alius sit auctor obligationis simpliciter constitutæ, ipse vero ejus subjectum & objectum.

Sic

Creatoris incultu perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Cap. 5.
 Sic etsi sua cuique ruditas maximo sit probro & damno, recte tamen à magistro vapulat discipulus, si, quarum capax erat, artes addiscere negligat.

II. PORRO, cum homo constet duabus partibus, *Anima & Corpore*, quarum illa rectoris, hoc ministri aut instrumenti vicem subit; sic ut animi imperio, corporis servitio magis utamur; utriusque quidem cura, sed illius tamen præcipue, agenda. Et *Animus* quidem ante

Primum eorum spectat animi culturam;

Sic cum ex omnium sapientum consensu Creator O. M. hominem condiderit, ut ipsi inserviat, excultisque bonis ab ipso sibi concessis ejusdem gloriam redderet illustriorem; cumque socialitas, ad quam homo conditus est, exerceri commode & servare nequeat, ni quilibet se ipsum, quantum in se, excolat & servet: adparet abjectâ planè sui curâ hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriam. *De Jure Nat. & Gent. L. II. c. iv. § 16.*

Loco eorum, quæ sequuntur usque ad finem hujusce commatis, Editio OTTONIS sex sectiones exhibet de animo, & quæ ad illius culturam idonea sunt: quas supplevit quidam nomine WEBERUS. Proculdubio quæ alterum agnoscunt auctorem, locum in ipsius PUFENDORFII textu habere non debent. Attamen nolimus lectorem iis omnino carere, ideoque hîc commentarii vice apponi curavimus. Sunt autem, quæ sequuntur.

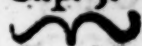
“ 1. Animum quidem quod attinet, ejus cultura huc potissimum redit, ut recte sese habeant *sententiæ* de rebus, quæ ad officium hominis respiciunt, ac ut rite formetur judicium ac æstimatio circa res, quæ appetitum stimulare solent; ut motus animi ad normam sanæ rationis revocentur, ac temperentur; honestis artibus atque scientiis opera detur, & verbo: ut ad vitam

Cap. 5. ante omnia ad commode tolerandam vitam
 W socialem est formandus, officiique & honesti
 sensu

“ vitam socialem formetur animus, officiique honesti sen-
 “ su & amore imbuatur.

“ 2. Inter sententias igitur, quas imbibisse omnem
 “ hominem oportet, princeps ea est, ut ea de *Deo* crea-
 “ tore & conservatore hujus universi sciat teneatque, quæ
 “ præcedenti capite tradita fuerunt. In hac enim per-
 “ suasione non solum præcipuum hominis officium verti-
 “ tur, sed etiam ea firmamentum est omnis probitatis ad-
 “ versus alios homines exercendæ, & fundamentum illi-
 “ us adquietentiæ, qua hominum animi intrinsece per-
 “ funduntur. Hæc uti nemo negabit, ita, quæ his re-
 “ pugnant, opiniones solícite excludendæ sunt. Nec
 “ solum hic intelligimus *Atheismum* & *Epicureismum*, sed
 “ alias quoque opiniones, bonis moribus & societati hu-
 “ manæ exitiosas & indolem actionum humanarum plane
 “ evertentes, quas inter est illa de *Fato Stoico*, de fiderum
 “ positu actionibus & eventibus humanis indispensabilem
 “ necessitatem adferente, unde homines non nisi instru-
 “ menta actionum suarum redduntur, quas libere mode-
 “ rari penes ipsos non sit. Cognatum huic dogma est,
 “ quod consecutiones causarum & effectuum, seu illa vel-
 “ lut catena rerum, à creatore constituta, tam immobi-
 “ lem habet legem, ut *Deus* circa eandem, ne in parti-
 “ cularibus quidem casibus, libertatis sibi quid reserva-
 “ verit. Perniciosa quoque est persuasio, quod *Numen*
 “ peccata hominum velut mundinetur, & ea redimi patiatur
 “ pecunia aliisque muneribus, inanibus quibusdam riti-
 “ bus, aut conceptis verborum formulis; citra emendati-
 “ onem vitæ. Item, quod *Numen* capiatur ejusmodi in-
 “ ventis hominum, *adsumtisque vitæ institutis*, quæ ad so-
 “ cietatem humanam & civilem, ad sanæ rationis & leg-
 “ is naturalis dictamen attemperatam non quadrant.
 “ Mala quoque est illa persuasio, quasi homini solum *pie-
 “ tatis exercitium* erga *Deum* sufficeret, citra respectum
 “ ad *probitatem* & officia erga homines exercenda: aut
 “ posse hominem non solum pro se suo officio *adversus*
 “ *Deum* satisfacere, sed & ipsi *supereffe* posse, quod in a-
 “ lios

senſu & amore imbuendus. Tum pro cuius-
que capacitate & fortuna aliquid addiſcendum,
ne

Cap. 5.

“ lios transfundat. Item, dexteritati & nequitiz ſcele-
“ rum eum indulgere, & quædam *peccata* habere velut
“ *jocularia*. Ac denique Deo placere *preces*, ut alii ho-
“ mines immerito *malo maſtentur*, quo iſtis lucri aperia-
“ tur occaſio.

“ 3. Poſt hæc cuique cultura animi circa hoc potiffi-
“ mum occupatur, ut *ſeipſum*, ſuamque naturam probe
“ exploret & *noſſe* diſcat. Ex hac enim cognitione ſui
“ iſtius rite ſuſcepta homo deducitur ad cognitionem ſuæ
“ conditionis ac muneris, dum primo animadvertit, ſe
“ non à ſe ipſo extitiſſe, ſed ſublimiori principio origines
“ ſuas debere; ſe nobilioribus facultatibus dotatum, quam,
“ quæ circa ſe proſpicit, bruta; ſe denique non ſolum,
“ nec ſibi ſoli natum, ſed partem eſſe generis humani.
“ Ex qua notitia concludit, ſe imperio divino ſubjectum,
“ ac pro capto donorum ſibi conſeſſorum & Deo & ſocie-
“ tati humanæ obligatum eſſe; & quidem *intellectus* lu-
“ mine ideo donatum, ut eo recte utatur, certum, poſſi-
“ bilem & licitum finem ſibi proponendo, & tum actiones
“ ſuas, tum alia media ad eum recte attemperando; cui
“ conjunctum, ut quia verum & rectum ſemper uniforme
“ eſt, de ſimilibus ſemper ſimiliter judicet, ſibiſque, poſt-
“ quam recte judicaverit, ſemper conſtet. *Voluntatem*
“ autem & adpetitum ita compoſcenda eſſe, ut rectum
“ judicium non præcurrant, ſed ſubſequantur, nec ejuſ-
“ dem decretis obluſcentur. Deinde ſe probe cognito,
“ homo deprehendit ſuam potentiam finitam, certosque
“ habere limites, adeoque plurima eſſe, quæ dirigere,
“ aut quibus obſiſtere nulla ratione queat; aliqua non
“ quidem absolute ſupra iſtius potentiam eſſe, ſed quæ
“ tamen intercuiſu & oppoſitione aliarum potentiarum
“ intercipi poſſint; quædam denique ejus potentiz non
“ aliter cedere, quam ſi eadem dexteritate fulciatur. Et
“ quum videat, nihil tantopere in iſtius poteſtate conſti-
“ tutum, quam liberum arbitrium, ejusque potentia, qua-
“ tenus circa proprias hominis actiones eliciendas diſſun-
“ ditur; inde in id præcipue incumbendum ſibi judicat,
“ ut

Cap. 5. ne quis inutile terræ pondus sit, sibi gravis,
 aliis molestus. Sed & tempestive eligendum
 hone-

“ ut his suis facultatibus bene & ad præscriptum rationis
 “ recte utatur. Hoc quippe illud est, ex quo cujusque
 “ intrinseca præstantia & probitas est metiendæ. Deni-
 “ que de cæteris, quæ *extra nos posita* sunt, ita censet, ut
 “ si vires ipsius non excedant, ad finem ejus faciant, &
 “ digna sint, propter quæ labor fumatur, circa ea labo-
 “ ret, & propositum quidem recte formatum urgeat, nec
 “ tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo,
 “ in quantum solo rationis lumine regitur, in his terris
 “ ad aliam felicitatem adspirare nequit, quam quæ ex
 “ prudente facultatum suarum regimine nascitur, & ex
 “ subsidiis à divina providentia ordinatis, hinc cæcæ ve-
 “ lut alexæ nihil committendum existimat. Et quum fu-
 “ turos eventus penes hominem non sit dirigere, iique
 “ sæpe præter spem nostram cadant; inde nec præsen-
 “ tibus nimis secure confidendum, nec futura supervacua
 “ anxietate & cura præcipienda, sed ob eandem causam
 “ secundis rebus insolentiam, adversis desperationem
 “ procul habendam statuit.

“ 4. Sunt quoque quæ adpetitum humanum præcipue
 “ stimulare solent, quibus ut homo justum pretium po-
 “ nere sciat, pars quoque hujus culturæ est necessaria.
 “ In his autem ut *opinio præstantiæ & excellentiæ*, unde
 “ honor & gloria apud alios progignitur, splendidissima,
 “ & quæ erectioris indolis homines præcipue sollicitare
 “ idonea est: ita circa hanc sic formandus animus, ut
 “ omnium maxime *existimationem simplicem* seu opinionem
 “ boni viri acquirere & conservare etiam adversus calum-
 “ nias laboret. *Intensiva* autem *existimatio*, honor &
 “ gloria eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris & ad
 “ bonum societatis humanæ spectantibus factis redundant:
 “ & sedulo cavendum, ne animus arrogantia & insolentia
 “ infletur. Ubi occasio, qua præstantiam suam exserat,
 “ deficit, id æquo animo ferat, & quia penes nos non est,
 “ fortunam pro lubitu fabricare, meliora citra ægritudi-
 “ nem expectet, quum hoc casu nihil sit, quod ei possit
 “ expro-

honestum vitæ genus, prout impulsus genii, Cap. 5.
 corporis atque ingenii habilitas, natalium con-
 ditio,

“ exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur,
 “ de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas
 “ artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & re-
 “ rum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes
 “ afficere solent. Et indiget quidem iis homo, non so-
 “ lum ad sui conservationem, sed & aliis inde prospicere
 “ inter officia est. At quia indigentia nostra non est in-
 “ finita, nec natura definit esse fecunda in iis producen-
 “ dis, & a morientibus omnia relinquenda sunt; inde ra-
 “ tionis est, tum in parandis, tum in possidendis & ere-
 “ gandis iis modum tenere, ne læsa honestate eas corra-
 “ damus, aut avaritia prodigalitateve peccemus, aut de-
 “ nique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis ca-
 “ sibus perire possunt, ita animus adsuescendus, ut, si
 “ fors ferat, iis amissis non velit concidere.

“ 5. Magnam quoque vim movendi animos hominum
 “ habent *voluptates*, quas si quis innocentes modice de-
 “ gullet, id crimen non habet. Nam quemadmodum
 “ dolor ad destructionem corporis tendit & non necessa-
 “ rius fugiendus est; ita delectatio corpus æque ac ani-
 “ mum reficit, nec repugnat rationi eam adpetere. Mo-
 “ do caveatur, ne immoderato ejus usu homo enervetur,
 “ corporis juxta ac animi vigor supprimatur, opes me-
 “ lius erogandæ dissipentur, aut alias cum delicto con-
 “ juncta periculum, damnum, dedecus & dolorem ea
 “ post se trahat. Tandem & circa id sollicite animo
 “ cura est adhibenda, ut motus suos & *affectus* in po-
 “ testate habeat, quorum plerique non solum valetudi-
 “ nem corporis & vigorem animi vehementer profligant;
 “ sed & judicium intellectus velut obnubilant, &
 “ in devia ab officio declinant, sic ut frigus affectuum
 “ sit velut naturale principium prudentiæ & probitatis
 “ inter homines. *Lætitia* in se naturæ quidem cumpri-
 “ mis congruit, sed cavendum, ne intempestive, aut ex
 “ causis non idoneis, se exierat. *Tristitia* animum cor-
 “ pusque velut carie quadam exedit; igitur ea, quantum
 “ potest, exterminanda, nisi quatenus inter officia hu-
 “ manitatis

Cap. 5.

ditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio, aut necessitas ferunt ^a.

“manitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum
 “lugere, aut quatenus poenitentia ob prava facinora expianda requiritur. Interdum ea ex metu imminenti mali oritur; verum, quia hoc animo sumto & circumspeditione prudenti sæpe averti potest, inde quantum pote, procul ista formido pellenda. *Amor* humanæ naturæ amicus affectus, sed qui ratione hætenus temperandus est, ut in objectum dignum & licitum feratur. *Odium* infestus affectus tam habenti, quam illis, in quos fertur. Ergo id, quantum potest, retinendum, & si quis omnino dignus occurrat, quem avertemus, ne tamen ideo nobis ipsis ægritudinem conciliemus. *Invidia* deformis plane affectus, dum invadit propriis moribus, sicut rubigine ferrum, conficitur. *Spes* lenior quantumvis, ita tamen temperanda, ne dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus sese gratis fatiget. *Ira* violentissimus juxta ac perniciosissimus, cui omni studio reluctandum, quæ & ipsam fortitudinem ac in periculis constantiam velut occæcat & præcipitat. Huic congrua est *libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum jurium assertionem, plane in vitio est.

“6. Datur præterea peculiaris animi cultura in variorum rerum *artium* & *disciplinarum* *notitia* consistens, quæ licet non quibusvis adeo necessaria sit, ad officium hominis rite obeundum; nemo tamen in dubium vocabit, quin necessitatibus & commoditatibus humanæ vitæ apprime sint utiles. Igitur, ne inutile terræ possidet, sibi inutilis, aliis molestus, quisque eas capesset. Et quidem tempestive eligat honestum vitæ genus prout impulsus genii, corporis atque ingenii habilitas natalium conditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio aut necessitas ferunt.”

^a Conf. *De Jure N. & G.* L. II. c. iv. § 4—13.

III. CUM autem animus fulturis Corporis Cap. 5.
 sustineatur, inde vires ejus congruentibus ali-
 mentis ac laboribus erunt firmandæ & con-
 servandæ, nec intemperantia cibi potusque,
 intempestivo ac non necessario labore, aliave
 ratione affligendæ. Quo nomine vitanda in-
 gluvies, ebrietas, immodica Venus, & similia.
 Cum etiam inordinati & vehementes affectus
 non solum ad perturbandam societatem stimu-
 los moveant, sed & ipsi homini plurimum no-
 ceant; inde danda opera, ut quis affectus
 suos, quantum fieri potest, compescat. Et
 quia multa pericula repelli possunt, ubi ani-
 mose iis obviam eatur; mollieties animi ejici-
 enda, idemque contra periculorum terrores
 obfirmandus.

*Proximum
 corporis
 vires con-
 servandas.*

IV. QUIA autem nemo sibi ipsi vitam de-
 dit, sed illa pro Dei beneficio est habenda;
 adparet quoque homini nequaquam compe-
 tere potestatem in propriam vitam hactenus,
 ut eandem pro lubitu possit abrumpere; sed
 expectandum utique esse, quoad quis evoca-
 tur ab eo, qui nos in hacce statione colloca-
 vit. Equidem id utique recte fieri posse
 vide-

*Quid juris
 homini in
 propriam
 vitam?*

* Suicidium ipsi philosophi illicitum existimabant.
 Cic. Tusc. Disp. i. 30. Vetat dominans ille in nobis Deus
 injussu hinc nos suo demigrare. Et SENECA. Epist. 70. In-
 venies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ
 suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri;
 expectandum esse exitum quem natura decrevit. Ex hac
 sententiâ VIRGILIUS de iis, qui sibi manus attulerunt,
 Æn. vi. 437.

Cap. 5. videtur; cum homo possit & debeat sua opera aliis inservire, & vero certum genus laborum, aut eorum intensio, vires hominis ita atterat, ut senium vitæque terminus maturius ingruat, quam si quis molliter ætatem exegisset; ut quis eligat probabilem occasionem brevioris vitæ, quo talenti sui usum aliis eo largius dispenset. Sed & cum sæpe multorum vita servari nequeat, nisi pro iis alii probabili sese vitæ periculo exponant; per imperantem legitimum posset civi sub comminatione gravissimarum poenarum injungi, ne ejusmodi periculum fuga declinet. Imo & ultro tale periculum subire licebit, modo graviore causa non retrahant, & spes sit isthoc in aliorum salutem cessurum, & hi digni sint, qui tam charè redimantur. Nam id stolidum fuerit, alteri perituro frustra sese comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mor-

— *Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!*

Et LUCRET. iii. 984.

Vitaque mancipio nulli datur omnibus usus.

Sed Stoicorum dogma fuit res adversas justam esse causam, quare homines sibi necem consciscere possunt. Horum autem de spontaneâ morte decreta, quibus paruit CATO, videsis apud LIPSIUM *Manud. ad Phil. Stoic. L. III. Diff. xxii.*

^f Non stolidum tantum, sed & injustum hoc fuerit, quemadmodum etiam jus naturæ non solum *permittit*, ut, cæteris paribus, quisque sibi ipsi proximus sit, sed id etiam *jubet*. Cum alio igitur vel pro alio velle perire, regulariter justa exceptio non est. TITIVS.

tem

tem oppetere. De cætero tamen per legem Cap. 5.

naturæ hautquidquam præcipi videtur, ut quis cuiusvis alterius vitam suæ vitæ præferat; sed cæteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel tædio molestiarum, quæ vitam humanam communiter comitantur, vel indignatione malorum, quæ humanæ ipsos societati erubescendos non erant redditura; vel metu dolorum, quæ fortiter toleratis exemplo suo prodesse aliis poterant; vel per vanam jactantiam fidei aut fortitudinis, vitam ultro abruptunt & projiciunt; utique in legem naturalem peccare sunt censendi.^h

V. CÆTERUM, quia sæpenumero conservatio sui, quam & tenerrimus affectus, & ratio homini commendat, cum præcepto de socialitate collidi videtur; dum nempe salus nostra ab alio homine in periculum conjicitur, sic ut aut nobis sit pereundum, vel grave incommodum subeundum, aut alter cum læsione propulsandus: igitur quali cum *moderamine defensio nostri contra alios homines sit temperanda*, jam tradendum. Instituitur igitur defensio nostri vel *sine læsione* ejus abs quo malum nobis imminabat; dum efficiamus, ut ei anceps aut formidolosa nostri invasio videatur: vel *cum istius læsione* aut perniciæ. Prior mo-

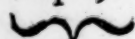
*Defensio
sui licita
citra nox-
am alteri-
us;*

^g Sic MART. L. XI. Epigr. lvii.

*Rebus in adversis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.*

^h Conf. De Jure N. & G. L. II. c. iv. § 16—19.
GROT. De Jure B. & P. L. II. c. xix. § 5.

Cap. 5.

*Quin &
violenta,
cum læsi-
one inva-
soris :*

us quin sit licitus, omnique peccato vacet, dubium non habet ¹.

VI. ENIMVERO circa posteriorem modum scrupulus moveri potest, quod parem jacturam videatur facere genus humanum occiso invasore, quam si ipse peream ; & quod utique perdendus sit mei similis, quicum ad colendam vitam socialem adstringor ; & quod majores turbas videatur parere violenta defensio, quam si vel fugam arripiam, vel corpus patienter invasori præbeam. Verum ista hoc defensionis genus hautquidquam faciunt illicitum. Nam ut adversus aliquem pacifice & amice agam, requiritur, ut ipse se talem erga me præbeat, qui ejusmodi officia à me recipere idoneus sit. Et quia socialitatis lex ad salutem mortalium spectat, ideo ejusdem talis est facienda interpretatio, quæ singulorum salutem non pessumdet. Inde ubi alter exitio meo imminet, nulla est lex, quæ meam me salutem prodere jubeat, ut alterius malitia impune grassari queat. Et qui ex tali occasione læditur aut occiditur, habet quod suæ pravitati imputet, quæ mihi isthanc necessitatem imposuit. Alias quippe omnia bona, quæ natu-

¹ CICERONI de hac re auscultemus : “ Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, habuimus, expressimus ; ad quam non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus ; ut si vita nostra in aliquam infidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendi salutis.” *Pro Milon. c. iv.*

ra aut industria nobis peperit, frustra forent concessa, si alteri injuste illa invadenti vim non liceret opponere; & ut parata præda improbis expositi forent probi, siquidem hi istis nunquam deberent vim opponere. Sic ut violentam sui defensionem plane proscribere, exitio generi humano sit futurum ^k.

VII. Non tamen semper, quando injuria intentatur, ad extrema licet provolare, sed *tutiora prius remedia tentanda*; puta ut aditum invasori intercludam, ut intra munita loca me contineam, ut invasorem moneam à furore desistere ^l. Sicut & hoc prudentis est, *levis injuriæ patientia*, si commode fieri possit, defungi, & de suo jure aliquid remittere potius, quam intempestiva violentiæ oppositione majori sese periculo exponere; præsertim ubi impetatur id, quod facile reparari aut pensari queat ^m. Verum ubi hoc aut simili modo salus

Salvo tamen inculpatæ tutelæ modamine.

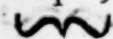
^k Conf. de Jure N. & G. L. II. c. v. § 1, 2. GROTIUS.

de Jure B. & P. L. II. c. i.

^l Omnia prius experiri verbis quàm armis sapientem docet. TERENTIUS. Eunuch. Act. iv. Sc. 7. v. 19.

^m Ob levem injuriam usque ad sanguinem quemvis odio persequi si juri naturali, tamen nequaquam evangelico, congruum videtur. Hoc modo GROTIUS: Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi; cum cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa; tamen qui injuriā me perat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, facultatem quandam moralem adversus se infinitum, *quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo*. Caritas quoque

Cap. 5.

*Hoc latius
patet in
naturali
libertate.*

lus mea in tuto locari nequeat, pro eadem expedienda vel extrema tentare licebitⁿ.

VIII. SED ut liquido judicari possit, an quis intra *limites inculpatae defensionis* subfiterit, dispiciendum prius est, utrum quis in *naturali libertate*, nulli mortalium subjectus, an vero *imperio civili* obnoxius degat. Priori statu, ubi alter injuriam inferre pertendat, nec poenitentia pravi conatus ductus ad pacem mecum colendam redire velit, hunc vel eum cade repellere potero. Idque non solum si vitam meam impetat, sed & si vulnerare, aut ledere duntaxat, aut etiam res, salvo corpore, eripere conetur^o. Nam neque cautum est mihi, quod ab istis injuriis ad majores non sit transiturus; & qui sese hostem proficitur, nullo amplius jure munitur, quo minus quo-

“ per se non videtur nos obstringere in gratiam nocentis.

“ At lex evangelica omnino tale factum illicitum reddidit. Jubet enim Christus alapam accipi potius quam

“ adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat

“ alapae effugiendae causa. ” *De Jure B. & P. L. II.*

c. i. § 10. *De Jure N. & G. L. II. c. v. §. 12.*

ⁿ Conf. *De Jure N. & G. L. II. c. v. § 3.*

^o Similiter GROTIUS. “ Si explettricem justitiam

“ respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem,

“ si ita opus sit vel interfici posse: nam quae inter rem

“ & vitam est inaequalitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur. Unde sequitur, si id jus solum

“ respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter

“ res recuperari nequeat, jaculo polterni. Nec obstat

“ caritas per modum praecepti, lege divinae humanaeque

“ seposita; nisi res sit, quae minimum valeat, ac pro-

“ inde contemni mereatur. ” *De Jure B. & P. L. II.*

c. i. § 11.

vis modo à me repellatur. Ac revera tunc in-
sociabilis esset hominum vita, si contra eum,
qui modicas injurias continuare non desistit,
extrema non liceret adhibere. Hoc modo e-
nim modestissimus quisque deterrimo cuique
perpetuum ludibrium deberet. In hoc porro
statu non solum in præsens intentatum pericu-
lum repellere, sed & hoc depulso invasorem
eo usque persequi possum, quoad ab illo in fu-
turum satis mihi cautum sit. Super qua cau-
tione ita habendum. Si quis, injuria intenta,
ultra poenitentia ductus veniam petat, &
damni restitutionem offerat, in gratiam cum
ipso, fide accepta, redire debeo. Nam firm-
um est signum animi emendati, sponte poeni-
tere, & veniam petere. Ast qui tunc demum
poenitentiam præ se fert, quando resistendi vi-
res deficiunt, ejus nudo promisso fidere parum
tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi
subtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum,
ne deinceps nobis existat formidabilis p.

IX. QUI autem imperio civili subjecti de-
gunt, tunc demum violentam sui defensionem
licite adhibent, quando tempus ac locus non
fert auxilium magistratus implorari ad repel-
lendam eam injuriam, qua vita, vitæque æqui-
pollens, aut irreparabile bonum in præsentia-
neum periculum conjicitur. Et quidem ut pe-
riculum tantummodo depellatur; vindicta au-
tem & cautio de non offendendo in posterum
magistratus arbitrio relinquatur¹.

*Multo re-
strictius est
in imperio
civili.*

^p Conf. *De Jure N. & G.* L. II. c. v. § 6.

¹ Ibid. § 7.

Cap. 5.

*Etiam ex
errore in-
vadenti re-
sistere li-
ceat.*

*Tempus tu-
telæ quod
in libertate
naturali?*

X. LICET autem defensionem suscipere tam adversus eum, qui dolo malo, quam qui *per errorem* exitium mihi intentat; puta, si quis insania agitato me invaserit, aut quia me alium, quicum inimiciæ ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit jus ad me invadendum, aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam.

XI. CIRCA *tempus*, intra quod defensio recte fieri potest, ita habendum est. Qui in naturali libertate utrinque degunt, etsi possint ac debeant præsumere, alios adversus se officia legis naturalis observaturos: tamen propter malitiam ingenii humani nunquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant; puta, aditum præstruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adjungendo, aliorum conatus vigilanter observando, & quæ sunt similia. Verum ista suspicio, orta ex communi hominum malitia, non sufficit, ut sub obtentu defensionis meæ alterum ultro armis opprimere possim, ne quidem si potentiam ipsius nimis gliscere videam^{*}; præsertim ubi eandem

in-

* Hic recte perstringit auctor *Hobbesianum* dogma, *sperni unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sitam esse, ut viribus artibusque propriis proximum suum vel palam vel ex insidiis præoccupare possit.* De Cive, cap. v. § 1. Quod ab omni æquitatis ratione abhorret. " Illud minime ferendum est (inquit GROTIUS) quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere possit. " Et monente QUINTILIANO, " Quis hoc sta-

" tuit

innocua industria, aut per benignitatem fati Cap. 5.
 citra aliorum oppressione[m] adauxerit. Quin
 si quis præter facultatem nocendi etiam volun-
 tatem ostendat, non quidem adversus me, sed
 alium, non ideo statim meo nomine eum inva-
 dere ultro possum; nisi ad auxilium alteri, qui
 injuste à potentiore invaditur, ex fœdere te-
 near*. Quod eo promptius facere expedit, si
 probabile sit, istum altero oppresso in me quo-
 que transiturum, & priore victoria pro instru-
 mento sequentis usurum. Ast ubi liquido ad-
 paret, alterum circa inferendam mihi vim jam
 occupari; statim licebit violentam sui defen-
 sionem auspicari, & noxam adparantem occu-
 pare; siquidem nulla spes sit fore, ut amice
 admonitus hostilem animum exuat, aut ejus-
 modi admonitio rebus nostris noxia sit futu-
 ra. Unde heic pro aggressore erit haben-
 dus, qui prior voluntatem nocendi alteri con-
 cepit, & ad eandem exsequendam se compa-
 ravit; defensionis autem favor illum co-
 mitabitur, qui celeritate usus tardius molien-
 tem oppresserit. Neque enim ad defensionem
 requiritur primum ictum excipere, aut ictus,

“ tuit unquam aut cui concedi sine summo omnium pe-
 “ riculo potest, ut cum jure potuerit occidere, à quo me-
 “ tuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur? ” De-
 clam. L. V. c. xiii.

* Etsi non fœdus aliquod intercedit, tamen humanita-
 tis vinculis adstringimur, ut alteri injuriis oppresso opem
 feramus juxta illud CICERONIS: *Qui non defendit nec ob-*
stitit, si potest, injuriæ; tam est in vitio, quam si parentes
aut amicos aut patriam deserat. De Offic. I. vii.

qui

Cap. 5. qui intentantur, eludere duntaxat & repellere^{*}.

*Ejus quale
spatium in
civili socie-
tate?*

XII. Ast in civitatibus hautquaquam tam laxum spatium ad sui defensionem indulgetur. Nam heic licet quis intellexerit, civem sese comparare ad vim ipsi inferendam, aut atroces minas spargere: nequaquam occupare istum licebit; sed ad communem imperantem erit deferendus, & ab eodem cautio petenda^u. Verum ubi quis ab altero jam invaditur, & in eas redigitur angustias, ut magistratus, aut aliorum civium implorandi subsidium facultas non sit; tunc demum ad repellendam vim vel extrema invasori licebit intentare: non quidem ea intentione, ut per eadem vindicta ob injuriam exigatur, sed quatenus vita citra ejusmodi eadem e presenti periculo nequit eripi. *Initium* autem temporis illius, quo quis in sui defensionem alium impune potest occidere, inde sumitur; quando aggressor voluntatem impetendi vitam meam præ se ferens, & à viribus instrumentisque nocendi instructus, jam intra illum locum exstiterit, ex quo re ipsa nocere possit; computato quoque illo

^{*} Conf. *De Jure N. & G. L. II. c. v. § 8.*

^u “ Periculum præsens hic requiritur, & quasi in pun-

“cto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, &

“quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo,

“occupari posse facinus. Nam in moralibus, ut & in

“naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitu-

“dine: sed multum falluntur & fallunt, qui metum qua-

“lemcunque ad jus occupandæ interfectionis admittunt.”

GROT. *de Jure B. & P. L. II. c. i. § 5.*

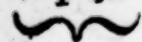

spatio, quo opus est, si ego praevenire quam praeveniri malim. Et si propter perturbationem animi, quam tantum periculum excitat, modicus excessus in foro humano non curetur. *Perdurat autem spatium inculpatae tutelae*, quoad aggressor fuerit depulsus, aut ultro recesserit, vel poenitentia in ipso facinoris momento tactus, vel quod conatum ejus eventus destituerit: ita ut in praesens nocere amplius nequeat, nobisque sit facultas in loca tuta nos recipiendi. Nam ultio injuriæ & cautio in futurum, ad imperii civilis curam & potestatem spectat.

XIII. QUANQUAM autem dictum sit, non recte ad eadem provolari, ubi commodiore via periculum depelli potest: tamen propter *perturbationem animi*, quam imminens periculum parere solet, non omnia ad vivum rescari solent, cum in tali periculo trepidanti non ita accurate omnes evadendi vias liceat circumspicere, sicut ei qui tranquillo animo rem considerat. Inde uti ex loco tuto ad provocantem ultro descendere temerarium est; ita si in aperto me loco constitutum alter invadat, non præcise ad *fugam* obligor, nisi forte in propinquo sit tale suffugium, in quod me citra periculum possim recipere: neque semper cessim ire teneor. Nam & ibi nudum tergum ostendendum, & utrinque periculum lapsus imminet; ac ubi semel gradu sis depulsus, eundem iterum componere haut facile est. Uti autem aliquis favore defensionis non excluditur, quod ultro in publicum ad sua negotia obeunda prodiit,

Non fugere aliquando licet, non se sponte sistere.

Cap. 5.

diit, cum si domi mansisset, à periculo immunis erat futurus : ita eodem non fruitur, qui ab altero in *duellum* provocatus, ubi compa-ruerit, ita premitur, ut ni illum transfodiat, ipsi sit pereundum. Nam cum leges id periculum subire vetent, ejus quoque ad excusandam cædem nulla habetur ratio *.

*Defensio
vitæ atque
membro-
rum suo-
rum.*

XIV. Quod pro defensione vitæ, idem & pro *defensione membrorum* conceditur ; sic ut & ille innocens habeatur, qui violentum in-vasorem occidit, cui fortasse intentio fuit mem-bro eum duntaxat mutilandi, aut grave vulnus infligendi. Nam & natura à mutilatione, & gravi læsione maxime abhorremus : & mutila-tio membri, præcipue nobilioris, quandoque non multo minoris quam ipsa vita æstimatur. Quin in antecessum non constat, an non ex mu-

* Qui in *duello* contendunt, plerumque ad *honorem*, ut aiunt, *recuperandum* id agunt, ad quem finem cædem recte putent admitti. “ Quod mihi (ait GROTIUS) à ra-
“ tione & pietate valde alienum videtur. Nam honor
“ est opinio de excellentia ; at qui talem fert injuriam, is
“ patientem se excellenter ostendit : atque ideo honorem
“ auget magis, quàm minuit. Nec refert si quidam cor-
“ rupto judicio virtutem hanc in probrum confectis no-
“ minibus traducunt. Perversa enim illa judicia nec rem
“ nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani ve-
“ teres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dix-
“ erunt pusilli animi contumeliam ferre non posse—
“ Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum
“ apud bonos existimationem nostram delibaret ? Hunc
“ quoque occidere posse sunt qui doceant : mendosè ad-
“ modum, & contra naturæ quoque jus. Nam inter-
“ sectio non est modus aptus ad tuendam existimatio-
“ nem. ” *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.*

tilatione

tilatione ac vulnere mors sit secutura: ac talis Cap. 5.
 patientia communem hominum constantiam superat, ad quam leges regulariter non solent obligare, in gratiam præsertim hominis malitiosi v.

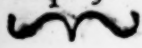
XV. SED & quod pro vita, id & pro *Etiam pudicitia* licere judicatur: quippe cum nulla maior contumelia honestæ fœminæ inferri queat, *pudicitia, pari passu hic ambulat.* quam si quis vitæ eripere aggrediatur, cujus integritate ejus sexus decus maxime æstimatur; & efficiat, ut hosti ex suo sanguine prolem suscitare cogatur².

XVI. *Defensio* autem rerum inter eos qui- *Rerum suarum defensio quousque pateat?* dem, qui in naturali libertate vivunt, etiam ad eadem usque invaloris procedere potest; modo res non sit ejusmodi, ut contemni mereatur. Nam citra res utique vita nostra servari nequit; & æque hostilem animum declarat, qui res, quam qui vitam per injuriam impetit. Verum in civitatibus, ubi erepta subsidio magistratus recuperari possunt, id regulariter non conceditur; nisi in eo casu, ubi

1 " Quid dicemus de periculo mutilationis membri?
 " sane cum damnum membri præsertim è præcipuis val-
 " de sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adde quod
 " vix sciri queat, an non periculum mortis post se tra-
 " hat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem peri-
 " culum occidi recte posse." *Ibid.* § 6.

2 " Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix
 " habet, cum non tantum communis æstimatio, sed &
 " lex divina pudicitiam vitæ adæquet." *Ibid.* § 7. Ne-
 " queo igitur non satis mirari Cl. BUDDÆUM in contrarias
 " partes abire. *Pudicitia*, inquit, cum neutiquam vitæ ho-
 " minis sit æquiparanda, meâ opinione violenter defendi ne-
 " quit. *Philos. Pract. Cap. iv. S. 3. § 14.*

qui

Cap. 5. qui res nostras ereptum venit, in iudicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere prædones, & fures nocturnos ^a.

*Invasori
quid juris
ad se de-
fenden-
dum?*

XVII. ATQUE hæc de defensione ab iis facta, qui ultro ab aliis per injuriam invaduntur. Quia autem prior alterum læsit, tunc demum recte se defendere, eaque defensione istum denuo lædere potest, postquam poenitentia tactus reparationem damni dati, & cautionem de non lædendo in posterum obtulit, & læsus eandem per asperitatem animi respuit, ac manu sibi vindictam facere pertendit.

*Conserva-
tio sui mul-
ta præcepta
restringit.*

XVIII. DENIQUE & tanti habetur conservatio sui, ut si ea obtineri aliter nequeat, in plurimis casibus ab obligatione communium legum eximere censeatur. Quo nomine necessitas lege carere dicitur ^b. Scilicet cum tanto

^a Nocturnum furem occidere, diurnum non item, lex Mosaica permittit; *Exod. xxii. 2.* & SOLONIS; DEMOSTH. *Orat. contr. Timocr. p. 476.* & inde sumpta lex XII tabularum. CICER. *pro Mil. c. iii. Duodecim tabule nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.* Cujus legis rationem sic exponit GROTIUS: "Discrimen nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendarum: atque ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui à se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset." *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 12.* Vid. GRONOV. in loc. *De Jure N. & G. L. II. c. v. § 17.*

^b De necessitudine sic differuit CICERO. "Atque etiam hoc mihi videor videre esse quasdam cum ad-
" *junctione*

tanto ardore ad sui conservationem homo rapiatur, non facile præsumitur, talem isti obligationem impositam, cui propria salus cedere debeat. Quamquam enim non Deus solum, sed & ubi materia gravitas requirit, imperium civile tam rigidam nobis obligationem injungere queat, ut mors sit potius oppetenda, quam latum unguem ab illa discedamus: tamen non semper tam rigida legum præsumitur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut qui instituta quædam inter homines introduxerunt, cum utique salutem aut commoditatem hominum per ea promovere voluerint, regulariter quoque ob oculos censentur habuisse conditionem naturæ humanæ, & quam non possit non homo refugere & amoliri illa, quæ ad sui destructionem tendunt. Inde regulariter leges imprimis positivæ, & quævis instituta humana judicantur excipere casum necessitatis, seu non

junctione necessitudines, quasdam simplices, & absolutas.
 —Cum simplex erit necessitudo, nihil erit, quod multa dicamus, cum eam nulla ratione lenire possimus.—
 Quod adjungitur, omni tempore id pertinebit aut ad honestatem, aut ad incolumitatem, aut ad commoditatem. Ac summa quidem necessitudo videtur esse honestatis; huic proxima, incolumitatis; tertia ac levissima, commoditatis. Hasce autem inter se sæpe necesse est comparari, ut quanquam præstet honestas incolumitati, tamen utri potissimum consulendum sit, deliberetur.—Sunt res quædam ex tempore, & ex consilio; non ex suâ naturâ considerandæ: quibus in omnibus, quid tempora petant: aut quid personis dignum sit, considerandum est: & non quid, sed quo quidque animo, quicum, quo tempore, quamdiu fiat, attendendum est.” *De Invent. L. II. c. lvii, lviii.*

obli-

Cap. 5. obligare, quando ipsarum observationem committaturum esset malum, humanam naturam destruens, aut communi hominum constantia superius; nisi expresse, aut propter negotii naturam iste quoque casus sit comprehensus. Unde necessitas non id quidem efficit, ut directe lex possit violari, & peccatum admitti; sed ex benevola legislatorum mente, simulque naturæ humanæ consideratione præsumitur, casum necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri. Exemplo uno & altero res erit declaranda ^d.

Sinit abscindere membrum pro salute totius:

XIX. QUANQUAM alias homini non sit jus in sua membra, ut illa pro lubitu mutilet, perdatve: licebit tamen *abscindere membrum insanabili vitio correptum*, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc sinceræ trahantur, aut inutili appendice aliorum usus membrorum impediatur ^e.

Factura hominum levare scapham degravatam:

XX. SI in naufragio plures in scapham insiluerint, quam illa ferre possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat; videntur sorte ducendi, qui projiciantur: & si quis fortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum quærat, extra sortem præcipitari poterit ^f.

Perituro alias secum mortem maturare:

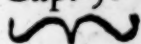
XXI. SI duo in præsens vitæ periculum incidunt, in quo utrique sit pereundum; un-

^c Vid. supra, Cap. ii. § 9. not. y.

^d Conf. *De Jure N. & G.* L. II. c. vi. § 2.

^e Eadem ratione licet magistratui civem noxium de medio tollere.

^f Ibid. § 3.

quid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoveantur, ut ipse salvus sit. v. g. Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidissem, & ille me circumplexus teneret, neque mihi tantæ sint vires, ut ipsum mecum aquis efferre valeam: potero talem à me violenter amoliri, ne cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum tempus à me utcunque sustentari potuerit. Sic in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duorum non capacem, si quis adnatans eidem quoque se velit injicere, me simul secum perditurus, potero eum quavis violentia à tabula repellere s. Sic quando duobus fugientibus hostis necem intentans instat, unus vel porta post se clausa, vel ponte dejecto, alterum in periculo vitæ destituere potest, si uterque simul servari nequeat^h.

XXII. Ex necessitate potest alteri *periculum mortis aut magnæ læsionis intentari indistincte*; ita ut nobis non sit propositum ipsi nocere, sed duntaxat pro nostra conservatione eum ad eum actum suscipere, ex quo probabiliter maxima ipsi possit inferri; ut tamen mallems quavis potius alia ratione necessitate nostra deungi, & ipsam læsionem quantum in nobis temperemus. Sic si robustior mortem intendens me persequatur, ac in angusta via, qua

Innocenti periculum mortis intentare.

Quod si imbecillior viribus prius tabulam occupavimus, minimè licebit validiori illum tabulâ disturbare; quomodo in pari causa possidentis melior est conditio. Vid. ACTANT. *Instit.* L. V. c. xvi.

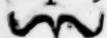
Ibid. § 4.

K

fur-

quid

Cap. 5.

fugiendum, forte quis occurrat ; ubi admonitus non cesserit, aut id temporis locive angustia non admiserit, licebit illum prostrernere, & per eum jacentem fugam persequi, etsi probabiliter ex eo impulsu vehementer videatur affligendus. Nisi forte illi peculiari obligatione tenear, ut etiam ultro pro ipso periculum subire debeam. Quod si fugæ interpositus, admonitus licet, decedere via nequear, puta si infans sit aut claudus ; saltem excusationem merebitur, qui super eundem saltum molitur potius, quam moras nectendo corpus hosti præbet. At vero si quis petulanter vel inhumane mihi obstitit, & viam fugiendi concedere noluerit, etiam directe impelli ac prostrerni potest. Cæterum quibus per istos casus læsio conciliatur, eam tanquam fatalem calamitatem ferre debent.

In necessitate victum invito domino subducere.

XXIII. Si quis præter propriam culpam in extrema inopia victus aut vestium adversus frigus necessarium versetur, neque ab aliis locupletioribus atque abundantibus, precibus, pretio, aut oblata sua opera, ut ultro sibi illas concederent, impetrare potuit ; citra crimen furti aut rapinæ, vi vel clanculum illas subducere poterit ; præsertim si intentionem habuerit earum æstimationem præstandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in ejusmodi necessitate constituto ex officio humanitatis debebat succurrere. Quanquam autem regulariter, quæ ex humanitate debentur hantquaquam vi possint eripi : tamen extrema necessitas efficit, ut talia non minus asseri queant.

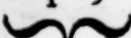
ant, quam quæ ex obligatione perfecta debenturⁱ. Necessum tamen est, ut egenus omnes prius vias tentet, quo volente domino necessitatibus suis succurrere queat; neve dominus pari necessitate teneatur, aut mox in eandem sit devolvendus. Et ut restitutio fiat: præsertim ubi alterius fortunæ non ferant, gratis tale quid condonare^k.

XXIV. DENIQUE videtur & necessitas, circa res nostras versans, veniam indulgere *res alienas perdendi*: ita tamen ut citra nostram culpam id periculum rei nostræ exstiterit; ut idem commodiore via dispelli nequeat; ut ne pro viiori nostra re alterius pretiosiores perdamus; ut æstimationem ejusdem præsternus, si quidem ista alias peritura non fuerat; aut in partem damni veniamus, si alterius res una cum nostra alias peritura erat, quæ nunc sua

Quid liceat in res alienas pro servandis nostris.

ⁱ Contrariam partem tuetur WOLLASTONUS, quia nemini licet jus alterius lædere. Sed respondeo in hoc casu, jus domini cessare, & ad inopem transferri. Si necessitas jus in alterius vitam dare possit (ut supra ostensum est) quidni etiam in bona? In extrema necessitate jus communiter omnibus competit in res, quæ singulorum propriæ prius factæ fuerunt. Cujus rationem sic explicat GROTIUS. "Spectandum est, inquit, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Hinc primo sequitur in gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes fuissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege domini, summa illa necessitas videtur excepta." *De Jure B. & P. L. II. c. ii. § 6.*

^k Conf. *De Jure N. & G. L. ii. c. vi. § 6.*

Cap. 5. jactura nostram servat. Quam æquitatem fere *leges nauticæ* sequuntur.¹ Sic & orto incendio, eoque ædibus meis imminente, licebit vicini ædes diruere, ita tamen, ut quorum ædes hoc modo servatæ sunt, pro rata vicini damnum farciant^m.

C A P. VI.

DE OFFICIO QUORUMLIBET ERGA QUOSLIBET, & *primo*, DE NON LÆDENDIS ALIIS.

Officia hominis cujuslibet erga qualibet.

I. **S** EQUUNTUR *Officia*, quæ homini *adversus alios homines* sunt exercenda. Eorum aliqua proveniunt *ex communi obligatione*, qua creator omnes homines ut tales inter se devinctos voluit: aliqua autem *ex certo instituto* per homines introducto aut recepto, vel *ex certo hominum statu adventitio* proma-

¹ “ Sic in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic funes aut retia descindere possum, in quæ navis mea impulsæ est, si aliter explicari nequit.” GROT. *ubi supra*.

^m Exemplis idem SENECA illustrat. *Controv. L. IV.* Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat; necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit; necessitas est lex temporis.

nant.

nant^a. Illa cuilibet erga quemlibet exercenda: hæc autem non nisi erga certos, posita certa conditione aut statu. Inde & illa possis vocare *absoluta*, hæc *hypothetica*^b.

II. INTER officia absoluta seu quorumlibet erga quoslibet *primum* locum obtinet: *Ne quis alterum lædat*. Est quippe hoc officium omnium latissimum, omnes homines ut tales complexum. Idemque facillimum; utpote nulla actionis intermissione constans, nisi qua oblucentes rationi libidines quandoque compescendæ sunt. Quin & maxime necessarium idem est, quod citra illud socialis hominum vita nullo modo consistere queat^c. Qui enim nihil boni in me confert, qui ne vulgaria quidem officia mecum miscet, cum eo tamen tranquille vivere possum, modo nulla ratione me lædat. Imo à maxima parte mortalium nihil amplius quam isthoc desideramus. Bona fere inter paucos invicem communicantur. At cum eo, qui me lædit, nullo modo pacifice possum vivere: cum natura cuique tam tenerum amorem sui, rerumque suarum inseverit,

Illorum primum, Alium non esse lædendum.

^a Status est adventitius, qui hominibus vel naturâ contigit, ut patris & filii; vel vi pacti alicujus, ut magistratus & subditi, mariti & uxoris.

^b Conf. *De Jure N. & G. L. III. c. i. § 1.*

^c Homini non licere hominis incommodo suum augere commodum demonstrat CICERO: tum quia contra naturam est, tum quia dissolvit omnem humanam societatem. *De Offic. L. III. c. v, vi.* Usque adeo alienum est à ratione & æquitate dogma *Hobbesianum*, naturam unicuique *jus in omnia* dedisse, i. e. in statu naturali, unicuique licere facere quæcunque & in quoscunque libebit. *De Civ. c. i. § 10.*

Cap. 6. ut non possit non omnibus modis repellere eum, qui istis noxam inferre aggreditur ^d.

Neque in naturalibus; neque acquisitis bonis.

III. Hoc ipso autem officio velut munimur non illa tantum, quæ per ipsam naturam alicui adsunt; uti est vita, corpus, membra, pudicitia, libertas; sed & quæcunque instituto aliquo atque conventionem humana sunt quæsita. Sic ut quocunque legitimo titulo aliquid nostrum sit, hoc præcepto idem auferri, corrumpi, lædi, usibus nostris ex toto aut parte subtrahi vetetur. Unde hoc ipso interdicta intelliguntur quævis crimina, quibus aliis noxa infertur: uti est cædes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis directe aut indirecte, mediate aut immediate illata, & quæ sunt similia ^e.

Unde fluit, datum damnum esse resarciendum.

IV. Ex hoc porro consequitur: *Si cui sit ab altero læsio illata, damnumve datum nullo modo, qui ipsi recte potest imputari; id quantum fieri potest ab eodem esse sarcipiendum*^f. Alias enim vanum erit præceptum, ne quis lædatur, neve cui damnum detur; si ubi de facto læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devo-

^d Conf. *De Jure*, &c. *ibid.* § 2.

^e His subjungam, omissionem alicujus, quod alteri perfecto jure debetur, pro damno habendam esse. *Ibid.* § 3. Eodem modo GROTIUS: "Maleficium appellamus culpam omnem sive in faciendo sive in non faciundo pugnans cum eo, quod aut homines communititer, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent". *De Jure B. & P.* L. II. c. xvii. § 1.

^f Ut recte percipiamus, quinam ad damnum resarciendum tenentur, prius intelligere oportet, quibus & quando sit injuria. De quâ re videbis Cap. ii. § 15. *not. p.*

randum;

randum; & qui læsit, fructu suæ injuriæ se-
cure & citra refusionem gaudere queat. Ne-
que etiam citra necessitatem restitutionis abs
se invicem lædendis abstinerebit unquam morta-
lium pravitas; nec ei, qui damnum passus
est, facile fuerit animum ad agendam cum al-
tero pacem componere, quamdiu istius repa-
rationem non obtinuerit s.

V. *Damnum* etsi proprie ad rerum læsionem *Damnum*
pertinere videatur, ita tamen late à nobis heic *hic ejus,*
accipitur, ut notet omnem læsionem, corrup- *quod no-*
tionem, diminutionem, aut sublationem ejus, *strum est*
quod nostrum jam est; aut interceptionem e- *læsis aut*
jus, quod ex jure perfecto debebamus habe- *negatio.*
re; sive id datum sit à natura, sive accedente
facto humano aut lege attributum; aut deni-
que omissionem ac denegationem alicujus præ-
stationis, quam alter nobis ex obligatione per-
fecta exhibere tenebatur. Ast si intercipientur,
quæ ex obligatione duntaxat imperfecta
debebantur; non censetur damnum datum,
quod pensari debeat. Inconveniens enim fir-
erit damni loco ducere, talia non accepisse,
aut pensationem eorum postulare, quæ ab al-
tero non nisi in locum ultronei beneficii ex-
pectare poteram, & quæ inter mea, antequam
ea accepero, censere non possum.

VI. SUB damni porro nomine venit non *Sive rei*
modo res nostra, aut nobis debita, quæ lædi- *ipsum, sive*
tur, perditur, aut intercipitur; sed & *fructus,* *proveni-*
qui ex ipsa re proveniunt, sive jam sint per- *entis inde*
fructus.

s De Jure, &c. *ibid.* § 3.

K 4

cepti,

Cap. 6. *W*cepti, siue adhuc sperentur, si modo dominus eos percepturus fuerat^h: deductis tamen impensis, quæ ad fructuum perceptionem fuerunt necessarii. Æstimatio autem fructuum speratorum intenditur aut remittitur, prout propius aut longius à fine incerti proventus remoti fuerintⁱ. Denique & pro uno damno habetur, quicquid ex aliqua læsione velut naturali necessitate deinceps profuit^k.

Datur per se, per alios: & cui imputetur?

VII. POTEST autem quis alteri damnum dare non solum immediate & *per se*, sed & *per alios*. Potest & damnum immediate ab aliquo datum *alteri* imputari, quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non faciendo quod debebat facereⁱ. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurre-

^h Exemplo sit illud *Grotianum*. “Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro.” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. § 16.*

ⁱ “Spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum sed secundum propinquitatem ad actum, ut in mente spes messis.” *Grotius* ubi supra, § 5.

^k Exempla varia ad hanc rem illustrandam adduxit *Grotius*, quorum unum & alterum subiciemus. “1. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, putà parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa spes alimentorum, ratione habitæ ætatis occisi, valebat. 2. Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas, & ad æstimationem ejus quod jam, quod mutilatus est, minus poterit lucrari.” Ubi supra, § 13.

ⁱ Vid. Quæ supra commentabar de concursu ad alienum crimen ad Cap. i. § 27. *not. m.*

runt, unus *principalis* causa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes *pari* passu ambulant. Circa quos observandum; illos ita teneri ad reparationem damni, si revera causa damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum damnum, aut ejus partem^m. Ubi autem quis ad ipsum actum, quo damnum fuit datum, realis aliquid operæ non contulit, neque ut iste susciperetur antecedenter effecit, neque in partem emolumenti venit: is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad restitutionem tamen damni non tenebitur: uti sunt, qui alienis malis lætantur; qui patratum damnum laudant, excusant; qui antequam fiat, optant; dum fit, favent, aut assentanturⁿ.

VIII. UBI *plures* ad unum actum ex quo damnum profluxerit, concurrerunt; primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente, ad factum alios impulit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. Qui citra necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur; tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt. Ita tamen, ut si à prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes

Plures si dederint, quo ordine teneantur?

^m Exempli causâ: " Cui magistratûs collatio mandata est, is reip. tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum resp. jus habet proprium: quare si ex indigni electione damnum fecerit respública, ille refarcire tenetur. Grotius ubi supra, § 3.
ⁿ De Jure, &c. Ibid. § 4.

(quod

Cap. 6. (quod in pœnis secus est.) Si plures per con-
 spirationem aliquod facinus patnaverint, om-
 nes pro singulis, & singuli pro omnibus tene-
 tur; sic ut si omnes comprehendantur, singuli
 ratam partem ad damnum sarcindum conferre
 debeant. Ubi reliquis elapsis unus tantum
 deprehendatur, hic pro omnibus solvere tene-
 bitur. Ubi autem ex deprehensis aliqui non
 sint solvendo, locupletes in solidum tenebun-
 tur. Quod si plures citra conspirationem ad
 idem facinus concurrerint, ac discerni liquido
 possit, quantum quisque ad damnum contule-
 rit; quisque tantum tenebitur ad id pensan-
 dum, quod ab ipso processit. Quod si unus
 solidum solverit, reliqui à reparatione damni
 liberantur °.

IX. Ad

° Actus sunt vel dividiui, vel individui. 1. In *divi-*
duis quilibet in tantum tenetur, in quantum nocuit. Ex-
 emplum nobis supplevit ipse auctor in opere majori.
 " Si plures aliquem fustibus invaserint, quorum unus
 " capiti vulnus inflixerit, alter brachium fregerit, ter-
 " tius oculum excusserit, singuli non de tota læsione
 " tenebuntur, sed quisque pro eo quod ipse fecit. Et si
 " sæpe quando unus elabatur, qui deprehenduntur, in
 " solidum damnantur; præsertim ubi conspiratum inter
 " ipsos ad facinus patrandum fuerit." *Ibid.* § 5. 2. *In-*
dividui sunt, ad quos multi concurrunt, sed ita ut etiam
 ex unius operâ integer actus fuerit secuturus, neque sin-
 gulis certa velut pars illius queat assignari; uti est incen-
 dium, perfoßio aggeris, & similes. Nam damnum inde
 datum idem fuisset secuturus, si vel maxime unus tantum
 ei facinori mânus admovisset: sic ut definiri nequeat quo-
 ta pars incendii vel inundationis à singulis proveniret.
 In tali actu singuli in solidum tenentur: ita tamen ut si
 singuli comprehendantur, æquales damni partes sarcire de-
 beant,

IX. AD reparationem damni tenetur non solum, qui dolo malo alteri nocuit; sed & qui præter directam intentionem per negligentiam seu culpam, quam evitare facile erat. Hæc enim non minima pars est socialitatis, ita circumspicte agere, ut nostra conversatio aliis non fiat formidolosa, aut intolerabilis. Quin & sæpe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adhibendam adstringitur. Imo & levissima culpa ad reparationis necessitatem sufficere potest, si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut adspernetur; aut ejus magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi magna perturbatio vel negotii circumstantia accuratam circumspeditionem non admittat; puta si quis in fervore pugnae, dum arma quatit, proxime sibi adstantem lædat.

Cap. 6.

Ex dato
per negli-
gentiam a-
liquis tene-
tur;

X. VE-

beant. Similiter GROTIUS: "Tenentur in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis quanquam non solis processit." *Ubi supra*, § 11. Quam regulam hoc exemplo illustravit noster. "Tres sunt, qui facies simul alicui damni injecerunt. Hæc actus incensæ domus totus videtur à singulis processisse, etsi non à solis." *Ubi supra*.

¶ Sic ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia. GROTIUS *ubi supra*.

¶ Exemplum ab ÆLIANO [*Var. Hist. L. III. c. xlv.*] adducit noster in opere majori. *Ubi supra*. "Adolescenti qui in socium ensẽm impulit, dum latronem ferire conatur, ita Pythia respondit:

Ἐκτινας τὸν ἐπιφὸν ἀμύταν, ὃ σ' ἐμίανεν
ἄμω, πέλεις δὲ χίρως καθαρώτερος, ἢ πάρος ἦδα.

De-

Cap. 6.

*Non item
ex eo, quod
casu fortu-
ito accidit.*

*Ex damno
ab aliquo
nostro ho-
mine dato;*

X. VERUM qui per *casum fortuitum* & ci-
tra suam culpam ^r læsit, ad reparationem non
tenetur. Quia cum nihil sit admissum, quod
imputari ipsi queat, nulla ratio est, quare po-
tius is, qui invitatus fecit, fatale malum luere
debeat, quam alter, qui passus est ^s.

XI. ILLUD quoque naturali æquitati con-
gruum est, ut si *homo noster* citra culpam no-
stram alteri damnum dedit; id vel ipsi pen-
semus, vel istum læso dedamus. Nam servus
utique naturaliter reparationi damni à se dati
est obnoxius. Cum autem ipse non habeat
bona unde reparatio fieri queat, ejusque cor-
pus domini sit; æquum sane est, ut dominus
aut damnum farciat, aut istum dedat ^t. Alias
enim

*Defendens socium verso mucrone necasti;
Purior es manibus nunc, quàm prius esse solebas.*

^r Addere oportet, *vel negligentiam.*

^s Hæc ratio probare videtur, non ut lædens ab omni
restitutione absolvatur, sed ut par sit infortunium ex u-
traque parte. Juxta hanc regulam qui damnum dedit,
dimidium rei valorem ferenti rependere debuit, si pares
sint circumstantiæ: iis imparibus, æquum est divisionem
imparem pro ratâ fieri. Sunt qui volunt causam damni
physicam, quâ talem, ad restitutionem omnino teneri, et
nulla huic culpa inest: quæ norma æquitati quadrare non
videtur. Attamen res sic stare possunt, ut qui fortuito
alteri damnum det, ad integram restitutionem saltem im-
perfecto jure teneatur; putâ si a divite damnum fecerit
pauper.

^t Censet GROTIUS hoc solum esse ex jure civili; &
dominum, qui in culpa non est, naturâ ad nihil teneri.
Ubi supra, § 21. Sed mihi magis arridet opinio auctoris,
qui dominum jure naturæ & æquitatis ratione teneri sta-
tuit. Cum enim natura cuiq; tribuat facultatem damni

enim servo daretur licentia omnes pro libidine
lædendi, si neque ab ipso, qui nihil, ac ne se-
ipsum quidem habet, neque à domino repara-
tio damni obtineri posset. Nam si vel maxime
ob læsionem dominus ipsum verberibus aut
carcere velit plectere, læso inde haut quidquam
satis fieri potest. Cap. 6.

XII. QUIN & idem circa *animalia nostra* *Ant ab a-*
æquum esse videtur, ut quando illa etiam citra *nimali no-*
nostram culpam, & contra naturam generis *stro, ad quid*
sponte commota, alteri damnum dederint, do- *teneamur?*
minus vel damnum sarciat, vel animal dedat.
Nam si ab animali, quod in libertate naturali
degebat, læsus fuisset, poteram utique qua-
litercunque damnum meum reparare illud ca-
piendo vel occidendo: quod jus sane per al-
terius dominium tolli non potuisse videtur.
Et cum dominus ex eo animali lucrum capiat,
ego vero damnum ex eodem senserim, repara-
tio autem damni longe sit favorabilior, quam
lucri adquisitio: adparet, recte à domino ani-
malis postulari, ut damnum datum reparet,
aut si tanti non sit ipsi animal, illud noxæ de-
dat^u.

XIII. SIC

sibi illati reparationem aliquâ ratione quærendi, & cum
servus nihil habeat de proprio, æquitati & rationi con-
sonum videtur, ut dominus, qui omne lucrum ex ejus o-
perâ sibi acquirit, damnum à servo datum refarciat, vel
ipsum dedat.

^u Vult BARBEYRACCIUS non eandem esse anima-
lium & servorum rationem, quippe in hos culpa cadere
possit, in illa non item. Quæ distinctio tantum facit, ne
animal pœnas det, (pœnâ propriè dictâ in irrationalia
non

Cap. 6.

Ex dato
sine dolo
malo, per
malitiam,
ad quid te-
neamur?

XIII. Sic igitur qui *damnum* alteri *citra dolum malum* dedit, ultro reparationem debet offerre, testarique malitiam abs se abfuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum læsit, is non solum ultro reparationem damni debet offerre, sed & pœnitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Vicissim læsus, reparatione obtenta, pœnitenti ac petenti *veniam dare*, & cum ipso in gratiam redire tenetur. Nam qui reparatione damni & pœnitentia adquiescere non vult, sed vindictam utique manu sibi *quæsitum* it, nihil aliud agit, quam ut acerbitati animi sui obsequatur, adeoque ex causa supervacua pacem inter homines abrumpat. Quo nomine damnatur etiam naturali lege *vindicta*, quæ nullum alium finem habet propositum, quam ægre facere illis qui nos læserunt, eorumque dolore nostrum animum fatiare. Eo prioniores autem mortales ad condonandas mutuas offensas esse decet, quo frequentius ipsi supremi Numinis leges violent, eoque & ipsi venia quotidie opus habent *.

non cadente) non autem, ut dominus cui lucrosus est, à damno resarciendo absolvatur.

* Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 5. qui ibidem ostendit non christianos modo doctores, sed & philosophos ultionem in hominibus improbare.

C A P. VII.

DE AGNOSCENDA NATURALI HOMI-
NUM ÆQUALITATE.

I. **E**ST homo animal non modo sui con-
servandi studiosissimum, sed & cui
insita ut delicata quædam sui æstimatio ; cui si
quid detrahatur, non minus sæpe commoveri so-
let, quam illata corpori aut rebus noxa. Quin
in ipso hominis vocabulo judicatur inesse ali-
qua dignatio, sic ut ultimum simul atque ef-
ficacissimum argumentum, quo aliorum inso-
lens insultatio retunditur, isthoc habeatur :
utique non canis sum, sed æque homo atque
tu^a. Cum igitur natura humana omnibus
æque competat, & nemo libenter velit aut
possit illi sociari, abs quo non saltem tanquam
æque homo, & communis naturæ particeps æ-
stimatur : ideo *secundo* loco inter officia quo-
rumlibet in quolibet habetur : *Ut quisque al-*
terum hominem æstimet atque tractet, tanquam
naturaliter sibi æqualem, seu ut æque homi-
nem^b.

*Officium
alterum,
Alios æsti-
mandos sibi
æquales.*

^a STAT. Theb. XII. 565.

— *Hominum, in chyte Thefcas,*

*Sanguis erant omnes, eademque in fidera, eosdem
Sortitus animarum, alimentaue vestra creati.*

^b Conf. *De Jure N. & G.* L. III. c. iii. § 1.

Cap. 7.

*Æqualitas
hominum
quo funda-
mento nita-
tur ?*

II. CONSISTIT autem isthæc hominum *qualitas* non in eo solum, quod hominum *adulorum vires* fere sint æquales^c hætenus, ut etiam imbecillior robustiori mortem adferre possit, per insidias, aut adjuvante dexteritate, armorumque habilitate : sed & in eo, quod licet unus præ altero variis *dotibus* animi corporisque à natura sit ornatus, non eo minus tamen legis naturalis præcepta adversus alios ei sint exercenda, atque ipse ab aliis idem expectat ; nec ideo plus licentiæ ipsi concedatur alios injuriis afficiendi. Sicuti & contra neminem parca in ipsum natura, aut tenuis fortuna per se ad id condemnat, ut deterioris conditionis circa fruitionem communis juris sit, quam alii. Sed quæ unus ab altero postulare aut exspectare potest, eadem alii quoque, cæteris paribus, ab eodem debent ; & quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti maxime convenit. *Obligatio* quippe *ad colendam cum aliis hominibus vitam socialem*, omnes homines *æqualiter stringit*, nec uni magis licet leges naturales in alio violare, quam alteri. Etsi nec desint populares rationes eam æqualitatem illustrantes ; puta quod ex eadem stirpe

^c Ratio ab æqualitate virium petita nihil omnino valet ad probandam naturalem hominum æqualitatem. Tantum abest à veritate, ut hæc sola sit causa, prout asserit HOBBIUS. *De Cive*, cap. i. § 3. Aliud jus, aliud potentia. Superiores facultates (sint animi vel corporis) æqualitatem non destruunt, ut exinde jus imperii in alterum oriatur. Vid. quæ notavi *supra* ad cap. ii. § 5. not. n.

omnes descendamus, eodem modo nascamur, Cap. 7.
 nutriamur, moriamur^d; quodque Deus ne-
 mini de stabili & inconcussa fortuna caverit^e.
 Sicut & scita religionis Christianæ, parando
 Numinis favori non nobilitatem, potentiam,
 divitiarum, sed pietatis sinceritatem commen-
 dant, quæ æque in humilem, quam illustri
 positum loco, cadere potest^f.

III. Ex hacce porro æqualitate consequitur
 cum, qui aliorum opera ad commodum suum
 uti vult, vicissim quoque in eorundem usus sese
 dispensare debere. Nam qui postulat ut alii
 quidem sibi inserviant, ipse contra semper im-
 munis esse cupit, is alios utique sibi inæquales
 ducit^g. Inde uti ad societatem quam maxi-
 me sunt idonei, qui facile eadem omnibus per-
 mittunt, quæ sibi: ita plane insociabiles sunt,

*Cuique per-
 mittend-
 um, ut alii
 eodem se-
 cum jure
 fruantur.*

^d CLAUDIAN. in Rufin. ii. 473.

*Huc post emeritam mortalia sæcula vitam
 Deveniunt, ubi nulla manent discrimina fati,
 Nullus honos, vanoque exutum nomine regem
 Proturbat plebeius egens—*

^e HORAT. I Carm. 34.

*—Valet ima summis
 Mutare, & insignem attenuat Deus
 Obscura promens—*

^f Conf. De Jure, &c. L. III. c. ii. § 2, 3. Eris
 Scandic. p. 51.

^g Valet hæc regula tam in statu civili quàm naturali.
 Quæ conveniunt eidem tertio, conveniunt inter se, norma est
 tam rebus moralibus quàm mathematicis conveniens: cui
 salvatoris mandatum quadrat; Quæcunque vultis ut faciant
 vobis homines, eadem vos facite illis. Matth. vii. 12.

L

qui

Cap. 7. qui dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante ceteros honorem sibi arrogant, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis eximio jure pollent. Unde & id inter communia legis naturalis officia est: *Ut ne quis, cui peculiare jus non est quæsitumⁿ, plus sibi, quam reliquis arroget, sed alios æquo secum jure frui permittatⁱ.*

In jure distribuendo omnes tractandi ut æquales.

IV. EADEM æqualitas quoque ostendit, quomodo quis sese debeat gerere, ubi *jus inter alios ipsi sic distribuendum*; nempe ut tanquam æquales eos tractet, & neuter præter merita causæ quid præ altero indulgeat. Secus enim si fit, is qui posthabetur contumelia simul & injuria afficitur, & dignatio à natura data eidem detrahitur. Unde consequitur, ut res communis æqualibus portionibus inter æquales jure sit dividenda. Ubi divisionem res non admittit, eadem communiter uti debent, qui æquale jus habent; idque si quantitas rei permittat, quantum quisque velit. Sin res istud non ferat; ut tunc utantur ea re præfinito modo, & proportionate ad numerum utentium. Alius enim modus excogitari non potest æqualitatem observandi. Quod si autem neque dividi res, neque communiter ha-

ⁿ In statu civili quidam peculiari jure ab aliis exigere possunt, quod ab his reciprocè nequit postulari. Aliæ circumstantiæ alios mores requirunt: diversa conditio magistratûs & subditi, domini & servi diversam obligationem secum fert.

ⁱ Ibid. § 4.

beri

beri possit; usus ejus sit vel alternus; vel si ne hoc quidem succedat, aut reliquis æquipollens præstari nequeat, per sortem uni res erit adjudicanda. Nam in ejusmodi casibus commodius quam fors remedium inveniri nequit; quippe quæ opinionem contemptus removet; & cui non favet, de dignatione nihil detrahit ^k.

Cap. 7.

V. CONTRA hoc officium peccatur per *superbiam*, qua quis nulla de causa aut non sufficiente aliis se præfert, & velut inæquales eosdem præ se despicit. *Nulla de causa* dicimus. Nam ubi quis sibi rite jus quæsit, quod ipsi præ aliis prælationem dat, recte illud exercere & tueri potest, citra tamen inane fastum, aut aliorum contemptum. Sicuti & contra, quilibet alteri prælationem, honoremque, qui ipsi debetur, merito præstat. De cetero, veræ generositati semper comes est honesta quædam *humilitas*, quæ consistit in reflexione, quam facimus super infirmitate naturæ nostræ, & erroribus, quos olim potuimus commisisse, aut deinceps possumus committere; qui non minores sunt iis, qui ab aliis committi possunt. Per quam efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, ceteros æque bene suo libero arbitrio, ac nos, uti posse, quoque pollent; cujus legitimus usus unicum illud est, quod homo pro suo reputare possit, quo sese æstimare aut despiciere queat. Nulla autem de causa sese efferre, revera ri-

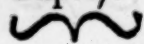
In quo consistat superbia, in quo vera humilitas.

Ibid. § 5. Et L. V. c. ix.

L 2

diculanti

Cap. 7.

*Superbia
cum contu-
melia jun-
cta, deter-
rima.*

diculum est vitium¹: quia & per se stultum, propter nihil se magni facere; & quia alios omnes pro stultis habet, quasi ipsum citra rationem essent æstimaturi^m.

VI. MAGIS adhuc peccatur, si quis *contumeliam* adversus alios ostendat signis exterioribus, factis, verbis, vultu, risu, ac quacunque contumelia. Quod peccatum eo deterius est censendum, quo asperius aliorum animi iras ac ulciscendi libidinem concitantur. Adeo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præsentis periculo exponere, multo magis pacem adversus alios abrumpere, quam contumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc violetur gloria & existimatio, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas consistatⁿ.

C A P

¹ Audi de hac re CARTESIUM. “ Omnium injustissima est superbire absque causa; i. e. cum quis etiam nihil cogitat sibi inesse meriti propter quod existimare debeat; solummodo quia meritum non magni facit, & bique imaginando gloriam nihil aliud esse quàm usurpationem, credit eos qui ejus sibi plus arrogant, ejus quoque plus habere.” *De Passion. Art. 157.*

^m Ibid. § 6.

ⁿ Ibid. § 7.

Hoc in loco notandum est auctorem omisisse utilissimum consuetudinem, quod ex naturali hominum æqualitate sequitur; viz. omnes jure naturali liberos nasci, nullos esse natura servos. Hoc igitur ex opere majore supplebimus. “ Citra pactum humanum nemo potest tibi quid in alterum habere, sed quilibet suarum actionum aut virium sit moderator.” *Ibid. § 9.* Et § 10. “ Longe absurdissimum foret credere, ab ipsa naturâ statim actu prudentioribus in hebetiores esse imperium datum.”

C A P. VIII.

DE PROMISCUIS OFFICIIS HU-
MANITATIS.

I NTER officia quorumlibet erga quoslibet, & quæ propter communem socialitatem sunt exercenda, *tertio* loco id ponitur: *Ut quilibet alterius utilitatem, quantum commode potest, promoveat.* Cum enim cognitionem quandam inter homines natura constituerit, parum fuerit alios non læsisse aut contempsisse; sed talia quoque in alios conferenda, aut invicem communicanda, ex qui-

*Officium
tertium,
Alterius
commoda
promoven-
da.*

“ aut saltem tale jus, ut ille hosce etiam invitos ad fer-
viendum adigere queant. Nam ut actu constituatur
imperium, factum aliquod humanum antecedere oportet. Et nequaquam aptitudo naturalis ad imperandum statim alicui dat imperium in eum, cui à natura ingenium est servitio aptum. Neque statim quod alteri utile est, id licet mihi per vim ipsi imponere. Nam homines naturali libertate ex æquo gaudent; cujus diminutionem, ut patiantur, necessum est ipsorum consensus expressus vel tacitus aut interpretativus accedat, aut aliquod ipsorum factum, quo aliis jus fuit quæsitum eandem vel invitis eripiendi. Inde recte
QUINTIL. Declam. xiii. *Quid non liberum natura genuit? Taceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortunâ, eadem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trahunt, nec natura ullis sed fortuna dominum dedit.*”

Cap. 8. bus mutua inter homines benevolentia alatur^a.
 ~~~~~ Profumus autem aliis vel *indefinite*, vel *defi-*
nite; idque ut vel *nihil* nobis, vel *aliquid* de-
cedat ^b.

Tum inde-
finite per
utiles acti-
ones & in-
venta;

II. *Indefinite* aliorum commodo promotum
 it, qui animam ac corpus suum probe excolit,
 ut utiles abs se actiones in alios proficisci que-
 ant; aut si ingenii per solertiam talia inveniat,
 quibus vita humana reddatur instructior. Un-
 de contra hoc officium peccare sunt censendi,
 qui nullam honestam artem addiscunt, vita-
 que per silentium transita animam pro sale ha-
 bent, ne putiscant; *numerus* tantum, & *frun-*
ges consumere nati ^c: & qui opibus per mayo-
 res relictis contenti, ideo impune abs sese ig-
 navia litari credunt, quod aliorum industria
 jam sit partum, unde victitent.

^a Hæc sunt *officia humanitatis*, quæ, si leges humanas
 spectemus, non sunt *jure perfecto* debita: sed cùm utili-
 tati communi necessaria videntur, perfectam obligationem
 à numine sibi adjunctam habent. Egregiè de hac re
 scripsit CICERO. “ Non nobis solum nati sumus, or-
 “ tusq; nostri partem patria vindicat, partem parentes,
 “ partem amici. Atque, ut placet Stoicis, quæ in ter-
 “ ris gignuntur, ad usum hominum omnia creari; ho-
 “ mines autem hominum causâ esse generatos, ut ipsi
 “ inter se, alius alii, prodesse possint. In hoc naturam
 “ debemus ducem sequi; & communes utilitates in me-
 “ dium afferre, mutatione officiorum, dando, accipien-
 “ do: tum artibus, tum operâ, tum facultatibus devine-
 “ cire hominum inter se societatem.” *De Offic.* I. vii.

^b Conf. *De Jure N. & G.* L. III. c. iii. § 1.

^c Ex HORAT. I *Epist.* ii 27.

Nos numerus sumus & fruges consumere nati.

*Et qui divitiis soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis ^d.*

Item qui ad porcorum instar neminem nisi morte sua exhilarant. Et id farinæ alia otiosa terræ pondera ^e.

III. VICISSIM illis, qui de mortalium genere bene mereri instituunt, cæteri hoc debent, ut ipsis ne inuideant, nec præclaris eorundem conatibus remoram injiciant. Tum si alia non sit via paria cum istis faciendi, saltem celebritatem memoriæ famæque eorum, qui præcipuus laborum fructus est, promotum eant ^f.

IV. ^g INPRIMIS autem illa bona, quæ citra nostrum detrimentum, molestiamque aut laborem præstari possunt, non libenter in alios dispensare, detestanda malignitas & inhumanitas habetur. Quæ vocari solent *res innoxie utilitatis*, seu quæ accipienti profunt, præstantem non gravant. Uti sunt, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, consilium fidele deliberanti dare, erranti comiter

*Quorum
merita rite
æstimare
cæteri debent.*

*Tum hu-
manitate
in rebus
innoxie
utilitatis;*

^d VIRG. *Æneid.* vi. 610.

^e Ibid. § 2.

^f VIRGILIUS recte in campis Elysiis eos locavit,

Inventas — qui vitam excoluere per artes,

Quique sui memores alios fecere merendo.

Æneid. vi. 663.

^g Hactenus de *indefinitis* officiis, quibus humani generis utilitati inservire possumus. Quæ sequuntur, ad officia *definita* pertinent.

Cap. 8.

monstrare viam ^b. Sic si quis rem aliquam amplius possidere nolit, propter nimiam copiam, aut quia asservatio ejus ipsi molesta est; cur non malit eam potius integram relinquere, ut aliis non hostibus usum præbere possit, quam eandem corrumpere? Sic non fas nutrimentum perdere, ubi nos saturati sumus; neque fontem obturare, aut occultare, ubi nos assatim bibimus; neque signa navigationis itinerisque abolere, postquam iis usi sumus. Huc pertinent modicæ stipes locupletum in egenos collatæ; item illa humanitas, quæ justa de causa peregrinantibus exhibetur, præsertim ubi aliqua ipsos calamitas oppresserit; & ejus generis alia ⁱ.

Tum quoque beneficiis aliqujus sumtus aut operæ.

V. SUBLIMIOR gradus humanitatis est, ex singulari benevolentia gratis quid in alterum conferre, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus obveniat, aut eidem insignis quæpiam utilitas concilietur. Quæ καὶ ἐξοχή vocantur *beneficia*, aptissima materia insignem laudem parandi, si magnitudo animi & prudentia eadem rite temperaverit. Eorum dispensationem ac modum fere conditio dantis atque accipientis moderatur. In quibus id cumprimis observandum, ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videtur

^b ENNIUS apud CICER. *de Offic.* I. xvi.

*Homo, qui erranti comiter monstrat vitam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

ⁱ Ibid. § 4.

fieri,

fieri, & cæteris: deinde ne major benignitas
 sit, quam facultas; tum ut pro dignitate cui-
 que tribuatur, & quidem ante omnia bene
 meritis; tum ut quisque nostræ opis indiget;
 observatis quoque conjunctionis gradibus in-
 ter homines. Videndum quoque, quid cui-
 que maxime necesse sit, & quid quisque nobis-
 cum, aut sine nobis possit consequi, aut non
 possit. Modus quoque dandi multum gratiæ
 beneficiis addit, si hilari fronte, promte, &
 cum contestatione benevolentia demus.

VI. VICISSIM in eo, qui beneficium acce-
 pit, existere debet *gratus animus*; quo is o-
 stendit, istud sibi acceptum fuisse, danti-
 que eam ob causam favet, & occasionem quærit
 paria reponendi, aut amplius, quantum ejus
 fieri potest. Nam id non necessarium est, ut
 præcise tantum reddamus, quanti id fuit, quod
 datum est; sed sæpe studium & conatus obli-
 gationem explent^k. Modo tamen nihil sit,
 quod ei, qui beneficium se dedisse prætendit,
 recte opponi possit. Nam qui me ex aquis
 extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius
 conjecerat^l.

*Gratus a-
 nimus in
 benefacto-
 rem quid
 involvat?*

^k Audiamus CICERONEM præclare de gratitudine
 differentem: "Nullum officium referendâ gratiâ magis
 "necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acceperis, ma-
 "jore mensurâ si modo possis, jubet reddere HESIODUS:
 "quidnam beneficio provocati facere debemus? an imi-
 "tari agros fertiles, qui multò plus efferunt, quam ac-
 "ceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis pro-
 "futuros, non dubitamus officia conferre; quales in eos
 "esse debemus, qui jam profuerunt?" *De Offic. I. xv.*
 Conf. CARTES *de Passion. Art. 194.*

^l Ibid. § 16.

VII. CÆ-

Cap. 8.

*Beneficium
ad gratiam
referendam
obligat.*

VII. CÆTERUM quo magis ad devinciendos hominum animos apta sunt beneficia, eo acrius ad gratiam referendam incumbere decet, qui ista accepit. Saltem ne cum, qui fiducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem deteriore esse conditione patiamur; neve beneficium accipiamus, nisi animo nitendi, ne dantem merito dati pœniteat. Nam si certam ob causam peculiariter alicui nolimus obligari, licebat oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiæ referendæ foret, contra rationem fecerit, si quis sua temere jactaverit, & quod perituum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium^m.

*Ob ingratitudinem
tamen a
Eis in foro
non datur.*

VIII. QUANQUAM autem in animo ingrato per se nulla fit injuriaⁿ: foedius tamen & magis odiosum ac detestabile habetur nomen ingrati, quam injusti. Censetur enim animi valde abjecti & degeneris, seipsum indignum declarare eo judicio, quod alter de ipsius probitate tulit: ac ne beneficiis quidem, quæ etiam bruta demulcent, moveri posse ad concipiendum humanitatis sensum. In foro tamen civili ob simplicem ingratitudinem, seu ubi quis nudi beneficii obliviscitur, & occasione id

^m Hoc comma maximâ ex parte huc transfertur ex HOBBSIO. *De Cive*, cap. iii. § 8.

ⁿ Quoniam gratia, quâ gratia, nequit perfecto jure postulari.

data referre negligit, *actio* non solet dari. Pars enim optima beneficii perit, si *actio*, uti certæ pecuniæ, detur: jam enim creditum esse incipiet. Et cum res honestissima sit referre gratiam, desinet esse ita splendide honesta, si sit necessaria. Denique huic uni legi vix omnia forā essent suffectura, ob difficillimam æstimationem circumstantiarum, quæ beneficium vel intendunt, vel elevant^o. Et eam ipsam ob causam beneficium dedi, i. e. ejus quod dedi refusionem mihi stipulatus non sum, ut & alteri foret occasio ostendendi, se honesti amore, non ex metu pœnæ humanæ aut coactionis, gratiam retulisse; utque ipse non spe lucri, sed ob humanitatem exercendam videar erogasse, de quo recipiendo mihi caveri noluerim. Enimvero qui non solum beneficium non reppendit, sed & benefactori insuper malum reponit, ille ob hocce factum eo graviore pœna est afficiendus, quo sordiores animi malignitatem sibi inesse ostendit^p.

^o Similiter SENECA: "Primum omnium pars optima beneficii perit, si *actio*, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto datur. Deinde cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Adjice nunc, quod huic uni legi omnia forā vix sufficient." *De Benefic.* L. III. c. vii. *Persas* autem in ingratos severè animadvertere auctor est XENOPHON. *Cyropæd.* L. I. *Pr.*

^p Hoc in capite tractari debent officia, quæ ad integras gentes spectant: qualia à gentibus erga gentes rectè exercentur; etsi non sunt perfectò jure debita. Huc spectant plurima de quibus GROTIUS verba fecit. *De Jure B. & P.* L. II. c. ii. "I. Sic & terræ & flumina, & siqua pars maris in proprietatem populi alicujus venit,

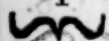
Cap. 8.

“ nit, patere debet his, qui transitu opus habent ad cau-
 “ sas justas; putà, quia suis finibus expulsi quærent ter-
 “ ras vacuas, aut quia commercium expetunt gente se-
 “ posita, aut etiam quia quod suum est, justo bello pe-
 “ tunt.” At verò hoc de innoxio transitu dicendum est;
 ut ubi pauci aliqui & inermes transire volunt: non autem
 de magnis exercitibus, à quorum transitu justus metus o-
 riri possit. GROTIUS quidem existimat metum ad ne-
 gandum transitum non valere. Sed mihi magis arridet
 opinio GRONOVII; quoniam (ut notat ipse *ad loc.*) si
 principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint
 armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo
 magis ei licet hoc non concedere exteris. Præterea si
 privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum
 suum venandi vel aucupandi gratiâ, multò magis prin-
 ceps vel populus ne exercitus aut multitudo armata ipsius
 transeat fines. Porro rectè animadvertit noster, “ diffi-
 “ cultatem non tolli, si quis dicat transitum esse dandum,
 “ ubi justo bello alter petatur; negandum, si injustum
 “ ei fiat bellum. Nam neque ista adjudicatio semper est
 “ satis expedita; & temerarium habetur, ultrò se duobus
 “ armatis, velut arbitrum interponere, & tantam litem
 “ suam facere. Accedit, quod concessio transitu in no-
 “ stris terris belli sedes possit constitui.” *De Jure Nat.*
& Gent. L. III. c. iii. § 5. II. Ad res innoxie utili-
 tatis, quæ cuivis libenter indulgeri debent, à GROTIUS
 refertur, *mercibus per terras nostras transitum concedere.*
 “ Nam quo minus (inquit) gens quæque cum quavis
 “ gente sepositâ commercium colat, impediendi nemini
 “ jus est: id enim permitti interest societatis humanæ;
 “ nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum
 “ speratum sed non debitum, decedat, id damni vice re-
 “ putari non debet.” Hoc autem nimis laxè nimisque
 liberaliter pronunciatum decernit GRONOVIVS. Etsi e-
 nim concedit interesse societatis humanæ, esse commercia ut
 plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: attamen
 hanc vel illam gentem excludi à commerciis certarum
 gentium, quæ tamen aliunde habeant, non esse ini-
 quum judicat. Ut mihi videtur, hanc rem acu tetigit
 BUDDEVS. Dispicendum, inquit, an merces ad gen-
 tis alterius conservationem sint necessariae, an verò saltem
 ad

ad voluptatem, luxum, lucrum sint comparatæ. Si prius sit, tantum abest ut transitus denegari queat, ut ad eum concedendum jure perfecto obligati sint imperantes. Si posterius, rursus videndum, an forte transitus ejusmodi rempublicam nostram insigni quodam commodo aut lucro privet. Si non privet, inhumanum foret eundem petentibus denegare. Sin privet, & certa spes sit me transitum denegando insigne commodum in meam rempublicam derivare posse, non puto aliquem ad eum concedendum obligatum esse. Licet enim jus perfectum ad ejusmodi lucrum nemo habeat; nemo tamen obligatus est, alterius commoda potius quam sua promovere. Quod si verò videam transitus denegatione, & meam rempublicam, & alteram gentem lucro & commodo privatum iri; rursus inhumanum est alteri invidere, quod nos impetrare non possumus. *Philos. Pract. c. iv. § 9.* III. Quæritur à GROTIUS; *an ita transeuntibus mercibus terrâ aut amne aut parte maris, quæ terræ accessio dici possit, VECTIGALIA imponi possint ab eo, qui in terrâ imperium habet?* In quâ quæstione sic decernit: “Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio [*i. e. census, vel stipendium in capita hominum descriptum*] “civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab exteris transeuntibus exigere potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur.” Sic cum sumptus sunt faciendi ad vias muniendas, ad pontes struendos, ad ripas munimentis, præfidiis vel arcibus tuendas, cæteraque ejusmodi, omnino æquum est vectigalia exigere. IV. Rem esse innoxie utilitatis existimat GROTIUS, *moram aliquantisper prætervehentium, aut prætereuntium valetudinis aut alia quâ justâ de causâ permittere.* Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat; putà in litore, etiamsi litus a populo occupatum concedamus. Adjungit præterea, *perpetuam habitationem* his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, denegandam non esse externis; dum & imperium, quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. V. In

hoc

Cap. 8.

hoc jure gentium erga gentes inesse censet GROTIUS, *libertatem, matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes*. Hoc autem caute capiendum esse rectè monet BUDDEUS: nimirum si qui matrimoniorum libertatem expetunt, iisdem nobiscum utantur sacris, nec scelestum vitæ genus sectentur, aut aliis vitiis statûs hujus indoli adversis laborent, tum salvo humanitatis jure, illis non potest dari repulsa. VI. Ad officia humanitatis refert BUDDEUS, *jus sepulturæ*; idque ad jus naturæ (quod quatenus ad integras gentes pertinet, *jus gentium* vocatur) spectare existimat. Nimirum, licet post mortem corpus nihil sentiat, adeoque perinde esse videatur, quicquid ei eveniat: nihilo secius sufficit, quod homines dum vivunt, horrore quodam percellantur, si intelligant corpora sua insepulta abjectum iri. Adeoque ut rectè nonnulli per sepulturæ denegationem puniuntur; ita per ejus concessionem humanitas exercetur. Contrariorum enim contraria est ratio. Accedit, quòd moribus & consuetudine hominum, in sepulturâ signum & monumentum honoris positum sit. *Philos. Pract. cap. iv. § 9.*

CAP.

C A P. IX.

DE OFFICIO PACISCENTIUM
in genere.

I. **A**B Officiis absolutis ad hypothetica fit velut transitus per pacta intermedia; quippe cum omnia officia, præter jam enumerata, pactum expressum aut tacitum videantur præsupponere ^a. Igitur hoc loco agendum erit *de natura pactorum*, & quid illa ineuntibus observandum sit ^b.

Officia hominis nonnulla ex pactis oriunda.

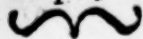
II. FUISSE autem *necessarium pacta inter homines iniri*, satis manifestum est. Quam enim officia humanitatis late sese per vitam humanam diffundant: hautquaquam tam men ex eo solo fonte deduci omnia possunt, quæ hominibus ab se invicem utiliter percipere licebat. Nam neque quibusvis ea est ingenii bonitas, ut omnia quibus aliis prodesse possunt, ex sola humanitate velint præstare, citra exploratam spem paria recipiendi. Et frequen-

Pacta ad mutua socialitatis officia necessaria.

^a Officia vocantur *absoluta*, quæ homines quæ homines obligant, ideoque pro universalibus haberi debent, qualia sunt, suum cuique tribuere, alterum non lædere, &c. *Hypothetica* verò, quæ statum adventitium præsupponunt, & non nisi accedente aliquo instituto humano, obligant; quorum tractationi jam auctor se accingit.

^b Conf. *De Jure N. & G. L. III. c. iv. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. xi.*

Cap. 9.

ter illa, quæ ab aliis in nos proficisci queunt, ejusmodi sunt, ut gratis eadem nobis exhiberi salva fronte postulare nequeamus. Sæpe quoque nostram fortunam aut personam non decet, alteri tale beneficium debere. Adeoque ut plurimum alter dare non potest, sæpe nos accipere nolumus, nisi iste paria à nobis recipiat. Non raro denique alios latet, qua ratione commodis nostris inservire queant. Igitur ut mutua inter homines officia, qui fructus est socialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceantur, necessum fuit homines ipsos inter se convenire super ejusmodi rebus invicem præstandis, quæ ex sola humanitatis lege certo sibi polliceri ab aliis non poterant. Adeoque in antecessum determinandum fuit, quid alteri quis præstare, quidque ab eodem iterum expectare suoque jure exigere deberet. Id ipsum autem fit per *promissa & pacta*.

*In promissis
& pactis
data fides
est servanda.*

III. CIRCA isthæc generale officium ex lege naturali debitum est: *ut quilibet fidem datam servet*, seu promissa & pacta expleat ^a. Citra hoc

^c Pactorum usus & beneficia sic breviter complecti possumus. 1. Exinde novæ obligationes creantur. 2. Imperfectæ redduntur perfectæ. 3. Abruptæ & intermissæ renovantur. 4. Obligationes tolluntur & irritæ fiunt.

^d Hæc regula generalis est, quæ tamen exceptionibus subjicitur. Istæ circumstantiæ incidere possunt, quæ fidem datam violare jusserint. Ad eam sententiam CICERONEM allego testem. “ Incidunt sæpe tempora, cum
“ ea quæ maximè videntur digna esse justo homine,
“ eoque quem virum bonum dicimus, commutantur,
“ fiuntque contraria; ut reddere depositum, promissum
“ facere,

hoc enim si esset, plurima pars utilitatis periret, quæ humano generi communicatis invicem operis ac rebus enasci apta est. Et ni promissa servandi necessitas foret, hautquaquam liceret rationes suas firmiter aliorum hominum subsidiis superstruere. Quin & ex decepta fide justissimæ querelarum bellicque causæ pululare sunt idoneæ. Nam ubi ego ex pacto aliquid præstiterim, altero fidem fallente, mea mihi res aut opera frustra periit. Sin. vero nihil adhuc præstiti, rationes tamen & destinata mea turbari molestum est; cum alio modo rebus meis potuissem consulere, nisi iste se mihi obtulisset. Et indignum est ludibrio haberi, quia alterum cordatum ac bonum virum credidi.

IV. OB-

“facere, quæque pertinent ad veritatem & ad fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum. Referri enim decet ad ea, quæ proposui in principio, fundamenta justitiæ; primùm ut ne cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviatur. Cum tempora commutantur, commutatur officium, & non semper est idem; potest enim accidere promissum aliquod & conventum, ut id effici sit inutile, vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit.” *De Offic. I. x.* In quibus autem circumstantiis promissum violare licebit, docebitur infra, § 17—19.

His rationibus accedit consensus veterum philosophorum. ARISTOT. *Rhetor. L. I. c. xv.* “Ὡς ἀκέρως προμεινῶν ἢ σωθῆκῶν ἀναγκάται ἢ πρὸς ἀλλήλους χρεία ἢ ἀφ’ αὐτῶν. Sublatis pactis tollitur usus hominum inter se. Teste GROTIO, Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit APULEIUS. *Apol. de Plat. Phil. Mort.* CICER. *de Offic. I. vii.* “Fundamentum est justitiæ fides; id est, dictorum conventorumque con-

Cap. 9.

*Ea demum
pariunt
perfectam
obligatio-
nem & jus.*

IV. OBSERVANDUM autem, ea quæ ex solo humanitatis officio debentur, in hoc potissimum differre ab iis, quæ ex pacto aut promisso perfecto debentur; quod ista quidem recte petantur, & honeste præstentur: sed ubi alter ea ultro præstare neglexerit; de inhumanitate duntaxat, feritate, aut durtia ejusdem queri possum; non tamen per violentiam propriam, aut superioris, eundem ad præstandum cogere. Id quod tamen licet, ubi ultro non præstantur, quæ ex promisso perfecto, aut pacto debentur. Inde etiam ad illa *jus imperfectum*, ad hæc *jus perfectum* habere: sicut & ad illa *imperfecte*, ad hæc *perfecte* obligari dicimur ^f.

*Fides da-
tur vel
promisso
gratuito,
vel pacto.*

V. FIDEM damus vel *per actum solitarium* seu *μονόπλευρον*, vel *per actum reciprocum* seu *διπλευρον*. Quandoque enim unus se duntaxat ad quid præstandum obstringit; quandoque autem duo pluresve mutuo se ad quid præ-

stantia & veritas. Ex quo quamquam hoc videbitur fortasse cuiusdam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde verba sint ducta: credamusque quia *fiat quod dictum est*, appellatam fidem."

^f Ut rectè percipi possit doctrina de pactis & promissis, auctor noster in opere majori obligationem divisit tripliciter. 1. Naturalis est, vel adventitia aut civilis. 2. Mutua vel non mutua. 3. Imperfectè mutua, vel perfectè mutua. De quibus non opus est, ut verba faciam, cum voces magis sint claræ, quàm quæ definitionibus indigent. Conf. *de Jure*, &c. L. III. c. iv.

standum

standum obligant. Prior actus vocatur *promissum gratuitum*, posterior *pactum* s.

Cap. 9.

VI. *Promissio* potest dividi in *imperfectam* & *perfectam*. Illa est, quando ipsi quidem qui promittimus, utique obligari volumus; ut tamen alteri jus ad exigendum non demus, sed ut nolimus ad promissum nostrum implendum violenter compelli. v. g. Si ita concipiam promissum, ego serio destinavi hoc vel illud tibi præstare; & peto, ut mihi credas ^b. Sic enim

Promissio imperfecta, quæ non dat jus rem exigendi.

^s Huic affinis est divisio *Grotiana* in actus beneficos, & permutatorios. *De Jure B. & P. L. II. c. xii. § 2.* In jure Romano aliæ sunt pactorum divisiones, quas tutò præterire possumus, quippe sint extra juris naturalis disciplinam.

^b Magis accurata est divisio promissionis *de futuro*, quam GROTIUS acceptam referimus. “*Primus gradus* est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materiâ, putà quia prior sententia erat melior. *Secundus gradus* est, cum voluntas seipsam pro futuro tempore determinat cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ sepositâ lege civili obligat quidem aut absolutè aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis.” *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 2, 3.* Itaque malè, ut opinor, statuit HOBBIUS de promissis *de futuro*, ea nihil transferre: cujus hoc exemplum profert. “Qui

Cap. 9. enim videor obligatus magis ex lege veracitatis, quam justitiæ; maloque videri propriæ constantiæ & gravitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter jus alterius. Huc spectant pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem, aut suffragium spondent: quæ tamen hautquaquam velut jure aliquo abs se volunt exigi, sed in solidum suæ humanitati ac veracitati cupiunt imputari; ut officii sui gratia eo major sit, quo longius ab eodem coactio abfuerit.

*Perfecta,
quæ dat
omnino.*

VII. PERFECTA autem promissio est, quando non solum ipse utique obligari volo, sed & simul jus in alterum confero, ut rem promissam velut debitam plane me poscere queat^k.

*Promissa
& pacta,
ut obligent,
consensum
requirunt.*

VIII. PORRO ut promissa & pacta nos obligent ad aliquid dandum aut faciendum, quod antea non debebamus; aut omittendum, quod antea jure poteramus facere; maxime requiritur *ultroneus noster consensus*. Nam

“ de futuro sic dicit, *cras dabo*, apertè significat se non
“ dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manet-
“ que etiam crastino die, nisi intereà actu dederit. Quod
“ enim meum est, meum manet, nisi post dederim.
“ Quod si de præsentis loquar, putà hoc modo, *do vel*
“ *dedi habendum cras*, illis verbis significatur me dedisse,
“ & jus habendi cras transtulisse hodie.” *De Cive*, c. ii.
§ 6. Sed non video, quare verbo futuro nequit transferri
jus. Qui sic dicit, *cras dabo*, significat se jus hodie al-
teri dedisse, quod crastino die actu possidebit.

ⁱ Conf. *De Jure N. & G. L. III. c. v. § 6.*

^k Ibid. § 7.

cum

cum cuiusvis promissi & pacti impletio cum aliquo onere sit conjuncta, nulla prior ratio est quare super eo conqueri recte nequeamus, quam quia ultro in id consensimus, quod evitare penes nos erat ¹.

Cap. 9.

IX. CONSENSUS etsi regulariter per *signa*, *Qui quandoque expressus est, quandoque tacitus.* puta voces, literas, nutusque exprimi solet ^m: aliquando tamen contingit, ut ille citra isthæc signa ex ipsa negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sicuti interdum *silentium*, cum certis circumstantiis consideratum, loco signi consensum exprimentis valet. Unde & dantur *pacta tacita*, quando nempe consensus noster non per ejusmodi signa, quæ regulariter in commercio hominum recepta sunt, exprimitur; sed quando idem ex negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligitur. Sic & principali pacto sæpe adhæret pactum tacitum, quod ex ipsa negotii natura profluit. Sicut & usitatissimum, ut in pactis tacitæ quædam exceptiones, & conditiones necessariae sint subintelligendæ ⁿ.

X. UT

¹ Ibid. c. vi. § 1.

^m "Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significancia, ut olim vittæ & rami olivarum. VIRG. *Aeneid.* viii. 127. Apud Macedones hastarum erectio. LIV. xxxiii. 10. Apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditiois, quæ proinde obligant ad arma ponenda." GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. III. xxiv. § 5.

ⁿ Ex eo oritur tacitus consensus, quod ex quibusdam circumstantiis agens consensum præbuisse præsumitur. *Exempla attulit auctor in opere majori, ubi supra, § 2.*

1. Si quis peregrinus in civitatem aliquam externos

Cap. 9.

*Promissa
& pacta
infantum,
amentium,
ebriorum.*

X. UT autem aliquis liquido consentire possit, requiritur *usus rationis* hactenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & abs se præstari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Unde sequitur, *promissa & pacta infantum*, ut & *amentium* ac *furiosorum*, nisi ubi dilucidis intervallis furor distinguitur, nulla esse. Id quod & de *promissis ebriorum* est pronuntiandum, si ebrietas jam eo usque processerit, ut ratio sit plane obruta & sopita. Nam pro vero & deliberato consensu haberi nequit, si quis vel maxime momentaneo & inconsulto impetu in aliquid inclinet, aut signa quædam edat consensum alias exprimentia, eo tempore, quando mens velut medicamine quodam loco mota fuerat. Sed & impudens foret, tale promissum, præsertim cum magno onere conjunctum, exigere velle. Quin si quis ebrietatem eam captavit, & observata alterius facilitate promissum astute elicit, ne abs doli

“ amicè tractare solitam amicâ sub specie accedat, et si
“ nunquam expresse fidem dederit, tacitè tamen & ex
“ ipso accessionis actu fidem dedisse censetur, quod pro
“ ratione statûs sui velit sese legibus ejus civitatis attem-
“ perare. 2. Si quis cum altero paciscatur de tuto ac-
“ cessu in aliquem locum, etiam de reditu convenisse ju-
“ dicatur, et si de hoc expressa mentio nunquam fuerit
“ facta: quod aliàs priore pacto nihil foret actum. 3.
“ Qui cubiculum in ædibus suis alicui locat, concessisse
“ etiam judicatur usum earum partium, quibus ille ca-
“ rere nequit; putà januæ & viarum quæ ad illud du-
“ cunt, saltem hactenus ut foras prodire ac redire li-
“ ceat.” Conf. GROT. *de Jure B. & P. L. III. c. xxiv.*

quidem

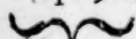
quidem fraudisque crimine immunis erit. Ast Cap. 9. qui, discussa crapula, per ebrietatem acta rata habuerit, utique obligabitur, non tam ex eo quod ebrius, quam quod sobrius egit °.

XI. CÆTERUM quousque in *pueris* duret *Quæ ætas obligationi contrahendæ idonea?* imbecillitas rationis, contrahendam obligationem impediens, lege naturali adeo accurate definiri nequit; cum in aliis citius, in aliis tardius iudicium maturescat. Sed illud est ex cuiusvis quotidianis actionibus iudicandum. Etsi in plerisque civitatibus leges civiles certum heic temporis terminum in universum constituerint p. Sicuti & alicubi salutariter est receptum, ut aliorum prudentiorum auctoritatem adhibere necessum haberent in contrahendis obligationibus, quousque inconsultus ille iuventæ impetus deferbuisse censeretur. Quippe cum ea ætas, etiam quando negotium quod geritur intelliget, vehementi fere ac parum provido impetu feratur, ac in promissa sit facilis, spei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambitiose colendas prona,

° Conf. *De Jure N. & G.* L. III. c. vi. § 3, 4.

p Diversis gentibus diversæ sunt leges, quæ certum maturæ ætatis terminum designant, prout indoles singuli populi fert. Sic apud Hebræos adolescentis, qui annum XIII implevisset; puellæ, quæ XII annum, promissio valebat. Apud Persas, Indos, & Athenienses post annum XVIII; apud Britannos non nisi post annum XXI infantes vel *minores* (ut aiunt) esse desinunt. Notandum est autem non eandem ætatis periodum ad omnia negotia exigi: sic in Anglia matrimonium contrahere vel guardianum eligere possunt annos XIV nati, quorum promissiones in plerisque negotiis usque ad annum XXI irritæ & nullæ sunt.

Cap. 9.

ac diffidere nescia. Unde & dolo vix caret, qui istius ætatis facilitati imminet; & juniorum dispendiis locupletari vult, quæ isti per iudicii imbecillitatem prævidere aut æstimare non norunt ^a.

Error quousque consensus impedit?

XII. CONSENSUM quoque impedit *error*. Circa quem hæ regulæ sunt observandæ. I. Ubi in promissione aliquid tanquam conditionem supposuerim, citra cujus intuitum promissurus non fueram, naturaliter promissionis nulla erit vis. Nam promissor consensit non absolute, sed sub conditione: qua non adparente, promissio quoque nulla est. II. Si ex errore ad paciscendum aut contrahendum fuerim impulsus, eumque re integra, & quando nihil adhuc fuit præstitum, deprehendero; æquum sane fuerit, ut facultas pœnitendi mihi concedatur: præsertim ubi præ me tulero, dum ad paciscendum accedo, quæ me causa impellat; nec alter ex mea pœnitentia detrimentum patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Verum ubi res non amplius est integra, & ubi error tunc demum patuerit, quando jam pactum est impletum, ex toto aut ex parte; qui erravit, à pacto resilire non poterit, nisi quantum alter ex humanitate velit indulgere ^r.

III. Ubi

^a Ibid. § 5.

^r Ex lege naturali nihil omnino valet, utrum res sit integra, an pactum sit impletum vel ex toto vel ex parte. Nam si in hoc casu firmus stabit assensus, quare & non in altero? Tota res pendet ex ipsâ naturâ erroris; si-ve circa ipsam rem versetur, si-ve circa circumstantiam rei non essentialem. Sic si me virginem emere putarem, cum

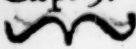
efflet

III. Ubi error contigerit circa ipsam rem, de Cap. 9.
qua convenitur; pactum vitatur non tam ob
errorem, quam quia legibus pacti non fuit
satisfactum. Nam in pactis ipsa res, de qua
convenitur, ejusque qualitates debent esse cog-
nitæ; citra quam cognitionem liquidus con-
sensus intelligi nequit. Unde defectu depre-
henso, qui lædendus fuerat vel à contractu re-
siliire potest, vel alterum ad defectum supplen-
dum adigere, vel etiam ad præstandum id
quod interest, ubi ipsius dolus aut culpa in-
tervenit.

XIII. Quod si quis *dolo* & malitiosa frau- *Dolus an,*
dulencia alterius inductus fuit ad promit- *Et quis,*
tendum aut paciscendum, ita est habendum. *promissa*
I. Si tertius dolum adhibuerit, non colludente *Et pacta*
eo, quicum paciscimur; negotium erit fir- *violet?*

esset jam mulier, emptio valebit; in sexu enim non est
erratum. Cæterum si ego mulierem venderem, tu pue-
rum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emp-
tio, nulla venditio est. *Digest. L. XVIII. Tit. i.* Itaque
error circa essentiam rei pactum vitiat. Attamen hoc in-
telligendum volui non tantum de physicâ rei essentiâ, de qua
pactum initur, sed etiam de qualitatibus istis, quas paci-
scens præcipuè vel unice respexerit. Unde non solum
irritus erit contractus, si ab altero Davum emi, & ille
mihi Syrum tradiderit; sed etiam ubi professus sum me
servum quærere coquendi peritum, & ejus artis imperitus
mihi traditus fuerit. *Ibid. § 7.* Sed, ut rectè nos monet
GROTIUS, si promissor negligens fuerit in re exploran-
dâ, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter
passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi
promissionis, sed ex damno per culpam dato. Si vero
adfuert quidem error, sed in quo fundata non fuerit pro-
missio, ratus erit actus. *De Jure B. & P. L. II. c. xi.*
§ 6.

mum :

Cap. 9. mum: ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus repetere id quod intererat, nos non fuisse deceptos. II. Qui dolo suo malo causam dedit ut ipsi quid promitterem, cum eove paciscerer, ei ex isthoc actu hautquaquam obligor*. III. Si quis ultro quidem & liquida cum destinatione animi ad paciscendum accesserit; in ipso tamen negotio, puta, circa obiectum, ejusve qualitates & æstimationem dolus intercesserit; hactenus pactum erit vitiosum, ut in arbitrio decepti sit illud penitus dissolvere, aut læsionis pensationem exigere. IV. Quæ ad essentiam negotii non faciunt, nec expresse fuerunt designata, actum de cætero rite conceptum non vitiant; licet forte alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitavit; aut ejus opinio astu fuit confirmata, quousque contractus conclusus foret*.

Metus deceptionis quantum eis detrahatur?

XIV. *Metus* qui circa promissa & pacta intervenit, *dupliciter* sumitur: vel pro *suspensione* probabili fore, ut ab altero decipiamur; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius haberet, aut quia malignam suam voluntatem sat perspicue significavit: vel pro *vehementi animi terrore* orto ex intentato gravi malo, ni promissum aut pactum inire velimus. Circa *priorem* speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei re-

* Quoniam scil. nemo ex delicto meliorem suam conditionem facere potest; ut loquuntur jurisconsulti. *Digest.* Lib. L. Tit. xvii.

† Conf. *De Jure N. & G.* L. III. c. vi. § 8.

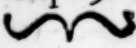
ligio in universum nihil fit, imprudenter quidem facit; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum *. II. Ubi pactum jam sit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis; non licebit à pacto resilire ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur; eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat. III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat; non prius ad præstandum adigi potero, quam contra eam deceptionem mihi cautum sit *.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ regulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur propter metum à tertio incussum, valida sunt. Nam in hoc utique nullum residet vitium, *Metus ex intentato malo an ea reddat irrita?*

* Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant: refertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. *Ne putes tecum dicere, quamvis pactum fregero, id tamen non erit mihi peccatum, & si ve sit cum aliquo in religione nostra, si ve extra eam, res perinde est.* HYDE de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum init, cum iis, qui vel sæpe fidem violârunt, vel apertè dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruant. Recte CICERO: *Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe: summa igitur amentia est in eorum fidem habere, quorum perfidiâ toties deceptus sis.* De Invent. l. xxxix. Quod si cum talibus paciscor, eo ipso declaro ea vitia nihil obitare, quo minus his fidem habere possum; ideoque pacto stare adstringor.

* Conf. *De Jure*, &c. L. III. c. vi. § 9.

quo

Cap. 9. quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me acquirere queat; & metum ab altero intentatum discussisse, pensatione utique dignum est^v. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem eorum quibus magnopere devincti sumus, valida sunt^z. III. Pacta, ad quæ ab illo ipso, cui promittit aut quicum paciscitur, injusta ejusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam injuria, quam alter incusso metu injusto mihi infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi adversus me ex illo actu quærere possit. Et cum quis alias teneatur pensare damnum abs se datum; per compensationem velut tolli obligatio intelligitur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat^a.

XVI. PRÆ-

^v *Nihil enim* (ut loquitur SENECA) *meâ refert, an tu cogaris, si non à me cogaris. Meam culpam esse oportet, ut mea pœna sit.* Controv. IV. xxii.

^z Exemplis sint, quæ affert noster in opere majori. *Ubi supra, § II.* “ Si princeps aliquis milites suos extraneo cuipiam velit præsidii causâ adjungere, & ad majorem securitatem compellat eos isti quoque fidem dare: non poterunt hi promissa eludere obtentu metûs sibi injecti, utpote ab eo profecti cui talia quocunque modo exigendi jus erat. Sic si ponamus patrem filiæ etiam invitæ sponsum dare posse, ubi ea metu paterni imperii sponso invito fidem dederit, hautquidquam illum deinceps fallere possit. Nam in sponso nihil hæret vitii, quare sibi ex eo promisso jus non potuerit quærere; & debebat filia ultrò patris jussu capeßlere.”

^a Sic statuunt jurisconsulti Romani. *Nihil consensui tam contrarium est, quàm vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est.* Digest. Lib. L. Tit. xviii. Idem sentit CICERO. *Jam illis promissis standum non est, quis non videt,*

XVI. PRÆTEREA oportet *consensum* non in pactis solum, sed & promissis esse *mutuum*; sic ut consentire debeat non solum qui promittit, sed & cui promittitur. Quando cum hujus consensus abest, seu quando is oblatum promissum acceptare detrectaverit, res promissa penes promissorem manet. Qui enim alteri rem suam offert, neque invito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo si alter non acceptet, juri promittentis in rem oblatam nihil decedit. Quod si rogatio an-

Cap. 9.

Mutuus consensus etiam in promissis requiritur.

videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit? Quæ quidem pleraque jure prætorio liberantur, nonnulla legibus; i. e. XII tabularum. De Offic. I. x. Sed de hac re magna est sententiarum varietas. Ego GROTII [ubi supra, § 7.] sententiæ maximè accedo, qui existimat, sepositâ lege civili (quæ obligationem potest tollere aut minuire) eum, qui metu promissit aliquid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, sed absolutus. Nequit cogi voluntas, & qui metu coactus promittit, eo ipso obligatur, quod consensum præbuit, tanquam e duobus malis minus eligens. Sepositis igitur omnibus ambagibus, quibus in tenebris occultari solet hæc quæstio, luculentissimè patet, nulla pacta vel promissa metu dissolvi vel irrita fieri posse. V. infra, cap. xi.

^b Similiter GROTIUS: “ Ut promissio jus transferat, “ *acceptatio* hîc non minùs quàm in dominii translatione “ requiritur; ita tamen ut hîc quoque præcedens rogatio “ durare intelligatur, ac vim habere acceptationis— Illud “ etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an “ verò etiam innotescere debeat promissori, antequam “ promissio plenum effectum consequatur. Et certum est “ utroque modo fieri posse promissionem; aut hoc modo, “ *volo ut valeat, si acceptetur*: aut hoc modo; *volo ut “ valeat, si acceptatum intellexero*. Et in his quidem quæ “ ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus “ præ-

Cap. 9.

W

anteceffit, cenſebitur ea durare, niſi expreſſe fuerit revocata; eoque caſu in anteceſſum acceptatio facta intelligitur; ita tamen ut rogationi reſpondeat oblatio. Nam ſi hæc diſcrepet, expreſſa requiritur acceptatio; quia ſape mihi non conſulitur, niſi tantundem quantum rogavi accepero^c.

*Promiſſi
pactique
materia
non niſi
poſſibilis.*

XVII. CIRCA materiam promiſſorum & pactorum requiritur, ut quod promittimus aut paciſcimus *non ſit ſupra noſtras vires*, neve id patrare lege aliqua prohibeamur: alias enim aut ſtolide aut improbe promittimus. Exinde conſequitur, neminem ſeſe obligare poſſe ad id, quod ipſi eſt impoſſibile. Quod ſi autem res, quæ tempore pacti initi poſſibilis habebatur, poſt impoſſibilis aliquo caſu citra paciſcentis culpam facta ſit; re integra pactum erit nullum. Ubi quid præſtitum ab altero jam fuit, id reſtituendum, aut æquipollens reponendum. Si ne hoc quidem fieri poſſit, ſummus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario reſpicimus ad id, de quo expreſſe fuit conventum; ubi hoc obtinere non poſſumus, ſufficit æquipollens exhiberi: ſaltem ne damnum ſentiamus, omnimodo cavendum eſt. Qui vero dolo aut gravi culpa ſibi ipſi vires præſtandi detraxit, non ſolum ad ſummum conatum

“ præſumitur; in promiſſis verò merè liberalibus potius
“ eſt, ut prior ſenſus credatur adfuſſe, niſi aliud appareat.” *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 14, 15.*
“ Conf. *De Jure N. & G. ibid. § 15.*

tenetur, sed & velut in supplementi vicem **Cap. 9.**
 malo insuper poterit maſtari ^{d.}

XVIII. PATET quoque ad *rem illicitam* *Atque li-*
 præſtandam obligari nos non poſſe. Nam ne- *cita; ut*
 mo valide ſe poteſt obſtringere ulterius, quam *turpium*
 ipſi eſt poteſtas. Aſt qui lege actionem pro- *nulla ſit*
 hibet, adimit utique poteſtatem eam ſuſcipi- *obligatio.*
 endi, & de eadem præſtanda obligationem ad-
 mittendi. Contradictorium quippe eſt, ex ob-
 ligatione per leges confirmata aliquid neces-
 ſario debere facere, quod per eaſdem leges eſt
 omittendum. Unde peccat quidem, qui illi-
 cita promittit; ſed bis peccat, qui eadem præ-
 ſtat. Ex quo & hoc colligitur, non ſervari
 debere promiſſa, quæ illi, cui ſunt, noxæ ſunt
 futura; cum naturali lege prohibitum ſit, ne
 quis alteri, etiam ſtolide volenti, malum infe-
 rat. Si igitur pactum circa rem turpem fue-
 rit initum, neuter ad id explendum tenebitur.

^d Exemplum attulit ipſe auctor in opere majori, quod
 hanc rem probè illuſtrat. “ Debitores obærat, ubi ca-
 “ ſu fortuito & citra ſuam culpam ſolvendo eſſe deſie-
 “ rint, ſummum ſolvendi conatum debent. Ubi tamen
 “ æquitas & humanitas requirit, ut mora aliqua ipſis in-
 “ dulgeatur, circumſpiciendis & parandis ſolvendi me-
 “ diis. Sicuti & nefas fuerit tales omni ſuâ ſubſtantiâ
 “ exutos ad mendicitatem redigere. Quin & alias cer-
 “ tarum perſonarum favori hoc dederunt leges Romanæ,
 “ ut non condemnarentur, niſi *quatenus facere poſſunt.*
 “ Niſi tamen creditor, quæ præſentes facultates exce-
 “ dunt, condonaverit, ad reſidua ſolvenda tenebuntur,
 “ quando in re lautiore eſſe cœperint. Dolus autem &
 “ culpa decoſtorum etiam malo aliquo poteſt coerceri,
 “ in quos demum illud tritum valet; *qui non habet in ære,*
 “ *luat in corpore.*” L. III. c. vii. § 3. Conf. GROTIIUM
 ubi ſupra, § 8, 9.

Quin

Cap. 9. Quin & ubi turpe facinus ab uno fuit præstitum, alter ad solvendam conventam mercedem non obligabitur^e. Quod tamen illo intuitu jam est datum, repeti nequit^f, nisi forte dolus aut enormis læsio accesserit^g.

*Pacta &
promissa
circa res
alienas,
frustranea.*

XIX. DENIQUE & hoc manifestum est, frustra promittere nos aut pacisci circa *res alienas*, in quantum illæ non nostræ, sed alterius directioni & arbitrio sunt subjectæ: Quod si autem ita promiserò, me operam daturum, ut alter, (cui pro imperio me quid imperare non posse præsupponitur) præstet; tunc teneor omni modo moraliter possibili, (i. e. quantum alter honeste à me postulare potest, & quantum vitæ civilis ratio fert) laborare, ut ad eandem præstandam alter permoveatur. Sed & super rebus aut actionibus nostris, in quas jam alteri jus fuit quæsitum, tertio valide promittere non possum, nisi forte in eum casum, quo alterius jus expiraverit. Nam qui prioribus promissis aut pactis jus suum in alterum jam transtulit, ipse utique nullum tale jus re-

^e E contra docet GROTIUS, crimine perpetrato, eum qui conduxit, ad mercedem solvendam obligari: cujus rei exemplum affert in Juda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. *Ubi supra*. Cui affinis est *Ulpiani Observatio* ad L. IV. § 3. D. de cond. ob turp. caus. "Meretricem turpiter facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere, cum sit meretrix."

^f Cujus hanc rationem afferunt jurisconsulti, in *pari turpitudine melior est conditio possidentis*.

^g Vid. quæ notavit cl. BARBEYRACC. ad opus majus. L. III. c. vii. § 6. n. 2.

liquum

liquum amplius habet, quod in tertium possit Cap. 9.
conferre. Ac nullo negotio omnia promissa
& pacta possent fieri irrita, si liceret aliud in-
ire, in quo contraria priori disponderentur,
ac quicum prius simul expleri nequit. In quo
fundatur tritum illud: *qui prior tempore, po-
rior jure* ⁿ.

XX. EST præterea circa promissa potissi- *Promissa*
mum observandum, illa concipi solere vel *pure* *sub condi-*
& *absolute*, vel *sub conditione*; ut scilicet vali- *tione, possi-*
ditas promissionis conferatur in aliquem even- *bili, impos-*
tum, à casu aut arbitrio humano pendentem. *sibili.*
Sunt autem *conditiones* vel *possibiles* vel *impos-*
sibiles. Illæ subdividuntur in *casuales* seu for-
tuitas, quæ ut existant vel non existant penes
nos non est ⁱ: *potestativas* seu arbitrarias, quæ
ut existant vel non existant, penes eum est,
cui promittitur ^k: & *mixtas*, quarum impletio
partim ab arbitrio ejus, in quem confertur,
partim à casu dependet ^l. *Impossibiles* autem
sunt vel *physice* tales, vel *moraliter*; i. e. quæ-
dam per rerum naturam fieri à nobis non pos-
sunt, quædam per leges & honestatem fieri
non debent. Et impossibiles quidem condi-

^a Ibid. § 11.

ⁱ Exempli causâ: Dabo tibi decem libras, si intra
triduum non pluet. Ad conditionem vero requiritur, ut
eventus sit incertus, nam adjectio conditionis, quam certò
eventuram esse scimus, (v. g. si sol cras oriatur) absoluto
promisso æquipollet.

^k Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam
uxorem non duxeris.

^l Verbi gratiâ: Dabo tibi decem libras, si Titiam
duxeris.

Cap. 9. *tionones, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, orationem promittentem faciunt negativam. Et si per leges fieri possit, ut si adjectæ sint negotio alicui serio, habeantur pro non adjectis; ne per actus nullum eventum sortituros, hominibus illudatur.*

*Promissa
& pacta
per inter-
nuncium
facta ob-
ligant.*

XXI. DENIQUE promittimus & paciscimur non solum per nosmetipsos, sed etiam aliorum hominum interventu, quos ipsi voluntatis nostræ internuncios atque interpretes constituimus^m. Per quos, ubi bona fide egerintⁿ quod à nobis in mandatis habebant, valide obligamur apud eos, qui cum istis velut nostras vices gerentibus egerunt^o.

*Officia re-
liqua sta-
tum insti-
tutum ho-
minum sup-
ponunt.*

XXII. ATQUE hæc sunt officia hominis absoluta, ut & per quæ velut transitus ad alia fit. Reliqua præsupponunt aliquod institutum

^m Hic rectè notat TITIVS, personas intermedias aliquando solius instrumenti rationem habere, aliquando verò suo etiam consensu pacisci. Illo casu pactum eas plane non attinet; hoc autem, quamdiu qualitas intermedie personæ in iis durat, ipsæ etiam ex pacto agere & conveniri possunt: quorsum pertinent procuratores, & intitores simileve personæ.

ⁿ Non tantum qui bonâ fide agunt: nam fieri potest, ut nos obliget qui negotio præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi significatam. “ Distincti (inquit GROTIVS) sunt actus volendi; unus quo nos obligamus ratum habituros, quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat, nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. “ Quod notandum est ad ea, quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.” *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 12.*
^o Conf. *De Jure N. & G. L. III. c. ix.*

huma-

humanum, generali pacto subnixum, & in genus humanum introductum; vel etiam *statum* aliquem peculiarem. Institutorum istorum deprehenduntur potissimum tria; *sermo, dominium rerum, earundemque pretium, & imperium humanum.* De singulis, ut & quæ inde resultant officiis, deinceps exponendum.

C A P. X.

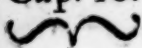
DE OFFICIO SERMOCINANTIUM.

I. QUAM utile ac plane necessarium sit instrumentum societatis humanæ *Sermo, nemo est qui ignorat: cum mul-* *Officium sermocinantis, Ne alterum decipiat.*
 ti vel ea sola facultate collegerint, hominem ad agendam vitam socialem à natura destinatum^a. Circa hujus ergo legitimum & societati humanæ proficuum usum, id officii lex naturalis hominibus dicitur: *ut ne quis sermone, aut aliis signis ad exprimenda animi sensa in-*
stitatis, alterum decipiat^b.

II. SED ut indoles sermonis penitus intelligatur, sciendum est, circa sermonem, voce viva aut literis expressum, duplicem obligationem occurrere. Una est, qua isti, qui ea- *Verbis in recepta significatione utendum?*

^a Moderatio vocis, conciliatrix est humanæ maximè societatis. CICER. de Leg. I. ix.

^b Conf. De Jure N. & G. L. IV. c. i.

Cap. 10. dem lingua utuntur, certæ rei certum vocabu-
 lum, prout usus cujusque linguæ fert, adpli-
care tenentur. Cum enim neque voces, neque
certi literarum ductus certam rem natura no-
tent: (alias enim omnes linguæ aut scripturæ
genera coincidere deberent;) inde ne usus
linguæ foret inanis, si quisque quo vellet vo-
cabulo quamlibet rem nuncuparet; necessum
est inter eos, qui eadem lingua utuntur, ta-
citam intercessisse conventionem, ut certam
rem certo, & non alio vocabulo denotent. Ni-
enim in uniformem vocum adplicationem fue-
rit conspiratum, impossibile est ex sermone al-
terius sensa animi colligere. Unde vi istius
pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone
communi vocabula, prout receptus ejus linguæ
usus fert^a. Ex quo etiam hoc consequitur,
ut quanquam sensa animi à sermone discrepare
queant, id tamen in vita humana quisque vo-
luisse censeatur, quod verba ejus præ se ferunt,
etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab
istis discedat. De hoc enim cum nisi per sig-
na constare nequeat; omnis usus sermonis red-

^a Similiter GROTIUS: "Voces naturâ ipsâ & citra
" hominum voluntatem nihil significant; nisi forte vox
" sit confusa & ἀναρδῆ, qualis in dolore, quæ ipsâ rei
" magis appellatione venit quam locutionis. Adden-
" dum est non solis vocibus tale fieri indicium, sed
" & nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid ha-
" bent cum re significatâ commune ipsâ naturâ, sive tan-
" tum ex instituto significant." *De Jure B. & P.* L. III.
c. i. § 8.

^d Bene loquitur QUINTILIANUS. *Instit.* I. vi. U-
tendum est sermone, ut nummo, cui publica forma est.

deretur irritus, si interna animi cogitatio, Cap. 10.
 quam sibi quisque pro lubitu fingere possit, id
 quod signa præ se ferunt in communi vita eli-
 dere possit.

III. *Altera obligatio*, quæ in sermone in-
 tervenit, in eo consistit, ut quis alicui per ser-
 monem animi sui sensa ita debeat pandere, ut
 hæc ex illo liquido cognoscere queat. Cum
 enim non loqui tantum, sed & tacere homo
 queat; & cum non semper, quod quis in ani-
 mo volvit, id coram quibusvis aperire tenea-
 tur: igitur necessum est, ut peculiaris existat
 obligatio, quæ alicui necessitatem adferat tum
 ad loquendum, tum ad ita loquendum, ut al-
 ter sensa animi nostri intelligat. Oritur au-
 tem illa obligatio, vel *ex peculiari pacto*, vel
ex communi præcepto legis naturalis, vel *ex*
præsens negotii indole, cui contrahendo sermo
 adhibetur*. Sæpe enim expresse cum aliquo
 convenitur, ut quis animi sui sensa super ali-
 quo negotio mihi aperiat; ut, si quem infor-
 matorem mihi in aliqua disciplina adsciscam.
 Sæpe quoque præceptum aliquod legis natu-
 ralis meam scientiam alteri communicare ju-
 bet, ut hoc modo ipsi prosum, vel noxam ab
 eodem avertam, aut ad noxam accipiendam
 causam vel occasionem non præbecam. Ali-
 quando denique præsens negotium, quod cum
 alio susceptum est, aliter expediri nequit, ni

*Obligatio
 ad alteri
 mentem a-
 perendam
 unde?*

* Vid. Quæ prolixius & distinctius de obligatione ad
 sensa animi verbis exprimenda commentatur vir doctissi-
 mus, J. BARBEYRACCIUS, in *notis* ad opus majus,
 L. IV. c. i. § 7. n. 1.

Cap. 10. iudicium meum super eo pandam; ut circa celebrandos contractus contingit ^f.

Hac cessante licet dissimulare silendo:

IV. QUIA autem non semper usu venit, ut ex aliquo horum capitum quævis cogitata mea alteri sint significanda; patet, me non alia teneri alteri sermone meo indicare, quam ad quæ ex me intelligenda *jus perfectum aut imperfectum* habet. Adeoque recte tacendo dissimulare me posse, utut maxime interroget, quæ ut ex me sciat alter jus non habet, neque ad id aliqua obligatione ego teneor.

Diversumque ab eo, quod animo voluitur exprimendo.

V. IMO quia sermo *non solum* est inventus propter alios, sed & propter nos ipsos: ideo ubi aliqua mea in eo versatur utilitas, neque cujusquam alterius jus læditur, licebit mihi sermonem ita formare, ut diversum ab eo, quod animo volvo, exprimat ^s.

VI. DE.

^f Plura exempla videre erit, cui libet, in opere majori, ubi *supra*.

^s Hanc magnam quæestionem, latebrosam tractationem, disputationem inter doctos alternantem agnoscit AUGUSTINUS; quæ ab isto aliisque quamplurimis viris celeberrimis nimis rigide determinatur. Quasi veritas per se prosequenda sit, & omnis omnino ab eâ deviatio per se prava & fugienda AUGUST. *Enchirid. ad Laurent.* c. xxij. Eandem partem tuentur ARISTOTELES, (*Eth.* L. IV. c. ii.) GREGORIUS, (*Moral.* L. XVIII. c. iv.) WHITBEIUS, (*Eth.* L. II. c. v.) VANDER MUYLEN, (*ad GROTIUM*, L. III. c. i. § 9.) WOLLASTONUS, (*De Relig. Nat.* S. i. Prop. 4.) &c. Neque deest virorum doctissimorum auctoritas, qui pro parte nostri auctoris steterunt; viz. QUINTILIANUS, (*Instit.* XII. i.) GROTIUS, (*ubi supra*) BUDDEUS, (*Philos. Pract.* c. iv. § 6.) & inter philosophos veteres SOCRAATES, PLATO, XENOPHON, CICERO; cujus testem habet

VI. DENIQUE quia sæpe isti, ad quos lo-
quimur, ita sunt dispositi, ut si sermone sim-
plici & aperto rem ipsam perciperent, detri-
mento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bo-
num

Cap. 10.
*Fictio ser-
mone quo,
& quo ca-
su, uti li-
ceat.*

habemus GROTIUM, *loc. cit.* Mirum sane, tantam esse
in re satis per se clarâ sententiarum varietatem. Nam
luce clarius videtur veritatem non esse *ultimum finem*, non
esse *per se* optabilem, sed quasi *medium* quod huic fini, ni-
mirum utilitati publicæ, inservit: unde sequitur ipsam
veritatem, si quando noxia sit, deferendam esse. Plu-
rimæ sunt causæ, in quibus falsiloquio uti possumus, quas
hic à GROTIO adducam, qui eas plenè & accuratè enu-
meravit. “ *Primum* est, etiamsi quid dicatur quod fal-
sam habeat significationem infanti aut amenti, in eo
mendacii culpam non esse. Ratio proxima est, quia
cum in infantibus & amentibus non sit iudicii libertas,
non potest eis circa eam libertatem injuria fieri. *Se-*
cundum est quoties sermo ad eum dirigitur, qui non
decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persua-
sionem, nullum esse mendacium: non ratione ejus ad
quem sermo est; quia illi libertas manet integra, pla-
nè ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur,
aut apud quos profertur sermo figuratus:—neque ra-
tione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non agitur,
ideoque nulla est ad illum obligatio. *Tertium* est, quo-
ties certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ
in judicando læsionem non ægrè laturum, imo gratias
habiturum eo nomine, ob commodum aliquod, quod
inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dict-
um, id est, injuriosum non committi. *Quartum* &
superiori affine est, quoties qui habet jus supereminens
in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio
sive publico utitur. *Quintum* esse potest, quoties vita
innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab
improbi facinoris perfectione aliter averti non potest.
Latius quam quæ jam diximus patet, quod passim sta-
tuunt sapientes, apud hostem falso sermone licere uti.
Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad *asseren-*
“ *tem*

Cap. 10. num quem intendimus finem adsequi liceret: igitur hisce in casibus licebit uti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non repræsentet. Nam qui alicui prodesse vult & debet, non utique id tenetur facere eo modo, quo finem suum non erat obtenturus.

*Veritas
moralis
quæ? à
logica di-
stinguenda.*

VII. Ex hisce colligitur, in quonam consistat *veritas*, cujus studio boni viri tantopere commendantur: nempe ut verba animi nostri sensa commodo repræsentent alteri, cui eadem intelligendi jus; quæque ut ipsi aperiamus, nobis obligatio perfecta aut imperfecta incumbit; idque eo fine, ut vel idem intellectis animi nostri sensus debitum aliquod commodum nanciscatur; vel ne, ubi diversum fuerit significatum, damno præter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti, quando etiam data opera non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitationis nostris examussum congruit: adeoque veritatem quasi *logicam*, quæ in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate *moralis*^b non per omnia coincidere.

“tem sermonem & quidem talem qui nulli nisi publico
“hosti noceat, non ad *promittentem* referenda. Nam
“ex promissione jus speciale ac novum confertur ei cui
“fit promissio, idque inter hostes etiam locum habere.”
De Jure B. & P. L. III. c. i. § 12—18.

^b Veritas *moralis* est concordia verborum cum mente loquentis. Unde patet eum, qui verum dicit judicans esse falsum aut nesciens utrum verum sit an falsum, *formaliter* mentiri.

VIII. Men-

VIII. *Mendacium* contra est, ubi de indu-
stria sermo aliam præ se fert sententiam ani-
mi nostri, quam quæ revera est; cum tamen
hanc ipsam is, ad quem sermo dirigitur, in-
telligendi jus haberet, nobisque obligatio in-
cumberet efficiendi, ut ille nostram senten-
tiam utique intelligeret.

Cap. 10.

*Mendaci-
um, ejus-
que requi-
sita.*

IX. Ex dictis igitur constat, mendacii no-
tam hautquaquam contrahere, qui fictis ser-
monibus, fabulisque utuntur adversus pueros
aut similes, ad eorum meliorem informa-
tionem, quatenus nudæ veritatis non sunt ca-
paces¹. Et qui alii fictum sermonem bono
fine adhibent, quem plano adsequi non lice-
bat; puta, si innocens protegendus, iratus
placandus, mœstus demulcendus, meticuloso
animus addendus, fastidiosus ad medicamenta
capienda movendus, pertinacia alicujus fran-
genda, aut malum propositum alterius inter-
vertendum, aut si arcana reip. & consilia, quæ
interest aliorum notitiæ subtrahi, fictis rumo-
ribus velut obvelanda, & aliorum importuna
curiositas sit amolienda; aut si hosti, quem a-
perta ratione lædere poteramus, fabulis in-
stratagematis vicem illudamus.

*Mendacis
annume-
randus
fictus ser-
mo: non
quisvis;*

¹ Hanc rem pulchrè illustrat LUCRETIVS, l. 935.

*Sed veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludiscetur
Laborum tenus; interca perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius tali facto recreata valeat.*

Cap. 10.

*Sed is quo
illi illudi-
tur, cui
mentem a-
perire te-
nebar.*

X. CONTRA si aliquis utique tenebatur alteri sensa animi sui liquido significare; culpam non effugit, si vel partem duntaxat veridicat, aut ambiguo sermone alteri illudat, aut tacitam quandam restrictionem, à communi usu abhorrentem, in mente reservet^k.

C A P. XI.

DE OFFICIO JURANTIUM.

*Officium
jurantium
ex natura
jurisjuran-
di.*

I. **P**ER *Jusjurandum* sermoni nostro omnibusque actibus, circa quos sermo intervenit, insigne accedere firmamentum judicatur. Est quippe illud *assertio religiosa, qua divinæ misericordiæ renunciamus, aut divinam pœnam in nos deposcimus; nisi verum dicamus.* Dum autem omniscius & omnipotens testis simul & vindex invocatur, præsumptio veritatis ideo excitatur, quod nemo temere tam impius credatur, ut ita petulante gravissimam Numinis indignationem in se deposcere sit ausurus^a. Inde officium jurantium

^k *Æquivocationes & mentales reservationes nihil aliud sunt quam ars mentiendi.* WHITE. Eth. L. II. c. v. § 12. Conf. De Jure N. & G. L. IV. c. i. § 14.

^a Apud ipsos philosophos ethnicos maxima semper vis fuit & sanctimonia jurisjurandi. Nullum vinculum inquit CICERO, ad astringendam fidem majores nostri jurisjurando arctius esse voluerunt. De Offic. III. xiii. Conf.

hoc esse intelligitur, ut & ad jurandum cum *Cap. II.*
reverentia accedant, & quod juratum est reli-
giose observent ^b.

II. *Finis* porro & *usus juramenti* in hoc *Ejus finis*
maxime vertitur, ut homines ad enuncian- *firmamen-*
verum, aut servandum promissum pactumve *tum addere*
eo firmitus adstringantur, metu divini Numi- *pactis &*
nis omniscii & omnipotentis ^c; cujus vindict- *dictis.*
am, si scientes fallant, per jusjurandum in se
invocant, ubi alias metus ab hominibus im-
minens non satis efficax videbatur; quippe
quorum vires contemnere aut declinare, vel
scientiam fallere se posse sperabant ^d.

III. *Quia* vero præter Numen nihil est *Per Deum*
omniscium, aut omnipotens, inde absurde ju- *quo sensu;*
ramentum concipitur *per rem* aliquam, *quo sensu*
opinionem divinitatis destituitur, hoc sensu, ut *per res ali-*
ea res testis atque ultrix perjurii invocetur. *as juretur.*
Etsi hoc frequens sit, ut in juramenti *certa*
res nominetur, *per quam juretur*, hoc sensu, ut
Deus, si juransefellerit, vindictam suam in
istam potissimam rem exserat, tanquam juran-
ti charissimam, & maximi æstimatam ^e.

HEROD. L. VI. c. lxxxvi. HESIOD. Theog. v. 231.
Et admiranda vicissim est impietas HOBBSII, qui *extra*
statum civilem juramento non esse locum, vel ullam obliga-
tionem profitetur. *De Hom.* p. 57.

^b Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. ii. GROTI. *De*
Jure B. & P. L. II. c. xiii. SANDERSON. *De Juram.*
Oblig. Præl. VII.

^c Eodem modo *Apostolus.* *Hominibus omnis controversia*
fais est ad confirmationem juramentum. Hebr. vi. 16.

^d Conf. *De Jure*, Sec. *ibid.* § 2.

^e Audiamus SANDERSONUM, qui hanc rem præclare
(ut solet) expedit. "Sciendum est in illiusmodi for-
malis,

Cap. II.

*Jurandi
formula
jurantis re-
ligioni ap-
tanda.*

IV. IN juramentis *formula* illa, qua Deus, dum testis & vindex invocatur, describitur, *accommodanda est ad persuasionem* seu religionem, quam circa Deum fovet, *qui jurat*. Frustra quippe jurando quis adigitur per Deum, quem non credit, adeoque nec metuit^f. At nemo per Deum jurare se putat alia sub formula, aut alio sub nomine, quam quod suæ, i. e. ex opinione jurantis, veræ religionis præceptis continetur. Inde quoque est, quod qui *per falsos Deos* jurat, quos ipse tamen pro veris habet, utique obligetur; & si sefellerit, revera perjurium admittat. Quia sub quocunque speciali conceptu generalem Numinis notionem ante oculos habuit; adeo-

“ mulis, in quibus fit creaturæ alicujus mentio, quasi
“ per modum jurandi, per Deum tamen reverà sæpe ju-
“ rari interpretativè. Ut in omnibus iis quæ ex com-
“ muni more concipiendi habent in se vim quandam ex-
“ ecratoriam: ut *per animam, per salutem meam* hoc vel
“ illud faciam; quæ sunt perinde intelligenda ac si di-
“ ceretur, *ne sit Deus animæ meæ propitius, ne mihi Deus*
“ *salutem æternam donet, ni fecero.*” De Juram. Oblig.
Præl. V. § 2. Cæterum qui per creaturam jurat abso-
lutè, ita ut constituatur in aliquâ creaturâ finis & vis ju-
ramenti sine relatione ad Deum, id, quod simpliciter il-
licitum est, agit; cujus hanc rationem affert SANDERSONUS: quia exhibetur eo pacto creaturæ reverentia Deo soli debita. Unde istiusmodi juramentum planè est idolatricum.

^f Unde atheorum juramentis nulla fides habenda est. Ipse HOBBSIUS fatetur frustra aliquem adigi ad jusjurandum per Deum, quem non credit, ideoque non metuit. *De Civæ*, c. ii. § 21.

que dum sciens pejeravit, divinæ majestatis reverentiam, quantum in se, violavit s. Cap. 11.

V. Ad juramenti obligationem requiritur, *Juramenti obligatio deliberatum animi poscit.* ut animo deliberato id susceptum sit^h. Unde juramento hautquidquam obstrictus erat, qui simpliciter juramentum recitando protulerit, aut ejusdem verba concepta in prima persona alteri præverit. Ast qui speciem serio juraturi præ se tulit, is utique obligabitur, quicquid demum in animo suo dum jurat agitaverit. Nam alias omnis usus juramentorum, imo omnis ratio intervenientibus signis sese obligandi ex humana vita tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

VI. JURAMENTA in se non producant novam & peculiarem obligationem; sed obligationi in se validæ velut *Jusjurandum obligationem firmat, non parit.* *accessorium quoddam vinculum* superveniuntⁱ. Semper enim dum juramus,

^s Vel ut loquitur GROTIUS, quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur; ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. *De Jure B. & P. L. II. c. xiii. § 12.*

^h Quæ suprâ de promissis docentur, (vid. Cap. ix.) hîc locum habere possunt; & iis intellectis, facile intelligitur, quid sentiendum sit de obligatione juramenti. Hinc planè patet infantium, amentium, omniumque, qui vel intellectu vel voluntate ne uti quidem possunt, juramenta esse irrita & prorsus nulla.

ⁱ Jusjurandum novam obligationem creare non posse, etsi vim quandam addit obligationi prius validæ, ex ipsâ naturâ obligationis facile patebit. In omni negotio vel datur

Cap. 11. juramus, supponimus aliquid, quo non præstito divinam pœnam in nos provocamus. Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non præstare id, quod supponitur; adeoque nisi jam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod actus, quibus in se vitium adharet obligationem impediens, per juramentum accedens obligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens juramentum antegressa obligatio valida eliditur, aut jus per eandem quæsitum alteri tollitur. Inde frustra quis juraverit, sese alteri debitum non soluturum. Nec obligabit juramentum, ubi constat eum qui juravit factum aliquod sapposuisse, quod revera ita se non habebat; ac nisi id credidisset, non fuisse juraturum; inprimis ubi per dolum ejus, cui juratur, in errorem fuerit adductus. Nec qui injusto metu me ad jurandum adigit, ex eo juramento jus sibi acquirit ad aliquid à me recte postulandum^k. Nullas quoque habebit vires jus-

datur obligatio ad veriloquium, priusquam juravimus; vel ex ipso juramento nulla oritur obligatio. Si assertorium sit, res in aperto jacet; si promissorium, casus est paulò difficilior, quoniam obligatio cum actu jurandi coæva esse potest. Attamen vim obligandi recipit jusjurandum à natura promissi; hoc obligante, illud est obligatorium, & vice versa: juxta hanc regulam quæ ex natura pactorum elicitur: *ubique obligatio in pactis cessat, ibi jurandum quoque non obligat*. Et hinc facile judicari poterit, quid de juramentis per dolum, metum, errorem, aut super rebus illicitis & impossibilibus conceptis censendum sit.

^k Eandem sententiam tuetur CICERO. Si prædolibus, inquit, pactum pro casite pretium non attuleris, nulla fraus est; ne si juratus quidem, id non feceris. Nam pirata

jusjurandum super præstanda re quapiam illi-
cita; imo & super omittendo aliquo bono, Cap. II.
quod

non est perduellium numero definitus; sed communis hostis om-
nium. Cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse com-
mune. De Offic. III. xxix. Cui opinioni suffragatur SE-
NECA: Nemo jurejurando tenetur, quod per necessitatem ad-
actus est. Controv. i. 6. Hic autem in eundem errorem
delabuntur viri celeberrimi, quem supra commisit noster de
promissis ex metu. Huc igitur applicari possunt, quæ no-
tavimus ad Cap. ix. § 15. n. a. Quibus adjungam senten-
tiam cl. SANDERSONI. "1. Si juramentum contineat
" in se quid illiciti, ne vel mortis vitandæ causâ a viro
" honesto suscipi debere; nec susceptum posse sine pec-
" cato servari. 2. Si res exigatur intentata vi aliqua aut
" gravi metu, quæ nec illicita est, nec cuiquam injuria,
" sed ipsi tantum juranti plus minusve incommoda: ut
" si quis iter faciens incideret in latrones, qui mortem
" ei strictis gladiis minarentur, nisi promissâ sub jura-
" mento certæ pecuniæ summâ vitam redimat: licitum
" esse in hoc casu pecuniam promittere, & promissionem
" jurejurando firmare. Ratio est, quia è duobus malis
" licet & prudentem decet, minus eligere. 3. Juramen-
" tum istiusmodi obligare & pactum cum prædonibus pre-
" tium omnino esse persolvendum. Nam qui jurat rem
" licitam & possibilem, tenetur id præstare." Et sic de-
" inceps. Idem sentit AUGUSTINUS. Epist. 124. Et
" GROTIUS. De Jure B. & P. L. II. c. xiii. § 14. Et
" L. III. c. xix. § 5. Restat autem casus; qui forsan ma-
" gis difficilis videbitur: " Si quis (inquit SANDERSON-
" IUS) incidens in latrones cogatur, ne ab eis occida-
" tur, juramento silentium promittere. Quæro, licuitne
" ei in tam certo vitæ discrimine jurare silentium vel
" non licuit? Si non licuit, certo pereundum ei fuit:
" & quis tum superesset, qui magistratui latrones indica-
" ret? At si licuit, licebit & juramentum observare;
" nisi forte (quod fieri potest) casus aliquis insperato e-
" mergens rem, quo tempore jurabatur, licitam reddi-
" derit postea ex accidente illicitam." De Juram. Præl.
IV. § 15, 17.

Cap. II. quod legibus divinis aut humanis præcipitur. Denique juramentum non immutat naturam & substantiam promissi pactive, cui accedit. Inde frustra jurantur impossibilia. Et promissio conditionata per juramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et æque in jurato promisso requiritur acceptatio ¹.

*Effectum
juramenti
circa jura-
tam fidem.*

VII. Hoc autem efficiunt juramenta propter interpositam Dei invocationem, quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit, ut non solum *atrociior pœna* censeatur manere eum, qui juratam, quam qui injuratam fidem fefellit; sed ut à negotiis, quibus adjiciuntur, omnis dolus & *cavillatio* sit excludenda ^m.

*Jurand-
um quan-
doque stri-
cte inter-
pretandum.*

VIII. Non tamen semper late, sed & *strictè* quandoque juramenta sunt interpretanda, siquidem subjecta materia id requirere videatur; puta si juratum sit in odium alterius, & non tam promissioni, quam minis juramentum sit adjectum. Quin nec juramentum excludit tacitas conditiones & limitationes, quæ ex ipsa rei natura rite fluunt: Puta, si alicui quidquid velit petendi optionem jurato concessi ubi iste iniqua aut absurda petierit, hautquidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iste sit petiturus; præsupponit alterum petiturum honesta, moraliter possibilia, non absurda, non sibi aut aliis perniciofa ⁿ.

¹ Conf. *De Jure*, &c. ibid. § 5—11.

^m Vid. *supra*, Cap. x. § 10.

ⁿ *Nec promissa sunt servanda, quæ sunt illis, quibus promiserit,*

IX. Id quoque notandum, in juramentis *sen-* Cap. 11.
sum totius orationis valere, prout capere se il-
lum profitetur is, qui juramentum desert, seu *Jurandum*
cui juratur. Hujus enim præcipue, non ju- *sensu illius*
rantis causa juramentum præstatur. Unde e- *qui jura-*
iusdem quoque est concipere verba juramen- *mentum*
ti; & quidem quantum fieri potest planissime; *desert.*
sic ut ipse significet, quomodo illa intelligat, &
jurans annuat se istius sensum probe percipere;
æque mox ab hoc liquido sunt exprimenda,
sic ut nulla ratione eadem cavillari & eludere
queat.

X. *Divisio* juramentorum commode desu- *Divisio*
mitur ab usu, cui illa in vita communi adhi- *juramento-*
entur. Quædam enim promissis pactisque *rum ab*
adduntur, ut eo majore cum religione obser- *usu duplici.*
entur. Quædam autem adhibentur ad con-
firmandum alicujus assertionem circa factum
liquidum, & ubi veritas aliis rationibus com-
modius investigari nequit. Quale exigitur à
testibus, sive qui alieni facti conscii habentur.
Quandoque etiam ipsi, qui inter se discep-
ant, deferente iudice, aut altera parte, suo
juramento litem solvunt.

feris, inutilia. Cic. De Offic. I. x. Exempla videre
at; De Jure N. & G. ibid. § 14.
° Ibid. § 15.

Hinc ritè dividitur jusjurandum in *assertorium* & *promissorium*; & tunc negligi potest multiplex divisio in ju-
 diciale, & extrajudiciale; publicum & privatum; sim-
 plex & solenne; nudum & execratorium; absolutum &
 conditionale, & similia. Sed frustra contendit HOBBE-
 us omne jusjurandum esse promissorium. *De Cive,*
lib. 2. § 20.

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIRENDUM
RERUM DOMINIUM.

*Permissum
homini re-
bus uti,
easque usu
destruere.*

I. **C**UM ea sit conditio corporis humani, ut adsumtis extrinsecus rebus indigeat, queis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius compagem destructum eunt, muniatur; per complures quoque res isthæc vita commodior & mollior reddi possit: inde tuto colligitur, volente utique summo universi Moderatore fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos adhibeat: quin ut etiam multas earundem destruat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia, & quæ citra sensum corrumpuntur; sed & circa innoxia animalia, quæ utut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur².

II. CÆ-

² De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad victum, quippe vegetabilia, lac, ova, & similia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possint; neque queri debent homines parcari esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospiciendum, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset.

2. Cæp

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res in-
telliguntur abs Deo *velut in medio hominibus*
expositæ, ita ut non magis ad hunc, quam ad
alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa
eas disponderent homines, prout conditio hu-
mani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis,

Cap. 12.

*Res pri-
mam in
medio pos-
itæ qui
factæ ho-
minum.*

2. Cùm animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui,
& doloribus affligi possint; & præsertim cùm vitis, qui s
creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu desti-
tuantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eo-
rum vitas possit hominibus competere. Nec sapientia,
nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperii
in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis origi-
nem trahit. Vid. *supra*, cap. ii. § 5. not. n. Nec ma-
jori vi pollet argumentum, quod affert noster, (*De Jure*
N. & G. L. IV. c. iii. § 5.) nullum hominibus brutis
que jus, nullam obligationem invicem intercedere: un-
de sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lædere
possunt. Dogma quidem HOBBSII placitis quod ni-
mum favet, sed rationi & æquitati minus convenit.
Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio al-
teri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus
homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem
imminuant, nec vitas adimant; quidni & adversus
bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut
ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum
ab expressâ illâ licentiâ, quam Deum NOACHO statim
post diluvium concessisse sacris literis traditum est. *Genes.*
i. 3. *Quicquid reptat & vivit, id vobis victui erit; om-
nia non sicut ac virentem herbam vobis do.* Ante dilu-
vium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet
lacte, lanâ, & mortuorum suo fato exuviis, utque vi-
ventium labore, quo suus immineretur, ad ferenda aut
trahenda onera uteretur; at non ut ea in cibum verteret.
Frustra alioquin hîc NOACHO permitteretur, quod du-
dum licitum erat; cum præsertim MOSES antea satis in-
dicasset (*Gen. i. 29.*) herbas & fructus antediluvianis ho-
minibus in victum datos. Vid. GROTIUM *in loc.*

Cap. 12. bonique ordinis in eodem conservandi videtur exigere. Inde cum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret, placuit, *ut illa quidem cujusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quæ quis adprehendisset*, hac intentione, ut eadem ad usus suos applicaret^b; ipsa tamen corpora, ex quibus illæ res provenirent, in medio ad neminem peculiariter spectantia manerent^c. Sed postea, multiplicatis hominibus, & cum cultura cœpisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proveniunt; ad evitandas rixas, & introducendo bono ordini, *ipsa quoque corpora rerum inter homines divisa*, & cuilibet sua portio propria assignata; hac addita conventionione, *ut quæ in prima rerum divisione in medio forent relicta, deinceps ejus possent fieri, qui primus eadem sibi asservisset*. Sic igitur volente Numine, prævio consensu hominum

^b *Intentio*, sive merus animi actus non per se sufficit, ut res in dominium venire possint; quippe actu externo opus est, quo significare & testari possumus rem occupatam & apprehensam nostri propriam nos facere voluisse. Conf. GROT. *de Jure B. & P.* L. II. c. ii. § 2.

^c Fructuum proprietas non involvit dominium rei, unde proveniunt; quarum vero rerum usus sufficit omnibus communes in statu suo naturali relinquuntur. Sic in mundi primordiis, cum pauci fuerunt telluris incolæ, solus commune manebat, licet quisque colligendo fructus occuparet, & ad proprium usum applicaret. Sic quercus communis esse potuit, cum glandes, quæ decidebant, ejus fiebant, qui legendo eas occupasset, sibi que secluso aliorum jure fecisset proprias. Conf. *De Jure Nat. & Gent.* L. IV. c. iv. § 5.

pactoque saltem tacito^d, *Proprietas rerum sive* Cap. 12.

Do- ~~~~~

^d Recte notat VANDER MUYLEN ad GROTIUM ubi
supra ; non opus esse fictione alicujus tacitæ conventionis
 sive consensûs, quo convenisse homines fingendum, ut
 occupatio justa esset, sive legitimus acquirendi domini
 modus : quasi sine ejusmodi pacto aut conventione, solâ
 occupatione proprietas acquiri nequit. Immediata origo
 domini proculdubio est *occupatio* : cum enim omnibus in
 omnia jus non potuit competere, neque res singulæ, quæ
 successivè existunt, communiter haberi ; intelligendum est
 voluntatem fuisse creatoris, ut homines terrâ ejusq; fruc-
 tibus uterentur ; quod sine dominio fieri nequit. Voluit
 utique Deus res non communes manere ; ideoque nec
 pacto quovis vel expresso vel tacito opus est, ut in pro-
 prietatem transire possint : Occupatio justus est acquiren-
 di titulus. “ Ex voluntate donantis (ut loquitur TRI-
 GIUS) primi homines eâ prærogativâ gaudent, ut occu-
 pando dominium contra alios valitutum sibi acquirere
 queant : imo in universum, ea vis occupationi volun-
 tate donantis tribuitur, ut quivis per eam rem nullius
 sibi comparare possit, modò plus justo sibi non asserat,
 sed intra leges socialitatis subsistat : nec opus est cæ-
 terorum, qui excluduntur, consensu ; nam ex ordina-
 tione donantis vim excludendi occupatio fortitur. Jam
 si præsupponas originem generis humani, prout eam
 S. Literæ tradunt (nam sine ejusmodi præsupposito ra-
 tio hîc philosophari nequit) tum probabile est primos
 homines statim occupando sibi aliquas res asseruisse.
 Hinc ADAMO, EVÆ, eorumque liberis, sub imperio
 paterno licèt adhuc existentibus, proprias res tribuere
 nil vetat. (Vid. *Gen.* iv.) Reliqua quæ primi homines
 non attigerunt, remansere in statu concessionis divinæ ;
 seu res *nullius*, donec multiplicatis hominibus, succes-
 sive occupata dominium vel communionem subirent.
 Quod si adhuc res incognitæ vel saltem nondum accep-
 tæ occurrant, illæ erunt nullius ; quemadmodum in
 illum statum recidunt, quæ à dominis derelinquuntur.
 Si verò quædam omnium usibus sufficiant, ut vastus

Cap. 12. *Dominium* fuit introductum *.

Dominium
qui; &
quas patia-
tur restric-
tiones?

III. EST autem DOMINIUM *jus*, quo ali-
cujus rei velut *substantia* ita ad aliquem per-
tinet, ut eodem modo in solidum non pertineat
ad alium. Ex quo consequitur, ut de rebus,
quæ tanquam proprie ad nos pertinent, pro
arbitrio nostro disponere, & ab eorundem usu
quosvis alios arcere possimus†; nisi quatenus
per pacta singulare jus à nobis sibi quæfive-

“ oceanus, illæ accuratè loquendo non sunt amplius *mil-*
“ *lius* quia homines sibi eas asseruerunt, sed potius sunt
“ communes universaliter & negativè.” TITII *Observe.*
ad loc.

* Sunt, qui Deum humano generi dominium singu-
lare & definitum contulisse volunt statim à mundo condi-
to, atque iterum mundo post diluvium reparato. Quorum
doctrinam (nec veritati nec naturali hominum æqualitati
consonam) sic refellit noster. *De Jure N. & G. L. IV.*
c. iv. § 10. “ Sane accepit homo jus in res ex concess-
“ sione numinis, sed indefinitum, generale, indifferens,
“ neque ad proprietatem aut communionem; & quod
“ homines, prout ratio & necessitas suaderet, in peculia-
“ rem quasi formam redigere possent. Neque sequitur
“ primus homo non accepit aut usurpavit jus in res sub
“ formali ratione proprietatis, ergo posterì ipsius sub ea
“ formalitate id non potuerunt exercere. Neque concessio
“ illa divina sacris literis expressa definitum ali-
“ quem modum dominii designat, sed indefinitum jus res
“ adhibendi ad usus rationi & necessitati congruentes
“ quod jus æquè in communione negativâ, quam in pro-
“ prietate exerceri potest. Male autem inferitur: mortales
“ acceperunt jus in res ex concessione divinâ, ergo pro-
“ prietas non fuit nata ex occupatione & divisione.”

Conf. LOCKE *de Civ. Imp.*

Prolixè de origine dominii disputat noster in op. maj.
L. IV. c. iv. *per tot.*

† Quod vocatur *dominium plenum*.

rint,

rint. Et si in civitatibus contingere soleat, ut Cap. 12.
 dominium non semper penes quosvis sit illi-
 batum, sed certis limitibus circumscriptum per
 imperium civile & aut ex dispositione & con-
 ventione hominum inter se ^h. Quando autem
 res una ad plures indivisim eodem modo per-
 tinet, illa istis pluribus vocatur *communis*.

IV. SICUTI autem res non simul & semel *Res non-
nullæ ex
natura sua
relinquen-
dæ commu-
nes.*
 in proprietatem iverunt, sed successive, & prout
 usus humani generis postulare visus est: ita
 non necessum fuit, ut omnes & singulæ res
 propriæ fierent, sed salva pace generis huma-
 ni *aliquæ potuerunt, aliquæ debuerunt intra
 primævam velut communionem permanere.* Nam
 quæ utilia licet hominibus, *inexhausta* tamen
 sunt, sic ut omnium usibus possint patere, nec
 tamen singulis usus iste reddatur malignior;
 ea dividere velle supervacuum simul ac ineptum foret. Uti est lumen calorque solis, aer,
 aqua profluens, & si quæ sunt similia ⁱ. Quo
 refertur etiam vastus oceanus, magnis conti-
 nentibus interjectus, quoad partes à litoribus

& Quod dominium est *minus plenum* aut restrictum; ut
ususfructus, servitus, pignus, hypotheca & hujusmodi, de
 quibus agunt Romani juris interpretes. Vid. *infra*, § 8.

^h Ut in contractibus, testamentis, donationibus, & si-
 milibus.

ⁱ OVID. Met. vi. 349.

*Quid prohibetis aquas? Usus communis aquarum est,
 Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
 Nec tenues undas; ad publica munera veni.*

Similiter Romani jurisconsulti: *Naturali jure communia
 sunt omnium hæc; aër, aqua profluens, & mare, & per
 hæc litora maris.* Instit. L. II. tit. i. § 1.

Cap. 12. remotissimas. Quippe cum ille non solum omnium usibus promiscuis sufficientissimus, sed & uni alicui populo ejus *custodia moraliter sit impossibilis* ^k. Ubi enim aliqua res ita sit comparata, ut nullo modo alii ab ejus usu arceri queant; illam dividi, aut propriam cu-

^k Quæstio sæpius versata est à viris doctissimis, utrum mare sit capax dominii. Jure *liberum* esse contendit GROTIUS; *clausum* esse posse disputat SELDENUS. Quæ contentio sic breviter dijudicari potest. Quod nec limitum nec custodiæ capax est, atque omnium usibus inservire potest, idem nequit esse dominii objectum. Hujusmodi est ipse oceanus; qui omnium navigationi & mercaturæ sufficit, & omnibus liber & communis esse debet, quippe occupationem nec natura nec usus publici ratio permittat. Sed alia ratio est maris juxta litora; quod instar munimenti esse potest, & in eorum proprietatem venire, quorum terras alluit; ideoque exteris in eo vel navigandi vel piscandi jus recte prohiberi potest. “In diverticulo maris (quod fatetur ipse GROTIUS) sicut in diverticulo fluminis, si locum talem occupârim, ibique piscatus sim, maximè si animum privatim possidendi plurium annorum continuatione testatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo; non aliter quam in lacu qui mei dominii est.” *Mare lib. c. v.* Et alibi. “Videtur mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat; etiamsi aut supra pateat ut sinus, aut supra et infra ut fretum: dummodo non magna sit pars maris ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare intersitum occupare voluerint. Nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.” *De Jure B. & P. L. II. c. iii. § 8.* Unde plane sequitur omnes maris partes quæ ad terram jacent, in dominium venire posse, earumque proprietatem recte iis attribui, quorum sunt terræ adjacentes.

juspian

juspiam fieri non supervacuum solum est, sed Cap. 12.
& inanibus litigiis materiam præbere aptum¹.

V. *Modi acquirendi* dominii sunt vel *originarii* vel *derivativi*. Per illos ab initio in rem aliquam proprietas introducitur. Per hos dominium jam constitutum ab uno in alterum transit. Priores modi iterum sunt vel *simpliciter tales*, quibus dominium in corpus alicujus rei acquiritur^m; vel *secundum quid*, queis incrementum aliquod ad rem nostram adjungiturⁿ.

Modi acquirendi dominii originarii & derivativi.

VI. Post recepta inter homines divisa rerum dominia, ita inter homines conventum, ut quæcunque sub primævam divisionem non venerunt, ea cederent occupanti, i. e. ei qui primus eadem corporaliter adprehendisset animo sibi habendi. Sic ut hodie originarius modus dominium in corpus alicujus rei acquirendi, sit sola *occupatio*^o. Hoc igitur modo

Ille est occupatio; quæ ad quas res se extendat.

¹ Conf. *De Jure N. & G.* ibid. § 5, 6.

^m Scilicet *occupatione*, quæ solus est originarius modus dominium acquirendi.

ⁿ Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. vi. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. iii.

^o Modi, quibus res occupantur, varii sunt pro rerum varietate. "Occupatio (teste GROTIUS) in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio." *Mare lib.* c. v. "Tunc demum (inquit noster) occupasse rem aliquam dicimur quando possessionem ejus adprehendimus; cujus initium est corporis ad corpus immediate, aut per idoneum instrumentum adjunctio. Igitur regulare est, ut occupatio rerum mobilium fiat manibus, rerum [immobilium ut] soli pedibus, cum intentione culturam iisdem adhibendi, ac constitutis
"limi-

Cap. 12. do adquiruntur regiones desertæ, quas nullus unquam homo sibi asseruit : quæ fiunt illius qui primus eas ingreditur animo sibi habendi, ita ut culturam eis adhibeat, & certos limites constituat, quousque eas suas esse velit. Ubi autem cœtus multorum hominum junctim occupaverit partem quampiam terræ, usitatissimum est, ut singulis ex eo cœtu aliqua portio adsignetur ; quæ supersunt, ad totum cœtum pertinere censeantur. Per occupationem quoque adquiruntur feræ bestię, aves, pisces, in mari, fluminibus aut lacubus versantes ; item si quæ à mari in litus solent ejici^p ; modo tamen per imperium civile promiscua ejusmodi rerum, captura non sit interdicta, aut certo alicui assignata. Quas necessum est, si nostræ debent fieri, ut corporaliter adprehendamus, & in nostram potestatem redigamus. Occupatione quoque adquiruntur res, in quibus dominium, cui ante subiectæ fuerant, plane est exstinc-

“ limitibus vel exactè vel cum aliquâ latitudine.” *Ibid.* § 8. *Mobilia* vocantur, quæ solo non adhærent, ut animalia, arbores excisæ, fructus decerpti, &c. *Immobilia* autem, vel solum, vel quæ solo adhærent ; ut ædificia, arbores, fructus pendentes, &c. Romani Jurisconsulti immobiles dicunt *res, quæ soli sunt.* Digest. L. XXI. tit. i. leg. 1. § 1.

P “ Feræ bestię & volucres & pisces & omnia animalia, quæ mari, cœlo & terrâ nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.” *Inst.* L. II. tit. i. § 12. Sed quænam animalia pro *feris* haberi debent, nequit tam certò definiri. Ex jure Romano pavones, columbæ, cervi & apes sunt *feræ naturæ.* Digest. L. XLI. t. i. l. 5.

tum.

tum. Puta, si quæ abjiciuntur ea intentione, Cap. 12.
ne amplius ea sint nostra; aut quæ ab initio
inviti amittimus, sed post pro derelictis ha-
bemus^q. Quo etiam pertinet thesaurus, seu
pecunia, cujus dominus ignoratur; qui inven-
tori cedit, ubi per leges civiles aliter non est
dispositum^r.

VII. CÆTERUM plurimæ res, quæ domi-
nio subjectæ sunt, non in eodem semper statu
persistent; sed variis *auctibus* suam *substan-*
tiam dilatant^s: quibusdam extrinseca *in-*
crementa accedunt^t; aliæ *fructus* proferunt^u;
multis per *formam* industria humana superin-

Accessio-
num idem
qui rei do-
minus est.

^q “ Pro *derelicto* habetur, quod dominus ea mente ab-
“ jecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit, ideo-
“ que statim ejus dominus esse definit.” *Instit.* L. II.
tit. i. § 47. Unde rectè occupantis fieri manifestò patet.

^r “ *Thesaurus* est vetus quædam depositio pecuniæ, cu-
“ jus non exstat memoria, ut jam dominum non habeat:
“ sic enim fit ejus qui invenerit, quod non alterius fit.
“ Alioquin si quis aliquid vel lucri causâ vel metûs vel
“ custodiæ condiderit sub terrâ, non est *thesaurus*, cujus
“ etiam furtum fit.” *Digest.* L. XLI. t. i. leg. 31. Re-
bus hisce, quæ ex occupatione in proprietatem veniunt,
addunt Romani jurisconsulti, ea, quæ ex hostibus capi-
mus. *Bello capta ejus fiunt, qui primus eorum possessionem*
nactus est. *Instit.* L. II. tit. i. § 17.

^s Ut aurifodinæ, lapidicinæ, &c. quæ perpetuò au-
gescunt. Tales etiam sunt arbores & plantæ, quæ à par-
vo semine ad immanem magnitudinem, certo temporis
intervallo, adaugentur.

^t Sic quæ per alluvionem accrescunt, ejus fiunt, qui
est dominus & possessor agri.

^u Ut animalia & vegetabilia. Notandum est autem
ex jure Romano *fructus* intelligi deductis expensis, quæ
quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum
gratiâ fiunt. *Digest.* L. V. tit. iii. leg. 36.

ductam

Cap. 12. ductam pretium accrescit *. Quæ omnia vocabulo *accessionum* comprehendi possunt; & in duas classes dividuntur. Quædam enim circa factum hominis ex sola natura istarum rerum proveniunt: quædam facto & industria hominum in solidum, aut ex parte procurantur. Circa quas ista est regula; ut qui est dominus rei, ad eundem quoque pertineant accessiones & quævis emolumenta †; & qui ex sua

* Ut si artifex horologium ex ære; vel pictor ex panno vilissimo pretiosam tabulam conficiat.

† Sed hæc regula non est perfecta & adæquata, quoniam sæpe fit quandam esse communionem dominii, & *accessionem* ex plurium dominorum concursu produci. Unde oriri necesse est communionem quandam fructuum aut accessionum, nisi transferendi voluntas interveniat. Exemplum quædam ex jure Romano adducam. 1. Si equam meam equus tuus prægnantem fecerit, non est tuum, sed meum, quod natum est. *Digest.* L. VI. tit. i. leg. 5. Nam *fætus* (ut aiunt) *sequuntur ventrem*; i. e. ad dominum matris pertinent. Sic statuunt JCI: hoc autem non esse naturale existimat GROTIUS, nisi quatenus plerumque pater ignoratur: at si probabili ratione de eo constaret, partus ex parte ad eum pertinet. *De Jure B. & P. L. II. c. viii. § 18.* 2. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit, ipsius erit; & ex diverso, si Titius suam plantam in Mævii solo posuerit, Mævii planta erit; si modo utroque casu radices egerit. *Instit.* L. II. tit. i. § 31. Hoc verò GROTIUS ex jure positivo non ex naturali ita esse censet: quoniam alimentum rei jam ante existentis partem duntaxat facit; atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturaliter certè ob id non perit. *Ibid.* § 22. 3. Si quis in alieno solo ex suâ materiâ domum ædificaverit, illius fit domus, ejus & solum est. *Instit.* L. II. tit. i. § 30. Sed ex mente GROTII, in ædificio, cujus partes sunt solum & super-

sua materia speciem fecit, ejus speciei sit do- Cap. 12.
minus ^z.

VIII. FREQUENTER tamen contigit, ut *Dominio
detraben-
tes servi-
tutum spe-
cies.*
alii ex contractu, aut alia via jus sibi quæsi-
verint ex re nostra certum commodum perci-
piendi, aut etiam impediendi, ne nostra re
omni modo utamur ^a. Quæ jura solent vocari
Servitutes. Ac dividuntur in *personales*, ubi
utilitas ex re aliena ipsi personæ immediate
obvenit; & *reales*, ubi ex re aliena mediante
re nostra utilitas capitur ^b. Inter illas nume-

superficies, communio locum habebit; & si mobile sit,
nullum in eo jus habebit soli dominus. *Ibid.* 4. Si quis
in alienâ tabulâ pinxerit, nobis videtur melius esse tabu-
lam picturæ cedere. Ridiculum est enim picturam *Apellis*
vel *Parrhasii* in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. *Instit.*
L. II. tit. i. § 34. 5. Cum res consent ex materia &
specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alte-
rius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro
ratâ ejus quanti unumquodque est. GROTIUS, *ubi supra*,
§ 19. 6. Confusis materiis, (ut si qui vina sua confude-
rint, aut massas argenti vel auri conflaverint) communio
inducitur pro ratâ ejus quod quisque habeat. GROTIUS,
ubi supra. De bonæ fidei possessore vid. *infra*, c. xiii. § 4.

^z Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. vii.

^a Hoc dominium *imperfectum*, vel jus minùs plenum
vocatur, cujus quinque genera numerari solent. 1. Jus
Emphyteuticum, quod nostrates dicunt, *The Right of
holding in Fee*. Nam *Emphyteusis* contractus est à ZE-
NONE Imp. primùm nominatus, cum ager eâ lege fru-
endus datur, ut quamdiu merces solvatur, nunquam ad
dominum redeat. 2. Jus superficiarium, quo ædes in
conducto solo certâ pensione annuâ positæ sunt. 3. Jus
bonæ fidei possessoris. 4. Pignus seu Hypotheca. 5.
Servitutes.

^b Servitutes aut *personarum* sunt ut usus & usufructus;
aut *rerum* ut servitutes rusticorum prædiorum & urbano-
rum. *Digest.* L. VIII. tit. i. leg. i.

rantur

Cap. 12. rantur usufructus ^c, usus ^d, habitatio ^e, opera
 ~~~~~ servorum *. Reales iterum dividuntur in ser-
 vitutes prædiorum, urbanorum, & rusticorum.

Illæ

^c Usufructus est jus alienis rebus utendi & fruendi, salva rerum substantiâ. *Digest.* L. VII. tit. i. leg. 1. Constituitur autem usufructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in servis & jumentis & cæteris rebus; exceptis iis, quæ usu consumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione neque civili recipiunt usumfructum; quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata; namque ipso usu assiduâ permutatione quodammodo extinguitur. *Instit.* L. II. tit. iv. § 2. Porro statuunt Jcti, eum, ad quem usufructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominum effici, quàm si ipse eos perceperit. Et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, decesserit, ad hæredes ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. *Instit.* L. II. tit. i. § 36.

^d Minus est juris in usu, quam in usufructu. Nam is qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, fæno, stramentis & lignis ad usum quotidianum utatur. Nec ulli alii jus, quod habet, aut locare aut vendere, aut gratis concedere potest. *Instit.* L. II. tit. v. § 1.

^e “ *Habitatio* Jctis Romanis jus est, per quod omne
 “ emolumentum ex inhabitatione ædium alienarum pro-
 “ venire solitum percipitur. Ea arctius patet, quàm
 “ usufructus; quia ad hunc pertinet emolumentum, quod
 “ ex mercium receptione aliivæ causis provenit. Latius
 “ tamen quàm nudus usus extenditur, quod ædes ejus-
 “ modi aliis suo loco inhabitandas locare quis possit.”
De Jure N. & G. L. IV. c. viii. § 9. Vid. *Instit.*
 L. II. tit. v. § 5. *Cod.* L. III. tit. xxxiii. leg. 13.

* “ *Leges Romanæ* jus operæ servorum arctius quàm
 “ eorum usumfructum esse tradunt: quia aliâ quoque
 “ viâ quàm per suas operas præstare utilitatem servus po-
 “ test.” *Ibid.* § 10. Vid. *Digest.* L. VII. tit. vii. *De*
operis servorum.

Illæ sunt, v. g. servitus oneris ferendi^f, luminum^g, ne luminibus officiatur^h, prospectusⁱ, stillicidii recipiendi^k, &c. Hæ sunt, v. g. iter^l, actus^m, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. Quæ omnes fere ex occasione viciniae introductæ suntⁿ.

Cap. 12.

IX. INTER modos acquirendi *derivativos* *Modus ad-*
alii sunt, quibus res devolvitur in alium ex *quirendi*
dispositione legis; alii, quibus *facto prioris*
domini. Et quidem ut vel *bonorum* alicujus *derivatus va-*
universitas, vel certa eorundem *portio* transfe-
ratur^o.

rius.

X. UNIVERSITAS bonorum lege transit *Mortis*
per mortem prioris domini in *successionibus ab*
intestato. Cum enim & communi hominum *causa, vel*
inclinationi repugnet, & ad pacem generis hu- *per succe-*
mani minime omnium conducatur, bona, quæ *ssionem ab*
quis tanto cum labore, dum viveret, quævisi- *intestato.*

^f Quâ vicini paries, vel columna onus nostrarum ædium sustinere debet. *Digest.* L. VIII. tit. v. leg. 6. § 2. Eum debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cujus essent ædes, quæ servirent, L. VIII. t. ii. leg. 33.

^g Quâ quis nostras fenestras cogitur excipere. *Ibid.* leg. iv.

^h Quâ quis nequit aliquid facere, quo quævis nostrarum ædium lumina obscurantur & minuantur. *Ibid.*

ⁱ Quod in prospectu quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. *Ibid.* leg. xv.

^k Quâ quis aquam onerosam in suam aream recipere tenetur. *Instit.* L. II. t. iii. § 1.

^l Jus eundi ad prædium nostrum per alienum.

^m Jus agendi jumentum aut vehiculum. Cætera definitionibus vix indigent.

ⁿ Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. viii.

^o *Ibid.* c. ix.

set,

Cap. 12. set, à domini morte haberi pro derelictis, & cuius occupanti patere; inde suadente ratione apud omnes populos receptum, ut, si quis de suis bonis ipse nihil disposuisset, ejus bona devolvantur ad eos, quos pro communi hominum affectu charissimos habere judicatur ^p. Quales sunt regulariter, qui ex nobis descendunt, & juxta hos alii sanguine nobis juncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et licet aliqui homines dentur, qui vel propter accepta beneficia, vel ob peculiarem affectum alienos quosdam magis ament, quam suos consanguineos: tamen pacis interfuit, non considerato paucorum quorundam affectu, communem potius mortalium inclinationem sequi, modumque succedendi observare planissimum, & nullis impeditis disceptationibus obnoxium: Quæ emerfuræ erant, si benefactores & amici cum iis, qui sanguinis jure nituntur, possent concurrere. Et si quis omnino benefactores aut amicos cognatis volebat præferre, debebat expresse super ea re disposuisse ^q.

*In qua quo
ordine hæ-
redes suc-
cedant;*

XI. Ex his consequitur, proximos cuique hæredes esse suos liberos, quos & natura parentibus alendos educandosque solícite commendavit, & quibus quisque parentum censetur quam lautissime voluisse prospicere, ac quæ

^p Nihil est tam conveniens naturali æquitati (ut loquuntur Jcti Romani) quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferrere, ratam haberi. *Instit.* L. II. tit. i. § 40.

^q Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. xi.

sibi

sibi supersunt ipsis potissimum relinquere. Per liberos autem intelliguntur præcipue, qui ex legitimo matrimonio nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitæ civilis, & leges populorum cultiorum præ naturalibus favent. Ista tamen ita demum obtinent, nisi pater aliquem pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ob atrocissimam malitiam eundem abdicaverit. Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt ulteriorum graduum; quos ut alere, ipsorum parentibus defunctis, avus tenetur; ita & ipsi cum patruis & avunculis ad hæreditatem avi ut concurrant æquissimum est; ne super calamitatem mature defuncti patris, etiam avi hæreditate excludantur. Ubi descendentes desunt, par est ad *parentes* defunctorum liberorum bona devolvi. Quibus liberi & parentes non sunt superstites, iis *fratres* succedent. Ubi & hi deficiunt, hæres erit, prout quisque defunctum sanguine propius contingit. Etsi ad lites evitandas, quæ heic exoriri possunt frequentissimæ, simulque ut ea res ad usum reip. probe attemperetur, in plerisque civitatibus super ordine successionis accurate deprehenditur dispositum. Et hunc ordinem ut sequantur pri-

* Si quærat de jure primogeniti supra alios, ut mihi videtur, successio ejus in bona parentum neutiquam ex lege naturæ, sed arbitrio parentum, aut consuetudine, aut lege civili, aut denique pactis & conventionibus pendet. Sed legas omnino de hac re cl. BUDDÆI Exercitationem Jur. Nat. de Success. Primogenitorum, in *Select. Jur.* N. & G. p. 151.

Cap. 12. vati, tutissimum est, nisi graves causæ peculi-
ariter disponere subigant.

*Vel per
testamen-
tum do-
minium
transit:*

XII. FACTO domini prioris, universitas rerum mortis causa transit per *testamentum*¹. Nam & illud in qualecunque solatium mortalitatis apud plerosque est receptum, ut quis vivus sua bona transferre posset in eventum mortis, in eum, quem maxime amaret. Cæterum cum antiquissimis temporibus usitatum fuisse videatur, ut imminente jam fato palam suos hæredes nuncuparent, & patrimonium de manu in manum ipsis traderent; postea graves ob rationes multis populis aliud testamenti genus magis arrisit. Ut nempe quocunque tempore placeret, ultimam suam voluntatem vel palam significare, vel literis tacite consignare possent; quam mutare pro libitu liceret, & ex qua hæredibus nuncupatis aut scriptis tunc demum jus nasceretur, quando testator exspiraret². Atque tales ultimæ voluntates licet merito magnum habeant favorem; ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio, & utilitas civitatum re-

¹ Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. *Digest. L. XXVIII. tit. i.*

² " Possum rem meam alienare non purè modò, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter; atque etiam retentâ interim possessione, & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum ante eam revocabilis, retento iterum jure possidendi ac fruendi, est *testamentum*." GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. vii. § 14.*

quirit^u. Quæ & inde legibus sueverunt ca- Cap. 12.
vere, quomodo cuique testamenta sint ordi-
nanda. A quorum dispositione qui discesserit,
queri non potest, suæ voluntatis non fuisse ha-
bitam rationem^z.

XIII. INTER vivos factio prioris domini res *Inter vi-*
transeunt vel *gratis*, vel *interposito contractu*. *vos vero*
Prioris generis translationes vocantur *donatione*
vel con-
tractu.
tiones^y. De contractibus infra erit agen-
dum^z.

^u Inter eruditos non convenit de testamentis, utrum
ex jure naturali, an positivo originem trahunt. Ex hac
parte stat noster in opere majori (L. IV. c. x. § 4.) quia
“non necessarium videtur, ut dominium in se contineret
“facultatem disponendi, quid circa res alicujus post mor-
“tem debeat fieri: sed sufficere potest, si quis res suæ po-
“testati subjectas haberet, quousque viveret, nec eam
“ultra vitam extendere posset; de bonis autem eorum,
“qui inter homines esse desierunt, vivis disponendi
“cura relinquitur.” Quæ rationes non satis validæ vi-
dentur ad sententiam auctoris stabiliendam; & rectius, ut
opinor, decernit GROTIUS: “Quanquam testamen-
“tum, ut actus alii formam certam accipere possit à jure
“civilis, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio,
“& eo dato juris *naturalis*.” *De Jure B. & P. L. II.*
c. vii. § 14. Easdem partes tuetur BUDDEUS. Vid.
Exerc. de Testamentis Imper. in *Select. Jure Nat. &*
Gent. p. 495.

* Conf. *De Jure N. & G. L. IV. c. x.*

^y Ad dominium transferendum requiritur ex lege ci-
vili *traditio*, non autem ex jure gentium. Sic enim
GROTIUS: “Ad domini translationem *naturaliter* tra-
“ditionem non requiri; quod & ipsi JCTi in quibusdam
“casibus agnoscunt, ut in re donatâ usufructu retento,
“aut in eum collatâ, qui possideat, aut commodatam
“servet.” *De Jure B. & P. L. II. c. viii. § 25.* Conf.
L. II. c. vi. § 1.

^z Vid. *infra*, Cap. xv.

Cap. 12.

Invito domino res quandoque transferuntur.

XIV. QUANDOQUE etiam invito priore domino res transferuntur, & quidem in civitatibus potissimum per modum pœnæ; dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa eorum portio eripiuntur, & vel publico, vel læso adplicantur, Sic & in bello invitis res per hostem viribus superiorem eripiuntur, raptorique adquiruntur; ad quas tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quousque per subsequentis pacis tractatus omni prætensioni ad easdem renunciaverit ^a.

Usucapio quæ; quæque ejus introductæ ratio.

XV. PECULIARIS denique modus adquirendi est *usucapio*; per quam is, qui bona fide justoque titulo rei alicujus possessionem nactus est, eamque diu quietam & non interruptam obtinuit, demum pro perfecto domino ejus rei habetur, ita ut antiquum dominum, si postea rem eam vindicare velit, repellere queat ^b. Cujus juris introducti ratio fuit, partim quod pro relicta rem habere judicaretur, qui diu eandem vindicare neglexerit, cum longo tempore ad id occasiones vix deesse judicentur ^c: partim quod tranquillitatis &

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VIII. c. iii.*

^b Possessionem ita demum legitimam esse, cum omnium adversariorum silentio & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & controversiâ progressâ, non possumus intelligi possessorem, qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interpositâ contestatione, & causâ in judicium deducta super jure possessionis vacillet ac dubitet. *Cod. L. VII. tit. xxxiii.*

^c Sed diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta prodesse ad præscriptionem hâc solâ ratione non potest. *Cod. L. VII. tit. iii.*

pacis interesset, aliquando possessiones rerum extra controversiam collocari ^d. Præsertim cum longe gravius videatur, post diuturnam possessionem re bona fide parta privari; quam olim amissa, & cujus desiderium dudum erat digestum, in perpetuum carere. Ut tamen in civitatibus certi termini, prout ratio & utilitas civitatis suggererit, definiantur, intra quos usucapio compleatur; tranquillitatis & pacis interest ^e.

C A P. XIII.

DE OFFICIIS, QUÆ EX DOMINIO RERUM PER SE RESULTANT.

L. I. **E**X introducto rerum dominio ista officia inter homines provenerunt. *Officia ex dominio: Quisque re sua frui permittatur.*
PRIMO: *Ut quilibet teneatur alterum (non hostem) pati rebus suis quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, aut ad se trahere sustineat.* Quo ipso furta, rapinæ, & similia crimina, in res alienas tendentia, vetantur ^a.

^d Bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret domino ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. *Digest.* L. XLI. tit. iii. leg. 1.

^e Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. xii. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. iv.

^a Conf. *De Jure N. & G.* L. IV. c. xiii. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. x.

Cap. 13.

*Res aliena
nostræ po-
testatis red-
denda do-
mino.*

II. SECUNDO : *Quando res aliena ad nos pervenit sine nostro crimine, & bona nostra fide, eamque adhuc in nostra potestate habemus; tenemur efficere, quantum in nobis est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat. Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis; & si quas in eam servandam fecimus, recte possimus repetere, aut rem tantisper, quoad illæ solvantur, retinere. Et ad restituendum tunc demum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen justo titulo adquisivimus, non tenemur ipsi in dubium revocare, & velut publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vendicare. Atque isthoc officium præponderat contractibus particularibus, iisque exceptionem dat. v. g. Si fur apud me inscium furti rem furtivam deposuerit, & post verus ejusdem dominus adparuerit; huic, non furi, eadem erit restituenda.*

*Consumpta,
quousque fe-
cit locuple-
torem.*

III. TERTIO : *Quod si autem res aliena, bona fide parta, sit consumpta; officii est tantum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores: ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus^b.*

^b Tritum est JCtorum dogma: *Jure naturæ æquum est neminem cum alterius detrimento & injuriâ fieri locupletiores.* Eodem modo CICERO: *Contra naturam est ex hominis incommodo suum augere commodum.* De Offic. III. v.

IV. Ex

IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones Cap. 13.
 deducuntur^c: I. Possessor bonæ fidei^d non
 tenetur ad ullam restitutionem, *si res periit*; Conclusio-
nes de pos-
sessione bo-
næ fidei
variæ.
 quia nec res ipsa penes eum est, nec lucrum
 ex ea re. II. Bonæ fidei possessor tenetur ad
 restituendum non solum rem, sed & *fructus*
adhuc exstantes. Naturaliter enim ad quem
 pertinet res, ad eundem quoque fructus per-
 tinent. Licebit tamen possessori detrahere om-
 nes impensas in rem ejusque culturam, quo
 fructus provenirent, factas. III. Bonæ fidei
 possessor tenetur ad restitutionem rei & fruc-
 tum *consumptorum*; si modo alias tantundem
 consumpturus fuerat, & possit rei evictæ pre-
 tium ab autore suo recuperare. Nam in hoc
 factus est locupletior, dum rem alienam con-
 sumendo suæ pepercit. IV. Bonæ fidei pos-
 sessor non tenetur pensare fructus, quos *neg-*
lexit. Quia nec rem habet, nec quidquam
 rei successit. V. Si bonæ fidei possessor rem
 alienam sibi donatam alii *donaverit*; non te-
 netur, nisi omnino ex officio aliquo tantun-
 dem donaturus fuerat. Tunc enim lucrum
 erit rei suæ pepercisse. VI. Si bonæ fidei pos-
 sessor rem alienam oneroso titulo partam quo-
 cunque modo *alienaverit*; non tenetur, nisi
 quatenus ex ea lucrum fecit. VII. Bonæ fi-
 dei possessor etiam *oneroso partam titulo* rem

^c Quæ sequuntur, ex GROTIUS transulit auctor. *De*
Jure B. & P. L. II. c. x. § 3—9.

^d *Possessor bonæ fidei* vocatur, qui rei alienæ, quam pos-
 sidet, illæsam habet conscientiam. V. CALVINI *Lexi-*
con. Jurid.

Cap. 13. alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogavit, reposcere potest, sed illum duntaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut *μὴνύσει*^e ultro pollicitus fuerit^f.

Res inventas quando retinere liceat?

V. QUI rem alienam *invenit*, quam domino invito excidisse probabile sit, non potest eam colligere hoc animo, ut eandem domino requirenti subtrahat. Ubi autem dominus non adparet, recte eandem sibi retinere potest.

^e *Indicii præmium.*

^f Omisit noster tres alias regulas, quas sequi tenetur bonæ fidei possessor, ideoque has ex GROTIUS supplebimus. “ VIII. Eum, qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet; quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam cæpit obligatio restituendi. IX. Eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem & non apparere, tantundem valent, quoad eum cui non apparet. X. Naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur acceptum est, non esse restituendum; quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hîc autem dominium transit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, putà extortio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.” *Ibid.* § 10—12.

C A P. XIV.

D E P R E T I O.

I. **P**OST introducta rerum dominia cum *Pretii in transferendis rebus necessitas & usus.*
 nec omnes res ejusdem essent naturæ,
 nec eundem usum humanis necessitatibus præberent; nec cuivis ista rerum copia adesset, quam ad usus suos desideraret; mature inter homines receptum res invicem *permutare*^a.
 Sed

^a Ex permutatione ortum est commercium, ex commercio pretium, & ex pretio nummus. Permutatio autem crevit vel ex naturali hominum indigentia, vel ex eorum luxuria. Cum enim industria hominum res naturam communes in occupationem, & exinde in dominium venerunt, pleræque autem res, quæ usibus humanæ vitæ maximè inservire possint, breves & caducæ fuerunt; exinde res brevi perituras pro firmis & stabilibus permutare cœperunt, putà frumentum pro nucibus, victum pro vestitu: & sic institutæ sunt rerum permutationes & commercia. Deinde rebus quorundam indies crescentibus usque ad satietatem, neque tamen, permutationi idoneis, (non enim facile singula à loco ad locum deferri possunt) tandem inter homines convenit quiddam mutuò dare & accipere, quod diutius durare & nullo fere negotio tractari & deferri potuit; cujus valor ex arbitrio & consensu hominum æstimatus quasi communis mensura esset, ad quam omnia pretiosa referri possunt. Juxta illud ARISTOTELIS, *Eth. ix. 1* Περίεργον κινόν μέτρον νόμισμα, πρὸς τὸ πᾶν ἡ ἀναφέρεται, καὶ τὰ τὰ μετρεῖται πάντι. Exco-
 gitatur pro communi mensurâ nummus; ad quam omnia re-
 ferun-

Cap. 14. Sed quia sæpissime contingeret, ut res disparis naturæ aut usus essent transferendæ; ne alteruter ejusmodi permutatione læderetur, necessum erat conventionem hominum rebus assignari aliquam quantitatem, juxta quam res invicem comparari, exæquarique possent. Quod itidem contingit circa actiones, quas in aliorum usum non gratis adplicare placuit. Ea quantitas nomine *pretii* venire solet ^b.

*Pretium
vulgare in
rebus, emi-
nens in
nummo.*

II. *DIVIDITUR* pretium in *vulgare* & *em-nens*. Illud spectatur in rebus, & actionibus seu operis in commercium venientibus, quatenus usum aliquem & delectationem hominibus afferunt. Hoc autem cernitur in *nummo*, quatenus is omnium rerum & operarum pre-

feruntur, quaque mensurantur omnia. Metalla, aurum, argentum, æs, & si quid tale, huic usui maxime idonea fuerunt, quorum valor primum à pondere, deinde à signo his impresso (quod mensuræ vice fungi potuit) definitur. Et hæc est origo nummi. Audiamus de hac re Romanos Jctos: "Origo emendi vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx neque aliud pretium vocabatur; sed unusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum, utilibus utilia permutabat; quando plerumque evenit, ut quod alteri superest, alteri desit; sed quia non semper nec facile concurrebat, at cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica & perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret; eaque materia formâ publicâ percussa usum dominiumque non tam ex substantiâ præbet, quàm ex quantitate; nec ultra merx utrumque sed alterum pretium vocatur." *Digest.* L. XL. tit. i.

^b Conf. *De Jure N. & G.* L. V. c. i. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xii. § 14.

tium

tium virtualiter continere, & communem iisdem mensuram præbere intelligitur.

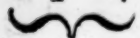
Cap. 14.

III. VULGARIS pretii *fundamentum* in se est aptitudo illa rei vel operæ, qua aliquid mediate aut immediate conferre potest ad vitæ humanæ necessitates, & ad eandem commodiorem aut jucundiorē reddendam^c. Unde & res nullum plane usum præbentes, nullius pretii solemus vocare. Dantur tamen res quædam, vitæ humanæ utilissimæ, quibus nullum certum pretium impositum intelligitur; vel quia dominio sunt & debent esse vacuæ, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde à commerciis sepositæ, vel quia in commerciis nunquam aliter quam appendix alterius rei considerantur. Sed & dum lex divina aut humana quasdam actiones extra commercium remouet, seu pro mercede obire vetuit, pretium quoque iisdem detraxisse intelligitur. Sic quia superiores partes aeris, æther, ac celestia corpora, vastusque oceanus à dominio humano sunt exempta, nullum quoque pretium iisdem tribui potest. Sic liberi capitis nullum est pretium, quia liberi homines in commercium non

Illius quod fundamentum est quæ ab eo excepta?

^c “Mensura ejus, quod res quæque valet, maxime naturalis est indigentia, ut ARISTOTELES recte ostendit. (*Eth.* L. V. c. viii.) quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat, quàm sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit PLINIUS, (*Hist. Nat.* ix. 35.) *pretia luxuria fecit.*” GROTIUS, *ubi supra.*

veniunt.

Cap. 14. veniunt ^d. Sic apricum solis lumen, liquidus & purus aer, amœna facies terræ, quatenus oculos duntaxat pascit, ventus, umbra, & similia in se & seorsim considerata, pretium non habent; cum homines sine talibus usu terræ frui nequeant. Quibus ipsis tamen magnum momentum inest circa augendum aut minuendum pretium regionum, fundorum, atque prædiorum. Sic illicitum est pretio addicere actiones sacras, quibus effectus aliquis moralis ex instituto divino est assignatus; quod crimen *Simoniam* vocant ^e, & improbe iustitiam venalem habet iudex.

Intensi vel remissi pretii non una causa.

IV. CAUSÆ autem, cur unius & ejusdem rei pretium *intendatur* vel *remittatur*, quodque adeo una res alteri præferatur, licet hæc æqualem aut majorem usum in vita humana videatur obtinere, sunt variæ. Hæc enim usque adeo necessitas rei aut nobilitas usus primas semper non tenent; ut potius vilissima effernamur, quibus vita humana minima carere potest; ideo quod non sine singulari Dei providentia uberem eorum proventum natura profundat. Ad *intentionem* igitur pretii imprimis facit raritas; quæ non parum commendatur ubi ex locis remotis res afferuntur. Inde ambitiosa hominum luxuria multis rebus, quæ

^d *Libertas inæstimabilis res est.* Digest. Lib. L. t. xvii.

^e *Simoniam* (quam Latini *ambitum* vocant siquidem *Simoniam* non est vox Latina) dicitur, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, datâ aut acceptâ pecuniâ. Et hinc tralatè dicitur de iis, qui *beneficia ecclesiastica* vendunt aut emunt.

vita humana commodissime carere poterat, et norma pretia posuit; puta unionibus, & gemmis. Rerum vero quotidiani usus pretia potissimum intenduntur, quando raritas earundem conjungitur cum necessitate seu indigentia. Pretia rerum artificialium præter raritatem maxime solent intendere subtilitas & elegantia artis, quam præ se ferunt; quandoque & fama artificis, nec non operis difficultas, artificum & operariorum raritas & similia. Operarum & actionum pretia intendit earundem difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas; agentium raritas, dignitas, libertas; & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum pretium minuire solent. Aliquando denique certa aliquares non in universum, sed à singulis magni æstimatur ex peculiari affectu; puta quod ille, à quo ista in nos profecta est, maximi à nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem adsueverimus, aut quia insignis casus sit monumentum, aut ejusdem opere magnum malum declinaverimus, aut quia à nobismetipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium affectionis*.

V. Ast circa definienda singularum rerum pretia alia quoque considerari fuerunt. Et inter eos quidem, qui in naturali libertate in vicem vivunt, rerum singularium pretia non

Rerum pretia definiuntur conventionne, lege, usu.

[†] Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis: difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feris. CICERO in Verr. iv. 7.

aliter,

Cap. 14. aliter, quam contrahentium conventionem definiuntur; quippe cum illis liberum sit alienare aut acquirere, quæ velint; nec communem habeant dominum, qui eorum commercia moderetur. Ast in civitatibus duplici modo pretia rerum definiuntur: uno per decretum superioris, aut per legem: altero per communem hominum æstimationem atque iudicium, seu usum fori; accedente consensu eorum qui inter se contrahunt. Illud pretium aliqui solent vocare *legitimum*, hoc *vulgare*. Ubi pretium legitimum in gratiam emtorum fuit constitutum, quod frequentius fit; non licebit venditoribus plus exigere; etsi minus accipere si velint, non prohibeantur. Sic ubi merces operarum publice sit taxata in gratiam eorum, qui conducunt; operario non licet plus exigere, etsi idem non prohibeatur minus accipere.

*Pretium
ex usu fori
suam habet
latitudi-
nem.*

VI. ENIMVERO vulgare pretium, quod per leges non est taxatum, habet aliquam latitudinem, intra quam plus minusve dari & accipi potest ac solet, prout inter contrahentes fuit conventum. Quod tamen fere sequitur usum fori. Ubi solet haberi ratio laborum & expensarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis; necnon quo modo ematur aut vendatur, in magna quantitate, an minutatim. Subito quoque interdum mutatur commune pretium ex copia aut paucitate eementium, pecuniæ, aut mercium. Nam paucitas eementium & pecuniæ, (ex peculiari causa emergens) & mer-

mercium abundantia pretium minuit. Contra Cap. 14.
 emturientium & pecuniæ copia, & mercium
 raritas, pretium intendit. Sic & ad minuen-
 dum pretium facit, si merx quærat emtorem.
 Contra intenditur pretium, ubi venditor ultro
 rogatur, alias non venditurus. Denique &
 illud solet attendi, paratam quis pecuniam
 offerat, an in diem solutionem differat; cum
 etiam dies sit pars pretii §.

VII. CÆTERUM postquam à primæva sim-
 plicitate mortales desciverunt, & varia quæ-
 situs genera introduxerunt; facile fuit depre-
 hensum, solum illud vulgare pretium non suf-
 ficere expediendis hominum negotiis, & glis-
 centibus commerciis. Nam tunc sola permu-
 tatione commercia constabant; & operæ alio-
 rum locari aliter, quam mutua opera, aut re-
 tradita non poterant. Atqui postquam tam
 varia desiderare ad commoditatem aut volup-
 tatem cœpimus, non sane in proclivi fuerat
 cuivis ejusmodi res possidere, quas alter suis
 mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquiva-
 lerent. Et in civitatibus cultis, ubi cives va-
 riis statibus distinguuntur, complura hominum
 genera dari necessum est, quæ, si simplex illa
 rerum & operarum permutatio vigeat, vitam
 plane non tueri, aut ægre queant. Hinc ple-
 risque gentibus, queis amplior vitæ cultus ar-
 ridebat, visum fuit conventionem quadam pre-
 tium eminens certæ rei imponere, ad quod
 cæterarum rerum pretia vulgaria exigerentur,

*Expedi-
 endis ne-
 gotiis ne-
 cessarius
 est num-
 mus.*

§ Dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis.
 Digest. L. II. t. xiii.

Cap. 14. & in quo eadem virtualiter continerentur. Adeo ut interveniente illa re quamlibet rem venalem quis sibi comparare, & quævis commercia & contractus commode posset exercere.

*Materia
illi idonea
nobiliora
metalla.*

VIII. HUNC ad finem plerisque gentibus placuit adhibere *metalla* nobiliora, & non admodum frequentia. Nam & illa substantia sunt valde compactæ, sic ut usu non facile deteri queant, & divisionem in plurimas minutas particulas admittant. Nec minus custodiæ & tractationi eadem sunt habilia; & propter raritatem multis aliis rebus æquivalere possunt. Etsi quandoque ex necessitate, & apud quasdam gentes ex defectu metallorum, aliæ res in vicem nummorum sint adhibitæ^b.

*Nummi
valor à
quo, &
qua cau-
tela, defi-
niendus?*

IX. IN civitatibus porro *valorem nummi definire* est penes summos imperantes; & inde publica signa eidem solent imprimi. Est tamen in eo definiendo respicienda communis gentium vicinarum, aut quibuscum nobis commercia exercentur, æstimatio. Alias enim, si nimis magnum nummis suis valorem posuerit civitas, aut si materiam eorum rite non temperaverit, commercia civium suorum cum extraneis, quæ quidem sola rerum permutatione absolvi non possunt, valde sufflaminiabit. Et ob eam ipsam causam non temere in valore nummorum fieri debet mutatio, nisi summa reip. necessitas id exigat. Etsi gliscente

^b Ut corium apud Iacedæmonios de quo vid. SENEC. de Benef. v. 15.

ⁱ Hinc nummi summorum imperantium imagines præferre solent.

auri argentique copia paulatim nummorum
valor in comparatione ad pretium fundorum,
& quæ inde dependent, soleat velut ultro de-
crescere.

C A P. XV.

DE CONTRACTIBUS, QUI PRETIA RE-
RUM PRÆSUPPONUNT, ET FLUEN-
TIBUS INDE OFFICIIS.

PACTUM in genere est consensus & *Contractus*
conventio duorum pluriumve in idem *rerum do-*
placitum. Sed quia frequenter simplicia *minia &*
contractibus contradistinguuntur, id *pretia sup-*
ponunt. *discrimen*
in hoc potissimum videtur consistere, quod
contractus vocentur pacta, quæ circa res &
actiones in commercium venientes versantur,
adeoque dominia & pretia rerum præsuppo-
nunt. Sed quæ circa alia ineuntur conven-
tiones, communi *pactorum* vocabulo insigni-
untur*. Etsi ex hisce quibusdam promiscue

* Alii alias differentias inter contractus & pacta con-
stituunt. HOBBS. *De Cive.* c. ii. § 9. VITRIARI
Institut. *Jure N. & G.* L. II. c. xii. Qu. 2. Sed ex
jure Romano videntur tantum in eo differre, ut pactum
sit *genus*, contractus *species*. Illud enim definire solent,
duorum pluriumve in idem placitum consensus. Digest. L. II.
tit. iv. Sed conventiones, quæ pariunt actiones, in suo
nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen *con-*
tractus, ut emptio, venditio, locatio, &c. *Digest.* ibid.

Cap. 15. *pastorum & contractuum nomen tribuatur* ^b.

~ II. CONTRACTUS dividi possunt in *beneficos & onerosos*. Illi alteri contrahentium parti gratis commodum aliquod afferunt; uti mandatum, commodatum, depositum ^c. Hi utramque partem ad æquale onus adstringunt; quippe in quibus eo fine præstatur aut datur aliquid, ut tantundem recipiatur ^d.

In onerosis contractibus servanda æqualitas.

III. HABENT autem hoc omnes contractus *onerosi*, ut in illis servari *æqualitas* debeat, seu ut uterque contrahentium tantundem nanciscatur: & ubi inæqualitas intervenierit, alteri, qui minus accepit, nascatur jus ad postulandum, ut suppleatur quod sibi deest, aut ad contractum plane abruptendum. Id quod tamen in civitatibus potissimum obtinet, ubi usu fori, aut lege, pretia rerum definiuntur. Ad hanc autem æqualitatem inveniendam & determinandam requiritur, ut utrique contrahentium res ipsa, circa quam contrahitur, cum suis qualitatibus, quæ aliquod momentum heic habent, sint *cognita*. Unde &, qui per

^b Conf. *De Jure N. & G.* L.V. c. i. GROTI. L. II. c. xii.

^c v. g. Si quis rem minoris vendat, animo beneficium dandi; cujus exemplum vid. apud SÆTON. in *Jul. Cæs.* c. i.

^d Quorum à jurisconsultis quatuor enumerantur species.
1. *Do ut des*, ut pecuniam pro pecuniâ, vel rem pro pecuniâ, vel usum rei pro re aut pecuniâ aut usu rei.
2. *Facio ut facias*, cujus innumeræ sunt species pro factorum varietate. 3. *Do ut facias*, ut pecuniam pro servitute.
4. *Facio ut des*, ut in conductionibus. *Digest.* L. XIX. tit. v. Conf. GROTI. L. II. c. xii. § 3.

contractum rem in alterum est translaturus, indicare debet non solum qualitates rei æstimabiles, sed & earundem privationes, & vitia. Citra hoc enim justum pretium constitui nequit. Etsi illas circumstantias, quæ per se rem non contingunt, indicare non sit necessum. Vitia autem utrinque jam nota non opus est indicari. Et qui sciens vitiosi quid comparat, habet quod sibi imputet.

IV. EOUSQUE autem in hisce contractibus æqualitas est adhibenda, ut licet nihil dissimulatum sit, tamen si postea inæqualitasprehendatur etiam citra culpam contrahendum, puta quia vitium latebat, aut in pretio est erratum, ea corrigenda sit; & demendum ei, qui plus habet, addendumque minus habenti. Etsi ad declinandam multitudinem litium leges civiles vix aliis quam enormibus exactionibus heic medeantur; de cætero quemque rerum suarum satagere jubeant.

Erratum in ea, etiam citra culpam, corrigendum.

* Præceptum est in lege Mosaicâ. Quum rem venalem vendideris quisque proximo suo, aut emeris e manu proximi tui, ne fraudem facito alter alteri. Deuteron. xxv. 14. Huic affine est illud CICERONIS: Juris natura fons est omnem id agere, ut ex alterius prædetur inscientia. De Offic. III. xvii. Omnem abesse dissimulationem à contractibus præcipit jus Romanum. Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non tantum in eo est, qui fallendi causâ obscure loquitur; sed etiam infidiose loquitur, obscure dissimulat. Digest. L. XIX. tit. i. Ac de jure prætorum hoc sancitum esse testis est CICERO. Quicquid est in prædio vitii, id statuerunt si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset præstari oportere. De Offic. III. xvi. Conf. De Jure N. & G. L. V. c. iii.

Cap. 15.

*Mandatum
est con-
tractus
beneficus,
& qualis?*

V. *Contractus benefici* sunt præcipue tres: *Mandatum, Commodatum, & Depositum.* *Mandatum* est, quando quis gratis alterius negotia ipso requirente & committente expedienda suscipit. Idque contingit duplici ratione, vel ut præscribatur ipsi modus re expediendæ; vel ut is ejusdem judicio ac discretitati relinquatur. In hoc contractu uti summa cum fide & industria versandum est: quippe cum nemo fere nisi amico, & de quo optime sentit, mandat: ita contra mandata-

z Ut legato, qui omnia ad præscriptum agere tenetur.
h Præclare CICERO de hac re disseruit: " In privatis rebus si qui rem *mandatam* non modo malitiosius gessisset sui quæstus aut commodi causâ, verum etiam negligentius; cum majores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque *mandati* constitutum est judicium, non minùs turpe quàm furti. Credo propterea quod quibus in rebus ipsi interessere non possumus, in his operæ nostræ *vicaria* fides amicorum supponitur: quare qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. Non enim possumus omnia per nos agere. Alius aliâ est re magis utilis. Idcirco amicitiae comparantur ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut autum commodum conversurus es? Cur mihi te offeras ac meis commodis, officio simulato, officiis & obsequiis? Recedo de medio: per alium transigam. Suscipere onus officii, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur grave iis, qui minimè ipsi leves sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque mandatum dat quisquam fere, nisi ei quem fidelem putat. Perditissimum est igitur hominis, simul & amicitiam dissolvere vere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset. " *Pro Sex. Rosc. c. xxxviii, xxxix.*

rius indemnis præstari debet à sumtibus in Cap. 15.
rem sibi commissam factisⁱ; nec non à damnis,
in quæ ex causa mandati incidit, & quæ pro-
prie ex ipsa re mandata profluxerunt^k.

VI. *Commodatum* est, quo rei nostræ usum *Commoda-*
alicui gratis concedimus. In quo observan- *tum qua-*
dum, ut quis eandem rem solícite & summa *lem gra-*
cum diligentia servet, tractetque: neque ip- *tuitum*
sam ad alios usus adhibeat, aut ulterius, quam *usum motet?*
commodans concessit: ac illæsam & prout ac-
cepta fuit restituat, nisi quantum per ordina-
rium usum eidem decessit. Quod si res ad
certum tempus fuerit concessa, & interea do-
minus eadem valde indigere incipiat, ex casu
aliquo tempore commodationis factæ non præ-
visó; repetenti eadem citra tergiversationem
erit restituenda. Quod si autem res commo-
data casu fortuito & improvisó citra omnem
commodatarii culpam perierit; ejus æstimatio

ⁱ Sic si à latronibus spoliatus sit, vel naufragium fece-
rit, mandans ad damnum resarciendum tenetur.

^k Quæri solet, an negotio tibi dato & quid omnino
faceres definito; contra quid facere debeas, si eo factó
videri possit res eventura prosperius exque utilitate ejus,
qui tibi id negotium mandavit? De quâ quæstionè vid.
A. GELL. N. A. L. I. c. xiii. Hanc si accuratè diri-
mit noster. “Distinguendum est inter mandatum, quod
“per imperium superioris, & quod ex contractu ultroneo
“suscipitur. In privatis negotiis facile est, ut modus
“expediendi negotium alteri præsumatur præscriptus
“duntaxat in vicem consilii, in quo immutando pru-
“dentia mandatarii locus est relictus. At vero qui pro
“imperio aliquid alteri mandat, non censetur ipsi nisi
“meram executionem injunxisse, ideoque non licebit à
“modo præscripto discedere.” *De Jure N. & G. L.V.*
c. iv. § 5.

Cap. 15. non erit solvenda, ubi eadem apud dominum quoque peritura fuerat. Alias æquum videtur commodatarium æstimationem rei præstare, quippe quam dominus amissurus non fuerat, ni adversus alterum benignus fuisset ¹. Vice versa, si quid utilium aut necessariarum impensarum in rem commodatam factum sit extra eas, quæ alias usum rei regulariter committantur, id à domino refundendum erit.

*Depositi
natura, &
officia
circa illud.*

VII. *Depositi* est, quo rem nostram, aut ad nos quocunque modo spectantem alterius fidei committimus, ut eandem gratis custodiat. In quo requiritur, ut res concredita diligenter custodiatur, & quodocunque deponenti placuerit restituatur; nisi ea restitutio domino aut aliis noxia sit futura, eoque intuitu differenda sit ^m. Neque licebit re deposita citra consensum domini uti, siquidem ea ullo modo per usum fiat deterior, aut domini intersit ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit,

¹ Sic statuunt Jcti Romani. “ Si commodavero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nullâ culpâ tuâ interveniente in ipso itinere deterior equus sit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodavi, qui eum laborem sustinere non potuit.” *Digest.* L. XIII. tit. vi. l. 23.

^m Tempora enim incidere possunt in quibus depositum reddere non debemus; ut si quis mente captus gladium requirat. *SENEC. De Benefic.* IV. x. “ Depositi reddere per se res expetenda est; non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficier, an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo.”

quæ-

quævis pericula, in quæ res ob usum incidit, præstabit. Sed nec licet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus à deponente fuit inclusa. Cum autem valde turpe sit, & fœdus furto, depositum abnegare; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit depositum miserabile, seu quod ob periculum incendii, ruinæ, tumultus deponitur. Vicissim à deponente sumtus in rem depositam facti sunt refundendi.

VIII. INTER *contractus onerosos antiquissimus* fere, & quo solo ante inventum numerum commercia expediebantur, est *permutatio*, qua utrinque res pro re equivalente datur. Etsi & hodie post inventam pecuniam inter mercatores cum primis usitatum sit genus permutationis, quo non simpliciter res inter se comparantur, sed prius pecunia taxantur, & deinde loco pecuniæ invicem traduntur. Diversum tamen negotii genus à contractu permutationis est *reciproca donatio*; in qua ut æqualitas observetur necessum non estⁿ.

Contractuum onerosorum primum permutatio,

IX. *Emptio venditio* est, qua pro pecunia rei alicujus dominium, aut eidem æquipollens jus acquiritur. Ejus simplicissimum genus est, si ubi in pretium fuit consensus, emptor statim pretium, venditor mercem offerat, tradatque. Frequenter tamen ita convenitur, ut merx quidem statim tradatur, pretium autem post certum intervallum sit solvendum^o. Aliquan-

Emptio, venditio, eique adjici solita pacta.

ⁿ Conf. *De Jure N. & G. L.V. c. v.*

^o Emptio & venditio contrahitur, simul atque de pretio

Cap. 15. do super pretio quidem convenitur, sed ut traditio rei seu mercis ad certum terminum debeat fieri. Ubi æquitati conveniens videtur, ut ante elapsum eum terminum res sit periculo venditoris: sed si post eum elapsum emtor in mora fuerit, quo minus eam sibi tradi curarit, emptori deinceps res peribit. Solent & *emtionis venditionis* contractui varia pacta addici: uti est *addictio in diem*, qua res ita venditur, ut liceat venditori meliorem conditionem, ab altero intra certum tempus oblatam, acceptare ^p. Item *lex commissoria*, quando ita convenit, ut si ad certum diem pretium non solvatur, res sit inempta ^q. Item *retractus*, seu pactum de retrovendendo; quod vel ita concipitur, ut si pretium intra certum tempus aut quandocunque offeratur, emtor rem teneatur venditori restituere ^r; vel ut si res offeratur, venditor pretium teneatur restituere ^s; vel ut si emptor ultro sit iterum venditurus, prior venditor ad emendum præ cæteris admittatur: quod etiam dicitur *jus προτιμήσεως* ^t. Sic

tio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit. *Instit.* L. III. tit. xxv.

^p *Digest.* L. XVIII. tit. ii.

^q *Ibid.* tit. iii.

^r *Cod.* L. IV. tit. liv.

^s *Ibid.*

^t Quod in linguâ vernaculâ vocamus, *The Right of Redemption*. e. g. Qui fundum vendidit, ut eum certâ mercede conductum ipse habeat; vel si vendat, non alii sed sibi distrahatur, vel simile aliquid paciscatur: ad complendum id quod pepigerunt, ex vendito agere poterit. *Digest.* L. XVIII. tit. i. l. 75.

& frequens est, ut ex prædiis venditis aliquam sibi particulam, aut certum ejus usum *recipiat* venditor. Est quoque emptionis genus, quod vocant *per aversionem*, quando multæ res disparis pretii non sigillatim æstimatæ, sed conjunctim & velut confusæ taxatæ emuntur. In eo modo venditionis, quæ vocatur *auctio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitantibus plurimum obtulerit. Est denique & genus emptionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur; cui aleæ quid est admixtum: sic ut neque emtor, si spes fefellerit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

X. *Locatio conductio* est, qua pro mercede alicui usus rei, ut opera addicitur^u. In qua licet regulariter in antecessum de mercede soleat conveniri: tamen si quis citra definitam prius mercedem alteri operam aut usum suæ rei addixerit, censetur id expectare quantum communis usus aut conductoris æquitas tulerit^{*}. Circa hunc contractum observandum, si res locata plane perierit, ex eo tempore conductorem ad mercedem seu pensionem non amplius teneri. Quod si res locata certum ac definitum habeat usum; uti dominus eam præstare debet, quo ei usui sit idonea: ita si

Locatio conductio, & quæ in ea observanda?

^u Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni; iisdemque juris regulis consistit. *Instit.* L. III. tit. xxv.

^{*} Conductio tacito consensu fieri potest. Sic qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, reconduxisse videbitur. *Digest.* L. XIX. tit. ii.

Cap. 15. illa detrimenti quid ceperit, conductor de pensione detrahit, quantum usui rei decesserit. Sed si rei locatæ proventus sit incertus, & aliquid aleæ contineat; uti exuberans proventus conductoris lucro, ita malignus ejusdem damno est; nec stricto jure de pensione ob sterilitatem quidquam detrahendum; præsertim cum unius anni sterilitas alterius ubertate soleat pensari. Nisi casus, qui proventum interceperint, rariores fuerint, & de quorum alea in se suscipienda conductor non cogitasse præsumitur. Hos enim ad pensionem minuendam, aut remittendam valere utique æquum est. Cæterum uti qui rem aliquam alteri locavit, præstare tenetur, ut ipsa usui sit habilis impensæque necessarios tolerare: ita conductor ad boni patrisfamilias modum eadem uti, & quæ ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet. Et qui opus faciendum conduxit, quod sua culpa corruptum est, itidem præstat. Qui momentaneam suam operam alicui locavit, ubi eam quocunque casu præstare impeditus fuerit, mercedem petere non potest. Sed qui continuam alicujus operam conduxit, ubi is morbo aut alio casu per modicum tempus ad operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ipsum vel plane sua functione dejicit, vel de pensione quid eidem detrahit.

*Mutuum,
tum gra-
tuitum,
tum etiam
usura.*

XI. IN contractu *mutui* datur alicui res fungibilis ea lege, ut is post intervallum idem genus reddat in eadem quantitate & qualitate.

Conf. *De Jure N. & G. L. V. c. vi.*

Vocantur autem res, quæ mutuo solent dari, *fungibiles*, seu quæ functionem in suo genere recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere vicem alterius ita subire potest, ut qui ex eodem genere, eadem quantitate & qualitate receperit, idem quod dedit recepisse dicatur. Eadem quoque res pondere, numero, & mensura determinantur, & specificantur: quo respectu etiam quantitates solent adpellari, speciebus contradistinctæ. Cæterum datur aliquid mutuo vel gratis, ita ut non plus, quam datum fuit, recipiatur; vel cum aliquo emolumento, quod *usuræ* vocabulo insignitur. Quæ nihil habet naturali juri repugnans, siquidem fuerit modica, & respondens lucro, quod alter ex pecunia, aut alia re credita facit; meoque damno; aut lucro cessanti, quod ex absentia rei meæ capio; & ubi non exigatur ab hominibus tenuibus, apud quos mutuum vicem eleemosynæ subit².

XII. IN contractu *societatis* duo pluresve inter se pecuniam, res, aut operas conferunt eo fine, ut quod inde redditus lucri inter singulos pro rata dividatur; & si quid damni capiatur, id simili modo à singulis pro rata feratur. In qua societate, uti officii est fidem & industriam adhibere³; ita ex illa intempestive & in

Societas, ejusque jura & conditiones.

² Usuram nihil illicitum continere prolixè disputat noster. L. V. c. vii. § 10.

³ " In rebus minoribus socium fallere turpissimum est: neque injuriâ, propterea quod auxilium sibi se putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit. Testi esse

Cap. 15. in fraudem socii discedi non debet. Cæterum societate soluta, quilibet post detractum lucrum aut damnum, quantum intulit, recipit. Quod si autem unus pecuniam aut rem, alter operam contulerit, videndum est, quo modo facta sit collatio. Quando enim alterius opera tantum versatur circa istius pecuniam aut rem tractandam aut distrahendam, partes lucri ita definiuntur, prout sese pecuniæ aut rei emolumentum ad pretium operæ habet, & fors salva est, ac perit ei qui contulit. Quando autem opera impenditur ad meliorandam rem ab altero collatam, iste pro ratione meliorationis in ipsa quoque re partem habere intelligitur^b. At ubi omnium bonorum societas est inita, singuli socii, uti quæ lucrantur fideliter conferre debent; ita contra ex communi massa pro ratione conditionis suæ singuli sustentandi. Soluta autem societate, divisio bonorum sit pro ratione eorum, quæ singuli in societatem initio intulerunt; non attendendo, per cuius bona societati lucrum aut damnum provenerit; nisi aliter sit conventum.

“esse ad alienos possumus, intimi multa apertiora videant, necesse est; socium vero cavere qui possumus?”
 “Quem etiamsi metuimus, jus officii lædimus. Recte igitur majores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere.” *Pro S. Roscio*, c. xl.

^b “Conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique ex æquis partibus socii simus, veluti si alter plus operæ, industriæ, pecuniæ in societatem collaturus sit.” *Digest. l. XVII. tit. ii.*

^c Conf. *De Jure N. & G. L.V. c. viii.*

XIII. DANTUR quoque complures *contractus qui aleam continent*. Quos inter referre Cap. 15.
 possis *sponsiones*, quando eventus alicujus, non- Sponsio, lu-
 dum utrinque notorii, existentiam alter affir- dus fortui-
 mat, alter negat, certo pretio utrinque depo- tus, olla
 sito, quod illi cedat, cujus assertioni eventus fortunæ,
 congruere deprehensus fuerit. Huc pertinent affectura-
 omnia *ludorum* genera, in quibus aliquo pre- tio.
 tio certatur. Inter quos tamen minus aleæ
 habent, qui certamen ingenii, dexteritatis, so-
 lertiae aut roboris continent. In quibusdam
 ingenium & alea pari vigore sese exserit. In
 aliis denique alea prædominatur. Et rectorum
 civitatis sit despiciere, quousque ex usu pub-
 lico aut singulorum sit, ejusmodi contractus to-
 lerari^d. Huc spectat *lotaria*^e, quando plures
 de re, quam collatitia pecunia emunt, post sorte
 decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item
olla fortunæ^f, quando dejecto in urnam certo

^d Sic ex legibus quarundam civitatum omnis vis obli-
 gandi sponsionibus fortuitis detrahitur, uti inter mercato-
 res Amstelodamenses (teste EV. OTTONE *in loc.*) & in
 Anglia, *actio* de lucro, quod aleam quæsitum est, (nisi ex-
 iguum sit) irrita est. Romæ quidem & in aliis bene mo-
 ratis civitatibus aleatores lucri faciendi causâ meritò in-
 famiâ notati sunt. Vid. CIC. *Philipp.* ii. 23. *ad Attic.* i.
 16. Ludis quidem uti (in quibus certamen est ingenii,
 vel fortunæ) animi recreandi gratiâ licet sed (ut recte
 nos monet CICERO) “ sicut somno & quietibus cæteris,
 “ tum cum gravibus seriisque rebus satisfecerimus. Et
 “ ludendi quidam est modus retinendus, ut ne nimis om-
 “ nia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpi-
 “ tudinem delabamur.” *De Offic.* I. xxix.

^e Genus ludi, quod nostrates vocant, *Raffing*.

^f Linguâ vernaculâ, *Lottery*.

Cap. 15. tesserarum seu schedularum numero inscriptarum & inanium, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Hisce contractibus affinis est *asscuratio*, seu contractus periculi avertendi & præstandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & præstat pericula, quæ subituræ sunt merces in alia loca transportandæ; ita ut si has interire contigerit, asscurator earundem pretium domino restituere teneatur s.

Fideijussio contractui adjecta in securitatem.

XIV. AD majorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adjici *fideijussiones* & *pignora*. In *fideijussione* alius homo, qui creditori idoneus judicatur, principalis debitoris obligationem velut in subsidium in se suscipit, ita ut nisi iste solvat, hic ipse vices subeat: ut tamen quod erogavit, à principali debitori ipsi refundi debeat n. Et si autem ad majorem summam fidejussor, quam debitor principalis teneri non possit; non tamen repugnat istum, quam hunc arctius teneri; quippe cum huic plus quam illi, fidei fuerit habitum i. Naturaliter tamen principalis

s Conf. *De Jure N. & G. L.V. c. ix.*

h " Solent autem alii pro aliis sese obligare triplicibus
 " potissimum in negotiis. 1. In obligationibus circa
 " præstandas res & actiones pretio æstimabiles, maxime
 " inter privatos. 2. In criminibus, quod reus sententiam in se latam sit subiturus; qui proprio vocabulo
 " vocantur *vades*. 3. In obligationibus publicis, quibus cavetur per sponsores & obfides." *De Jure N. & G. L.V. c. x. § 9.*

i Sic statuunt Jcti: " Fidejussores ita obligari non possunt

palis debitor prius, quam fidejussor est appellandus, nisi hic istius obligationem plane in se receperit^k; qui *expromissor* vocari solet. Quod si plures pro uno fidejusserint, pro rata duntaxat erunt singuli conveniendi; nisi forte quis eorum solvendo non sit, aut ejusdem conveniendi non detur facultas. Tunc enim reliqui hujus portione onerabantur.

XV. SÆPE quoque solet creditori in securitatem crediti tradi aut assignari à debitore certa quæpiam res. *Pignoris* aut *Hypothecæ* nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cujus finis est non solum, ut debitor ad solvendum urgeatur desiderio rei suæ recuperandæ: sed & ut in promptu sit, unde sibi solvatur. Inde regulariter & pignora tanti aut majoris esse solent, quam ipsum debitum. Cæterum res, quæ pignori opponuntur, sunt vel *fructuose*, vel *steriles*. Circa priores sæpe adjici solet pactum *antichrèseos*^l, seu ut creditor loco

Itemque pignus datum, & assignata hypotheca.

“ possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est principalis obligationis: nec plus in accessorio potest esse, quam in principali re. At ex diverso ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque recte obligatur; contra verò obligare non potest. Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditione promittere potest: contra verò non potest.” *Instit. L. III. tit. 21.*

^k Sed ex jure Romano potestas est creditori, relicto reo, eligendi fidejussores; nisi inter contrahentes aliud placitum doceatur. *Cod. L. VIII. tit. xli. Conf. De Jure N. & G. L. V. c. x.*

^l *Antichrèseos* est mutuus pignoris usus pro credito. *Dist. L. XX. tit. i.*

usuræ

Cap. 15. usuræ fructus istius pignoris percipiat. Circa posteriores autem *lex commissoria*, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra certum tempus solutio non sit facta^m. Id quod naturaliter iniquum non est, ubi pignus pluris non est, quam debitum; & usura intermedii temporis, aut si quod excedit, domino restituitur. Uti autem creditor pignus solutione facta debet restituere: ita interea non minorem, quam propriis rebus illi custodiam debet: & ubi pactum *antickreticum* non accesserit, sitque talis res, quæ usu atteratur, aut si debitoris ullo modo intersit, invito hoc eadem uti non potest. Differt hypotheca à pignore, quod hoc constituatur rei traditione; hæc autem, re non tradita, constat nuda assignatione rei inprimis immobilis, ex qua, solutione non facta, creditor suo credito potiri queatⁿ.

Contrahentium officia.

XVI. CÆTERUM quænam contrahentium sint officia, ex fine & natura horum contractuum liquido adparet.

^m Cujus hanc rationem reddunt JCTi quod in hoc casu quodammodo conditionalis sit venditio. *Digest.* ubi supra, L. XVI. § 9.

ⁿ Hanc linguâ vernaculâ dicimus, *a Mortgage*; illud vero, *a Pawn*.

CAP.

C A P. XVI.

QUIBUS MODIS SOLVANTUR OBLIGATIONES QUÆ EX PACTIS ORIUNTUR.

I NTER modos solvendi obligationes ex pactis oriundas, quibusque adeo officia inde promanantia plane exspirant, maxime naturalis est *expletio* aut solutio *ejus, de quo fuit conventum*^a. Ubi licet regulariter is, qui debet,olvere teneatur: tamen si præstatio fiat ab alio, nomine ejus, qui obligationem contraxit, hæc dissolvitur; siquidem alias nihil interfit, abs quo *expletio* fiat^b. Ita tamen ut qui pro altero animo non donandi solvit, ab hoc quod erogavit repetere queat. Solvendum præterea ei cui debetur, aut quem hic delegavit, ut ipsius nomine debitum recipiat.

*Obligatio
ex pacto
solvitur
expletione.*

^a Tollitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur. Institut. L. III. tit. xxx.

^b Quis solvere debet, aut potest, & cui aut quid solvendum est, omnino ex naturâ conventionis judicandum est. "Si navem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossamve faciendam, & hoc specialiter actum est, ut suis operis id perficiat: fidejussor ipse ædificans vel fossam faciens, non consentiente stipulatore, non liberabit reum." Digest. L. IV. tit. iii. Ratio ibidem allata est, propterea quod inter artifices longa differentia est & ingenii & naturæ & doctrinæ & institutionis.

Cap. 16. Et denique illud ipsum præstandum, aut solvendum, de quo conventum fuit; non aliud ejus loco: integrum, non mutilum, non pars duntaxat, non divisum, loco itidem & tempore convento. Etsi sæpe humanitas creditoris aut impotentia debitoris subigat terminum solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam aliud pro alio accipere ^c.

Aut compensatione, compendii causa:

II. TOLLUNTUR quoque obligationes *compensatione*, quæ est crediti & debiti inter se contributio, seu quando debitor ideo liberatur, quia eidem ipse creditor rem ejusdem generis, & quæ tantidem est, vicissim liquido debet ^d. Cum enim imprimis in rebus fungibilibus tantundem sit idem; & vero ubi mutuum est debitum, mihi statim tantundem esse reddendum, atque ipse accipi: igitur declinandis inutilibus solutionibus commodissimum est utrumque suum retinendo solutione fungigi. Patet autem compensari proprie posse res fungibiles ejusdem generis, quarum solvendarum tempus præsens est, aut præterit; non alias res aut præstationes diversæ naturæ ^e: nisi forte illæ utrinque in sui æstimationem, seu in pecuniam resolvantur.

^c Conf. *De Jure N. & G. L.V. c. xi.*

^d “Justitia expletrix, quoties ad idem non potest per-
tingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstim-
tione idem.” GROT. *De Jure B. & P. Lib. II. c. vii. § 2.*

^e Non tantum ejusdem generis, sed æquæ bonæ reddere debent. Sic jubet jus Romanum: *Non licet debitori de-
riorem rem, quæ ex eodem genere fit, reddere; veluti ve-*
num novum pro veteri. Digest. L. XII. tit. i.

III. TOLLITUR quoque obligatio *condonatione* seu remissione ejus, cui quid debebatur, & cujus interest obligationem fuisse expletam. Ea solet fieri vel expresse per adhibita signa consensum testantia; puta, data acceptilatione^f, redditis aut abolitis chirographis: vel tacite, si quis ipse impediatur, aut in causa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit præstari^g.

Cap. 16.

Aut condonatione, seu expresse, seu tacita:

IV. SOLENT quoque solvi obligationes, quæ utriusque partis præstatione constant, re adhuc integra, *Mutuo dissensu*; nisi leges positivæ id prohibuerint^h. Ubi autem ab altera parte jam quid sit præstitum, accedat oportet vel hujus condonatio, vel ut alia ratione id sarciatⁱ.

Aut, re adhuc integra, mutuo dissensu.

V. PRÆ-

^f "Acceptilatio est imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, si id velit Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiat^{ur} debitorem hæc verba dicere: *Quod ego tibi promisi, habesne acceptum?* Et Titius respondeat, *Habeo.*"

^g Exempli causâ: "Si cum aliquo ita mihi convenit, quod ipsum sim admoniturus, ubi opera erit obeunda, admonitione à me omi^{ssa} istam censebor remisisse. Uti etiam quando alium ejusdem vices obiturum substituero." *De Jure N. & G. L.V. c. xi. § 7.*

^h Ut in contractibus matrimonialibus, si modo non detur consummatio.

ⁱ Eæ obligationes, quæ contrahuntur consensu, contraria voluntate dissolvuntur. Nam si Titius & Seius inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis; deinde re nondum secuta, id est, neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab eâ emptione & venditione, invicem liberantur. *Instit. L. III. tit. xxx.*

Cap. 16.

Abrumpitur obligatio alterius perfidia.

Exspirat, mutato statu in quo fundatur.

Aut lapso tempore, à quo suspensa fuit :

V. PRÆTEREA non tam solvitur, quam *abrumpitur* obligatio, alterius partis *perfidia*. Quando enim unus non præstat, de quo est conventum, neque alter tenetur præstare, quod intuitu istius præstationis recepit *. Nam capita præstandorum in pactis priora posterioribus insunt per modum conditionis, quasi ita dictum foret ; Præstabo, si tu præstiteris prius.

VI. EXSPIRANT quoque obligationes, quando *statum*, in quo ex tum unice fundabantur, *mutaverit* vel ille, qui præstare, vel is, cui præstari debebat ¹.

VII. IPSO tempore exspirant obligationes, quarum duratio à puncto aliquo temporis suspensa fuit ; nisi expressa aut tacita partium conventionione illa prorogata fuerit. Necessum est tamen, ut intra illud tempus facultas exigendi obligationem exstiterit ^m.

§ 4. Sed non poterimus eâdem ratione uti post pretium solutum emptione repetitâ, cum post pretium solutum infectam emptionem facere non possumus. *Digest. Lib. XVIII. tit. v.*

* Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *Decret. L. VI. tit. ult.*

¹ Exempla sunt in manumissis, emancipatis, tutoribus, &c. qui depositâ conditione, vel munere pristino, ad specialia non amplius obligantur. *Conf. Digest. L. XLVI. tit. iii.*

^m Hoc autem non fit naturaliter, sed ex jure civili. Tempus nihil agit, nisi in ipsâ conventionione expressè stipulatur : ut si hæc expressa sit conditio ; *nisi intra triennium repetes, debitum non solvam*. Sic moris est, ut fidejussor ad certum duntaxat tempus sese obliget ; eo nimirum fine, ut maturè, quamdiu adhuc solvendo est, debitorem creditor urgeret ; ne in infinitum iste obstrictus hæreat. *De Jure N. & G. L. V. c. xi. § 11.*

VIII. *Morte* denique solvuntur obligationes in persona alicujus radicata. Subjecto quippe sublato, accidentia quoque extinguere necessarium est. Sæpe tamen in superstitibus defunctorum obligatio continuatur. Idque vel quia superstes ex officio pietatis, aut alias ob rationes defuncti obligationes explendas in se suscepit; vel quia ex defuncti bonis obligationi erat satisfaciendum, quæ cum isto onere in hæredem transferuntⁿ.

Cap. 16

Morte quoque, nisi obftet peculiaris ratio.

IX. *PER delegationem* substituit quis creditori suo consentienti debitorem suum, ut hic loco ipsius debitum suum exsolvat^o. Ubi creditoris quidem consensus requiritur, non autem tertii istius debitoris, quem etiam ignorum & invitum alteri volenti delegare possum^p. Nam nihil interest, utri quis solvat: multum autem, à quo quis debitum exigat^q.

Delegatio per substitutum debitorem quæ?

ⁿ Conf. *ibid.* § 12.

^o Delegare est vice suâ alium reum dare creditori, vel cui jusserit. *Digest.* L. XLVI. tit. ii.

^p Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulante promittente debitore, jure perfici non potest. *Cod.* L. VIII. tit. xlii.

^q Hisce modis obligationes solvendi duos alios addidit jus Romanum, *Confusionem* sc. & *Novationem*. 1. Additio hæreditatis nonnunquam jure confundit obligationem; veluti si creditor debitoris vel contra debitor creditoris adierit hæreditatem. *Digest.* L. XLVI. tit. iii. 2. *Novatio* est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est cum ex præcedenti causâ ita nova constituitur, ut prior perimatur. *Novatio* enim à novo nomen accepit, & à novâ obligatione. *Digest.* L. XLVI. tit. ii.

C A P. XVII.

DE INTERPRETATIONE.

Officio ser-
vit recta
verborum
interpreta-
tio.

I. **I**TA quidem est, ut neque in illis, quæ imperio injunguntur, quis ulterius obligetur, quam hic voluit; neque ad quæ quis ultro sese adstringit, ulterius teneatur, quam ipse voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo judicare non potest, nisi ex actibus & signis in sensus incurrentibus; inde demum *in id quilibet obligari in foro humano censetur, quod recta signorum interpretatio suggeret.* Unde tam ad leges quam ad pacta rite intelligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest *regulas bonæ interpretationis circa verba* potissimum, tanquam communissimum signum, constitui^a.

Verba popularia accipienda populari usu.

II. *DE verbis popularibus* hæc est regula: Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significato, quem ipsis imposuit non tam proprietas aut analogia grammatica aut derivationis conformitas, quam popularis usus;

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi^b.

^a Conf. *De Jure N. & G. L.V. c. xii.* GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xvi.*

^b HORAT. *Ars Poet. v. 73.* *De regulis interpretandi* vid. CLERICI *Art. Critic. P. II.*

III. Vo-

III. *Vocabula artium* explicanda sunt secundum definitiones prudentum cujusque artis. Cap. 17.
 Quod si vocabula artium à diversis diversimode definiantur, ad lites præscindendas facit, popularibus verbis exprimere, quid per eam vocem intelligamus. *Vocabula artium juxta definitiones.*

IV. *Conjecturis* autem ad eruendum genuinum sensum opus est, si vel verba simplicia, aut verborum complexio sint *ambigua*; aut si partes quædam orationis sibi invicem *videantur repugnare*, ut tamen dextra explicatione adhibita conciliari invicem possint. Nam ubi certa & manifesta est repugnantia, posterius derogabit prioribus.^c *Conjecturæ locus in ambiguis aut pugnantibus.*

V. *CONJECTURÆ* voluntatis, rectique sensus in sermone ambiguo aut intricato petuntur potissimum *ex substrata materia, ex effectu, & conjunctis*. Circa materiam hæc est regula; verba regulariter sunt intelligenda secundum substratam materiam. Nam semper illi, qui locutus est, materia, de qua sermo institutus est, ob oculos versari præsumitur; ideoque semper ad eandem sententia verborum adtemperanda.^d *Conjectura formanda ex subjecta materia;*

VI. DE *effectu & consequentibus* hæc est regula: Ubi verba crude & simpliciter accepta vel nullum, vel absurdum aliquem effectum post se essent tractura, à receptiori sensu paulif- *Aut ex effectu & consequentibus;*

^c Ubi duæ contrariæ leges sunt, semper antiquæ abrogat nova. LIV. ix. 34.

^d "Sic vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus, sed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit." GROTIUS, *ubi supra*, § 5.

Cap. 17. per deslectendum^e, quatenus nullitatis aut absurditatis vitandæ necessitas requirit^f.

Aut ex conjunctis, vel loco, vel origine.

VII. Ex *conjunctis* validissimæ sumuntur conjecturæ; quia regulariter quilibet sibi constare præsumitur. *Conjuncta* sunt vel loco, vel tantum origine. De prioribus hæc est regula: Si sensus in ejusdem sermonis loco aliquo plane & perspicue sit expressus, obscuriores locutiones ex illis planis sunt interpretandæ. Cui vicina est altera: In omni sermone interpretando accurate ad antecedentia & consequentia est attendendum, quibus interjecta attemperari & respondere præsumuntur. De posterioribus autem ista habetur regula: Unius & ejusdem hominis obscurum dictum interpretandum est ex ipsius dictis clarioribus, licet alio tempore & loco prolatis; nisi manifeste adpareat, ipsum sententiam mutasse^g.

Sensus legis eruitur ex ratione legis.

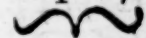
VIII. PLURIMUM quoque prodest ad verum sensum investigandum, in legibus cum pri-

^e Sic Bononiæ lege sancitum est, ne quis alteri sanguinem in plateâ effundat: iniquum tamen esset tonsorem, qui venam in plateâ secuit, criminis reum postulare.

^f In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret; præsertim etiam cum voluntas legis ex hoc colligi possit. *Digest.* L. I. tit. iii. Cujus hanc rationem attulit CICERO: Nullam esse legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit. De Invent. II. xlvii. Et Ibid. c. xxxviii. Omnes leges ad commodum reip. referre oportet, & eas ex utilitate communi, non ex descriptione, quæ in literis est, interpretari.

^g Optimam interpretandi regulam nobis præbuit CICERO: Quâ in sententiâ scriptor fuerit, ex cæteris ejus scriptis, factis, dictis, animo atque vitâ ejus sumi oportebit. De Inv. II. iv.

mis,

mis, inspicere *rationem legis*, seu causam & respectum illum, qui ad legem ferendam latorem moverit; imprimis ubi constat, unicam eam legis rationem fuisse. De qua hæc regula est: Illa interpretatio legis est sequenda, quæ rationi legis congruit; & contra rejicienda, quæ ab eadem discrepat^h. Item, cessante ratione legis unica & adæquata, cessat ipsa lex. Verum ubi plures ejusdem legis fuerint rationes, non statim una cessante tota lex cessat; cum reliquæ rationes ad ejus vim sustinendam sufficere possint. Sæpe quoque sola voluntas legislatoris sufficit, utut ratio legis subjectos lateat.

IX. OBSERVANDUM præterea est, multa vocabula habere plures una *significationes*, alteram *laxiorem*, alteram *strictiorem*. Sed & aliam *materiam* esse *favorabilem*, aliam *odiosam*, aliam *mixtam*. *Favorabile* est, quod utriusque partis æqualem facit conditionem, quod communem utilitatem spectat, quod actus quolibet conservat, quod pacem promovet, &c. *Odiosum* est, quod unam duntaxat partem, aut unam magis quam alteram gravat, quod pœ-

Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda.

^h Exemplo sit illud, quod profert auctor ad Herenn. c. xi. " Sit lex quæ jubeat eos, qui propter tempestatem navim reliquerint, omnia perdere, eorum navim cæteraque esse, si navis conservata sit, qui remanserint in navi. Magnitudine tempestatis omnes perterriti navim reliquerunt, scapham conscenderunt, præter unum ægrotum; is propter morbum exire & fugere non potuit. Casu & fortuito navis in portum incolumis delata est: illam ægrotus possidet; navim petit ille, cuius fuerat."

Cap. 17. nam in se continet, quod actum reddit irritum, aut priora immutat, quod bellum promovet. *Mixtum* est, v. g. si quod priora quidem immutat, sed pacis tamen causa. De istis hæc est regula: Favorabilia latius, odiosa strictius interpretandaⁱ.

Interpretatio quandoque extendenda venit;

X. DANTUR quoque conjecturæ aliunde quam ex verbis ortæ, quæ efficiunt, ut *interpretatio* quandoque sit extendenda, quandoque *coarctanda*. Etsi facilius dentur rationes, quæ suadent interpretationem coarctari, quam extendi. Potest igitur lex ad casum, qui in lege non exprimitur, extendi, si constet, rationem, quæ in illum casum quadrat, unicam fuisse, quæ legislatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & ut æquipollentes quoque casus complecteretur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in fraudem legis ab hominibus prave solertibus inveniuntur^k.

ⁱ Hanc distinctionem à GROTIUS transfudit noster; cum autem non adeo certe definiri potest, quænam sunt *favorabilia*, quænam *odiosa*; hanc regulam parùm utilem esse, nec satis certo fundamento niti, rectè nos monent TITIUS ad loc. & BARBEYRACC. ad GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xvi. § 10.

^k Cujus rationem sic exposuit QUINTILIANUS:
 “ Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges
 “ componebant, ut omnes species criminum complecterentur. Nam & semper caventes nequitia vicisset; &
 “ jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera complecterentur. Et spectarent ipsam æquitatem. Multa ergo inveniuntur frequenter, quæ legum verbis non teneantur, sed ipsâ vi & potestate teneantur.” *Declam.* 331.

XI. UT

Sæpe re-
stringenda
ex origina-
rio defectu
voluntatis;

XI. UT autem verba generaliter posita re-
stringantur, contingit aut ex defectu volunta-
tis originario, aut ex casus emergentis cum vo-
luntate repugnantia. Quod aliquis ab initio
quid noluisse præsumitur, intelligitur. I. Ex
absurdo, quod alias inde sequeretur; id quod
nemo sanus voluisse judicatur. Inde verba
generalia sunt restringenda, in quantum alias
absurditas inde erat emeritura¹. II. Ex de-
fectu rationis, quæ unice ipsius voluntatem
movit. Inde sub generali locutione non com-
prehenduntur casus, in quos ratio legis unica
& adæquata non quadrat^m. III. Ex defectu
materiæ, de qua semper is, qui loquitur, co-
gitasse censetur. Inde & ad eandem verba ge-
neralia semper sunt adtemperandaⁿ.

¹ Exemplo sit, quod de *Aristide* narrant, qui denarium
promiserat ei, qui veritatem ipsi dicturus sit. Cui so-
phista dicebat; *tu promissum denarium mihi non dabis*.
Dubitatur, quid *Aristide* faciendum. Si dat dedit ei, qui
veritatem non dixit; si non dat, veritatem iste dixit, &
Aristides promissum non servat. *De Jure N. & G. L. V.*
c. xii. § 19.

^m Sic jure Romano statutum est, patronum non posse
adigere jurejurando libertum, ne uxorem ducat, aut li-
beros tollat: adjicitur vero; *quamvis nulla persona lege*
excipiat, tamen intelligendum est de his legem sentire, qui
liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum jureju-
rando quis adegerit; dicendum est non puniri patronum hac
lege. Digest. L. XXXIV. tit. xiv.

ⁿ v. g. Si feudum concessum sit alicui pro se & de-
scendentibus masculis, non intelliguntur nepotes ex filiâ;
quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ fœminas &
descendentes ex illis planè excludit. *De Jure, &c. ibid.*

Cap. 17.

Aut ex casu emergente, adverso voluntati.

XII. QUOD autem casus, qui postea emergit, cum voluntate ejus, qui aliquid constituit, pugnet; id deprehenditur vel *ex naturali ratione*, vel *ex aliquo signo voluntatis*. Prius contingit, si ab æquitate foret discedendum, nisi certi casus ab generali lege eximerentur. Est quippe *æquitas* correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem. Quia enim non omnes casus prævideri, nec ob infinitam varietatem exprimi possunt; ideo quando generalia verba ad speciales casus sunt adplicanda, eximendi sunt illi casus, quos exemturus fuerat ipse legillator, si super tali casu consultus fuisset. Ad isthanc tamen æquitatem decurrere non licet, nisi sufficientia indicia subigant. Inter quæ certissimum est, si adpareat, violatum iri legem naturalem, ubi preesse quis litteram legis humanæ sequi velit°. Proximum ad hoc, si non quidem illicitum sit verba legis sequi; sed tamen rem humaniter æstimanti id nimis videatur grave & intolerabile, sive in universum omnibus hominibus, sive certis per-

° Hic notavit TITIVS auctorem, dum nimis securè GROTIUM sequitur, in modo docendi varie impingere. 1. Facit duas adhibendæ restrictionis causas, cum saltem unica sit. 2. Tria adducit interpretandi fundamenta cum tamen plura dentur. 3. Eandem rem sub novis saltem, usque ambiguis repetit. 4. Æquitatem cum interpretatione restrictivâ vel confundit, vel illam huic soli adjungit. Porro idem existimat totam rem sic breviter & perspicue proponi posse. Restrictione opus est, quoties deficit voluntas; defectum autem illum ex consuetis interpretandi fundamentis (inter quæ tria hæc utique occurrunt) colligimus.

sonis :

sonis: aut si finis tanti non videatur, qui tam
care sit redimendus ^p. Cap. 17.

XIII. DENIQUE & ab universali locutione *Quæ lex, si utrique nequit satisfieri, præferenda?*
facienda est exceptio, si verba alio loco posita
cum præsentī lege aut pacto non quidem
directe pugnant; sed propter certam temporis
circumstantiam heic & nunc simul observari
nequeunt. Heic igitur certæ sunt observandæ
regulæ, ut intelligi possit, *quænam lex in eo casu, ubi utrique simul satisfieri nequit, præferri debeat* ^q. I. Id quod permittitur tantum,
cedit ei, quod jubetur ^r. II. Quod faciendum
est certo tempore, præfertur ei, quod quovis
tempore fieri potest ^s. III. Affirmativum præ-
ceptum cedit negativo; seu quando præcepto
affirmativo satisfieri nequit, nisi violato præ-
cepto negativo, istius impletio erit in præsens
omittenda ^t. IV. Inter conventiones, legesque
cætera æquales, peculiaris præfertur generali ^v.
V. In-

^p Vid. quæ supra notavimus de æquitate ad cap. ii.
§ 9, 10.

^q Has regulas transtulit auctor ex GROTIUS de *Æquitate*, cap. i.

^r *Plus valet sanctio permissione.* Auct. ad Herenn. L. II. c. x. Cujus hanc rationem attulit CICERO. Id quod imperatur necessarium est; illud, quod permittitur, voluntarium est. De Invent. II. xlix.

^s Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit: utrum habeat aliquam moram & sustentationem; nam quod statim faciendum est, perfici prius oportet. Ibid.

^t Deinde utra lex jubeat, utra vetet. Nam sæpe ea, quæ vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quæ jubet. Ibid.

^v Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam; utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scrip-

Cap. 17. V. Inter quas præstationes, certo temporis articulo invicem collisas; quarum una causa magis honestas aut utiles, quam altera habet hanc isti cedere par fuerit *. VI. Injuratum pactum cedit jurato, quando utrique simul satisfieri nequit. VII. Obligationi perfectæ cedit imperfecta. VIII. Lex beneficentiæ, cæteris paribus, cedit legi gratitudinis †.

ta videatur. Nam quæ in partem aliquam, & quæ in certam quandam rem scripta est, promptius ad causam accedens videtur & ad iudicium magis pertinere. Ibid.

* *Leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duæ, aut si plures, aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se; ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Ibid.*

† *De hac re legas omnino cl. BUDDENI exercitationem juris naturalis de comparatione obligationum, quæ ex diversis hominum statibus oriuntur, in Select. Jure N. & G. p. 677.*

SAM. PUFENDORFII

DE

OFFICIO

HOMINIS & CIVIS.

LIBER SECUNDUS.

DE OFFICIO CIVIS.

CAPUT I.

DE STATU HOMINUM NATURALI.

PROXIMUM est ^a, ut inquireamus *Officia ex*
 de illis *officiis* quæ homini obeunda *diverso sta-*
 incumbunt *ex diverso statu*, in quo in *tu oriunda.*
 vita communi degere deprehenditur. Voca-
 mus autem *statum* in genere illam conditio-
 nem, in qua homines constituti intelliguntur
 ad certum genus actionum obeundum. Quem
 etiam peculiaris fere jura comitantur ^b.

^a Hoc caput est quasi ἀνακεφαλαιώσις eorum, quæ su-
 pra dicta sunt in Lib. I. c. iii. ad c. vii. inclusivè.

^b Conf. De Jure N. & G. L. II. c. ii.

Cap. I.

Status naturalis triplex consideratio:

Vel in ordine ad Deum creatorem;

Vel in ordine singulorum ad seipsos;

II. *Status* hominum est vel *naturalis*, vel *adventitius*. *Naturalis triplici modo* considerari, solo prælucente rationis lumine, potest; vel in ordine *ad Deum creatorem*, vel in ordine *singulorum hominum ad seipsos*, vel in ordine *ad alios homines* c.

III. *Priori modo* consideratus naturalis status hominis est illa conditio, in qua à creatore est constitutus, dum eximium præ cæteris animal eundem esse voluit. Ex quo statu fluit, quod homo debeat autorem sui agnoscere, colere, & ipsius opera admirari; ac diversa plane ratione à brutis vitam suam exigere. Inde & ei statui *opponitur vita & conditio brutorum* ^a.

IV. *Altero modo* statum hominis naturalem considerare possumus, si animo fingamus, qualis ejusdem conditio futura esset, si quilibet sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente; & quidem posita illa naturæ humanæ conditione, qualis jamprehenditur. Quæ sane miserior quam cujusvis belluæ videtur futura fuisse, si expendatur, quanta cum debilitate in hunc mundum jam egrediatur homo, periturus statim sine aliorum auxilio: & quam rudem sit vitam idem exacturus, si nihil aliud cuique adesset, quam quod propriis viribus ingenioque debeat. Quin potius quod ex tanta imbecillitateadolescere po-

^c Quâ ratione officia triplici modo dividuntur secundum objecta. 1. Officia erga Deum. 2. Erga nosmetipsos. 3. Erga alios homines. De quibus supra differitur L. I. c. iv, v, vi.

^d Conf. L. I. c. iv.

tuimus,

tuimus, quod infinitis jam commoditatibus Cap. I.
 fruimur, quod animum corpusque in nostrum
 & aliorum usum excolimus; id omne ab auxi-
 lio aliorum hominum provenit. Et in hoc
 sensu status naturalis *opponitur vitæ per indu-*
striam hominum excultæ *.

V. *Tertio modo* statum hominis naturalem
 consideramus, prout intelliguntur homines sese
 invicem habere ex nuda illa & communi cog-
 natione, quæ ex similitudine naturæ resultat, an-
 te pactum aliquod aut factum humanum, quo
 peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus.
 Quo sensu in statu naturali invicem vivere
 dicuntur, qui neque communem habent domi-
 num, & quorum unus alteri non est subjectus,
 quique inter se neque beneficio neque injuria
 sunt cogniti †. Quo sensu status naturalis *op-*
ponitur statui civili.

VI. Hujus porro naturalis status indoles *Hic specta-*
 considerari potest vel prout *per fictionem* re- *ri potest*
 presentatur, vel *prout revera* existit. Prius *vel fictus*
 fit, si vel concipiamus ab initio aliquam mul- *vel verus.*
 titudinem hominum simul extitisse sine ulla
 unius ab altero dependentia; uti de Cadmæis
 fratribus in fabulis est: vel si fingamus totum
 genus humanum jam ita dissolutum esse, ut
 quilibet seipsum seorsum gubernaret, & nemo
 ulli alio esset vinculo conjunctus, quam simili-
 tudinæ naturæ ‡. Sed status naturalis, qui re-

* Conf. L. I. c. iii.

† Quo statu omnes utuntur, nisi consensu suo expresso
 vel tacito pactum cum aliis inierunt, & communione so-
 cietatis cum hominibus conjunguntur.

‡ Recte hunc statum vocat *fictitium*, quem tamen *rea-*
lem

Cap. I. vera existit, id habet, ut quis cum aliquibus hominibus peculiari societate jungatur; cum reliquis autem omnibus nihil præter speciem humanam obtineat commune, nec alio nomine quidquam ipsis debeat. Qualis status jam inter diversas civitates ac cives diversarum re-
 rumpublicarum existit, & quondam inter patresfamilias segreges obtinebat.

Fictus paulatim revera obtinere cœpit.

VII. MANIFESTUM quippe est universum genus humanum nunquam simul & semel in statu naturali existisse. Qui enim ex protoplastis geniti erant, ex quibus quidquid est mortalium originem ducit, prout divinæ tradunt Scripturæ; eidem potestati patriæ subiecti erant. Neque tamen eo minus postea status hicce naturalis inter quosdam homines emerfit. Nam primi mortalium, ut orbem adhuc vastum implerent, & laxiorem sibi suisque pecoribus habitationem quærerent, relictis laribus paternis in diversa discesserunt, suamque sibi fere singuli mares familiam constituerunt. Inter quorum posteros itidem sese dispergentes, peculiare cognationis vinculum, & ortus inde affectus paulatim exolevit, & commune tantum illud, ex similitudine naturæ resultant, remansit. Donec postea, cum genus

lem esse existimabant veteres philosophi; necnon & recentioribus HOBBSIUS. (De Cive, c. viii.) Vid. supra, L. I. c. iii. § 3. not. d. Et plura ejusmodi in opere majori. L. II. c. ii. § 2. De Cadmæis fratribus vid. STAT. Theb. viii. 601. Nos autem qui lumine revelationis gaudemus, certiores de primævo hominum statu facti sumus.

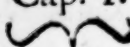

humanum insigniter fuisset multiplicatum, deprehensis vitæ segregis incommodis, paulatim proximi quique cohabitantes in civitate coivere, minores primo, dein majores, ex pluribus minoribus ultro aut per vim coalitis. Quas inter civitates, utpote nullo alio, quam communis humanitatis vinculo junctas, status naturalis utique adhuc existit.

VIII. EORUM autem, qui in statu naturali vivunt, hoc est præcipuum *jus*, ut nemini præterquam Deo sint subjecti atque obnoxii. Quo respectu etiam ille status nomine *libertatis naturalis* venit; per quam quilibet citra antegressum factum humanum, sui juris potestatisque, ac nullius hominis imperio subjectus esse intelligitur. Quo ipso etiam quivis cuivis alteri, cui neque ipse subjectus est, neque eundem sibi subjectum habet, *æqualis* censetur. Cum porro homini lumen rationis sit insitum, quo prælucente actiones suas temperare possit; consequitur, quemlibet, qui in naturali libertate vivit, in regendis suis actionibus à nullo mortalium dependere; sed ex proprio judicio atque arbitrio omnia, quæ sane ratione congruunt, agendi habere potestatem. Et cum homo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad conservationem sui corporis vitæque, nec non ad dispellenda ea, quæ eandem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque

Estque status libertatis & æqualitatis;

^a De naturali hominum æqualitate, vid. supra, L. I. c. vii.

Cap. I. ad eum finem adhibere ; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem, iudiciumque suum submiserit : inde in eo statu quilibet ex proprio iudicio definit de aptitudine mediorum, an ad conservationem sui conducant, necne. Nam si vel maxime alterius consilium audiat, penes ipsum tamen est, an velit alienum consilium probare vel non. Ut tamen isthæc propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, ut ea juxta dictamen rectæ rationis, legemque naturalem suscipiatur.

*Gravissimis inter-
rim incom-
modis ex-
positus.*

IX. STATUS naturalis, utut libertatis nomine, & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur ; idem tamen antequam hominibus in civitates fuerit concessum, plurima habet adjuncta *incommoda* ; sive fingamus omnes & singulos in eo existere, sive consideremus conditionem patrumfamilias segregum. Nam si animo concipias hominem etiam adulta ætate in hoc mundo destitutum solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit solertia hominum ; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obvia aqua, injurias aeris antris utcunque dispellens, ferens bestiis expositum, & ad cujusvis occursum pavidum. Paulo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degabant : Sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat ; non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familiarum sic satis videtur posse dispellere ; quam quod securitati

securitati parum ibi sit consultum. Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab industria sua nemini certus; heic omnibus, ibi imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas; heic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientia, benevolentia¹.

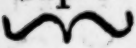
X. IN statu porro naturali, si vel quis alteri ultro non præstat, quæ ex pacto debet, aut si injuriam intulit, aut si alias controversiæ quid oriatur; nemo est, qui pro imperio alterum ad præstandum debitum, reparandamve injuriam adigere, litemque decidere possit; uti in civitatibus, ubi judicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamvis causam natura in bellum ruere permittit, etiam ubi quis de justitia suæ causæ ampliter sit persuasus: igitur prius tentandum, num molliori via res possit componi, disceptatione scilicet partium amica², & puro (non conditionato) compromisso³, seu *provocatione ad arbitros*. Qui arbitri æquos sese utrique

Controversiæ in eo ortæ quomodo dirimenda?

¹ Vid. supra, L. I. c. iii. § 3.

² “Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.” Cic. de Offic. I. xi.

³ *Compromissum* est simultanea illa partium promissio, quæ sua sponte ad alicujus boni viri arbitrium suam remittunt controversiam. CALVINI Lex. Jurid.

Cap. 1. parti gerere debent, & in ferenda sententia nihil odio aut gratiæ dare, sed unice merita causæ respicere. Quam ob rationem etiam non solet quis capi arbiter in ea causa, in qua ipsi commodi, vel gloriæ peculiaris spes major adparet ex victoria unius partis, quam alterius; adeoque ubi ipsius interest alterum quocunque modo causam obtinere. Hinc & nullum pactum aut promissum intercedere debet inter arbitrum & partes, cujus vi pronunciare in gratiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque ex communi partium confessione, neque ex certis instrumentis, aut indubiis rationibus & signis, quid in facto sit cognoscere valeat, ex effatis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad verum dicendum lex naturalis, & plerumque juramenti religio adstringat: tutissimum tamen fuerit tales non admittere, qui erga alterutram partem ita sunt affecti, ut conscientiæ ipsorum cum gratia, odio, vindictæ libidine, alioque violento animi motu, aut etiam arctiore quadam necessitudine sit velut luctandum; quibus superandis non omnibus sat constantiæ est. Aliquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur; quod merito inter sanctissima officia habetur. Cæterum in hoc statu executionem, ubi ultro ab altero non præstatur quod debetur, sibi quisque facit ^m.

XL

^m Tertia ratio dirimendi lites fit per *sortem*; de quâ suprâ, L. I. c. xv. § 13. Tres igitur sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant: *viz.* Colloquium, compromissum, & per sortem. Conf.

De

XI. QUANQUAM autem natura ipsa inter homines aliquam cognationem esse voluerit, cujus vi nefas sit ateri homini nocere, & potius fas sit cuiusvis aliorum commodis sese dispensareⁿ: tamen inter eos, qui in naturali libertate invicem vivunt, hæc cognatio sat debiles fere exferit vires; ita ut quivis homo, qui non est noster civis, seu quicum in statu naturali vivimus, non quidem pro hoste, sed tamen *pro amico parum firmo* sit habendus^o. Cujus rei ratio est, quod homines non solum sibi invicem maxime possint, sed & variis de causis sæpissime velint nocere. Alios quippe pravitas ingenii, aut dominandi & superflua habendi libido ad lædendos alios incitat; alii, modesto licet ingenio, studio se conservandi, & ne ab aliis præveniantur, in arma ruunt. Multos ejusdem rei desiderium, alios ingeniorum contentio committit. Inde in isto statu tantum non perpetuæ vigent suspiciones, diffidentia, studium aliorum vires subruendi, libido alios præveniendi, aut ex aliorum ruina vires suas augendi. Ergo uti probi est hominis rebus suis contenti alios non laceßere, nec aliena adpetere: ita cauti est, suæque salutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hostes fieri queant; ita pacem

*Hominum
amicitia in
illo parum
firma.*

De Jure N. & G. L. V. c. xiii. GROTI. De Jure B. & P. L. II. c. xxiii. § 7, 8.

ⁿ Recte noster *Hobbesianum* statum naturæ (qui belli status est) repudiat.

^o Vid. supra, L. I. c. iii. § 6.

cum omnibus habere, quasi quæ mox bello mutari possit. Qua de causa & felix habetur respub. quæ etiam in pace de bello cogitat.

C A P. II.

DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

*Status ad-
ventitius
primus ma-
trimonium.*

I. **I** NTER *status adventitios*, seu in quibus homo factio aliquo humano antecedente constituitur, primo loco venit *matrimonium*^a. Quod ipsum etiam est primum velut specimen vitæ socialis, simulque generis humani seminarium^b.

*Extra hoc
vetitum
omne genus
libidinis.*

II. **CIRCA** hoc initio constat, ardentem illam sexuum inter se proclivitatem à sapientissimo creatore institutam, non ad inanem voluptatem satiandam, quippe quæ unice spectata summam fœditatem & confusionem in genere humano excitatura erat: sed tum ut eo jucundior inter conjuges esset conversatio, tum ut eo lubentius homines propagationi sobolis o-

^a Status adventitii rectè in quatuor classes distribuuntur. Sunt enim vel conjugalis, vel paternus, vel herilis, vel civilis. Modo haud multum absimili distinguit CICERO: *Prima societas in ipso conjugio est; proxima in liberis; deinde una domus, communia omnia; id autem est principium urbis, & quasi seminarium reip.* De Offic. L. xvii.

^b Conf. De Jure N. & G. L. VI. c. i. GROTIUS. De Jure B. & P. L. II. c. v.

peram darent, ac molestias tolerarent, quæ istius susceptionem atque educationem comitantur. Ex quo consequitur, naturali legi repugnare omnem usum membrorum genitalium, qui ab hisce finibus abit. Quo nomine etiam vetita libido in diversam speciem, aut eundem sexum ruens; quævis fœdæ pollutiones, & denique omnis commixtio sive mutuo consensu suscepta, sive invitæ fæminæ intentata extra matrimonium.

III. *Obligatio ad contrahendum matrimonium* considerari potest vel in respectu ad totum genus humanum, vel in respectu ad singulos.

Quæ sit ad id contrahendum obligatio?

Illa in eo consistit, quod propagatio speciei humanæ hautquaquam sit instituenda per vagos & solutos concubitus; sed utique legibus conubialibus circumscribenda, adeoque per matrimonium duntaxat exercenda. Citra hoc enim decora & bene disposita inter homines societas, vitæque civilis cultus intelligi nequit. *Singuli* autem ad matrimonium ineundum tenentur, quando commoda sese ejus occasio offert: quam tamen non sola ætas generandique facultas absolvit; sed ut copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram; ac ut mas quoque sit idoneus ad gerendam personam patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus sit ad exigendum castum cælibatum, sentiatque plus se utilitatis posse procurare humano generi, aut civitati cælibem, quam uxoratum; præsertim ubi nulla prolis penuria sit metuenda.

IV. IN-

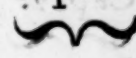
Cap. 2.

*Pacti con-
jugalis per-
fecti capita
præcipua.*

IV. INTER eos qui matrimonium inituri sunt, intervenire solet & debet *pactum*, quod ubi *regulare & perfectum* fuerit, hisce capitibus absolvitur. *Primo*, quia vir, (abs quo ut contractus incipiat, utriusque sexus indoli magis congruit) propriam utique sibi sobolem intendit quærere, non supposititiam aut adulterinam: igitur *fidem dare viro debet femina*, ut nemini præterquam ipsi corporis sui usuram velit concedere. Quod itidem *a marito femina vicissim* solet stipulari. *Deinde* cum nihil magis ab indole vitæ socialis & civilis abhorreat, quam vita vaga ac desultoria, incertolare, nulla fortunarum sede; cumque communis sobolis educatio commodissime instituaturs conjunctis utrisque parentis operis; ac cohabitatio continua plurimum contineat jucunditatis inter conjuges bene compositos, per quam etiam marito certius de castitate uxoris constare potest: igitur in id quoque fidem marito dat uxor, ut *viro continuo cohabitare*, adeoque in arctissimam vitæ societatem, eandemque familiam cum ipso coalescere velit. Cui ipsi & mutua promissio de tali invicem conversatione, qualem indoles ejus societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali utriusque sexus conditioni maxime congruit, ut in matrimonio viri conditio sit potior, sed & maritus familiæ, à se utique constitutæ, caput sit; consequitur, ut uxor in negotiis matrimonium ac familiam spectantibus directioni mariti sit obnoxia. Inde & mariti est de domicilio constituere; nec uxor isto

invito

invito peregre abire aut secubare potest. Ta- Cap. 2.
le tamen imperium, quod jus vitæ & necis,
gravemque coercionem, nec non plenam po-
testatem circa quævis bona uxoris disponendi
comprehendat, ad essentiam matrimonii neces-
sarium non videtur: sed illud ex peculiaribus
pactis inter conjuges, aut ex legibus civilibus
alicubi constituitur c.

V. PORRO uti illud manifeste legi naturali *Polygamia*
repugnat, *unam mulierem pluribus viris simul* *omnis à ra-*
cohabitare: ita ut unus simul duas pluresve *tione alie-*
uxores habeat, apud plurimas gentes, & in *na.*
ipso quondam Judaico populo receptum. Ni-
hilominus si vel maxime à primæva matrimonii
institutione in divinis literis tradita abstra-
mus; ex ipsa tamen recta ratione constat,
longe decentius juxta atque utilius esse, unum
una esse contentum. Id quod & usus omnium
quas novimus gentium Christianarum à tot se-
culis comprobavit d.

VI. NEC

* Imperium mariti in uxorem non tam ex naturâ,
quàm ex legé civili oriri videtur: nequit enim vel supe-
rior potestas, vel sapientia, vel alia quævis perfectio jus
imperii in alterum tradere. Vid supra, L. I. c. ii. § 5.
not. n. Quicquid igitur juris mas habet in fæminam, id
ex ipsius consensu quærendum erit: sunt enim naturâ æ-
quales. Fieri utique potest neutrum alterius dominio sub-
jici, vel maritum uxoris imperio esse obnoxium.

d Polygamiam non esse jure naturæ vetitam alibi sta-
tuit noster; " Quod *Polygamiam* attinent, certum qui-
dem est talem, quâ una pluribus simul viris uxor est,
" à natura & fine matrimonii prorsus abhorrere; at vero
" ut unus pluribus fæminis simul jungatur, etsi lege di-
" vinâ positivâ inter Christianos jam credatur inter-
" dictum,

Cap. 2.

*Matrimo-
nii vincu-
lum insolu-
bile est.*

VI. NEC minus natura tam arctæ conjun-
ctionis ostendit, *matrimonium debere esse per-
petuum*, & non nisi alterutrius conjugum morte
finiendum: nisi principalis pacti matrimonialis
capita fuerint violata per adulterium, & ma-
litiosam desertionem. Ob mores autem male
compositos, & qui cum malitiosa desertione
eundem non producant effectum, separatio
duntaxat *quoad thorum & mensam* inter Chri-
stianos recepta est, sine permissione ad secunda
vota transeundi. Cujus inter alias etiam hæc

“dictum, legi tamen naturæ in se haud repugnat.
“Non enim necessum est, ut quemadmodum uxor ne-
“mini viro corporis sui copiam debet facere, præterquam
“uni marito; sic & maritus alii fæminæ, præterquam
“unicæ uxori. Nam prius necessarium est ob certitudi-
“nem sobolis. Gravissimis de causis concessam antehac
“Polygamiam, post per positivas leges prohibitam fuisse
“censendum est.” *Elem. Jurispr. Univ. L. II. Observ.*
v. § 7. Notavit etiam GROTIUS viros sanctos ante
legem plures unâ uxores habuisse, & in lege præcepta
quædam dari his, qui plures unâ habeant. *De Jure B.*
§ P. L. II. c. v. § 9. Satis autem apparet, quid op-
timum sit Deoque gratissimum ex primâ illâ conditione,
quâ uni mari non nisi unam fæminam Deus attribuit.
Bene SALLUSTIUS *Jugurth. c. lxxxii.* *Apud eos qui*
plures uxores habent, levis ista ducitur necessitudo, quod ani-
mus multitudinem distractus nullam pro sociâ obtinet, omnes
pariter viles sunt. Et CLAUDIAN. *De Bello Gildon. v.*
442.

—————*Connubia mille;*

*Non illis generis nexus, non pignora curæ,
Sed numero languet pietas* ———

Sequuntur & hoc Christiani, ut scilicet animus ab uxore
in solidum marito datus æquali retributione pensetur
(1 *Corinth. vii. 4.*) quod, ubi diversæ sunt uxores, ne-
quaquam fieri potest.

ratio

ratio est, ne facultas divortii contumaciam morum alat; sed potius alterius conditionis desperatio ad commoditatem morum, mutuamque tolerantiam conjuges incitet. Cæterum ob violata pacti matrimonialis capita, pars læsa tantum vinculo exsolvitur; quod in altero continuatur, siquidem pars læsa velit, & cum altero in gratiam redire dignetur.

VII. CONTRAHERE licite matrimonium, ubi lex civilis non obstat, potest *quilibet cum quolibet*, si ætas corporisque constitutio matrimonio habilis adsit; *nisi impedimentum aliquod morale* obstet. Moraliter impeditur aliam conjugem adsciscere, qui, quæve alteri jam coniugi junctus, junctave est.

Contrahere matrimonium quibus liceat?

VIII. SED & pro morali legitimarum nuptiarum impedimento habetur *arcta nimis sanguinis aut affinitatis conjunctio*. Quo nomine etiam naturali lege nefariæ judicantur nuptiæ inter ascendentes & descendentes in infinitum. Reliquas autem nuptias in limite transverso, puta cum amita & matertera, cum sorore; item in affinitate, cum noverca, socru, privigna; non solum lex divina, sed & cultarum leges gentium, & Christianorum consensus de-

Non sanguine aut affinitate nimis vicinus.

* “Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronunciat. (Matt. v. 32.) Et apostolus ejus atque interpres PAULUS non viro tantum jus dat in corpus uxoris (quod & in naturali statu procedebat) sed & uxori vicissim in corpus mariti.” 1 Cor. vii. 4. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 9. CONF. LACTANTIUS. *Instit.* vi. 23.

testatur.

Cap. 2. testatur. Quin & multorum populorum leges civiles remotiores quosdam gradus prohibuerunt, ad obijciendam velut sepem prius dictis gradibus sanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur ^f.

IX. CÆ.

^f De gradibus affinitatis, quibus licita sunt matrimonia, sæpe & acriter disputari solet, nec jure naturali facile definitur. “Causas certas ac naturales (inquit GROTIUS) cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint assignare qui voluerit, experiendo discet quàm id sit difficile; imo præstari non possit.” *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 12.* Ut mihi videtur, *ascendentium & descendantium* conjugia (v. g. parentum cujuscunque gradus cum liberis) in tantum juri naturali repugnant, in quantum inde commixtio & confusio obligationum diversæ naturæ oritur. Sed quoad fratrum & sororum, cæterorumque affinitatis graduum, eorumque sanguinis præsertim ex transverso limite, haud facile ratione assequi possumus ea juri naturali adversari. Hic igitur in subsidium veniunt sacræ literæ, quæ collateralia ista matrimonia prohibent, & fines affinitatis definiunt, intra quos contrahi non debent. *Levit. c. xviii.* “Et concessio (inquit GROTIUS) à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc inisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum, quod solos Hebræos asstringat, sed quod homines universos colligi videtur ex illis Dei verbis apud MOSEM (*Levit. xviii. 24—27.*) “*Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox. “*Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.* Nam si Canaanæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit.” *Ibid. § 13.*

Porro notandum est leges quasdam civiles alias facultates morales requirere, ut maturitatem ætatis, consensus parentum, &c. de quibus hoc observandum est, non ideo

ma-

IX. CÆTERUM uti aliis contractibus atque negotiis certa quædam requisita fueverunt ad-
dere leges civiles, quæ si observata non fue-
runt, in foro civili pro validis non habentur:
ita & circa matrimonium contingit, dum ali-
cubi per leges civiles honestatis & boni ordi-
nis causa *solemnia* quædam requiruntur. Quæ
licet extra jus naturale sint; citra illa tamen,
qui legibus civilibus subjiciuntur, legitimum
matrimonium non contrahent; aut saltem e-
jusmodi conjunctio effectus justî matrimonii in
civitate non habebit.

Cap. 2.

*Solemnia
matrimo-
nia sunt
juris civi-
lis.*

X. *Officium mariti* est uxorem diligere, nu-
trire, regere, atque defendere: *Uxoris* mari-
tum amare, honorare; adjutorio esse ei, non
solum in generanda & educanda sobole, sed &
in parte curarum domesticarum capeffenda.
Utrunque autem indoles tam arctæ conjunctio-
nis requirit, ut conjuges tam prosperæ quam
adversæ fortunæ sint socii, & si qua alterutri
calamitas obtingat, ab altero sublevetur; nec
minus ut prudenter mores ad concordiam in-
vicem tolerandam attemperent; qua tamen in
parte concedere magis uxoris est.

*Officia mu-
tua mariti
& uxoris.*

matrimonia jure esse irrita, quoniam juri repugnant:
sæpe valet hæc regula, *quod fieri non debet factum valet*;
& sunt diversa, prohibere & irritum facere.

Id quidem habent matrimonia cum aliis pactis com-
mune, ut per leges civiles certæ quædam ceremoniæ &
ritus solennes iis adjungantur, quibus sepositis in foro ci-
vili pro validis non habentur. Vera tamen & indissolu-
bilia esse possunt matrimonia, licet quibusdam effectibus
civilibus destituantur.

CAP.

CAP. III.

DE OFFICIIS PARENTUM
ET LIBERORUM.

*Potestas
patris im-
perium ve-
tustissi-
mum.*

I. **E**X matrimonio provenit proles, in quam constituta est *potestas patria*; antiquissimum juxta ac sanctissimum genus imperii, quo parentum jussa venerari, eorundemque præ se eminentiam agnoscere liberi tenentur ^a.

*Quibus
illa nitatur
fundamen-
tis?*

II. *Oritur* imperium parentum in liberos *duplici* potissimum de *causa*: Primo quia ipsa lex naturalis, dum sociabilem esse hominem jussit, *parentibus curam liberorum* injunxit; quæ ut eo minus negligeretur, tenerrimum simul affectum in prolem natura iisdem implan- tavit. Isti curæ exercendæ requiritur potestas liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter judicii defectum nondum intelligunt. Deinde id imperium *tacito quoque consensu prolis* nititur. Nam recte præsumitur, si infans eo, quo sublatu est, tempore usum rationis habuisset, ac perspexisset vitam se citra parentum curam ac junctum ipsi imperium servare non posse, lubenter illam in id consensuram, commodamque sibi educa-

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VI. c. ii.* GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*

tionem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam. Cap. 3.

Actu autem parentibus imperium in prolem constituitur, quando illam tollunt nutriuntque, & in commodum humanæ societatis membrum pro virili formandam suscipiunt ^b.

III. CUM autem ad generationem sobolis *non mater minus quam pater* concurrat, adeoque physice proles utrique sit communis; dis-

Utra potior potestas, patris, matrisve?

^b Alii ab aliis principiis jus parentum in liberos deducunt. Vult GROTIUS generatione parentibus jus in liberos acquiri; utrique scil. parentum, patri ac matri. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 1.* Impossibile esse pronunciat HOBBSIUS, ut dominium omnino acquiratur solâ generatione; & contendit jure naturæ dominium infantis ad eum primum pertinere, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Sic infans qui modò nascitur prius est in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare vel exponere suo arbitrio & jure possit. A matre autem ad alios transit dominium diversis modis. 1. Si jus suum dereliquerit, sive abjecerit filium exponendo; is qui expositum educaverit, idem habebit dominium, quod habebat mater. 2. Si mater bello capta sit, natus ex eâ capientis est. 3. Si mater civis sit, is qui in civitate summum habet imperium, dominium habebit ejus, qui ab eâ nascetur. 4. Si contractus sit inter marem & fœminam ad cohabitationem, liberi geniti patris sunt, quia in omnibus civitatibus imperium domesticum viri est. HOBBS. *De Civ. c. ix. § 2—6.* Nostrer *tacitum consensum* proles requirit ad imperium paternum stabiliendum. Enimvero mihi videntur rectius ad scopum tendere, qui ut in cæteris societatibus, ita & in paternâ imperium & obligationes ex fine societatis derivant. Hic autem *finis* est nutritio & educatio sobolis, qui sine quodam imperio obtineri nequit: unde plane sequitur parentibus imperium in liberos competere, à liberis autem obsequium exigi. Quod si illis nulla sit liberorum cura, imperium suum cessat, & ad eos pertinet, qui ipsos alendo & educando conservant.

T

quirendum,

Cap. 3.

quirendum, *utrius jus in prolem sit potius.* Super qua re distincte pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles sit generata, illa primo matris erit; quia pater heic nisi indicio matris cognosci nequit^c. Inter eos quoque, qui *in libertate naturali* & *supra leges civiles* degunt, pacto conveniri potest, ut non patris, sed matris jus potius sit. Sed *in civitatibus* utique per mares constitutis, cum regulariter contractus matrimonii à patre incipiat, & is caput familiæ sit, potius erit jus patris: sic ut licet proles matri utique reverentiam, gratumque animum debeat; jussis tamen matris non obligetur, quæ quidem non iniquis patris præceptis repugnant^d. Defuncto tamen patre jus ipsius in prolem, saltem nondum adultam, *matri* videtur *accrescere*; & hac ad secundas nuptias transeunte, *vitrico*, siquidem ipse in fidem & curam naturalis parentis succedat. Et qui desertum, aut orbatum parentibus, liberaliter educandum suscipit, jure suo ab eo filialem observantiam exigere potest.

Ea quousque se extendat; quousque non?

IV. UT autem accurate intelligatur, quanta *parentum sit in liberos potestas*, distinguendum est tum inter *patresfamilias segrege*, & qui *in civitatem subierunt*; tum inter *potestatem, quam habet genitor ut talis*, & quam habet

^c Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducit. *Digest. L. I. tit. i. leg. 24.*

^d Si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexûs præstantiam. GROTIUS *ubi supra.*

ut est caput suæ familiæ. Patri ut tali cum sit à natura injunctum, ut liberos bene educet, quo in commoda humanæ societatis membra evadant, quousque ipsi sibi prospicere queant: inde tanta eidem in liberos potestas concessa intelligitur, quanta ad hunc finem sufficit. Quæ hautquaquam consue se extendit, ut parentes prolem intra materna viscera latentem elidere, aut editam abjicere, necareque possint*. Nam excitatur quidem ex substantia parentum soboles; ut tamen in æqualem conditionem humanam cum illis locetur, & injuriæ etiam ab ipsis parentibus capax sit. Neque etiam hæc potestas ad jus vitæ & necis ex occasione delicti exercendum videtur porrigi, sed ad modicam duntaxat castigationem: quippe quæ versatur circa ætatem teneram, in quam tam atrocia delicta, quæ morte sint expianda, vix cadunt. Sed si tamen citra spem emendationis omnem disciplinam pertinaciter adspernetur puer, poterit domo patria ejici, atque abdicari.

V. ISTHÆC porro potestas, ita presse accepta, considerari potest *juxta diversitatem ætatis in liberis.* Nam *in prima ætate*, ubi

Quanta sit in primæ ætatis liberos?

* Homicidii reus est qui prolem exponit juxta illud Pauli Jcti. Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat sed & is qui abjicit, & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis misericordiæ causâ exponit, quam ipse non habet. Digest. L. XXV. tit. iii. l. 4. Attamen expositio liberorum, (utut inhumanum sit & crudele) plerisque gentibus, iisque (quod miro simile videtur) cæteroquin excultis & bene moratis, Græcis & Romanis, haud inusitata fuit.

Cap. 3.

immaturus adhuc rationis usus est, omnes liberorum actiones directioni parentum subiacent. Quo tempore, si quid bonorum ab aliis in impuberem transferatur, id parens loco filii acceptare, & administrare debet, ut tamen dominium ipsi filio adquiratur: etsi ut fructus patri cedant ad plenam usque filii aetatem æquissimum sit. Sic & quod ex filii labore lucri aut emolumenti provenit, id merito sibi pater vendicat, cui ex adverso filii nutritio & educatio incumbit ^f.

*Quanta
in eisdem
ætatis
adultæ?*

VI. *In adulta ætate*, ubi liberi pleno quidem iudicio præditi sunt, pars tamen adhuc familiæ paternæ existunt; distincte considerari potest potestas, quam pater habet *ut genitor*, & quam habet *ut caput familiæ*. Illa cum commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat, patet adultos quoque liberos auctoritatem parentum tanquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps

^f “ Ut res omnes liberorum parentibus acquirantur, non naturale est sed ex quorundam populorum legibus.” GROTIUS *ubi supra*. Et rectè de hac re BUDDÆUS. “ Si liberi propriâ industriâ aliquid adquireant, omnino sibi adquireunt. Imperium enim paternum facultate acquirendi, qua per naturam gaudent, eos privare nequit. Quod si autem ex rebus parentum aliquid adquireunt, non sibi sed parentibus adquireunt; cum fructus ad dominium rei pertineant, & industria liberorum alimentis pensetur. Ast quod liberis usu rationis destitutis donatur, liberorum est. Parentes enim in acceptione vices illorum sustinent, & nulla ratio suadet, ut liberi eodem priventur.” *Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 11. § 12.*

suc-

succedere, necessum est, ut ad familiæ paternæ rationes sese attemperet; quam moderari utique penes patrem est.

VII. CÆTERUM *patresfamilias*, qui nondum in civitates successerant, in domo sua imperium aliquod instar principium gerebant. Inde & liberi in eorum familia adhuc hærentes, ipsorum imperium tanquam summum venerari debebant^h. Verum postea imperium

Quæ in statu naturali, quæ in civitate?

^s “ Verum hoc debitum cùm non sit ex vi facultatis moralis, sed ex pietate, observantia, & gratiæ rependendæ officio; non efficit ut irritum sit, si quid contra sit factum.” GROTIUS *ubi supra*.

^h Vult HOBBSIUS civile imperium à paternâ potestate derivari. *De Cive*, c. v. § 12. Eandem partem tuetur D^{ns} ROB. FILMER, in libro cui titulus, *Patriarcha*. Unde absolutam & irresistibilem potentiam civili magistratui attribuunt. Hos autem præclare refellit LOCKIUS *de Civ. Imperio*, & validissimis argumentis evincit civile imperium à paterna auctoritate derivari non posse. Supra ostensum fuit (L. I. c. vii.) *omnes homines esse naturâ æquales*. Infantes quidem hâc æqualitate non potiuntur, propterea quod non sunt ratione præditi. Postquam vero ex ephebis excesserunt & maturâ ætate utuntur, omnino sunt *autonomous*, sui que juris; manente tamen illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Imperium civile & paternum prorsus diversi sunt generis: nec origine, nec fine, nec usu conveniunt. Fieri quidem potest, & probabile videtur in primævo rerum statu, priusquam homines in civitates venerunt, patresfamilias imperium aliquod civile in suis familiis gessisse: id autem à consensu liberorum vel expresso vel tacito ortum est, qui prudentiam & affectum liberorum experti facillè sibi utile esse judicarunt, ut patris imperio & directioni subjicerentur. Exinde autem nullo modo efficitur civilis magistratûs imperium à paterno jure derivari posse. Conf. LOCKE *De Civ. Imp.* P. II. c. vi.

Cap. 3. *istud familiare, (uti & alia jura) ad usum & decus civitatum fuit attemperatum; & alicubi multum, alicubi parum de eo patribus relictum. Inde observamus, in quibusdam civitatibus patres jus vitæ & necis, ex causa delicti exercendum, in liberos obtinuisse; in aliis id ipsum iis ademptum, ne forte parentes sua in liberos potestate in fraudem boni publici, aut ad iniquam istorum oppressionem, abuterentur; aut ne ob mollitiem paterni affectus dissimularentur vitia, in exitium publicum eruptura; aut ne patri tam tristis sententiæ pronuntiandæ necessitas imponeretur.*

*Excessu
prolis è
familia an
solvatur?*

VIII. SED ubi *proles familia paterna plane excessit*, & vel novam sibi familiam constituit, vel alteri adjungitur, potestas quidem patria solvitur, ut tamen semper pietatis & observantiæ debitum maneat; quippe fundatum in meritis parentum, quibuscum paria facere liberi nunquam aut rarissime creduntur. Et ista merita non in eo tantum consistunt, quod parentibus liberi vitam debeant, occasionem omnium bonorum; sed & quod laboriosam ac sumtuosam educationem eorum susceperint, quæ eos in commoda humanæ societatis membra formarunt, ac sæpe de mediis vitam commode & copiose exigendi iisdem prospexerunt.

*Alteri quo-
usque prolis
educatio
committi
possit?*

IX. ET SI autem parentibus obligatio educandi prolem à natura sit injuncta: id tamen non obstat, quo minus, utilitate prolis aut necessitate exigente, ejusdem *administratio alteri commendetur*; ita tamen ut inspectionem sibi in istum delegatum parens reservet. Unde & pater

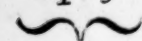

pater non solum præceptoribus idoneis filii informationem recte committit; sed & eundem alteri adoptandum dare potest, siquidem exinde in filium aliquod sit emolumentum redundaturum. Et si nulla alia ratio sit prolem alendi; potius quam inopia extinguatur, pater eam oppignorare, aut vendere in tolerabilem servitutem potest, saltem sub lege retractus, ubi pater ad lautiorum fortunam pervenerit, aut quispiam ex cognatis istum redimere velit. Quod si autem parens per inhumanitatem prolem exposuerit & abjecerit, is qui eandem sustulerit atque educaverit, in paternum quoque jus succedet; ita ut iste alumnus filialem observantiam educatori suo debeat.

X. UTI autem pater prolem familia sua egerere non debet, educatione & auxilio istius adhuc indigentem, citra gravissimas causas: ita & proles non nisi cum bona patris venia ex ipsius familia excedet. Cæterum cum liberi matrimonii fere contrahendi occasione paternam familiam relinquant; & vero parentum utique intersit, cui proles sua jungatur, & ex quibus nepotes sibi proveniant: inde officium filiale plane requirit, ut *patris consensum hec sequantur liberi*, nec eo invito conjugii socientur. Quod si tamen de facto invitis parentibus matrimonium contraxerint, & consummaverint liberi, jure quidem naturali id irritum non videtur; præsertim ubi familiam paternam non amplius isti onerare velint, & alias conditio non sit indecora. Inde si alicubi e-

An à patris consensu pendeat proli conjugium?

Cap. 3.

*Officia pa-
rentum
erga libe-
ros, quæ?*

*Quæ vi-
cissim ho-
rum erga
illos?*

jusmodi matrimonia habentur irrita, aut ille-
gitima, id ex legibus civilibus est¹.

XI. *Officium parentum* in hoc præcipue con-
sistit, ut liberos commode alant, corpusque &
animum per dextram & cordatam educationem
ita forment, quo idonea & utilia membra so-
cietatis humanæ & civilis fiant, probi, cordati,
& bene morati. Item & eosdem ad idoneum
& honestum vitæ genus adplicent; & quantum
ratio & occasio fert, fortunam ipsorum fun-
dent & promoveant^k.

XII. *Liberorum* contra *debitum* est parentes
honorare, id est, reverentiam illis exhibere,
non externis tantum signis, sed multo magis
interna æstimatione, tanquam autoribus vitæ,
ac tantorum aliorum beneficiorum; iisdem o-
bedire; pro viribus inservire, inprimis senio
aut egestate confectis; sine consilio & autori-
tate eorum nihil magni momenti suscipere; &
denique eorum morositatem, aut vitia, si qua
inveniuntur, patienter ferre¹.

ⁱ Sic ex jure Romano quædam nuptiæ irritæ sunt, si
consensus patris deficit: quod non ex natura esse, sed ex
juris conditorum voluntate recte nos monet GROTIUS.
De Jure. B. & P. L. II. c. v. § 10.

^k Recte JUVENAL. *Sat. xiv. 70.*

*Gratum est quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.*

*Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus
hanc tu*

Moribus instituas ———

¹ Bene sancitum est à JUSTINIANO reverentiam pa-
rentibus etiam impiis deberi: *licet enim legum contemtor
& impius sit, tamen pater est.* Novell. L. XII. c. ii.

C A P.

C A P. IV.

DE OFFICIIS DOMINORUM ET
SERVORUM.

I. **P**OSTQUAM genus humanum multiplicari cœpisset, atque deprehensum fuisset, quam commodè res domesticæ aliorum ministerio curari possent; mature introductum fuit, ut ad operas domesticas obeundas *in familiam adsciscerentur servi.* Quos, *ab initio* ultro sese obtulisse probabile est, inopia adactos, aut propriæ hebetudinis sensu; stipulatosque sibi perpetuam alimentorum & aliarum necessitatum præbitionem, in perpetuum hero sua ministeria addixisse^a. Dein cum bella passim increbrescerent, apud plurimos populos receptum, ut quibus *bello captis* vita donata esset, servitio addicerentur, una cum prole, quæ deinceps ex ipsis esset proventus^b. Etsi apud multos populos nulla ejusmodi servitus in usu, sed omnia munia domestica per mercenarios ad tempus conductos expediuntur^c.

*Introductæ
servitutis
in famili-
am occasio.*

^a Sequitur ex naturali hominum æqualitate fundamentum servitutis esse pactum; & nullos esse naturâ & ante omne factum humanum in statu servili.

^b Quod omnino injustum est; vid. *mox infra*. not. e.

^c Conf. *De Jure N. & G.* L. VI. c. iii. GROTI. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 26. Et L. III. c. xiv.

Cap. 4.

*Quæ hero
in servum
mercena-
rium po-
testas?*

II. PROUT autem sunt *diversi* velut *gradus servitutis*: ita & potestas herorum, & servo-
rum conditio variat. *Mercenario temporario*
dominus conventam mercedem; iste huic vi-
cissim conventam operam debet. Et quia in
eo contractu domini melior est conditio, ideo
etiam ejusmodi minister domino pro ratione
dignitatis reverentiam exhibere tenetur; &
ubi malitiose aut negligenter opus fecerit, e-
jusdem coercitioni est obnoxius; quæ tamen
ad gravem corporis afflictionem, multo minus
ad mortem, propria autoritate sumendam,
procedere nequit ^d.

*Quæ in
servum,
qui se ultro
ei addixit?*

III. EJUSMODI autem *servo, qui sese ultro*
alicui in perpetuum servitium addixit, domi-
nus perpetua alimenta, & quæ alia vitæ neces-
saria sunt; ille huic vicissim perpetuas operas,
quascunque dominus præscripserit, præstare
debet, & quicquid ex illis provenit, domino
fideliter consignare. In quibus tamen virium &
dexteritatis servi humaniter rationem habebit
dominus, ne vires ipsius excedentem laborem
cum asperitate exigat. Castigationi quoque
domini iste subest, non solum ad expellendam
negligentiam in opere exsequendo; sed & ut
ipsius mores ad decus & tranquillitatem fami-
liæ componantur. Non tamen invitus alteri
vendi talis potest; quia ultro hunc, & non

^d GROTIUS servitus est *perfecta* vel *imperfecta*. Prior
est quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ
vitæ necessitas exigit: posterior verò, quæ in diem est
aut sub conditione, aut ad res certas. *De Jure B. & P.*
L. II. c. v. § 27, 30.

alium dominum adscivit ; & ipsius interest, ut
 tri serviat. Si atrox delictum in alium extra
 familiam admiserit : in civitatibus pœnæ po-
 restatis civilis subjacet : ubi familia segrex
 fuerit, expelli inde poterit. Sed ubi delictum
 in ipsam familiam segregem sit admissum,
 a domino etiam per extrema coerceri poterit.

IV. IN istos autem *servos, qui bello capti*
 fuerant, à plerisque durius agi cœptum, quod
 hostilis adhuc iræ quid in eo superesset, &
 quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis in-
 tentaverant. Quamprimum tamen inter ejus-
 modi victorem victumque mutua fides circa
 consociationem in familiam intercessit, omnis
 antegressa hostilitas remissa censetur. Et tunc
 utique injuriam etiam taliter adquisito servo
 facit dominus, si vel necessaria ad victum non
 suppeditet, vel citra rationem in eum sæviat ;
 multoque magis si citra condignum delictum
 tandem occidat.

V. CIRCA illos quoque servos, qui bellica
 in eam conditionem fuerant abstracti, nec
 non qui pretio emuntur, receptum, ut non se-
 cus ac aliæ res nostræ in quemcunque placeret
 transferri, & ad instar mercium venire possent.
 Sic ut ipsum *corpus servi domini esse* intellige-
 retur. Ubi tamen humanitas jubet, ut nun-
 quam obliviscamur, servum utique hominem
 esse : adeoque nequaquam eum ita tractemus
 velut alias res nostras, quibus pro libitu uti
 abutique, easque destruere possimus. Et ubi
 talem servum alienare placet ; ne iis data ope-

*Quæ in il-
 lum, qui
 bello captus
 est ?*

*Servos
 quos, &
 qua lege,
 alienare li-
 ceat ?*

Cap. 4. ra aut præter meritum addicatur, apud quos
 inhumana ipsum tractatio est mansura.

*Vernæ, quo
 jure fiant
 domini ma-
 tris ?*

VI. DENIQUE & id passim receptum, ut
 quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, servi-
 lis & ipsa sit conditionis, pertineatque tan-
 quam mancipium ad dominum matris. Id quod
 isthoc argumento defenditur, quod cujus est
 corpus, ejus quoque par sit fructum esse, qui
 ex eo corpore provenit : Et quia ista proles
 nascitura plane non erat, si dominus jure belli
 in parentem usus fuisset : Et quia parens ni-
 hil habet proprii, nulla ratio prolem ejusmodi
 alendi superest, nisi ex bonis herilibus. Cum
 igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi pro-
 li diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat,
 & sequentes operæ sui temporis alimenta non
 multum fere excedant; effugere eidem servitu-
 tem invito domino non licebit. Manifestum
 tamen est, cum ejusmodi vernæ nulla sua cul-
 pa in servitutem perveniant, nullum esse præ-
 textum, quare isti durius debeant tractari,
 quam conditio perpetuorum mercenariorum ad-
 mittit *.

C A P.

* Naturalis quidem servitus eorum, qui ex servis nas-
 cuntur, axiomati isti, *homines esse naturâ æquales*, di-
 rectè adversatur; quam ob causam opinionem auctoris
 omnino repudiamus. Qui in servitutem non consense-
 runt, nec justo bello redacti sunt, domino nullum in eos
 imperium competit. Præterea mitiorem conditionem pro-
 culdubio merentur, qui ex ejusmodi servis nati sunt, &
 præter culpam suam in hunc statum devenerunt. Audia-
 mus GROTIUM : “ Romano jure & jure gentium circa
 “ captivos, ut in bestiis, ita in servilis conditionis homi-
 nibus

C A P. V.

DE CAUSA IMPULSIVA CONSTI-
TUENDÆ CIVITATIS.

I. **Q**uanquam vix sit jucunditatis quid at- *Officia in*
que commoditatis, quod per hacte- *civitate,*
nus enumerata officia statusque ob- *ex hujus*
tineri non posse videatur ; quare tamen mor- *ortu dedu-*
tales, non contenti parvis illis primisque so- *cenda.*
cietatibus, magnas societates, quæ *civitatum* *
nomine veniunt, constituerint, jam investigan-
dum restat. Ex hisce enim fundamentis dedu-
cenda est ratio officiorum, quæ statum homi-
num civilem comitantur ^b.

"nibus *partus matrem sequitur* ; quod tamen juri naturali
"non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente
"cognosci potest. Ponamus autem, quo minor sit diffi-
"cultas, utrumque parentem servitutem servire ; & vi-
"deamus, an naturaliter partus servilis futurus sit condi-
"tionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi par-
"tum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in ser-
"vitutem secum addicere : quippe cum tali ex causâ
"etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed
"cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsâ necessitate,
"extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam
"addicere." *De Jure B. & P. L. ii. c. v. § 29.*

^a *Concilia cœtusque hominum jure sociati civitates appel-*
lantur. Cic. Somn. Scip. c. iii.

^b *Conf. De Jure N. & G. L. VII. c. i.*

Cap. 5.

*Ad eam
hominem
esse na-
tura pro-
num non
sufficit.*

II. HEIC igitur non sufficit dixisse; *Hominem per naturam ipsam rapi ad societatem civilem*, ut citra eam nec possit, nec velit vivere. Sane enim cum apertum sit, hominem esse tale animal, quod seipsum & suam utilitatem quam maxime amat; necessum est, ut dum ultro societatem civilem affectat, aliquam utilitatem inde sibi proventuram respexerit. Et quanquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserrimum: tamen cum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societates, & per officia ex humanitate aut pactis præstita, abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, ejus indolem præcise ad societatem civilem ferri.

*Triplex in
hanc rem
considera-
tio.*

III. Id quod planius fiet, si consideremus, quænam *conditio ex constitutis civitatibus* apud homines proveniat; Quid requiratur, ut quis *vere* dici queat *animal politicum*, i. e. *bonus civis*; Quid denique deprehendatur in *natura hominis, indoli vitæ civilis repugnans*.

*Primo,
conditionis,
ex hac so-
cietate pro-
venientis;*

IV. QUI *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, ac imperio se subjicit, quod jus vitæ & necis complectitur; & cujus jussu plurima facienda, abs quibus quis alias abhorre-

^c Similiter CICERO: "Hanc ob causam maxime ut sua tenerent, resp. civitatesque constitutæ sunt. Nam etsi *duce naturâ* congregabuntur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum urbium præsidia quærebant." *De Offic.* II. xxi. Malè autem statuit HOBBIUS (*De Cive*, c. i. § 2.) congressum omnem spontaneum vel egestate mutuâ conciliari, vel captandâ gloriâ, & has *solas* esse causas societatis quærendæ.

bat;

bat ; & omittenda, quæ vehementer adpetebat. Pleræque etiam actiones ad bonum societatis referendæ, quod sæpe à bono singulorum videtur discrepare. Atqui ad hoc per inclinationes jam congenitas fertur homo, ut nemini subiectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velificari velit.

V. *Animal vere politicum*^a, i. e. bonum civem illum dicimus, qui jussis imperantium promte paret, qui ad bonum publicum omnibus viribus connititur, ac post illud privatum bonum lubenter habet ; imo qui nihil sibi bonum credit, nisi idem bonum quoque sit civitati ; qui denique adversus alios cives commodum sese gerit. Atqui paucorum ingenia ultro ad hunc finem attemperata inveniuntur : maxima pars metu pænæ utcunque continentur ; multi per totam vitam mali cives, & animalia non politica manent.

VI. DENIQUE nullum homine animal ferocius, aut indomitum magis, & quod in plura vitia pacem societatis perturbare apta, sit proclive. Præter desideria enim cibi, Venerisque, quibus bruta quoque solent committi, multis homo agitur vitiis, quæ bruta ignorant ; uti est superfluarum rerum insatiabilis cupido, & sævissimum malorum ambitio. Vivax item nimis injuriarum memoria, & vindictæ ardor, longo post tempore adhuc gliscens. Nec non

Tum, requisitorum animalis politici ;

Tum, naturæ humanæ vitæ civili repugnantis.

^a Ἄνθρωπος ἐστὶ φύσει ζῷον πολιτικόν. Homo naturā est animal politicum. ARISTOT. Polit. L. I. c. ii.

Cap. 5. infinita dissimilitudo inclinationum & adpetituum, & cuique pro studio suo extollendo per-
 vicacia. Accedit, quod eo furore in proprium
 genus favire gaudeat homo, ut maxima pars
 malorum, quibus humana conditio vivit ob-
 noxia, ab ipso homine proficiscatur *.

*Causa ci-
 vitatis
 constituen-
 da, vitæ
 securitas.*

VII. GENUINA igitur & principalis causa,
 quare patresfamilias, deserta naturali liberta-
 te, ad civitates constituendas descenderint,
 fuit; *ut præsidia sibi circumponerent contra
 mala, quæ homini ab homine imminet.* Nam
 uti post Deum O. M. homo homini plurimum
 prodesse; sic & idem non minus obesse potest.
 Et recte malitiam hominum, ejusque remedium
 æstimant, qui in proverbii vicem receperunt:
 nisi judicia essent, unus alterum devoraret.
 Postquam autem per civitates in talem sunt
 digesti ordinem homines, ut à mutuis læsioni-
 bus tuti esse possent; ultro deinde consecutum
 fuit, ut eo uberius fruerentur commodis, quæ
 ex hominibus in homines provenire apta sunt;
 puta, ut moribus à puero imbuerentur commo-
 dioribus, & varias invenirent atque excolerent
 artes, quibus vita humana copiosa & commo-
 da fuit reddita †.

VIII.

* In tribus novissimis sectionibus auctor HOBBSII
 vestigia maxime insequitur. Conf. *De Cive*, c. 1.

† De origine civitatum similia tradidit CICERO. " Mi-
 " hi quidem non apud Medos solum, ut ait HERODO-
 " TUS, sed etiam apud majores nostros, justitiæ fruen-
 " dæ causâ, videntur olim bene morati reges constituti.
 " Nam cum premeretur inops multitudo ab iis qui ma-
 " jores

VIII. ILLUSTRIOR adhuc fiet causa consti-
tuendæ civitatis, si consideremus, *alia media* Cap. 5.
non fuisse suffectura reprimendæ hominum ma-
litiæ. Quanquam enim *lex naturalis* præcipiat, *Quam per*
ut ab omnibus injuriis inferendis homines sese *sese homini*
abstineant; tamen ejus legis reverentia id *non præ-*
præstare non potest hominibus, ut in libertate *stat lex*
naturali satis tuto degere queant. Etsi enim *naturæ;*
forte dentur homines animo ita modesto, ut
ne impunitate quidem data alios violare ve-
lint; alii quoque metu proventuri inde mali
cupiditates suas utcunque compescant; magna
tamen ex adverso eorum turba datur, quibus
omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit,
& fiducia propriarum virium, aut solertiæ, qua
repellere aut eludere læsos sese posse sperent.
Quos uti nemo non cavere nititur, qui salutem
suam amat: ita cautio illa commodius, quam
ope civitatum obtineri nequit. Nam utut ali-
qui mutuo fidem dederint de auxiliis invicem
ferendis; ni tamen adsit aliquid, quo & judi-
cia eorum uniantur, & voluntates firmiter ad-
stringantur ad explendam fidem; frustra ab
quodam certum auxilium sibi quis promittit.

"jores opes habebant, ad unum aliquem confugiebant,
"virtute præstantem, qui cum prohiberet injuriâ tenuio-
"res æquitate constituendâ, summos cum infimis pari
"jure retinebat." *De Offic. II. xii.*

Etiam si auctor in plurimis HOBBSIUM sequitur;
ex hisce tamen plane patet eum longe ab impiâ hujus hy-
pothesi abhorruisse, quæ docet *ἀσπικὴν*, seu *raptò vivere*,
in statu naturali, non esse contra legem naturæ. Conf.
De Cive, c. v. § ii.

Cap. 5.

Neque Numinis metus, & morsus conscientiae.

IX. DENIQUE licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alios injuria affecerint: tamen neque *metus divini Numinis*, neque *conscientiae morsus* sat validam deprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiae coercendae. Nam apud multos educationis & consuetudinis vitio vis rationis velut obsurdescit. Unde fit, ut illi praesentibus tantum immineant, futurorum parum curiosi; ac non nisi iis moveantur, quae in sensus incurrunt. Cum autem vindicta divina lento fere pede soleat incedere; inde pravis mortalium praebetur occasio ad alias causas impiorum mala referendi; praesertim cum saepe videant, improbis affatim adesse, quaeis vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiae, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enimvero pravis cupidinibus reprimendis praesentaneum, & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in civitatibus reperitur.

C A P. VI.

DE INTERNA CIVITATUM
STRUCTURA.

PROXIMUM est, ut investigemus, *Avertendis malis utilis conjunctio hominum.*
qua ratione civitates sint exstructæ, earundemque *interna compages* cohæreat. Ubi illud primo manifestum est, adversus mala ab hominum pravitate imminetia singulis hominibus neque locum aliquem, neque arma, neque animantia bruta commodius & efficacius præsidium potuisse suppeditare, quam *alii homines*. Eorum autem vis cum in longe distantia non feratur, necessum erat *conjungi*, per quos finis iste obtinendus erat *.

II. NEC minus constat, ejusmodi securitatem adversus alios homines præstare non posse paucorum vel trium consensionem. Quia facile est, ut ad paucos hosce opprimendos tot contempnent, ut certissimam sibi de illis victoriam pondere possint; quibus spes successus & imminutionis fiduciam ad aggrediendum est datura. *Neque eorum paucorum, sed bene multorum;*
igitur ad istum finem necessarium est, *insignem hominum multitudinem* sese conjungere; ut paucorum hominum ad hostes accessio, non sit minus conspicui momenti ad victoriam.

* Conf. De Jure N. & G. L.VII. c. ii.

Cap. 6.

*Per eadem
media in
eundem fi-
nem conspi-
rantium.*

III. INTER multos istos, hoc fine coeuntes, oportet ut sit *consensus circa adhibenda media ad eundem finem idonea*. Nam etiam multi, ni consentiant inter se, sed distracti sententiis in diversa tendant, nihil efficient. Aut licet ad tempus consentiant, impellente aliquo affectu: mox tamen, prout mutabilia sunt hominum ingenia & inclinationes, in diversa abibunt. Et quamvis pacto inter se promittant, quod ad defensionem communem vires suas sint adplicaturi; tamen ne hoc quidem modo ad diuturnitatem isti multitudini sat cautum erit. Sed oportet ut quid amplius accedat, ut qui semel ad pacem & mutuum auxilium causa communis boni consenserint, prohibeantur, ne postea, cum bonum suum privatum à publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant.

*Huc spectat
volunta-
tum sub u-
na potestate
unio.*

IV. CÆTERUM in humano ingenio duo potissimum occurrunt *vitia*, quæ impediunt, quominus multi sui juris, & abs se invicem non dependentes, diu in communem aliquem finem possint conspirare. Unum est *diversitas inclinationum & iudicii* circa discernendum, quod ad finem est utilissimum: cui in multis est conjuncta *hebetudo* ad dispiciendum, quæ sententia ex pluribus sit magis proficua; & *pervicacia* mordicus defendendi, quod semel utcumque arriserit. Alterum est *torpor & aversatio* ultro faciendi quod utile est, ubi desit aliqua necessitas, quæ tergiversantes velint nolint ad officium faciendum subigat. Priori vitio occurratur, unitis in perpetuum voluntatibus

om-

omnium: posteriori autem, si constituatur alia-
qua potestas, quæ præsens, & in sensus incur-
rens, malum infligere possit communi utilitati
reluctantibus. Cap. 6.

V. *Uniri multorum hominum voluntates* nulla alia ratione possunt, quam si unusquisque suam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius consilii subjiciat; ita ut deinceps pro voluntate omnium & singulorum sit habendum, quicquid de rebus ad securitatem communem necessariis ille voluerit. Unio voluntatum qui obtineatur?

VI. *Potestas* autem talis, quæ omnibus sit metuenda, itidem inter multos homines nulla alia ratione constitui potest, quam si omnes & singuli sese obligaverint, ut eo modo vires suas sint adplicaturi, sicut ille voluerit, in quem omnes virium suarum directionem resignarunt. Ubi autem & voluntatum & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, civitatem nimirum, animatur. Unio virium sub aliqua potestate qui fiat?

VII. PORRO ut civitas regulari modo coalescat, requiruntur duo pacta, & unum decretum. *Primo* enim omnium illi multi, qui in libertate naturali constituti intelliguntur, ubi ad civitatem faciendam congregantur, inter se singuli cum singulis pactum ineunt, ut in unum & perpetuum cœtum coire velint, suæque salutis ac securitatis rationes communi consilio ac ductu administrare; uno verbo, ut velint concives mutuo fieri. In quod pactum omnes & singuli ut consentiant necessum est; Eo pertinet pactum singulorum cum singulis:

Cap. 6. & qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.

Et decretum de forma regiminis :

Denique, pactum inter cives & imperantem.

VIII. *Post isthoc pactum oportet, ut decretum fiat, qualis forma regiminis sit introducenda. De hac enim antequam constitutum sit, nihil constanter poterit expediri, quod ad communem salutem faciat.*

IX. *Post decretum circa formam regiminis, altero pacto opus est, quando constituitur ille vel illi, in quem, vel quos regimen nascentis civitatis confertur: quo quidem pacto hi ad curam communis securitatis & salutis, reliqui ad obsequium his præstandum sese obstringunt; quo ipso etiam omnes suam voluntatem subjiciunt voluntati istius vel istorum, simulque suarum virium usum & applicationem ad communem defensionem eidem vel iisdem deferunt. Atque hoc pactum ubi rite fuerit executioni datum, tunc demum perfecta & regularis civitas inde provenit^b.*

^b Hanc auctoris doctrinam perstringunt TITIVS & BARBEYRACCIUS; præcipue eo nomine, quod ex falsa hypothesis resultat, quasi ingens hominum multitudo, civitatem condendæ causâ convenerit, aut omnes vel primæ saltem civitates libero consensu constructæ sunt; quarum neutra tamen est veritati consentanea, quoniam vis est civitatum originis valde probabilis. Quæ quidem omnia, salvâ auctoris doctrinâ, facile concedi possunt. Non enim quæritur quanam sit de facto civitatum origo, sed quid de earum origine præcipit jus naturale. Quod si verò rationi & philosophiæ consona sit theoria, quam noster proposuit (quod quidem negari non potest) nihil omnino valet, si vix ulum deprehendere possumus exemplum civitatis, quæ regulariter & per ejusmodi pacta expressa coaluerit. Conf. LOCKE de Civ. Imp. P. II. c. vii. ALG. SIDNEY de Civ. Imp. c. iii.

X. Civ.

X. CIVITAS ita constituta ad modum *u-* Cap. 6.
nius personæ concipitur, unoque nomine ab om-
 nibus particularibus hominibus distinguitur,
 atque dignoscitur, habetque peculiaria *jura* ac
res proprias, quæ neque singuli, neque multi,
 neque adeo omnes simul citra eum, qui sum-
 mum habet imperium, seu cui regimen civita-
 tis commissum, sibi asserere possunt. Unde
 CIVITAS definitur, quod sit *persona moralis*
composita, cujus voluntas ex plurium pactis im-
 plicita & unita, pro voluntate omnium habe-
 tur, ut singulorum viribus & facultatibus ad
 pacem & securitatem communem uti possit.^c

*Civitat-
 is natura &
 definitio ex
 traditis.*

XI. EXSERIT autem sese voluntas civita-
 tis, tanquam principium actionum publica-
 rum, vel per unum hominem, vel per unum
concilium, prout in illum aut hoc summa re-
 rum fuit collata. Ubi penes unum hominem
 est regimen civitatis, civitas velle intelligitur,
 quodcunque isti homini (cui sanam rationem
 constare præsupponitur^d) placuerit, & qui-
 dem circa negotia quæ ad finem civitatum
 spectat.

*Regimen
 civitatis
 vel uni ho-
 mini;*

^c Hanc definitionem ex HOBBSIO (*de Cive*, c. v. § 9.) desumpsit noster, quam non satis esse accuratam notavit TITIVS, cum civitatem & imperantem confundat. Aliam ipse affert in *Specim. Juris Publ.* L. VI. c. vii. § 14. Accipe autem Grotianam. Civitas est cætus per-
 fectus liberorum hominum juris fruendi & communis utilita-
 tis causâ sociatus. De Jure B. & P. L. I. c. i. § 14. Quæ ab ista CICERONIS haud multum differt, quam
 supra attulimus ad cap. v. not. a.

^d Recte addit, cui sana ratio constet; cui adjungit TI-
 TIVS, juxta præscriptum legum fundamentalium.

Cap. 6.

*Vel concilia
ex pluribus
collecta
commisum.*

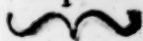
XII. VERUM ubi regimen civitatis collatum est in concilium, ex pluribus hominibus constans, quorum quisque suam retinet voluntatem naturalem; regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod consenserit *major pars* hominum, ex quibus concilium componitur^e; nisi expresse statutum sit, quota pars concilii consentiens requiratur ad representandam voluntatem universitatis^f. Ubi autem duæ sententiæ discrepantes pares sint, nihil agetur, sed res in priori statu manebit^g. Inter plures sententias discrepantes illa prevalebit, quæ singulis dissentientibus major est; modo in eam tot conspirent, quot alias volun-

^e Similiter GROTIUS: Pars major nomine universitatis obligant singulos, qui sunt in societate. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 17.* Ad quem locum nos movit GRONOVIVS partem majorem in consilio vincere debere sub his exceptionibus. 1. Si sint vera suffragia, hoc est, res integra, nec coitione ac conspiratione plurium jam ante definita, quam in consultationem deferatur. 2. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more tanquam suspectos excedere, nec in sua causa jus dicere oportet. 3. Ut major numerus consentium non valeat ad statuenda, quæ juri divino & sanæ rationi repugnant. 4. Nec ad fundamentales leges subvertendas aut formam reip. ex libidine mutandam. 5. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas consuetudines abolendas.

^f Sic in POLONIA una vox negativa contra cæteras omnes ita valebit, ut re infectâ concilium dissolvatur.

^g Nova vis requiritur ad novum effectum creandum; unde paribus sententiis æquum est res manere in statu quo. *SENEC. Epist. 81. Reus sententiis paribus absolvitur.*

tatem

*Membra
civitatis,
imperans
& civis.*

tatem universitatis per sanctiones publicas repræsentare possunt ^h.

XIII. CIVITATE ita constituta, ille in quem imperium est collatum, prout vel est unus homo, vel unum concilium paucorum aut univerforum, *Monarcha, Senatus*, aut *Populus liber* dicitur; reliqui *Subditi* audiunt, aut *Cives*, vocabulo hoc *latius* accepto. Etsi pressius illi quibusdam duntaxat cives soleant dici, quorum coitione & consensu primo civitas coahuit, aut qui in horum locum successerunt; nempe patresfamilias. Sunt porro *cives* vel *originarii* vel *adscititii*. Illi sunt, qui vel initio civitati nascenti interfuerunt, vel qui ex hisce sunt geniti; quos etiam *indigenas* adpellari mos est. Hi autem sunt, qui civitati jam constitutæ extrinsecus accedunt eo fine, ut fortunarum ibi sedem figant. Nam qui tantum ad tempus commorandi causa in civitate versantur, etsi tantisper ipsius imperio subiciantur; cives tamen non habentur, sed peregrini aut inquilini vocantur.

XIV. ISTA tamen, quæ super origine civitatum tradita sunt, non obstant, quo minus *imperium civile à Deo* esse recte dicatur. Cum enim idem legem naturalem ab omnibus hominibus exerceri velit; & vero post multipli-

*Imperium
civile quo
sensu à
Deo sit?*

^h Exempli causâ: Si tres voces steterint pro unâ parte, quatuor pro alterâ, & quinque pro tertiâ, tum vincet, quæ quinque habet: si modo tot sint voces conspirantes, quot ex legibus civitatis universitatem repræsentare possunt. In plerisque societatibus requiritur, ut major pars totius numeri conspiret.

catum

Cap. 6. catum genus humanum tam horrida vita inter homines proventura fuerit, ut legi naturali vix ullus relinqueretur locus; cujus tamen exercitium per institutas civitates egregie promovetur: ergo (cum qui jubet finem, jubere etiam censeatur media ad finem necessaria) Deus quoque mediante dictamine rationis antecedenter præcepisse humano generi multiplicatio intelligitur, ut civitates, quæ summo imperio velut animantur, constituerentur. Quorum ordinem quoque in divinis literis^k expresse adprobat, ejusque sanctimoniam pecu-

ⁱ Qui verò contendunt civile imperium à Deo oriri, quiddam prorsus diversum significatum esse volunt; viz. immediate & specialiter à Deo fundatum esse sine pactis aut ullo humano actu interveniente: unde hujusce opinionis defensores inviolabilem quandam majestatem & sanctitatem regibus inesse quasi cælitus dimissam, sibi in mente persuadeant; quam quidem sententiam argumentis tam ex sacris literis quam ex lumine naturali petitis stabilire aggressi sunt regii imperii fortissimi assertores; quales fuerunt HOBBSIUS, FILMERUS, LESLEIUS, & alii. Sed nil nisi nugas agunt. Ex iis quæ supra dicta sunt, facile patebit civile imperium aliunde originem duxisse; & neminem nisi consentientem alieno imperio subijci. Sed de hac quæstione videsis LOCKE *de Civili Imp.*

^k “ Notandum est (inquit GROTIUS) homines non
 “ Dei præcepto sed sponte adductos experimento infir-
 “ mitatis familiarum segregum adversus violentiam in
 “ societatem civilem coisse; unde ortum habet potestas
 “ civilis, quam ideo humanam ordinationem PETRUS
 “ vocat: (1 Ep. ii. 13.) quanquam alibi & divina ordi-
 “ natio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus
 “ probavit.” (Rom. xiii. 1.) GROTIUS. *De Jure B. & P.*
 L. I. c. iv. § 7.

liaribus legibus sancit, sibi que illud peculiari-
ter curæ esse testatur¹.

C A P. VII.

DE PARTIBUS SUMMI IMPERII.

I. **Q**UÆ *Partes* sint summi imperii, & *Partes summi im-*
quibus modis ejusdem sese vis in ci- *perii va-*
vitatibus exserat, ex natura & fine *riae :*
earundem liquido potest colligi².

II. IN civitate omnes suam voluntatem sub- *Potestas*
miserunt voluntati imperantium circa negotia *scilicet fe-*
ad salutem civitatis facientia, ut velint facere *rendi lege*
quicquid illi voluerint³. Hoc ut fieri possit,
necessum est, ut *imperantes civibus significant,*
quæ ipsorum circa talia sit voluntas. Istud
igitur faciunt non solum *per mandata ad sin-*
gulos directa circa negotia particularia; sed
etiam *per generales regulas,* unde omnibus in
perpetuum de agendis omittendisve constet.
Per quas etiam definiri solet, quid cuique
suum, quid alienum censerī debeat; quid in
civitate pro licito, quid pro illicito, quid pro

¹ Conf. *De Jure N. & G. L. VII. c. iii.*

² Conf. *De Jure N. & G. L. VII. c. iv. GROT.*
De Jure B. & P. L. I. c. iii. § 17.

³ Quæ de legibus in genere ferendis supra dicta fuerunt
(L. I. c. ii.) huc etiam applicari possunt.

Cap. 7. honesto aut inhonesto habendum^e: quid cuique ex libertate naturali supersit, aut quomodo quisque usum suorum jurium ad tranquillitatem civitatis temperare debeat; quid denique & quo modo quisque suo jure ab altero exigere queat. Hæc omnia enim liquido definita esse, ad decus & tranquillitatem civitatis plurimum facit.

Et inter-
minandi
utque in-
figendi
pœnas:

III. Is porro potissimus civitatum finis est, ut homines mutua conspiratione & ope tuti sint adversus damna & injurias, quæ ab hominibus invicem inferri possunt & solent. Id ut obtineatur ab hominibus, quibuscum in eandem societatem conjungimur, non sufficit, ut mutuo inter se paciscantur de injuriis non inferendis; neque etiam ut nuda superioris voluntas civibus innotescat: sed opus est *metu pœnæ, & facultate eandem repræsentandi*^a. Quæ pœna, ut huic fini sufficiat, ita est temperanda, ut aperte majus malum sit leges violasse, quam observasse; utque adeo pœnæ acerbitas voluptati aut lucro, quod ex injuria capitur aut speratur, præponderet. Nam non possunt homines non ex duobus malis minus eligere. Licet autem multi per imminentem pœnam ab injuriis non reprimantur, id tamen

^a De iis scil. rebus, quas in medio reliquit lex divina: quod obiter monendum esse duxi, ne confundatur nostri doctrina cum impietate Hobbesianâ, quæ fas & nefas, honestum & turpe omnino ab arbitrio principis pendere docet. HOBBS. *de Cive*, c. vi. § 9. Vid. è contra CUDWORTH. *de Æternâ & Immut. Moralit.*

^a Hinc oritur jus vitæ & necis. Vid. *infra*, cap. xiii.

inter

inter minus frequentia habendum est; quæ Cap. 7.
plane evitare conditio humana non pati-
tur.

IV. QUIA etiam sæpe controversiæ super *Et lites*
recta legum adplicatione ad facta singularia *civium de-*
oriri solent, ac multa accurate expendenda oc- *cidendi.*
currant, si quid contra leges factum esse dica-
tur: inde, ut inter cives tranquillitas constet,
summi imperii est *lites civium cognoscere &*
decidere, singulorumque facta, quæ legibus
contraria arguuntur, examinare, ac pœnam
legibus convenientem dictitare & exsequi.

V. UT autem qui in civitatem coiverunt *Etiam po-*
adversus extraneos tuti sint, summi imperii *testas bell-*
& *foeder-*
rum:

* Addendum est justam dari proportionem inter de-
lictum & pœnam, quam observare debent legislatores;
& quoad hanc proportionem imprimis respiciendum esse
ad damnum, quod sustinebit civitas ex crimine perpe-
trato; ut quo majus hoc sit, eo graviores pœnas subiret
delinquens. Porro pœnas remittere potest imperator, si
modo lex quiddam duri præcipiat, vel utilitas reip. id
suadeat. V. *supra*, L. I. c. ii. § 10.

† De imperantis facultate judiciariâ, quæ à nonnullis
jurisdictio vocatur, pauca hic notanda veniunt, quæ ex
BUDÆO supplebimus. “ Ut judicium rite procedat,
“ ratio postulat, ut primò adsit *accusator*. Perinde au-
“ tem est, siue accusatio fiat à læso siue ab illis, qui pub-
“ licâ auctoritate ad hoc sunt constituti. Deinde ut ac-
“ cusato concedatur *defensio*, ne non auditus damnetur.
“ Huc pertinent *advocati*. Præterea si causa non sit li-
“ quida, ut instituat *inquisitio*. Hæc autem instituat
“ per *testes*, *jusjurandum*, &c. *Tortura*, ut vocatur, non
“ tam ad inquisitionem, quàm ad delicti confessionem est
“ comparata. Denique *sententia* feratur, & quidem se-
“ cundum *acta* & *probata*. Si conscientia judicis repug-
“ net, iterum & quidem accuratiori studio inquisitio in-
“ stituatur.” *Phil. Pract.* P. II. c. iv. S. 13. § 25.

est

Cap. 7. est congregare, unire, & armare tot cives, aut eorum loco conducere, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus visum fuerit; rursusque ubi expedierit pacem facere ^s. Cumque & belli & pacis temporibus inserviant *fœdera*, ut & commoda diversarum civitatum melius communicari possint, & validior hostis junctis viribus repelli, aut in ordinem redigi queat; penes summum quoque imperium erit, utriusque temporis inservientia *fœdera* inire, universosque subditos ad ea servanda obstringere, simulque exinde redundantia commoda in civitatem derivare ^h.

ec non
andi
magistra-

VI. CUM etiam civitatis amplæ negotia, tam belli quam pacis tempore occurrentia, ab uno homine sine *ministis* & *magistratibus* executioni dari nequeant; opus erit ab summo imperio constitui homines, qui ipsius vice contrarias civium examinent, vicinorum consilia explorent, milites gubernent, opes civitatis colligant, & dispensent, ac denique utilitati civitatis undique prospiciant. Quos ipsos summus imperans ad officium faciendum compellere, gestorumque rationes poscere potest ac debet ⁱ.

berandi
puta &
figalia:

VII. QUIA porro nec belli nec pacis tempore civitatis negotia sine *sumtibus* geri possunt, summi imperii est adigere cives, ut eosdem suppeditent. Id quod variis modis contingit; puta, si vel cives aliquam bonorum

^s Vid. *infra*, cap. xvi.

^h Vid. *infra*, cap. xvii.

ⁱ Vid. *infra*, cap. xi. § 9.

aut proventuum regionis abs se infessæ partem ad hos usus seponant, vel singuli cives de suis bonis conferant, simulque ubi opus sit operas suas præbeant; vel si vectigalia imponantur mercibus, quæ importantur, & exportantur (quorum illud tamen magis cives, hoc externos onerat) aut si de pretio rerum, quæ consumuntur, modica pars decidatur *.

VIII. DENIQUE cum singulorum actiones à sua cujusque opinione regantur; plerique autem de rebus ita soleant judicare, prout assueverunt, & prout communiter judicari vident; paucissimi proprio ingenio vera & honesta dispicere queant: inde civitati expedit, ut publice ejusmodi *doctrinis* personet, quæ cum recto fine & usu civitatem congruunt, simulque animi civium à puero istis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas qui publice doceant, summi imperii est constituere ¹.

*Disponendi
de publicis
doctrinis.*

IX.

* Vid. *infra*, cap. xi. § 10.

¹ De jure imperantis *in rebus sacris* gravis est inter eruditos contentio: neque nostri est tantas lites componere. Sed ne quæstio intacta maneat, sententiam cl. BUDDER, quæ mihi maxima ex parte arridet, lectoribus sistam. "Ut rite intelligatur, quousque summo imperanti hoc competat, duo sunt observanda: primo imperantem tum absolute *ut imperantem*, tum *ut imperantem Christianæ religioni addictum* posse considerari, sed in ipsa reipublicæ administratione, hæc debere esse conjunctissimæ: deinde religionem Christianam quoad *externam*, directionem quadam opus habere, sed hanc directionem ita instituendam esse, ne indoli & naturæ hujus religionis adversetur. Hæc adeo clara esse arbitror, ut à nemine in dubium vocari possint.

Hicce

Cap. 7.

*Quæ impe-
rii partes
natura
sunt indi-
visæ.*

IX. SUNT autem istæ partes summi impe-
rii naturaliter ita *connexæ*, ut, siquidem regu-
laris forma civitati constare debeat, omnes &
singulæ penes unum radicaliter esse debeant.
Nam

“ Hisce præmissis, assero, primo summum imperantem
“ obligatum esse ut impediatur, ne religio talis introduca-
“ tur, quæ statum civitatis evertere, aut tranquillitatem
“ per se turbare possit: multo minus itaque *atheismo* lo-
“ cum concedet, cum hic palam saluti civitatis adverfe-
“ tur: deinde summum imperantem ut *Christianum*, ob-
“ ligatum esse, ad salutem æternam suorum civium pro-
“ movendam, & hunc in finem illi omnem operam na-
“ vandam esse, ut vera religio floreat; sed per vim eam
“ propugnare nequit, cum natura veræ religionis hoc
“ non exigat, nec permittat; interim impedimenta, quæ
“ obstant quo minus floreant, aut in integritate sua con-
“ servetur, recte remove potest: non autem summi
“ imperantis est, *prædicare verbum, administrare sacra-*
“ *menta, &c.* namque nec natura reipublicæ, nec offi-
“ cium summi imperantis, nec indoles *Christianæ* reli-
“ gionis hoc requirunt.

“ Hæc cum satis manifesta sint, haud difficulter quibus
“ partibus jus majestatis circa sacra, absolvetur, intelli-
“ gitur. Nimirum, summus imperans curare debet, ut
“ idonei *ministri* constituantur, sed ita ut invitis nemo
“ obtrudatur, nisi manifesta sit auditorum malitia: Sum-
“ mus imperans corruptam ecclesiam quoad mores, &
“ quoad dogmata, *reformare* potest: Summus imperans
“ ad religionem quandam amplectendam neminem co-
“ gere potest: si nova *hæresis* ingruat, prohibere docto-
“ ribus potest, ne nova dogmata disseminent, nisi forte
“ pacta specialia obstant, quod si nihilominus id faciant,
“ punire eos potest; quidni enim hanc malitiam ut cæ-
“ tera delicta rempublicam turbantia, punire posset?
“ *Seductos* in quibus nulla est malitia, punire nequit, præ-
“ fertim si error per se rempublicam non turbet, omnem
“ tamen operam navare debet, ut in rectam viam re-
“ vocentur: Summus imperans *ceremonias & ritus sacros*

“ præ-

Nam si una vel altera plane abfuerit, mancum erit imperium, nec ad finem civitatis procurandum idoneum. Sin autem istæ dividantur, ita ut quædam radicaliter sint penes unum, reliquæ penes alium; irregularem remp. & male cohærentem emergere necessum est ^m.

CAP.

“ præscribere potest, in quantum cum ipsa religione non
 “ pugnant: huc & pertinet *indictio fessorum*, &c. Sum-
 “ mus imperans recte convocat *concilia*, eadem dirigit,
 “ iisdem præest, & illorum decretis vim obligandi civi-
 “ lem addit; *disputationibus* quoque de rebus sacris mo-
 “ dum, limites, & formam præscribere potest: qui sa-
 “ cris operantur, omnino summo imperanti sunt subiecti,
 “ hoc enim requirit reipublicæ salus: Ad summum im-
 “ perantem pertinet administratio suprema *bonorum eccle-*
 “ *siasticorum*, constat enim quod bona ecclesiastica revera
 “ sint publica, adeoque summi imperantis, ad certos
 “ saltem usus destinati, hinc & urgente necessitate ea ab-
 “ alienare, aut in alios convertere usus, potest. Qui au-
 “ tem temere hoc facit, animum Numinis & religionis
 “ contemptorem palam prodit. Denique & constitutio
 “ *feri ecclesiastici* huc pertinet. De cæteris autem ex
 “ hactenus dictis iudicium ferri potest.

“ Ita ergo cum intelligatur, quænam juris hujus sint
 “ partes, nunc quod soli imperanti hoc competat, pro-
 “ bo: primo quia natura civitatis requirit, ut omnium
 “ rerum & negotiorum suprema administratio sit penes
 “ summum imperantem: deinde, quia nec natura reli-
 “ gionis, nec ecclesiæ Christianæ requirit, ut penes alium
 “ quam supremum imperantem sacrorum sit dispensatio;
 “ & denique quia exemplis, & auctoritate veteris eccle-
 “ siæ, idem comprobari potest.” *Phil. Pract. P. II.*
 c. iv. S. 13. § 19—22.

“ Sed nil vetat quo minùs imperium inter plures divi-
 “ datur, ut forma sit *Aristocratia*, vel *mixa Monarchia*; &
 “ ut diversis imperii partibus diversæ constituantur potesta-
 “ tes. Sic in Britannia suprema potestas Regi & concilio
 “ optimatum & populi (quod *Parliamentum* vocant) compe-

C A P. VIII.

DE FORMIS RERUMPUBLICARUM.

Forma rerump. variae.

I. **S**UMMUM imperium, prout vel in uno homine vel in uno concilio ex paucis, aut universis constante reperitur, diversas formas rerump. producere solet ^a.

Vel regulares vel irregulares.

II. **S**UNT autem formæ civitatis vel regulares vel irregulares. Illæ sunt, ubi imperium summum in uno subiecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsum ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sefe dispenset. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

Ille Monarchia, Aristocratia, Democratia.

III. **C**IVITATIS regularis tres sunt formæ. Prima, quando summum imperium est penes unum hominem ; & dicitur *Monarchia*. Altera, quando summum imperium est penes concilium ex selectis duntaxat civibus constans ; & vocatur *Aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex universis patribus-familias constans ; & appellatur

tit ; attamen *Regi* soli quædam potestates peculiariter ad hærent, v. g. jus belli & pacis, administratio legum ; & similiter quædam *Parlamento*, v. g. jus indicendi tributa ; & quædam utrique conjunctum, v. g. jus leges ferendi & abrogandi.

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VII. c. v.*

Democratia. In prima is, qui rerum potitur, Cap. 8
dicitur *Monarcha*; in secunda, *Optimates*; in
tertia, *Populus*.

IV. IN omnibus hisce formis potestas quidem *Monar-*
est eadem. Sed in eo insignem habet *commodi-* *chiæ præ-*
tatem monarchia præ reliquis formis, quod in *aliis com-*
ea ut deliberetur & decernatur, i. e. ut impe- *moditas.*
rium actu exerceatur, non opus sit temporibus
& locis condictis, sed quovis loco & tempore
deliberari & decerni possit; sic ut Monarcha
semper in proxima sit potentia ad actus impe-
rii exercendos. Sed ut *Optimates* & *Populus*,
qui non sunt una persona naturalis, decernant,
necessum est, ut certo loco & tempore conve-
niant, ibique super negotiis publicis delibe-
rent & decernant: cum alio modo voluntas
senatus ac populi, quæ ex conspirantibus ma-
joris partis sententiis resultat, cognosci ne-
queat ^b.

V. CÆTERUM uti circa alia jura, ita & *Vitia civi-*
circa summum imperium contingit, ut id ali- *tatis, aut*
cubi bene, alicubi pravi & imprudenter admi- *hominum,*
nistretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sanæ,* a- *aut status.*
liæ *morbidae* & *corruptæ* dicantur: etsi propter
istiusmodi morbos, peculiare formas aut spe-

^b Singulæ civitatum formæ & commoda & incommo-
da sibi adjuncta habent: de quibus auctores plurima dis-
ceptarunt. Neque tamen (ut cum OTTONE loquar)
magna hujus disceptationis est utilitas: nam optima for-
ma est, quæ cum genio populi cujusque maxime conve-
nit. Est quoddam genus naturâ factum ad herum reci-
piendum, aliud ad regem, aliud reip. aptum, & æquali-
tatis amans, ut pulchrè ARISTOTELES exemplis docuit,
Polit. L. VII. c. vii.

Cap. 8. *cies rerum publicarum comminisci necessum non sit. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii in hominibus, alii in ipso statu hærent. Inde alia vitia hominum, alia vitia status audiunt.*

Vitia hominum in Monarchia.

VI. *Vitia hominum in Monarchia* sunt, si, qui solum obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipubl. cura tangitur, eamque pravorum ministrorum ambitioni aut avaritiæ lacerandam prostituit; si sævitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem remp. in casum dare gaudet; si quæ ad tolerandos sumptus reip. conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias civibus extortas præter rationem accumulatur; si contumeliosus, si injustus est; & si quæ sunt alia, per quæ mali nomen principis comparatur.

Vitia hominum in Aristocratia.

VII. *Vitia hominum in Aristocratia* sunt, si per ambitum, pravaque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahantur; si plebe tanquam mancipiis abuti, & bona civitatis augendo privato patrimonio intervertere student.

Vitia hominum in Democratia.

VIII. *Vitia hominum in Democratia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egræ & reip. non prægraves virtutes opprimuntur; si per levitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quæ modo placuerunt mox citra rationem displicent; si sordidi & inepti homines rebus gerendis præficiuntur.

IX. *Vi-*

IX. *Vitia hominum*, quæ in quamvis civitatis speciem cadunt, sunt ; si, quibus imperii administratio incumbit officio suo negligenter aut prave funguntur ; & si cives, quibus sola obsequii gloria relicta est, frænum mordeant.

Vitia hominum in qua-vis forma.

X. *AST Vitia Status* sunt, ubi leges aut instituta civitatis non sunt attemperata ad genus populi, aut regionis ; ut ubi eadem cives disponunt ad turbas internas, aut ad justa vicinorum odia incurrenda ; aut si eosdem ineptos reddunt ad obeundas functiones, quæ reip. servandæ sunt necessariae : puta, si per leges civitatis non possint non in imbellem segnitiam resolvi, aut inidonei ad pacem ferendam reddi ; aut si leges fundamentales ita sint dispositæ, ut per eas negotia publica non possint non tarde aut difficulter expediri^c.

Vitia Status nonnulla notata.

XI. *MORBIDIS* ejusmodi rebus publ. multi peculiaria quoque vocabula adplicant ; ita ut vitiosa Monarchia vocetur *Tyrannis* ; vitiosus status paucorum *Oligarchia* ; vitiosus status popularis *Ochlocratia*. Etsi frequenter contingat, ut multi per isthæc vocabula non tam morbum reip. quam suum affectum aut displicentiam in præsentem statum, imperantesve exprimant. Sæpe enim, cui vel Rex vel status Monarchicus displicet, Tyrannum aut Dominum solet vocare etiam legitimum & bonum principem, præsertim ubi is leges severe exsequitur. Sic & cui dolet Senatu se excludi,

Tyrannis, Oligarchia, Ochlocratia, quæ?

^c Ut in *Poloniâ*, ubi in concilio (quod *Diet* appellant) omnium ad unum consensus requiritur, ut quiddam ratum sit.

Cap. 8. cum tamen aliis senatoribus inferiorem sese hautquaquam arbitretur; per contemptum & invidiam *ὀλῖγους* illos vocat, q. d. paucos quosdam, qui cum nulla re ceteros emineant, in pares tamen aut meliores non sine fastu imperium exerceant. Denique superbo homines ingenio, & quibus æqualitas popularis invisa est, ubi in Democratia pari omnes jure de republ. suffragia ferre vident, cum tamen in quavis civitate plebis maximus sit numerus; Ochlocratiam id vocant, q. d. statum, ubi vilis turba rerum potitur, nec egregiis viris, quales ipsi se ducunt, aliqua prærogativa relinquitur.

*Reipublicæ
irregularis
variae spe-
cies.*

XII. *Respublica irregularis* est, in qua non ita perfecte unio illa, in qua essentia civitatis consistit, deprehenditur: idque non per modum morbi, aut vitii in administratione reip. hærentis; sed ut publica lege aut consuetudine ea velut legitima sit recepta. Cum autem aberrationum à rectitudine infiniti esse modi queant, non possunt etiam irregularium rerum. certæ & definitæ species constitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero exemplo plane potest intelligi. v. g. Si in aliqua republica senatus & populus summo utrinque jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo procerum potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo, quam inæquales fœderati subsint ^a.

XIII. Sy-

^a Hic autem recte notat EV. OTTO non ideo labe aut vitio adspersi remp. quod irregularis est. Irregularis forsan

XIII. *Systemata civitatum* vocamus, ubi Cap. 8.
 plures perfectæ civitates aliquo peculiari vin- *Systema ci-*
 culo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere *vitatum*
 pro unius civitatis viribus haberi queant. *duplex.*
 Exsurgunt autem systemata *duplici* potissimum
modo: uno per communem Regem, altero per
 fœdus.

XIV. *Mediante communi Rege systema* e- *Aliud e-*
 mergit, quando plura separata regna vel ex *mergens ex*
 conventionem, vel ex occasione matrimonii, hæ- *communi*
 reditatis, aut victoriæ, unum & eundem ha- *rege;*
 bent regem: ita tamen ut ideo in unum reg-
 num non coalescant, sed singula juxta suas
 leges fundamentales à communi rege admini-
 strentur.

XV. *Altera species systematum* provenit, *Aliud ex*
 quando plures civitates vicinæ *perpetuo fœdere* *plurium*
 ita connectuntur, ut aliquas partes summi im- *perpetuo*
 perii, quæ præcipue defensionem contra ex- *fœdere.*
 traneos spectant, non nisi consensu omnium
 exercere velint, salva manente de cætero sin-
 gularum civitatum libertate & independentia.

forſan vocabitur regni Britannici forma, (quippe quod in
 eo ſuprema poteſtas regi, optimatibus & populo con-
 junctim attribuitur) quam tamen optimè conſtitutam eſſe
 compertum fuit. Ipſe CICERO remp. tripliciter tempe-
 ratam optimè conſtitutam judicavit. Sic enim ſcribit
de Rep. apud NONIUM: *Statuo eſſe optimè conſtitutam*
remp. quæ ex tribus illis generibus, regio optimatum & po-
pulari confuſa modicè, nec puniendo irritet animum, imma-
nem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentia cives de-
teriores reddat.

Ut in *Belgio Fœderato*, cujus ſingulæ provinciæ pro-
 priam remp. conſtituunt; & omnes in rebus communis
 defenſionis contra extraneos conjunguntur.

CAP. IX.

DE AFFECTIONIBUS IMPERII
CIVILIS.

*Imperium
civitatis
summum
est.*

I. **H**ABET hoc omne imperium, quo universa aliqua civitas regitur, in qualibet reip. forma; ut sit *summum*, i. e. in sui exercitio à nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex proprio iudicio & arbitrio sese exserens, sic ut ejusdem actus à nemine tanquam superiori queant irriti reddi^a.

*Adeoque in
terris in-
dependens.*

II. INDE etiam est, quod idem imperium sit *absolutum*^b, seu *nemini mortalium obstrictum* ad reddendas rationes eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut à superiore profectis, eo nomine sit obnoxium^c.

*Legibusque
civilibus
superius;*

III. Cui conjunctum est, ut idem summum imperium *legibus humanis & civilibus*, ut talibus, sit *superius*, iisdemque adeo directe non obstringatur. Istæ enim leges à summo imperio tam in origine, quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, ut per istas idem obligetur; cum alias idem seipso superius fo-

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VII. c. vi.* GROTIUS.
De Jure B. & P. L. I. c. iii, iv.

^b ARISTOT. *Polit. L. IV. c. x.*

^c Conf. HOBBS. *De Cive, c. vi. § 14.*

ret. Et si ubi summus imperans quædam ci-
vibus lege injunxerit, quorum materia in ip-
sum quoque cadit, decorum sit & ad autori-
tatem legi addendam proficuum, ut ad eadem
iste ultro sese componat ^d.

IV. HABET denique & peculiarem *sancti-* *Sanctum-*
moniam summum imperium, ut non solum ejus *que, cui*
jussis legitimis resistere nefas sit, sed & ejus *resistere ne-*
dem asperitas, non secus atque à probis libe-
ris parentum morositas, à civibus sit patienter
ferenda. Quin & ubi atrocissimas injurias in-
tentaverit, singuli potius fuga sibi consulent,
aut quantamcunque calamitatem sustinebunt,
quam ferrum in durum quidem, sed tamen
parentem patriæ stringent ^e.

V. PRÆ-

^a Illud imperatorem præclare admonet CLAUDIA-
NUS. *De Cons. Honor.* iv. 296.

*In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi; tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Authorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

^e Regem timendum & honorandum esse omnes boni
fatentur & suadent; etiam malum & injuriosum diu tole-
randum, nec facile tentanda ultima remedia. Itaque ne-
quaquam audiendi sunt, qui summos imperantes, quoties
imperio suo male utuntur, protinus coercendos esse do-
cent. Non videtur autem omnino negandum jus populi
ad injurias propulsandas; sed distinguendum est cum
BARBEYRACCIO (ad GROTIUM, *De Jure B. & P.*
L. I. c. iv. § 2.) inter injurias *dubias & tolerabiles*, &
manifestas ac intolerandas. Quæ prioris generis sunt, eas
pati quisque debet, non propter principem, qui ne qui-
dem

Cap. 9.

*Summum
imperium
alibi abso-
lutum;*

V. PRÆTEREA summum imperium, in Monarchiis potissimum & Aristocratiis, alicubi *absolutum*, alicubi *limitatum*prehenditur. *Absolutum imperium* monarcha habere dicitur, qui illud administrare potest proprio ex iudicio, non ad normam certorum ac perpetuorum statutorum, sed prout præsens rerum conditio videtur exigere, quique adeo proprium ad arbitrium salutem reipubl. prout ejusdem tempora postulaverit, procurat.

*Alibi certis
limitibus
circum-
scriptum.*

VI. VERUM quia unius hominis iudicium ab erroribus non est immune, & voluntas in prava flexilis, in tanta cum primis libertate; quibusdam populis consultum visum, ejus *imperii exercitium certis limitibus circumscribere*^f. Id quod factum, dum ad certas leges circa administrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum definiri nequeunt, inciderent, vo-

dem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur; easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat: tantum abest ut vetet. Consistentem habemus ipsum GROTIUM, fortissimum regis majestatis & inviolabilis sanctimonis assertorem, casus summæ necessitatis tacitam habere exceptionem, & in gravissimo & certissimo discrimine legem de non resistendo nos non obligare; adhibitâ tantum cautione, in tali periculo personæ regis parcendum. Qui se hostem populi totius profitetur, (verbis GROTIANIS utor) is eo ipso abdicat regnum. Vid. *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7, 11.*

^f Manifestum est igitur, id iniquè admodum statutum esse ab HOBBSIO, *Summum imperium viribus civitatis neque ullâ aliâ limitandum.* De Cive, c. vi. § 18.

luerunt

erunt ea suscipi non nisi præsciente & consentiente populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur à salute regni aberrandi.

VII. SOLET denique in regnis occurrere aliquod discrimen circa *modum habendi* regnum, cui non in omnibus æqualisprehenditur. Quidam enim reges dicuntur regnum suum habere *in patrimonio*, ita ut illud pro libitu dividere, alienare, transferre possint, in quemcumque voluerint. Quod potissimum contingit illis, qui armis regnum sibi quæsiere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt. Reliqui autem reges, qui ultro à populo sunt adsciti, etsi summo jure imperium exerceant; regnum tamen pro libitu dividere, alienare, aut transferre nequeunt; sed in eo ad successores demittendo legem fundamentalem, aut consuetudinem in populo receptam sequi tenentur; eoque à quibusdam certo respectu cum *usufructuariis* comparantur §.

Regna habentur in patrimonio vel usufructu.

§ Similiter GROTIUS: “ Summum imperium dictator Romanus habebat jure *temporario*: Reges plerique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure *usufructuario*: at quidam reges *pleno jure* proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiere, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se dedit, ut nihil exciperetur.” *De Jure B. & P.* L. I. c. iii. § II. Ubi recte notat BARBEYRACCIUS, re verâ nullum omnino regnum esse in *patrimonio*, nisi ex consensu expresso vel tacito populi.

CAP. X.

DE MODIS ADQUIRENDI IMPERIUM
imprimis MONARCHICUM.

*Imperii ad-
quirendi
duplex mo-
dus :*

I. **Q**UANQUAM ad quodvis Imperium legitimum constituendum *consensu* subjectorum requiratur; is tamen non ubique pari modo elicitur. Interdum enim *per violentiam bellicam* aliqui adiguntur in victoris imperium consentire; interdum *alio* ad aliquem principem constituendum cives accedunt ^a.

*Violentus
per occupa-
tionem, e-
jusque ti-
tulus :*

II. *Modus* acquirendi imperii *violentus* solet vocari *occupatio*, quando scilicet aliquis iusta bellandi causa subnixus, favente vi armorum ac fortuna, populum aliquem eo redigit, ut ipsius deinceps imperio sese subicere cogatur. Cujus imperii legitimus titulus non inde solum deducitur, quod victor, si rigore belli voluisset uti, vitam plane victis adimere potuisset, atque sic, dum minore istos incommodo defungi patitur, clementiæ insuper laudem nanciscatur: sed & quod cum altero in bellum descendens, quem ipse antea læserat, & cui æquam satisfactionem præbere renuit, om-

^a Conf. *De Jure N. & G.* L.VII. c. vii. GROTIUS.
De Jure B. & P. L. II. c. vii.

res suas fortunas aleæ martis exponat, sic ut Cap. 10.
jam in antecessum tacite consenserit in quam-
cunque conditionem, quam eventus belli ipsi
est assignaturus.

III. *Ultroneo autem consensu* populi paratur *Consensu,*
regnum interveniente *electione*, qua populus *per electio-*
constituendus, aut jam constitutis, ultro cer- *nem à po-*
tum hominem, suo judicio imperii capacem, *pulo fact-*
designat; cui quando decretum populi fuerit *am.*
significatum, idque ille acceptaverit, promisso
populi obsequio imperium confertur.

IV. *ELECTIONEM* in civitate jam consti- *Interreg-*
tuta, siquidem illa suscipiatur rege priore de- *num, ejus-*
functo, antecedere solet *interregnum*. In quo *que incom-*
licet ad imperfectam formam recidat civitas, *modum.*
dum cives primo tantum pacto inter se con-
nectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc
addit nomen & affectus communis patriæ, ci-
viumque plerorumque fortunæ isti loco fere
affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro
tantisper pacem inter se colant, & quantocyus
ad plenum imperium instaurandum incumbant.
Etsi magnopere ad incommoda, ex interregnis
oriri apta, evitanda faciat, si in antecessum
constituantur, penes quos folio vacante interim
reip. administratio esse debeat ^b.

V. *CÆTERUM* alicubi quidem singulis mo- *Successio*
narchis defunctis nova instituitur electio. *constituta*
A- *arbitrio*
licubi autem regnum ea lege in alterum con- *regis vel*
fertur, ut citra novam intervenientem electio- *populi.*

^b Ubi regnum hæreditarium est, non datur interreg-
num: unde vox illa in Britannia valet, *Regem non mori.*

Cap. 10. nem in alios per successionem transeat. Illud
 ~~~~~ jus successionis constituitur vel arbitrio ipsius
 regis, vel arbitrio populi.

*In priori
 disponit
 monarchia
 pro libitu.*

VI. Reges, qui regnum suum habent in patrimonio, pro libitu *super successione* possunt *disponere*; quorum dispositio æque ac privatorum testamentum observabitur, præsertim ubi abs aliquo regnum fuerit conditum a partum. Ubi licebit ipsis, si placuerit, regnum inter plures liberos dividere, etiam filiabus non exclusis; imo & hæredem instituere filium adoptivum, naturalem, aut qui nulla plane cognatione ipsi est junctus.

*Si nihil
 disposuerit,
 quid præsumendum?*

VII. VERUM ubi ejusmodi rex super sua successione nihil peculiariter disposuit, præsumitur, Primo, eum nequaquam regnum suum secum exspirare velle, sed ut omnino in liberos suos propter communem mortalium affectum id devolvatur. Dein ut post ipsum monarchica forma conservetur, quippe quam ipse suo exemplo comprobavit. Tum ut regnum maneat indivisum; quippe cum divisio cum regni juxta & familiæ regiæ convulsione sit conjuncta. Præterea ut inter pares gradu mas præferatur fœminæ, primogenitus deinceps generis. Denique ut liberis deficientibus ad proximum quemque sanguine regnum devolvatur.

*Populus
 quando &
 qualem successionem
 definit?*

VIII. IN illis autem regnis, quæ ab initio ultronea populi voluntate sunt constituta, *ordo successionis originarie ab ejusdem populi voluntate* dependet. Qui ubi in regem una cum imperio jus quoque successoris constituendi

con-

contulerit, succedet quem hic voluerit. Ubi Cap. 10.
hoc non fuit factum, id jus populus sibi re-
servasse intelligitur. Cui si placuit in electum
regem hæreditario jure regnum conferre, or-
dinem succedendi vel simplicibus hæreditatibus
confinilem, quantum salus regni admittit, ef-
fecit; vel peculiari ipsum ratione temperavit.

IX. UBI simpliciter populus regem jussit In hoc suc-
hæreditario jure regnum obtinere, nec quid pe-
culiariter addiderit; voluit quidem, ut reg-
num eo ordine devolvatur, quo privatæ hære-
ditates; sed non sine aliquo temperamento.
Nam in hisce fere ut à privatis hæreditatibus
discedat successio in regnis, salus civitatum re-
quirit. I. Ut regnum sit individuum. II. Ut
successio stet intra eos, qui à primo rege de-
scendunt. III. Ne succedant, nisi qui nati
sunt secundum leges patriæ, non nothi tantum,
sed & adoptivi. IV. Ut in pari gradu mares
præferantur fœminis, etiam majoribus natu.
V. Ut successor regnum agnoscat tanquam
beneficium populi, non tanquam beneficium
antecessoris^c.

X. VERUM quia facile inextricabiles con-
troversię oriri poterant, uter ex familia reg-
natrice nuper defunctum proxima cognatione
contingeret, ubi ab autore stirpis longius dis-
cessum fuerat; inde multos apud populos suc-
cessio linealis introducta est. Quæ in hoc con-
sistit, ut prout quisque ab autore stirpis reg-

*Successio
linealis
in quo con-
sistat?*

^c Has regulas ex GROTIUS transulit noster. De Jure
B. & P. L. II. c. vii. § 14—18.

Cap. 10. natricis descendit, ita lineam velut perpendiculararem constituat; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias præcedit; nec de una linea in alteram fiat transitus, quoad ex priore aliquis adhuc supersit; licet forte existat, qui proprio gradu proxime defunctum regem attingat^d.

*Species ejus
duæ, cognatica &
agnatica.*

XI. SUCCESSIONIS linealis usitatissimæ sunt species *Cognatica*, & *Agnatica*. In illa foeminae non excluduntur, sed postponuntur maribus in eadem linea, ita ut etiam ad ipsas fiat regressus, si mares potiori aut pari gradu defecerint. Hæc autem foeminas, & ex hisce natos etiam mares in perpetuum excludit^e.

*Lites super
successione à
quo dirimenda?*

XII. UBI super successione in regno patrimoniali controversia oriatur, optimum fuerit ad arbitros ex familia regia iri. Si successio fuerit voluntate populi constituta, declaratio populi dubium tollet.

^d Talis ordo succedendi in Britannia præscriptus est.

^e Sic in Gallia foeminae ab imperio excluduntur ex lege *Salicâ*; quæ (teste GRONOVIO) exinde nomen sortita est, quod in terrâ *Salicâ* nulla portio hereditatis mulieri veniat; sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

CAP.

C A P. XI.

DE OFFICIO SUMMORUM IM-
PERANTIUM.

I. **Q**UIBUS præceptis Officium Sum- *Officia*
morum Imperantium constet, ex in- *summi im-*
dole ac sine civitatum, nec non ex- *perantis :*
pensis summi imperii partibus, perspicue col-
ligitur ^a.

II. **U**BI ante omnia requiritur, ut impe- *Ante om-*
rantes ipsi diligenter *discant, quæ ad plenam* *nia quid*
ejus officii cognitionem pertinent; cum nemo *sui officii*
laudabiliter exercere possit, quod non probe *fit, bene*
didicit. Unde principi sequestranda illa stu- *novisse.*
dia, quæ ad huncce finem nihil faciunt. Cir-
cumcidendæ quoque voluptates, oblectationes,
vanæque occupationes, quatenus istum finem
intercipiunt. Ideo & in familiaritatem ad-
mittendi viri cordati, rerumque humanarum
periti: adulatores, nugatores, & qui præter
inania nihil didicerunt, procul arcendi. E-
nimvero, ut generalia prudentiæ rectoris præ-
cepta rite adplicare norit; quam penitissime
ipsi conditio sui status, subjectique indoles po-
puli est cognoscenda ^b. Illisque præterea vir-
tutibus

^a Conf. *De Jure N. & G. L.VII. c. ix.*

^b "Senatori est necessarium (inquit CICERO) nosse
"republicam; (id quod latè patet) quid habeat mili-
tum,

Cap. II. tutibus cumprimis studendum, quarum usus in tanta molis administratione maxime conspicitur; moresque ad tanti fastigii dignitatem componendi.

*Salutem
populi sum-
mam legem
habere.*

III. GENERALIS lex summorum imperantium est hæc, *Salus populi suprema lex est*. Ea enim intentione in istos imperium est collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates sunt institutæ. Inde credere iidem debent, nihil sibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

*Discipline
publicæ
cives as-
suefacere.*

IV. Ad internam civitatum tranquillitatem requiritur, ut voluntates civium ita temperentur, & dirigantur, prout saluti civitatis expedit. Inde summorum imperantium est non solum idoneas ei fini *leges præscribere*; sed & *publicam disciplinam* ita sancire, ut non tam metu suppliciorum, quam assuetudine, cives ad legum præscripta sese componant. Ad quem finem quoque facit curare, ut doctrina Christiana, pura illa & sincera, in civitate vigeat; ac in scholis publicis talia dogmata tradantur, quæ cum fine civitatum conveniunt.

“tum, quid valeat ærario, quos socios habeat, quos
“amicos, quos stipendiarios, quâ quisque sit lege, con-
“ditione, fœdere; tenere consuetudinem decernendi,
“nosse exempla majorum.” *De Leg. III. xviii.*

• Vid. BARBEYRAC: ad opus majus. L. VII. c. ix.
§ 2, 3. qui ibidem plerumque pulchra ac utilia de principum officiis collegit.

• CICER. *De Leg. III. iii.*

• Vid. *supra*, c. vii. § 8.

V. Ad

V. AD eundem finem expedit, perscriptas Cap. 11.
habere *leges perspicuas & planas* circa nego-
tia, quæ frequentissime inter cives versari so-
lent. Non tamen plura legibus civilibus san-
cienda sunt, quam ad bonum civitatis & ci-
vium conducunt. Nam cum de eo, quod fa-
cere vel non facere debent, sapius per ratio-
nem naturalem, quam per scientiam legum
homines deliberare solent; ubi plures leges
sunt, quam ut facile memoria comprehendi
queant; & per eas prohibeantur ea, quæ ra-
tio per se non prohibet; necesse est, ut per
ignorantiam sine ulla prava intentione inci-
dant in leges, tanquam in laqueos. Quo ipso
civibus per imperantes supervacuum incom-
modum conciliatur; quod est contra finem ci-
vitatum.

*Leges cla-
ras nec
nimis mul-
tas, ferre.*

VI. QUIA autem frustra feruntur leges, si
impune eas violari tolerant Summi Imperantes;
igitur horum est *exsecutionem* earundem pro-
curare; utque quivis suo jure potiatur, citra
lentas moras, elusiones atque vexationes, ef-
ficere: *pœnas* quoque sumere pro cujusque
facti conditione, transgressorisque intentione
& malitia: nec sine sufficiente causa veniam
indulgere; cum iniquum sit & ad irritandos
civium animos efficacissimum, æqualiter me-
ritos, cæteris paribus non æqualiter tractare s.

*Exsecutio-
nem, etiam
per pœnas,
procurare.*

VII. UTI autem nihil pœnis est sanciendum
quod non ad usum civitatis facit: item *pœnæ*

*Pœnas ad
usum civi-*

¹ *Corruptissima rep. plurimæ leges.* TACIT. Ann. III.
xxvii.

² Conf. BUDDÆI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 5.

Cap. 11. quoque sunt temperendæ, ut ad finem istum proportionem habeant, utque adeo cives non plus afflictionis, quam resp. utilitatis inde ferat. De cætero si scopum suum debent obtinere pœnæ, adparet eas eousque esse intendendas, ut acerbitas earundem præponderet lucro & delectationi, quæ ex facto legibus vetito redundare potestⁿ.

*Civium
inter se in-
jurias pro-
hibere.*

VIII. QUIA porro hoc fine in civitatem coiverunt homines, ut securitatem adversus injurias aliorum obtinerent; Summorum Imperantium est eo severius *civium inter se injurias prohibere*, quo faciliorem perpetua cohabitatio occasionem ad lædendum præbet. Nec discrimina ordinum ac dignitatum eo valere debent, ut potentiores tenuioribus pro libidine insultare possint. Sed & scopo summi imperii adversatur, ut cives, quas sibi factas arbitrantur injurias, privata violentia exsequantur¹.

*Ministros
aptos, &
prudentes,
adhibere.*

IX. PRÆTEREA quanquam ad omnia civitatis amplioris negotia immediate obeunda unus princeps non sufficiat, sic ut necessario *Ministri* in partem curarum sint vocandi; tamen uti hi omnem à summo imperante potestatem mutuantur; ita & bene & male ab ipsis gestorum imputatio ultimo demum in istum

ⁿ Vid. *supra*, c. vii. § 3.

Præclare de hac re CICERO. "Nihil est exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legibus, nihil minus civile & humanum, quam composita & constituta rep. quicquam agi per vim. Parere jubet intercessori, quo nihil præstantius; impediri enim bonam rem melius, quàm concedi malæ." *De Leg. III. xviii.*

redundat. Quam ob rationem, & quia prout Cap. II.
 ministri sunt, ita recte aut prave negotia ex-
 pediuntur; summi imperantes tenentur ad
 munia civitatis adhibere viros probos, & ido-
 neos, & in eorum acta subinde inquirere; eos
 denique prout rem gessisse deprehenduntur,
 præmiis vel pœnis mactare: quo cæteri intel-
 ligant, non minore fide ac diligentia publicam,
 quam propriam rem tractandam. Sic & cum
 pravi mortalium ad scelera perpetranda spe im-
 punitatis alliciantur; quæ ipsis præbetur facil-
 lima, ubi *Judices* corruptionibus patent; Sum-
 morum Imperantium est, in ejusmodi iudices,
 tanquam fautores scelerum, queis securitas
 civium abrumpitur, severe animadvertere.
 Præterea licet ordinaria negotiorum expeditio
 ministris credenda sit; summi tamen impe-
 rantes querelis ac desideriis civium patienter
 aurem præbere nunquam detrectabunt^k.

X. Cum ad *Tributa* & alia onera ferenda *Tributa ad
necessita-
tem impe-
rare.*
 cives nullo alio nomine teneantur, quam qua-
 tenus ista necessaria sunt ad sumtus civitatis
 belli pacisque tempore tolerandos; igitur sum-
 morum heic imperantium officium erit, non
 plus extorquere, quam necessitates, aut in-
 signes reip. utilitates requirant; & quantum
 fieri potest, ita onera temperare, ut quam mi-
 nime cives iisdem affligantur. Deinde ut
 iusta in proportionem describantur; nec aliqui-
 bus civibus immunitates concedantur in frau-
 dem & oppressionem reliquorum. Tum quæ

^k Conf. BUDDÆI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 6.

Cap. II. collecta fuerunt, in usus reip. impendantur: non per luxuriam, largitiones, superfluum ostentationem, aut inania dissipentur. Denique providendum, ut erogationes redditibus respondeant, & qua hi non pertingunt, à parcimonia & circumcisis sumtibus non necessariis subsidium petendum¹.

Rei familiaris civium providere.

XI. QUANQUAM autem summi imperantes subditos alere non teneantur, (nisi quod eorum, qui per immeritam aliquam calamitatem seipsum sustentare non possunt, peculiarem curam agere caritas jubeat;) tamen quia non solum ex bonis civium colligendi sunt sumtus, civitati conservandæ necessarii; sed etiam robur civitatis in virtute & opibus civium consistit: igitur illis, quantum in se, providendum erit, ut *res familiaris civium* gliscat. Ad hunc finem facit cives disponere, ut quantum fieri potest, uberem proventum ex terra & aquis capiant; ut, quæ apud ipsos proveniunt, materiis industriam adhibeant; aut quem ipsi commodè laborem obire possunt, ab aliis non redimant: quod fit, siquidem artes mechanica foveantur. Maximi quoque est momenti mercaturam, & in regionibus maritimis navigationem excolere. Nec ignavia solum proscribenda, sed & ad parcimoniam revocandi cives per *leges sumtuarias*, quæ superflui sumtus prohibeantur, imprimis illi, per quos opes civium ad externos transferuntur. Etsi majore

¹ Conf. BUDDÆUM, S. 7.

rem heic, quam quævis leges, efficaciam ob-
 tinent summorum imperantium exempla^m. Cap. i i.

XII. QUIA etiam sanitas ac firmitas interna civitatum ex *unione civium* provenit, quæ quo accuratior fuerit, eo majore cum efficacia vis imperii per universum sese civitatis corpus dispensat: igitur summis imperantibus incumbit providere, ne in civitate *factiones* oriantur; neve quidam cives inter se peculiaribus pactis connectantur; neve omnes aut aliqui ab ullo alio, sive intra sive extra civitatem constituto, sub quocunque obtentu, sacro aut profano, magis dependeant, quam à legitimo suo principe; & in nemine plus sibi præsidii, quam in eodem repositum arbitrentur.

XIII. DENIQUE cum status civitatum inter se sit pax satis infida; summorum imperantium est curare, ut *virtus civium, peritiaque armorum* alatur; & omnia, quæ ad vim repellendam requiruntur, mature parentur, munita loca, arma, milites, & rerum gerendarum nervus, pecuniaⁿ. Ultro autem etiam posita justa belli causa nemo laceffendus, nisi tutissima arriserit occasio, & conditio civitatis commode id ferat. Eundem quoque ob finem consilia & molitiones vicinorum accurate exploranda & observanda sunt; nec non amicitia & fœdera prudenter contrahenda.

^m Conf. BUDDEUM, S. 8.

ⁿ Vid. *supra*, L. I. c. xiv.

Omne factionum genus præcavere.

Armis securitati civium prospicere.

C A P. XII.

DE LEGIBUS CIVILIBUS IN SPECIE.

*Legum ci-
viliū de-
scriptio.*

I. **D**ispiciendum quoque jam restat de partibus summi imperii in specie, & quæ circa eas peculiariter observanda occurrunt. Ubi primum locum occupant *leges civiles*, quæ sunt *decreta summi imperantis civilis*, per quæ civibus injungitur, quid in vita civili facere, quidque omittere debeant *.

*Duplici re-
spectu eæ
dicuntur
tales.*

II. **D**ICUNTUR autem *leges civiles* duplici potissimum respectu; vel *respectu autoritatis*, vel *originis*. Priori sensu *leges civiles* vocari possunt omnes *leges* juxta quas in foro civili jus redditur, undecunque demum illæ originem suam trahant ^b. Posteriori sensu *leges civiles* dicuntur, quæ primo à voluntate summi imperii civiles profectæ sunt, atque circa ea versantur, quæ jure naturali ac divino definita non sunt, sed ad peculiarem utilitatem singularum civitatum faciunt.

*Legi natu-
rali addunt
vim & ef-
ficaciam;*

III. **C**ETERUM uti *legibus civilibus* nihil est sancendum, quod non *ad commodum reip.* referatur; ita cum vitæ civilis decori & tran-

^a Conf. *De Jure N. & G. L. IV. c. i. GROTIJ De Jure B. & P. Proleg. § 15.*

^b Itæ verò minùs propriè *leges civiles* vocantur; sunt enim præcepta juris naturalis.

quillitati maxime expediat, legem naturalem civibus probe observari; hinc summis imperantibus incumbit, isti vim atque efficaciam legis civilis impertiri. Nam apud plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, ut neque manifesta legis naturalis utilitas, neque metus divini Numinis ei reprimendæ sufficiat. Quo igitur utcunque vitæ civilis honestas servari queat, summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum civilium tribuendo ^c.

IV. CONSISTIT autem vis legum civilium in hoc, ut præceptis de faciendo vel omittendo addatur *sanctio pœnalis*; sive ut definiatur, quæ pœna in foro civitatis sit mansura eum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda. Qua sanctione pœnali quæ desistuntur leges naturales, in foro humano impune violantur, salva tamen vindicta tribunalis divini.

V. PRÆTEREA quia vitæ civilis indoles non fert, ut quod quisque sibi deberi arbitratur, propriam per violentiam exigit: inde & in eo legi naturali subveniunt leges civiles, quod ad ea, quæ ex illa debentur, hæ *actionem* accommodant, cuius vi ista in foro civili

Per adjec-
tam scil.
sanctionem
pœnarum:

Et accom-
modatam
ad eam ac-
tionem in
foro.

^c Vim & observantiam legibus naturalibus addere possunt civiles, propterea quod quorundam tam iniqua sit indoles, ut plus pœnas hujusce vitæ quam futuræ metuant. Sed non ideo sequitur (quod malè statuit HOBBIUS *De Cive*, c. xiv. § 9, 10.) legibus naturalibus totam obligandi vim à civilibus accedere, & magistratum omnino ex suo arbitrio definire posse, quid honestum & turpe sit, quid furtum, adulterium, homicidium, &c. Vid. *supra*, L. I. c. iii. § 1.

per

Cap. 12. per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quæ per leges civiles non acceperunt, ab invitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges civiles illis potissimum obligationibus actionem accommodare, quæ per expressa pacta inter homines contractæ sunt. Cæteris, quæ ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere actionem denegarunt, ut esset materia, qua virtutem suam exercerent probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si citra coactionem recte fecisse videntur^d. Sæpe etiam tanti non fuit visum negotium, ut ideo prætor fatigaretur.

Legem naturæ adplicant & explicant.

VI. CUM etiam multa lege naturali indefinite præcipiantur, adplicatione in cuiusvis arbitrio relicta; inde lex civilis ad decus & tranquillitatem civitatis ejusmodi actionibus tempus, modum, locum & personas assignare, aliasque circumstantias determinare, quandoque & præmiis homines ad eas suscipiendas allicere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri sit, legis civilis est explicare. Quam explicationem in agendo sequi cives tenentur; ntut fortasse privata ipsorum opinio in diversum abeat.

^d Hoc modo CICERO. "Aliter leges, aliter philosophi; leges quatenus manu tenere possunt; philosophi, quatenus ratione & intelligentia." *De Offic.* III. xvii. Similiter SENECA: "Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum." *De Benef.* v. 21.

LIBERTUS

VII. CUM

VII. CUM etiam plurimæ actiones per legem naturalem cujusque judicio & arbitrio sunt relictæ, quas tamen in civitate uniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici interest: inde leges civiles ejusmodi actionibus & negotiis *certam formam* solent assignare; uti contingit in ultimis voluntatibus, in contractibus, & multis aliis. Ob eandem causam etiam leges civiles exercitium eorum juris, quæ naturaliter competunt, circumscribere sueverunt.

Cap. 12.

Negotiis per se liberis formam dant.

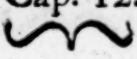
VIII. DEBENT autem cives legibus civilibus, quatenus aperte juri divino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo poenæ metu, sed ex intrinseca obligatione, per ipsum jus naturale confirmata: quippe inter cujus præcepta quoque est, legitimis imperantibus esse parendum*.

Lex civilis conscientiam obligat.

IX. DENIQUE non minus *peculiaribus jussu* summorum imperantium, quam legibus communibus cives obtemperare debent. Ubi tamen observandum est, utrum summus imperans civem quid jubeat facere tanquam *actionem civi propriam*; an vero mandet suscipere nudam *executionem actionis*, quæ propria im-

Peculiari jussu imperantis quousque obediendum.

* Quæstio in scholis notissima est, *Utrum leges humane conscientiam obligent?* i. e. Utrum ita astringant aliquem ad obediendum (SANDERSONI verbis utor) ut si non pareat, non solum poenæ temporali, aut legibus constitutæ, aut ex superioris arbitrio inferendæ obnoxius sit, sed & à propriâ conscientia velut neglecti officii contractæque inde offensionis Dei reus merito redarguatur? Idem partem affirmativam acutè defendit. Vid. *De Obligatione Conscientiæ*, Præl. 5^{ta}m.

Cap. 12. perantis esse debeat^f. Nam posteriori casu necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere civis, quo patrato ipse imperans peccat^g. Sed ut civis velut proprio nomine peccatum legi naturali & divinæ repugnans perpetret, fieri recte non potest. Inde est, quod si in bello etiam injusto civis jussu summi imperantis arma gerat, non peccet^h. Sed si ejusdem jussu aliquis innocentem damnet, falsum testimonium dicat, calumniam alicui intentet, utique peccat. Nam civis militat nomine publico; sed proprio nomine judicat, testatur, accusat.

^f Hæc distinctio negotium haud expedit. Nequit cogi voluntas, & Deo potius obediendum quam hominibus; unde ne minimum quidem malum patrandum est, ut bonum exinde eveniat.

^g Nequaquam hoc admitti debet, si subdito constet actionem esse illicitam.

^h Rectius judicat GROTIUS milites, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debere. *De Jure B. & P. L. II. c. xxvi. § 2.* Quod si dubitet utrum bellum sit licitum necne, principi parendum est; & nil obstat regula à GROTIO allata, *quod dubitas ne feceris.* Vid. *supra*, L. I. c. i. § 6. not. n.

C A P. XIII.

DE JURE VITÆ AC NECIS.

I. **S**UMMO imperio civili in vitam civium duplici modo jus competit; indirecte vel directe: illud quidem ad defensionem civitatis, hoc autem ad compescenda delicta^a.

Jus imperantis in vitam civium:

II. Cum enim sæpe vis exterorum per vim sit repellenda, aut jus nostrum violenter ab ipsis vindicandum; licet utique summo imperio cives ad hoc negotii compellere: ubi de industria non id agitur, ut cives vitam amittant, sed duntaxat periculo mortis eorum vita exponitur^b. Qualibus in periculis ut strenue & dextre sese cives gerere possint, summum imperium exercere eos & præparare debet. Nulli autem civi ejus periculi metu ad munia militaria sese inutilem reddere licet^c. Et qui mi-

Indirectum, periculo eam exponendi;

^a Conf. *De Jure N. & G.* L.VIII. c. ii. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. BUDDEI *Phil. Pract.* P. II. c. v. § 2.

^b Hoc sequitur ex fine civitatis; qui duplex est. 1. Ut avertantur mala. 2. Ut compescantur delicta.

^c *Augustus* (referente SÆTONIO, c. viii.) equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causâ detestandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. Et ad hoc flagitium reprimendum plurimæ leges latæ sunt ab imperatoribus, *Trajano*, *Theodosio*, *Constantino* aliisque. Conf. *De Jure N. & G.* L.VIII. c. ii. § 3.

Cap. 13. *litæ est adscriptus, hautquaquam assignatam stationem ex formidine deferet, sed ad extremum potius spiritum pugnabit: nisi intelligat imperantis voluntatem esse, ut potius vitam, quam locum conservet; aut locus iste tanti non sit civitati, quam vita istorum civium.*

*Directum,
adimendi
per modum
pœnæ.*

III. DIRECTE autem vitam civibus adimere potest summum imperium ob atrociam delicta, & per modum *pœnæ*; quæ tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco de natura *pœnæ* quædam in universum erunt exponenda.

Pœnæ rationem

IV. EST igitur POENA *malum passionis,*

Hoc in loco meritò quæri potest, utrùm civem innocentem liceat hosti ad certam mortem tradere, ut evitetur imminens reip. ruina? Partem negativam tuetur noster in opere majori, L. VIII. c. ii. § 5. *Ut civitas (inquit) eum in tyranni manum tradat aut ut eundem cogat, quo seipsum dedat, neque fas esse neque necessarium arbitror.* Rectius (ut opinor) pro parte affirmativa stat GROTIUS. Caritas & amor patriæ id à cive exigit, ut seipsum tradat; quoniam utilitati omnium plusquam unius alicujus aut suæ consulendum est. Quod si id facere tenetur, ad id recte cogi potest. Superior (teste GROTIUS) *cogere potest ad ea, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum.* Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. De Jure B. & P. L. II. c. xxv. § 3. Porro notandum est, ubi hostis potentior certos sibi cives *obsides* ad pacta quævis firmanda postulaverit; eos ad hoc onus suscipiendum adigi posse. Quod si illius, quicum paciscimur, aut nostræ civitatis nihil interest, è civibus quis obses fuerit; præcidendis querelis aptissimum erit sortem adhibere. De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 6.

quod

quod infligitur ob malum actionis • ; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactionis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, alicui imponitur. Licet enim sæpe alicui poenæ loco imperentur quædam actiones ; in iis tamen spectatur id, quod laboriosæ, & facienti molestæ sint, quodque agenti passio quædam per eas inferatur. Invitis autem poena est infligenda, quia alias illa non obtineret finem suum, qui est, acerbitate sua homines à peccatis detertere. Quem effectum non habent, quæ quis lubens admittit. Denique poenæ rationem non habent mala, quæ in bello pugnave inter repugnandum inferuntur ; quia non pro imperio : Neque quæ per injuriam quis patitur ; quia non intuitu antegressi delicti inferuntur.

Cap. 13.

quænam
habere possint.

* Definitio ex GROTIJ petita. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 1.

† *Omnis poena, si justa est, peccati poena est.* AUGUST. Retr. I. ix.

‡ Par in parem non habet imperium, ideoque poenam propriè dictam ex auctoris definitione infligere non potest. Eadem ratione in statu naturali nemo poenis humanis obnoxius esse potest, quoniam non datur superior. Hanc autem nostri doctrinam improbat BARBEYRACCIUS, & longâ verborum ambage probare aggreditur poenam à paribus in pares infligi posse. Eodem modo bellum *punitivum* esse posse statuit GROTIUS ; & libertatem saluti suæ poenas consulendi initio penes singulos fuisse. *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 40. Voce quidem dissentiant GROTIUS & PUFENDORFIUS, re conveniunt : ex utriusque sententiâ licita est defensio per violentiam contra injurias ; licitum est bellum in eos, qui jura nostra violârunt. Idcirco nihil opus est, ut lectorem morer in dijudicandâ controversiâ quæ mera logomachia est.

V. Sr.

Cap. 13.

*Imperanti
competit jus
punienti.*

V. SICUTI autem libertas naturalis hoc habet, ut qui in ea constitutus præter Deum neminem habet superiorem, divinis tantum pœnis sit obnoxius: ita cum introducto inter homines imperio hoc quoque imperantibus salus societatum attribuit, ut ipsi malo representato malitiam subjectorum coercere queant, quo plures homines securi invicem possint vivere.

*In pœnis
humanis
respicienda
utilitas;*

VI. ET SI autem in eo nihil videatur iniqui, ut malum patiatur, qui male egit: in pœnis tamen humanis non simpliciter respiciendum est, quodnam malum sit perpetratum; sed & quæ utilitas ex pœna possit provenire. Sicuti & nequaquam eo fine pœnæ exercendæ, ut læsus animum pascat, & voluptatem capiat ex dolore & supplicio lædenti; quippe cum hæc voluptas plane sit inhumana, & socialitati repugnans ^b.

*Aut peccantis,
aut læsi, aut
omnium.*

VII. Genuinus pœnarum humanarum finis est præcautio læsionum & injuriarum; quæ provenit, si vel in melius emendetur, qui peccavit; aut alii ejus exemplo, ne deinceps velint peccare; vel si ita coerceatur qui peccavit, ut non posset deinceps nocere. Id quod etiam ita potest exprimi; quod in pœnis respiciatur vel utilitas ejus, qui peccavit; vel ejus, cujus intererat non fuisse peccatum, quique adeo

^b Scitè cecinit CLAUDIANUS. *Conf. Mallii. ver. 223.*

*Qui fruitur pœnâ, ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi: Diis proximus ille est,
Quem ratio non ira movet; qui facta rependens
Consilio punire potest.*

per peccatum laesus fuit, vel indistinctam quoniamliber

Cap. 13.

VIII. PRIMUM igitur in sumenda poena respicitur utilitas ejus, qui peccavit, dum dolore poenae ipsius animus emendatur, & peccandi libido per eundem extinguitur. Quale genus poenae etiam in plerisque civitatibus in suis domesticos exercere patribus-familias relictum. Eo solo tamen fine ad mortem procedi posse non videtur; cum qui mortuus est, emendari nequeat.

Quomodo utilitas peccantis?

IX. DEINDE in poena versatur utilitas ejus, qui laesus fuit, ne tale quid in posterum ab eodem aut aliis patiatur. Quorum prius obtinetur, si vel tollatur, qui peccavit; vel vires nocendi, salva vita, ipsi adimantur; vel si malo suo dedoceatur delinquere. Posterius autem obtinetur poena aperta & conspicua, cujusque adparatus ad terrorem aliis incutendum aptus sit.

Quomodo utilitas laesi?

X. DENIQUE in poena utilitas quoque omnium quaritur, dum nempe id agitur, ut ne, qui uni nocuit, aliis deinceps noceat, vel ut exemplo territi ceteri à similibus patrandis abstineant. Quod pari modo atque prius obtinetur.

Quomodo utilitas omnium?

¹ Castigatio sincera est cum ratione aliquando necessaria est. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Ingenia vitio prava dolore corporis animique corrigimus. SENECA de Ira, L. I. c. v.

^k Conf. GROTIUS De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 7.

^l Ibid. § 8.

^m Ibid. § 9. Add. SELDEN, De Jure Nat. L. I.

c. iv.

Z

XI. Quod

Cap. 13.

*Pœnis hu-
manis ex-
empti actus
interni:*

XL QUOD si porro tum fines pœnarum tum conditionem generis humani consideremus; adparet, non omnia peccata esse ejusmodi indolis, ut in foro humano ea puniri omnino conveniat. Inde pœnis humanis eximuntur actus mere interni, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispiam puniatur.

*Et lapsus
minutissi-
mi:*

XII. DURUM quoque nimis foret pœnis humanis subicere minutissimos lapsus, quos in isthac naturæ conditione non datur effugere, quantamcunque attentionem quis adhibere instituat.

*Et quæ
ferre jubet
civitatis
tranquilli-
tas?*

XIII. PRÆTEREA multos actus dissimulant leges humanæ ob tranquillitatem civitatis, aut alias ob rationes: puta, si splendidior futurus sit actus, ubi ex intuitu pœnæ non videatur susceptus; aut ubi operæ pretium non sit judices inquietari, aut si obscurissimæ res sit disceptationis, aut si inolitum plane malum citra convulsionem civitatis tolli nequeat.

*Aut com-
munis ho-
minum cor-
ruptio.*

XIV. DENIQUE & à pœna humana eximi necesse est illa vitia animi, ex corruptione mor-

Id tamen non obstat (teste GROTIË) quò minus actus interni quatenus in externos influunt, in æstimati-
onem veniunt non sui propriè, sed actuum externorum,
qui inde meriti sui accipiunt qualitatem. Ibid. § 18.

• Ibid. § 19.

talium

talium communi resultantia, quæ ita frequentia Cap. 13.
reperiuntur, ut defuturi essent, quibus impe-
raretur, si severis ista pœnis plectere velis;
quousque in enormes actus non eruperunt:
ut est ambitio, avaritia, inhumanitas, ingra-
tus animus, hypocrisis, invidia, superbia, ira-
cundia, simultas, & similia.

XV. NEQUE tamen si quæ peccata sint p- *Venia qui-
bus casibus
recte fiat?*
trata pœnis humanis idonea, semper necessum
est pœnam exigi. Quin aliquando contingit,
ut delinquentibus recte peccati *Venia* fieri
possit. Id quod tamen citra graves causas
fieri non debet. Inter quas sunt, si fines pœ-
narum in certo casu non videantur necessarij;
aut si venia majorem quam pœna producere
utilitatem sit idonea; aut si fines pœnarum a-
lia via commodius obtineri possint. Item si
qui deliquit alleget sua aut sibi conjunctorum
eximia in rempubl. merita, peculiari præmio
digna; aut si ab alia quapiam insigni re com-
mendetur, puta, à raro aliquo artificio; aut
si spes sit foro, ut peccatum illud egregijs fa-
ctis eluatur: præsertim ubi aliqua ignorantia,
licet non plane inculpabilis, intervenerit, aut
si particularis ratio legis in aliquo facto cessa-
verit. Sæpe quoque ob multitudinem peccan-
tium venia est danda, ne suppliciis civitas ex-
hauriatur.

XVI. *Gravitas* autem *delictorum* æstimatur *Delicti*
ex objecto in quod peccatum fuit, prout illud *gravitas
unde fit æ-
stimanda?*
nobile & pretiosum habetur: item ex effectu,

¶ Ibid. § 21, &c.

Cap. 13. prout multum aut parum damni in remp. inde redundat: & denique ex pravitate intentionis, quæ ex variis indiciis colligitur; puta, si facile potuit resistere causis, quibus quis ad peccandum fuit impulsus; aut si præter communem rationem peculiaris quædam accessit, quæ à peccando debebat abstertere; aut ubi circumstantiæ singulares factum aggravant; aut si animum quis habuerit idoneum ad resistendum peccatorum illecebris. Sed & considerari solet, primus quis, an aliorum exemplo seductus; semel, an sæpius, & post consumptas frustra admonitiones quis peccaverit ¹.

Inde definiendum
penæ genus &
quantitas?

XVII. Quod tamen *penæ genus & quantum* præcise singulis peccatis sit infligendum, penes summum imperium civile est definire; quod heic unice utilitatem reipubl. præ oculis habere debet. Unde fieri potest & solet, ut eadem pœna imponatur duobus delictis inæ-

¹ Ordinem delictorum quoad objecta sic instituit noster.
1. Præ cæteris maximè detestanda habetur actio, quæ directe in Dei contumeliam tendit. 2. Quæ universam hominum societatem tangit. 3. Quæ publicum civitatis ordinem perturbat. 4. Quæ singulos homines tangit. Ubi in foro civili primo loco statuitur vita, quæ est fundamentum omnium bonorum temporalium; tum membra non vitalia, citra quorum usum vita nisi miserrima trahi non potest, quæ pro nobilitate sui usus æstimantur. 5. Quæ familias privatorum, quarum fundamentum est matrimonium, perturbat maculatve. 6. Quæ perdit aut avertit alias res expetibiles, vitæ necessitatibus aut commoditatibus inservientes; idque vel directe vel indirectè dolo malo causam damni dando. 7. Denique quæ famam aut exultationem civilem destruit. *De Jure N. & G. L. VIII. c. iii. § 18.*

qua-

qualibus. Nam quæ æqualitas iudicibus circa reos observanda præcipitur, illa intelligenda est de reis, qui idem specie delictum commiserunt: hætenus, ut quod in uno vindicatur delictum, alteri citra gravissimam causam condonari non debeat. Etsi autem quantum fieri potest, homo in hominem lenior esse debeat: interdum tamen pœnas exasperari salus civitatis, & securitas civium jubet; puta, si contra gliscentia vitia asperiore medicina opus sit, aut ubi delictum aliquod reip. sit perniciosissimum. Id autem omnino observandum circa magnitudinem pœnarum, ut illæ tantæ sint, quantæ sufficiant ad reprimendam libidinem mortaliū, qua feruntur in peccatum, in quod pœnæ constituuntur. Tum etiam, ne exigantur graviores pœnæ, quam legibus definitæ sunt; nisi atrociore circumstantiæ factum aggravent^r.

XVIII. QUIA tamen eadem pœna non omnes æque afficit, adeoque apud omnes non parem effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali pœnarum designatione, quam earundem ad singulos adplicatione, respicienda est *persona ipsius delinquentis*; & in eadem illæ qualitates, quæ sensum pœnæ augere vel minuere possunt; puta, ætas, sexus, status, opes, vires, & similia^s.

In hoc attendenda persona peccantis.

^r Vid. *supra*, c. vii. § 3. not. e.

^s Huc spectat illud JUVENALIS *Sat.* VIII. 140.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major qui peccat habetur.*

Cap. 13.

Ob deli-
ctum alie-
num nemo
puniendus:

XIX. PORRO uti ob alienum delictum in foro humano pœna proprie dicta nemo potest affici: ita si *ab universitate aliqua delictum sit admissum*, eo non tenebitur, qui in id non consenserit. Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio universitatis non obtinebat. Etsi ex occasione punitæ universitatis & innocentes incommodum sentire soleant. Exspirant quoque delicta universitatum, quando nemo amplius superest eorum, quæ consentientibus & cooperantibus illud delictum fuit patratum.

Etsi id oc-
casionem
incommodi
præbere
possit.

XX. Id tamen frequenter contingit, ut *alienum delictum occasionem præbeat*, ex qua in alios incommodum proveniat, aut bonum ante speratum intercipiatur. Sicuti bonis parentum ob delictum confiscatis ad paupertatem rediguntur etiam innocentes liberi*. Et reo aufugiente fide-jussor exsolvere multam cogitur, non ex delicto, sed quia in talem eventum ultro sese obligavit†.

* Non autem pœnas sed infortunium subeunt. Unde facile intelligi potest, quâ ratione Deus (salvâ ejus justitiâ) damnum posteris ob delicta majorum infligat. *Ferretur* (inquit CICERO) *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnatur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* De Nat. Deor. III, xxxviii.

† Vid. GROTI. ubi supra, § 13, &c.

C A P. XIV.

DE EXISTIMATIONE.

I. **E**Xistimatio in genere est valor personarum in vita communi, secundum quem aptæ sunt aliis personis exæquari aut comparari, eisque vel antehaberi, vel postponi^a. *Existimatio in genere quid?*

II. **D**IVIDITUR illa in *simplicem & intensivam*. Utraque consideratur vel inter eos qui in naturali libertate, vel qui in statu civili invicem degunt. *Quotuplex in duplici statu?*

III. *Existimatio simplex inter eos, qui in naturali libertate vivunt*, in hoc potissimum consistit, ut quis talem se ferat, & pro tali habeatur, quicum agi queat tanquam cum viro bono, & qui cum aliis ad præscriptum legis naturalis vivere sit paratus. *Simplex in libertate naturali in quo sita?*

IV. **A**TQUE isthæc *integra* tamdiu habetur, quoad quis nondum per malitiosum aut enorme facinus sciens volensque dolo malo legem naturæ adversus alios violavit. Inde & naturaliter quilibet pro bono viro habetur, donec contrarium probetur^b. *Ea quamdiu maneat integra?*

^a Conf. *De Jure N. & G.* L.VIII. c. iv. Et auctoris Dissertat. Acad. *de Existimatione*, p. 195.

^b Iniquè igitur statuit HOBBSIUS omnes in statu naturali degentes pro malis habendos esse. *De Cive*, cap. i.

Cap. 14.

*Quibus fa-
ctis dimi-
nuatur.*

V. EADEM existimatio *diminuitur* per faci-
nora enormia contra legem naturalem mali-
tiose patrata; quæ efficiunt, ut majore circum-
spectione opus sit, si quis cum tali agere velit.
Ea tamen macula elui potest, præstita ultro
damni dati reparatione, & edito seriæ poeni-
tentiae documento^c.

*Quibus pe-
nitus ex-
stingua-
tur?*

VI. *Consumit* eandem penitus vitæ genus &
institutum directe spectans ad aliis promiscue
nocendum, & rem ex manifestis aliorum inju-
riis faciendam. Cujus farinæ homines quam-
diu resipiscere nolunt, tanquam communes
hostes possunt tractari ab omnibus, quos ip-
sorum malitia ullo modo potest tangere^d. Re-
parare tamen hi existimationem possunt, ubi
præstita refusione damni, aut obtenta condo-
natione, honestum vitæ genus, vitioso ejurato,
subierint.

*Simplex in
civitate
quæ?*

VII. *Existimatio simplex intra civitates de-
gentium* est, qua quis juxta leges & mores ci-
vitatibus pro vitioso ejusdem membro non fuit
declaratus, & aliquo numero esse intelligitur.

*Ea quo-
modo defi-
ciat ex me-
ro statu?*

VIII. ISTHÆC in civitate *deficit* vel *ex me-
ro statu*, vel *ex delicto*. Prius contingit *du-
plici* modo: vel ut status ille in se naturaliter
nihil turpe habeat; vel ut cum vitio, aut sal-
tem ejus opinione, sit conjunctus. Illud con-
tingit in quibusdam civitatibus, ubi servi nullo

^c Vid. *supra*, L. I. c. v. § 17.

^d Quales sunt latrones, piratæ, ficarii, & id genus
tenebriones.

numero sunt^e. Hoc circa lenones, meretrices, & similes obtinet; qui quamdiu publice tolerantur in civitate, communi quidem defensione fruuntur, honestorum tamen hominum consortio excludendi. Quod idem contingit quibusdam circa foeda aut vilia, licet naturaliter non vitiosa, occupatis^f.

IX. Ex *delicto* autem eadem plane deficit, quando quis juxta leges civiles ob certum delictum *Infamia* notatur: idque ut vel morte simul plectatur, & sic memoria ejus notetur; vel ut civitate expellatur; vel ut in civitate retineatur tanquam infame & putridum membrum.

X. Id autem manifestum est, existimationem simplicem, seu *naturalem honestatem non posse alicui eripi ex mero arbitrio summorum imperantium*. Cum id nullo modo ad utilitatem civitatis facere, adeoque in ipsos nullo modo collatum, intelligi possit. Sicuti nec vera infamia videtur contrahi posse, dum quis jus civitatis per modum nudi ministri exsequitur.

XI. *Existimatio intensiva* est, secundum quam personæ, alias quoad existimationem simplicem æquales, sibi invicem præferuntur, prout uni præ altero insunt, queis aliorum animi ad exhibendum honorem permoveri so-

^e Quam vilis fuerit eorum conditio apud Romanos, omnibus notissimum est. Vid. L. XVIII. tit. v. l. 6. ad L. *Jul. de Adult.*

^f Quales sunt carnifices, lictores, fornicarii, &c.

Cap. 14. *lent.* Est autem *Honor* proprie significatio judicii nostri de alterius præstantia.

*Varia ad
ejus intel-
ligentiam
notanda.*

XII. HÆC existimatio intensiva considerari potest vel inter eos, qui in naturali vivunt libertate, vel inter cives ejusdem reipublicæ. Deinde expendenda sunt ejusdem fundamenta, & quidem prout producant vel aptitudinem duntaxat ad honorem ab aliis expectandum, vel *jus stricte dictum* quo idem ab aliis tanquam debitus postulari queat.

*Fundamen-
ta intensi-
væ existi-
mationis
quæ?*

XIII. *Fundamenta intensivæ existimationis* in genere censentur omnia illa, quæ insignem perfectionem & præstantiam habent, aut eandem judicantur arguere, & quidem talem, cujus effectus cum fine legis naturalis aut civitatum congruit. Uti sunt perspicacia mentis, & capacitas varias scientias & artes addiscendi, acere judicium in rebus gerendis, animus firmus & per externa inconcussus, illecebrisque ac terroribus superior; eloquentia, forma & dexteritas corporis, bona fortunæ, & imprimis res egregie gestæ.

*Jus ad ho-
norem im-
perfectum,
perfectum.*

XIV. HÆC tamen omnia non producant nisi *jus imperfectum*, seu aptitudinem ad habendum ab aliis honorem & venerationem. Unde si quis eundem aliis etiam bene meritis denegaverit, non injuriam facit, sed duntaxat ob inhumanitatem & velut incivilitatem male audit. Sed *jus perfectum* ad habendum ab al-

§ Malè igitur HOBBSIUS honorem in potentiâ fundavit. *Consistit honor* (inquit) *in solius potentiæ existimatione.* Leviath. cap. x. p. 47.

pro honorem, aut ejus insignia, provenit vel
ex imperio, quod quis in istum obtinet; vel
ex pacto cum eodem ea super re inito; vel ex
lege per communem dominum lata aut appro-
bata.

XV. *Inter principes autem & integros po-* *Jus ad*
pulos pro eminentia & præcedentia solet alle- *præceden-*
gari potissimum antiquitas regni & familia; *tiam inter*
ampl'itudo & opulencia ditionum, & potentia, *principes*
qualitas potestatis, qua quis imperium in suo *unde?*
regno obtinet, & splendor tituli. Quæ tamen
omnia per se non pariunt jus perfectum ad præ-
cedentiam adversus alios reges populosve, nisi
pacto aut concessione horum istud quæsitum
merit.

XVI. *Inter cives autem gradus dignitatis* *Gradus*
designare summi imperantis est; qui tamen *dignitatis*
heic recte cujusque præstantiam, & ad conse- *civilis à*
renda in remp. merita aptitudinem respicit. *quo desig-*
Quem autem iste civi dignitatis gradum affig- *nandi?*
naverit, eum recte hic contra concives suos
tuetur; nec minus eodem ipse adquiescere
debet.

Conf. BUDDEI, *Philos. Pract.* P. II. c. iv. S. 13.

§ 31.

C A P. XV.

DE POTESTATE SUMMI IMPERII IN
BONA CIVITATE CONTENTA.

*Jus impe-
rantis in
bona civi-
um triplex:*

I. **Q**Uemadmodum ubi *Bona* abs summis imperantibus in ci- es profecta sunt in istorum arbitrio est, quid hi in ea juris obtineant: ita in ea bona, quæ cives propria sibi industria, aut alio modo plene quæsi- verunt, *triplex* potissimum *jus*, ex indole civitatum resultans, & ad harum finem neces- sarium, summis imperantibus competit ^a.

*Leges fe-
rendi circa
eorum u-
sum;*

II. PRIMUM jus in eo consistit, ut civibus isti possint *leges præscribere* circa usum eo- rundem ad utilitatem civitatis adtemperan- dum ^b, aut circa modum, qualitatemque posses- sionum ^c; uti & rationem transferendorum in alios bonorum, & quæ sunt ejus generis alia ^d.

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VIII. c. v.*

^b Quales sunt *leges sumptuariæ*, *leges contra aleam* latae, &c.

^c Qualis erat Romæ lex Licinia, ne quis ultra D agri jugera, neque pecoris majoris ultra C, minoris ultra D capita haberet. Vid. PAUL. *Manut. de LL. Rom. ex Macrob. Sat. L. III.*

^d Quales sunt *leges circa modum donationum, lega- tionum, &c.* & quæ vetant pecunias, vel certas quasdam merces extra civitatem exportari.

III. ALTERUM jus in hoc consistit, ut pos-
 t particulam aliquam de ipsorum bonis *Tri-*
uti aut *Vestigalis* nomine decerpere. Cum *Decerpendi*
 anim civium vita & fortunæ per civitatem sint *de eis vesti-*
 defendendæ, oportet ut hi conferant, unde *galia &*
 sumtus ad eum finem necessarii tolerantur. *tributa;*
 ut valde impudens sit, qui defensione qui-
 tem & commoditate civitatis frui vult, & ta-
 men nihil operæ aut rei ad eandem servandam
 conferre. Etsi heic merito prudentes sese re-
 ctiores ad querulum vulgi ingenium adtempe-
 rant, & ut quam minimo cum sensu ista cor-
 rigari queant, laborent; imprimis æqualita-
 tem observando, & modica potius, ac varia,
 quam grandia ac uniformia exigendo.

IV. TERTIUM jus est *Dominium eminens*, *Casu ne-*
 quod in eo consistit, ut urgente reip. necessi- *cessitatis*
 tate bona subditi cujuscpiam, quibus præsens *ad usus*
 tempus maxime opus habet, ad usus publicos *publicos ap-*
 stripi & adplicari queant; licet ista longe su- *plicandi.*
 perent ratam partem, quam iste ad sumtus

Hanc vocem, *Dominium eminens*, vel *supereminens*,
 primus usurpavit GROTIUS (*De Jure B. & P. L. II.*
§ 7.) de qua superiori sæculo litem moverunt e-
 diti. Vid. BUDDEI *Hist. Jur. Nat. § 53.* Non o-
 portet est pretium de verbis contendere, cum facultatem
 quam imperantibus competere manifestum sit: quæ tamen
 nisi urgente necessitate exerceri debet. *Ut id fiat*
inquit GROTIUS loc. citat.) ex vi supereminentis domini,
requiritur utilitas publica; deinde ut si fieri potest
compensatio, fiat ei qui suum amisit, ex communi. Minime
 debet principi aliquem pro arbitrio bonis suis spoliare:
 nec id concedendum esse HOBBSIO permittimus, *cives*
ita proprium habere quicquam, in quod non habeat jus
qui habet imperium summum. De Cive, cap. vi. § 15.
 reip.

Cap. 15. reip. conferre tenebatur. Ob quam tamen rationem isti civi, quod excedit, de publico, aut ex collatione cæterorum civium, quantum ejus fieri potest, refundi debet.

Jus principis in fisco cum atque ærarium.

V. PRÆTER hæc tria jura in multis civitatibus dantur peculiaria *bona publica*, quæ patrimonium reip. aut regni solent adpellari. Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus*, & *reipublicæ*, seu in *Fiscum*, & *Ærarium*. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis, ejusque familiæ: posterius ad publicas utilitates regni. Circa prius rex habet usumfructum, & de fructibus inde provenientibus pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque usibus, quibus destinatum est, adplicare debet. Neutrum nisi consensu populi alienare potest.

In remp. totam, vel ex parte, alienandam.

VI. MULTO minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum, aut ejus partem *alienare* potest, nisi accedat consensus populi, & posteriore casu etiam peculiariter consensus partis alienandæ. Sicuti nec vice versa membrum aliquod à civitate invita sese abrumperere potest, nisi per vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, ut aliter nullo modo salvum esse queat^f.

^f Qualis lex olim fuit apud Argivos. OVID. MET. XV. 28.

— *Prohibent discedere leges*
Pœnaque mors posita est, patriam mutare volenti.

C A P.

C A P. XVI.

DE BELLO ET PACE.

Quanquam id legi naturali maxime sit conveniens, ut homines pacem invicem agitent, ultro ea præstando, quæ *Bellum est justum & prudens esse debet.* debebant; imo pax ipsa sit status homini, quatenus à brutis distinguitur, peculiaris^a: aliquando tamen ipsi quoque homini *bellum*^b sit licitum, & quandoque necessarium, quando nempe per alterius malitiam nostra servare, aut jure nostro potiri citra vim adhibitam nequimus^c. In quo ipso tamen prudentia & humanitas

^a Hinc plane patet, quicquid nonnulli criminantur, actorem à statu naturæ *Hobbesiano*, qui status belli est, prorsus abhorruisse. Ad hanc rem satis scitè & commodè scripsit *QUINTILIANUS* vel quisquis erat. *Declam. IX.* "Natura præter cætera animalia induit nostris pectoribus quandam societatem, quæ mutuo gaudere congressu, contrahere populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus nostris varios imposuerit motus, nullam profectò meliorem benevolentiam tribuit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latrocinia, lites, cæteraque mala, quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent."

^b Bellum *CICERO* dixit *certationem per vim*. *Offic. l. xi.* *GROTIUS* placuit, ut non actio sed status eo nomine indicetur, ita ut sit bellum *status per vim certantium, quæ tales sunt.* De Jure B. & P. L. I. c. i. § 2.

^c Bellum esse licitum sequitur ex studio illo naturali, quod

Cap. 16. manitas suadet, ut ne ad arma eamus, ubi ex injuriarumstrarum persecutione plus mali in nos nostrosque quam boni sit redundaturum ^a.

*Belli defen-
sivi & of-
fensivi ju-
stæ causæ.*

II. *Justæ causæ*, ob quas bellum suscipi possit, huc redeunt, ut nos & nostra servemus ac tueamur contra injustam aliorum invasionem; aut ut quæ nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur, asseramus; aut injuriæ jam illatæ reparationem, & cautionem in posterum obtineamus. Ob priorem causam quod geritur *bellum defensivum*: quod ob posteriores *offensivum* dicitur ^e.

Prius semper tentanda via amicitiae.

III. NEQUE tamen confestim, ubi quis sese læsum arbitratur, ad arma est decurrendum, imprimis ubi adhuc dubii aliquid circa

quod hominibus inest, *seipsos conservandi*. “ Etenim cum gentes integræ (ut BUDDEI verbis utar) in statu quippe naturali constitutæ communem judicem non habeant, omnium tamen salus legum naturalium observationem requirat, Deusque ipse, ut *seipsam* quælibet *conservet*, velit; nihil aliud superest, quam ut vim illis opponant, qui migratis naturæ legibus vi eas opprimere aggrediuntur. Accedit quod Deus in S. Literis bella passim approbet, quod evidentissimum nobis documentum præbet, jure naturæ bellum gerere neutiusquam nefas esse.” *Philos. Pract. P. II. c. v. S. 2.*

Conf. *supra*, L. I. c. v.

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VIII. c. vi.* GROTIUS. *De Jure B. & P.* passim. BUDDEI, *Phil. Pract. P. II. c. v. S. 2—7.*

^e Si strictè loquamur, omne bellum ob justas causas susceptum est *defensivum*; nemini enim licet alterum *offendere*, vel nocere. Adjungit GROTIUS bellum *punitivum*, quod verò minus propriè dictum est; quoniam gentes inter se sint æquales, & pœna non nisi à superiori infligi possit. Vid. *supra*, c. xiii. § 4.

jus

jus aut factum occurrit: sed tentandum, num *amica via* res possit componi; puta, colloquio inter partes instituto, provocatione ad arbitros facta, aut re sorti commissa. Præcipue autem hæc via tentanda illi, qui petit; quippe cum possessionem cum aliquo titulo favor utique comitetur ^f.

IV. *Injustæ* porro bellorum *cause* vel *a-* *Injustæ belli cause que & quales?* *parte* tales sunt, vel *colorem* aliquem licet dilutum admittunt. Illæ ad duo potissimum capita referuntur, avaritiam & ambitionem, seu habendi, & dominandi libidinem. Hæ variae sunt; puta, metus ex opibus & potentia vicini, utilitas jure destituta, amor sedes meliores parandi, denegatio eorum quæ ex simplici aliqua virtute debebantur, stoliditas possessoris, cupiditas extinguendi jus alterius legitime questum, quod nobis paulo molestius videtur; & similia ^g.

V. *Ersi* autem *modus agendi in bello* maxime proprius sit vis & terror: non minus tamen adversus hostem fraude ac dolo uti licet, modo fides data non lædatur. Inde hostem *Dolus absque perfidia, in bello licitus.*

^f Vid. *supra*, L. I. c. v. § 7.

^g Utut bella ob has causas suscepta justitiæ speciem & colorem præ se ferre possunt, tamen vere justa causa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. Itaque ad tot classes bellorum causæ commodè referri possunt, quot sunt injuriarum genera. Vid. *supra*, L. I. c. vi. Dividitur autem dupliciter à GROTIUS causa belli (quæ & *principium* vocatur) in *justificam* sc. & *suasoriam*; illa est, quæ movet sub ratione justæ, & bellum justum reddit; hæc vero, quæ sub ratione utilis suadet. *De Jure B. & P.* L. II. c. i. & c. xxii. § 2.

Cap. 16. licet decipere sermone assertivo, seu per fictas narrationes: nequaquam autem per promissa aut pacta ⁿ.

*Vis in bello
adhibenda
modera-
men.*

VI. CIRCA vim, quæ in bello adhibetur adversus hostem ejusque res, distinguendum est inter id, *quod hostis sine injuria pati potest, & quod ipsi salva humanitate nos inferre possumus*. Qui enim hostem sese mihi declaravit, cum in hoc ipso sit professio extrema mala mihi intentandi, eo ipso quoque, quantum in se, mihi indulget facultatem adversus se in infinitum. Humanitas tamen jubet, ut quantum armorum impetus patitur, non plus mali hosti inferamus, quam defensio aut juris nostri vindicatio, & in posterum securitas requirit ⁱ.

VII. So-

ⁿ Vid. *supra*, L. I. c. x. § 5. not. g. Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. III. c. i. § 6, 7, 17. qui hoc argumentum ibidem plenè & accuratè tractavit.

^a Hanc rem fusè exposuit GROTIUS (L. III. c. iv-viii.) ejus doctrinam paucis complectitur BUDDEUS. "In Bello licet hostem interficere: finis enim belli cæteroquin obtineri non posset. Non tamen in infinitum excurrit hæc interficiendi licentia. Nec infantes, nec foeminae, nec captivi, nec supplices, nec qui seipsos dedunt, per se interfici possunt, nisi forte exinde singulare aliquod momentum ad finem belli conferatur. Quin omnis vis, in quantum huc non facit, plane illicita est. Unde & nunquam sine horrendo & inextinguibili scelere stupra inferri foeminis possunt; cum ad finem belli nulla ratione hoc quicquam faciat, & a plurquam barbarâ libidine procedat. Qui autem jussè interfici possunt, recte interficiuntur in solo proprio, hostili, nullius: neutiquam autem in territorio tertii, quocum nihil nobis est negotii propter jus, quod illi in

VII. SOLET bellum dividi in *solenne* & *minus solenne*. Ad illud requiritur, tum ut geratur autore utrinque eo, qui summum habet imperium; tum ut præcesserit *indictio* ^k. *Minus*

Cap. 16.
Bellum solenne, minus solenne.

" in suum territorium competit. *Veneno* an hostem interficere liceat, non adeo expeditum videtur, certe moribus quarundam gentium hoc repugnat. Naturæ tamen lege permissum est, hosti quocunque modo nocere, modo finis habeatur ratio. An ergo & spicula & fontes & aquas veneno inficere liceat, hinc itidem est definiendum. Quoad *percussores* omnino cum H. GROTIUS distinguo inter eos, qui fidem expressam vel tacitam violant; & qui eam non violant. Tales percussores, qui hosti nullo modo sunt obstricti, immittere, haud prorsus illicitum videtur; cum perinde sit, sive pauci sive plures hosti noceant. At de illis qui fidem violant, secus est sentiendum. Si vitam hostium corpusque lædere multo magis *res* vastare, eisque eripere licet. Nec excipio *res sacras* aut religiosas, quippe quæ ejus sunt, qui summum imperium habet. Nec tamen in rerum vastatione ultra limites progrediendum. Si enim rerum vastatio ad finem belli pacemque accelerandam nihil conferat, eam jure naturæ illicitam esse omnino assero. Stultum sane non minus ac impium est nullo suo bono nocere alteri. Quarum rerum vastatio itaque nobis nec necessaria nec ullo modo utilis est, eam intermittere ratio jubet. Sic cum raro admodum sit necessarium templa, statuas, ædificia tum publica tum privata post victoriam corrumpere, iisdem parcere naturæ leges jubent." *Philos. Pract.*
P. II. c. v. S. 5. § 4—10. Conf. Ejusdem Dissert. de Jure Belli circa res sacras.

^k A nonnullis alio nomine vocatur *jus feciale*. " Belli quidem æquitas sanctissimè *feciali* populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiarum ante sit & indictum." CIC. *De Offic.*

l. xi. Indictionem verò solennem non ex jure naturæ, sed

Cap. 16. nus solenne est, quod denunciatum non est, aut quod in privatos geritur. Quo etiam pertinent bella civilia.

*Jus bellum
movendi
penes impe-
rantem est.*

VIII. *Jus bellum movendi* in civitate, uti est penes eum, qui summum habet imperium; ita istud usurpare citra delegatam ab illo facultatem, supra mensuram magistratus est; etiam ubi hic conjicit, summæ potestati, si consuleretur, placitum heic & nunc bellum

sed ficto quodam jure gentium requiri contendit GROTIUS: (L. III. c. iii. § 6.) quæ distinctio mihi omnino inutilis & vana videtur. Rectius (ut opinor) BUNDEUS: "Cum præcipiat [jus naturæ] ut omnia prius ad lites componendas tentemus, quàm arma arripiamus; sine dubio etiam præcipit, ut alter, quem ut hostem invadere constituimus, hæc de re certior reddatur, ut hoc quoque modo illi occasio bellum evitandi subministratur. Atque cum omnes res bellicæ ad summum imperantem spectent, ab eo quoque indictionem fieri debere nemo inficiatus fuerit.

"Estque hæc belli indictio vel *conditionata*, quæ cum rerum repetitione est conjuncta, & alias *clarigatio* dicitur, & tum maxime locum habere videtur, cum nihil antea de litibus amice finiendis actum fuit: vel *pura*, qua simpliciter alterius amicitiae & societati renunciamus, eumque hostem nostrum declaramus, quæ & speciali quadam ratione & per eminentiam *indictio* dicitur.

"Habet autem indictio sive denunciatio saltem locum in bello, quod vocant, *offensivo*; in quo semper, etiam cum legati violati fuerint, usurpanda est. In *defensivo* autem supervacua videtur, cum ibi res ipsa doceat, invasorem constituisse armatâ manu jus quod se habere putat, prosequi. Cum indictione tamen non confundenda est belli *promulgatio*, qua subditis significatur hunc vel illum à nobis pro hoste haberi, & nihil nisi hostilia nos ab eo expectare posse." *Philos. Pract.*
P. II. c. v. S. 4. § 9—11.

geri¹. Etsi omnibus, qui alicui provinciæ aut loco munito cum copiis militaribus præficiuntur, ex fine muneris sui id quoque injunctum intelligatur, ingruentem hostem quovis modo à locis sibi commissis repellere: ut tamen non temere bellum in ditionem hostilem transferant.

Cap. 16.

IX. CÆTERUM ut qui in naturali libertate vivit, ob injurias tantum abs se patratas bello potest peti: ita in civitate sæpe bello *invaditur rector civitatis*, aut *tota civitas*, etsi iste autor injuriæ non fuerit. Sed ut recte hoc fiat, necessum est, ut injuria ista aliquo modo in illum transferat. Ac rectores quidem civitatum ex injuriis per antiquos cives, aut qui recens ad eos confugiunt, patratis participant, si *passi* fuerint eas patrari, aut si *receptum* præstent. Ut patientia sit culpabilis, requiritur, ut quis & sciat delinqui, & possit prohibere. Sciri autem à rectore civitatis præsumuntur, quæ à civibus aperte & frequenter fiunt. Facultas prohibendi semper præsumitur, nisi ejus defectus manifeste probetur. Ut tamen, qui noxium ad se confugientem pœnæ duntaxat declinandæ causa recipit & protegit, bello peti possit; id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione provenit; nisi iste profugus apud nos

Quæ privata injuria fundet justum bellum?

¹ Quod si ita præsens sit periculum (ut recte nos monet GROTIUS) ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hinc necessitas exceptionem porriget. *De Jure B. & P. L. I. c. iii. § 4.*

Cap. 16. hostilia in eam civitatem quam deseruit machinetur^m.

*Repressali, præ-
ludia bel-
lorum.*

X. SED & illud inter gentes receptum, ut pro debito civitatis proprio, aut quod justitiam requisitam non administrando in se derivavit, singulorum civium bona teneantur hæcenus, ut extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus injicere queant: ita tamen ut civibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contaxeruntⁿ. Quales executiones solent vocari *Repressaliæ*, quæ frequenter sunt bellorum præludia^o.

*Pro altero
bellum ge-
rere qui
possint?*

XI. BELLUM gerere potest non solum *quilibet pro se*, sed & unus *pro altero*. Quod tamen ut recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, justa causa; in auxiliatore autem probabilis ratio, cujus intuitu pro isto in alium hostilia exercere queat. Inter eos au-

^m Sed rationi ideoque juri naturali consonum videtur, ut qui noxium defendat, criminis se reddat participem, & ob hanc causam recte bello petatur: unde peculiari pacto nihil opus esse videtur. Conf. GROT. L. II. c. xxi. § 4.

ⁿ "Licebit *repressalias* usurpare, ita quidem ut alterius reip. cives capiat, si ipsius subditi in altera civitate detineantur; bona autem, si bona fuerint prius capta: sin bona haberi nequeant, nihil obstat quo minus ipsi homines capiantur." BUDDI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 3. § 9. Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. III. c. ii.

^o "Nonnulli huc referunt *ἀνδεονίαν* Græcis quondam maximè frequentatam, qua alterius civitatis homines propter homicidam nec deditum nec punitum capiebant & detinebant, donec alterutrum impetrarent." BUDDIUS, *ibid.* § 5.

tem,

tem, pro quibus non solum possumus, sed & debemus arma sumere, primo loco sunt subditi nostri non universi solum, sed & singuli; modo ex hocce civitas non evidenter majoribus malis sit involvenda. Sequuntur socii, in quorum fœdere id comprehensum est: Qui tamen non modo civibus nostris cedunt, ubi ipsi eodem tempore auxilio opus habent; sed & apud eosdem justa belli causa, & aliqua prudentia in bello suscipiendo præsupponitur. Hos excipiunt amici, etsi peculiariter id ipsis non sit promissum. Denique ubi nulla alia ratio est, vel sola communis cognatio sufficere potest, ut injuste oppressum, nostra auxilia implorantem, quantum commode facere possumus, defensum eamus ^{p.}

XII. *Licentia in bello* eousque se extendit, ut quamvis quis cades patrando aut res vastando atque eripiendo, ultra quam humanitas admiserit, sit grassatus: gentium tamen opinione pro infami, & quem honesti viri averfari debeant, non habeatur. Nisi quod cultiores gentes modos quosdam nocendi hostibus viles habent; puta, veneno uti, aut alterius cives militesque in dominorum cadem corrumpere ^{q.}

XIII. *Res mobiles in bello* tunc demum captæ intelliguntur, quando persecutionem hostilem effugerunt: immobiles autem, quando ita à nobis detinentur, ut hostem inde arcendi

^{p.} De causis belli pro aliis suscipiendi, vid. **Grot.** L. II. c. xxv.

^{q.} Vid. *supra*, § 6. not. i.

Cap. 16. sit facultas. Et si ut prioris dominus ad eas res recuperandas plane extinguatur, nec sum sit, ut per subsequens pactum omni prætensionem renunciaverit. Alias enim vi partum vi licebit iterum eripere. Caterum uti milites aut oritate civitatis belligerant: ita quæ ipsi hostibus eripiunt, proprie civitati, non sibi adquirunt. Et si passim receptum, ut mobilia, præsertim quæ non sunt magni pretii, militibus qui ceperunt relinquuntur per conventionem, aut præmii, vel quandoque stipendii loco; aut ut alliciantur, qui citra necessitatem sanguinem suum locare velint. Quando autem res captæ iterum hosti eripiuntur, immobiles quidem ad antiquos dominos redeunt; nec minus mobiles debebant; etsi apud plerosque populos & hæ militibus in prædam concedantur.

*Imperium
eo quasi-
tum qui
fiat legiti-
mum?*

XIV. SOLET denique bello *adquiri* etiam *imperium* tam in singulos, quam in integros populos victos. Quod tamen ut fiat legitimum, & conscientias subditorum stringat, necessum est, ut victi victoribus fidem dederint, & hi hostilem statum animumque adversus illos exuerint.

XV. SUS-

* Conf. GROTIUS. L. III. c. vi. BUDDÆI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 6.

* His quæ dicta sunt de rebus ex hoste captis, quædam addenda sunt de *postliminio*, quod argumentum fuisse tractavit GROTIUS, L. III. cap. ix. Est aut POSTLIMINIUM (ex GROTII Def.) *jus quod nascitur ex reditu in limen*, id est, fines publicos. Et leg. 19. ff. de capt. POSTLIMINIUM est *jus amissæ rei recuperanda*

XV. SUSPENDUNTUR actus bellici per in- Cap. 16.
ducias, quæ sunt conventio, per quam ad tem-
 pus, manente belli statu ac lite ex qua bellum
 fuit ortum, bellicis actibus offensivis est ab-
 stinendum; quibus elapsis, ni interea pax coi-
 verit, citra novam indictionem ad hostilitatem
 reditur.

*Inducia
bellum sus-
pendunt.*

XVI. POSSUNT autem *inducia* dividi in *Varia e-*
 eas, quæ ineuntur subsistentibus in expedi- *rum notatæ*
 tione exercitibus, retentoque utrinque bellico *species.*
 adparatu; quæ ad modicum fere tempus su-
 muntur: & eas, quibus adparatus bellicus
 utrinque dissolvitur. Hæ in satis longum tem-
 pus iniri possunt & solent, & plenæ pacis fa-
 ciem gerunt, ac aliquando etiam pacis voca-
 bulo insigniuntur cum adjectione certi temporis.

Nam alias regulariter omnis pax æterna
 est, seu in perpetuum exstinguit controversias,
 ob quas bellum conflatum erat. Quæ autem
 solent vocari *inducia* tacitæ, nullam continent
 obligationem; sed partes ibi pro libitu utrin-
 que quiescunt, & ad actus bellicos, quando-

*randæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ inter
 nos ac liberos omnes populos ac reges legibus ac moribus consti-
 tutum.* Et FESTUS ex Gallo *Ælio*, l. i. signif. POST-
 LIMINIO RECEPTUM, ait esse eum, qui liber ex qua ci-
 vitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem re-
 dit eo jure, quod constitutum est de postliminiis. Item qui ser-
 vus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos re-
 dit, in ejus potestatem cujus antea fuit, redit. In jure post-
 liminium equi & muli & navis eadem ratione. Conf. BUD-
 DEUM, S. 6. § 26.

† Conf. GROTI. L. III. c. xxi. § 6, &c. BUDD.
 P. II. c. v. S. 7. § 14.

cunque

Cap. 16. cunctis placitum fuerit, procurrare iterum possunt^u.

Pacis natura, conditiones, firmitas.

XVII. PENITUS autem tollitur bellum, sancita per summos utrinque imperantes *pax*: cuius leges & conditiones definire, uti est penes pacificos; ita illæ fideliter & convento tempore executioni dandæ & servandæ sunt. In cuius rei firmitatem non modo iusjurandum solet interponi, & obsides dari; sed & sæpe alii, imprimis qui paci conciliandæ interveniunt, ejus observationem præstandam recipiunt, auxilio promisso ei, qui contra leges pacis ab altero laesus fuerit^z.

C A P. XVII.

DE FOEDERIBUS.

Fœdera amicitiae, vel specialis præstationis.

I. **B**ELLI juxta ac pacis temporibus inserviunt *fœdera*, seu pacta inter summos utrinque imperantes inita. Ist hæc *intuitu materiæ possunt dividi* in ea, quæ constituunt de aliquo officio invicem præstando, quod jam antea lege naturali præcipiebatur; & quæ officiis legis naturalis aliquid superaddunt, aut

^u Conf. *De Jure N. & G.* L. VIII. c. vii. GROTIUS. L. III. c. xxi.

^z Conf. *De Jure N. & G.* L. VIII. c. viii. GROTIUS. L. III. c. xxii—xxv.

saltem eadem ubi indefinita videntur, ad certi Cap. 17.
quid determinant^a.

II. AD priorem classem referuntur fœdera, *Isorum præcipua quædam capita.*
quibus de simplici duntaxat humanitate exer-
cenda, aut noxa non inferenda convenitur.
Quo pertinent & ea, quibus simplex duntaxat
amicitia citra peculiarem præstationem sanc-
tur. Aut quibus jus hospitii, aut commer-
ciorum, quatenus id naturali lege debetur, sta-
bilitur^b.

III. POSTERIORIS classis fœdera sunt vel *Hæc æqualia aut inæqualia:*
æqualia, vel inæqualia. Illa sunt, quæ utrin-
que eodem se modo habent; seu quando non
solum æqualia utrinque promittuntur simpli-
ter, aut observata proportionem virium; sed
& æquali modo, ita ut neutra pars præ altera
sit deterioris conditionis, aut alteri obnoxia.

IV. INÆQUALIA sunt, quando vel inæqua-
les præstationes invicem exhibentur, vel altera
pars est deterioris conditionis. Promittuntur
autem inæqualia vel à fœderato digniore, vel
à minus digno. Prius fit, si potentior auxilia
promittat alteri, nec restipuletur; aut si ma-
jori proportionem quam alter promittat. Po-
sterius contingit, si fœderatus inferior plura
teneatur præstare, quam ab altero recipit.

V. EORUM, quæ à fœderato inferiore præ-
stantur, quædam sunt *conjuncta cum imminu-
tione summi imperii*; puta, si conventum sit
*Summum imperium aut minu-
unt, aut non.*

^a Conf. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ix.* Add.
GROT. *De Jure B. & P. L. II. c. xv.* Cujus vestigia
in hoc capite auctor maximè insequitur.

^b Vid. *supra*, L. I. c. xv.

Cap. 17. ne inferior socius partem aliquam summi imperii exerceat, nisi cum consensu superioris. Quædam autem *summum imperium non diminuunt*, licet adjunctum habeant aliquod onus transitorium, seu quo simul & semel licet defungi; puta, si ex fœdere pacis alter teneatur stipendium solvere alterius militibus, belli sumptus restituere, certam summam pecuniæ solvere, mœnia diruere, obsides dare, naves, arma tradere, &c. Imo nec quævis perpetua onera summum imperium diminuunt. Qualia sunt; eosdem cum altero amicos & hostes habere, sed non reciproce; ne ad certa loca navigare, &c. Item si unus sociorum alterius socii majestatem comiter teneatur colere, seu reverentiam quandam ipsi exhibere, & sese ad ejusdem placitum modeste adtemperare.

Fœdera politica, bellica, commerciorum.

VI. CÆTERUM fœdera tam æqualia quam inæqualia varias ob causas solent contrahi: inter quas arctissimam fœderum speciem producant, quæ ad conjunctionem aliquam perpetuam plurium civitatum spectant. Frequentissima autem sunt, quæ ad auxilia in bello defensivo aut offensivo præstanda, aut ad commercia regenda pertinent.

Fœdera quæ realia, quæ personalia?

VII. CELEBRIS quoque est divisio fœderum in *Realia & Personalia*. Quorum hæc sunt, quæ cum rege intuitu personæ ipsius inveniuntur, eoque defuncto simul expirant. Illa vero sunt, quæ non tam ipsius regis, populive rectorum ut talium, quam reipubl. & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant; istis licet mortuis, qui eorundem autores fuerant.

VIII. CON-

VIII. CONJUNCTÆ fœderibus sunt *Spon-* Cap. 17.
siones, quæ proprie vocantur ista pacta, quæ à ministro summæ potestatis circa negotia ad eandem spectantia sine ipsius mandato ineuntur. Quibus uti summus imperans non tenetur, nisi postquam eadem rata habuerit: ita si minister easdem absolute contraxerit, & rati- habitio secuta non fuerit; ipse viderit, quo modo satisfaciet illis, qui ejus fidem secuti inanibus pactis decepti sunt ^c.

*Sponsiones
fœderibus
conjunctæ
quales?*

^c Conf. Liv. L. IX. c. v.

Non possum non mirari, auctorem nihil omnino de legatis dixisse, quorum sanctimonia, privilegia, jura tam notabilia ab iis, qui juri naturæ & gentium operam dant, proculdubio negligi non debent. Quoniam verò solent fœdera ut plurimum iniri operâ legatorum; de hisce quid naturæ leges præcipiant, haud inutilem operam me acturum esse duco, si hic paucis exponam. Liceat autem verbis cl. BUDDÆI uti, qui quidem omnia cum perite & scienter tum breviter & presse dixerit.

“ Summa (inquit) huc redit: *legatos non esse lædendos*. Eorum enim operâ & bella finiuntur, & pax, & tranquillitas inter gentes conservatur. Sed cum lex naturæ in genere dicat, neminem esse lædendum, legati tamen in eo præcipuum quid præ ceteris habent, quod ne belli quidem tempore & inter armorum strepitum lædi debeant. Idque ideo, quia humani generis, gentiumque omnium salus hoc requirit. Deus ergo qui omnia ea præcipit facienda, quæ ad hunc finem conducunt, legatos etiam non lædendos præcipit. Qui enim vult finem, media etiam huc ducentia approbare censetur.

“ Præcipue quidem hoc ad illos legatos pertinet, qui belli aut pacis causa mittuntur. Nec tamen illis qui commerciorum causa, aut ad amicitiam ineundam, vel firmandam, stabiliendamque, splendido hocce munere funguntur, sanctitas deneganda. Etenim ut commercia florent, ut amicitia & concordia foveatur, homi-
 “ num

num omnium, gentiumque maximopere interest. Saltem humanitatis leges palam migraret, qui ejusmodi legatos læderet.

Læditur autem legatus, primo si non sine prægnanti causa *admittatur*: deinde, si in corpore, bonis, existimatione, famulis, sanctitas ejus *violetur*.

Quod ad *admissionem* attinet, possunt aliquando non admitti, si prægnans hoc jubeat ratio: qualis est, si mittens callida legationis simulatione nos ante hac decepit, & nunc similes fraudes metuantur; item, si is qui mittitur, perfidia, aut alio crimine atrociori erga eum ad quem mittitur, se obstrinxerit, ut & si constet legatum non venire ut agat id quod præ se fert, sed ut ad seditiones concitet populum, arcana nostra exploret, prodatur, &c.

Admissum non esse lædendum, satis patet. Idque ne jure talionis quidem licet, cum qui legatum admittit, juri isti, si quod habuit, renunciassè merito existimetur. Cætera facile definiri possunt, si ad finem & naturam *legationum* attendatur. Ergo tanta est legatorum sanctitas & inviolabilitas, quantam *legationum* finis requirit. Hinc concludo legatum ab eo, ad quem mittitur, non posse puniri. Nunquam enim summus imperans per legatum se alterius imperio subicit. Per legatum enim ut æqualis cum æquali, non ut inferior cum superiori agere voluit. Atque id natura negotiorum, quæ à legatis tractantur, exigit. Ergo legatis immunitas ab omni imperio, & pœna, est concedenda.

Quod si ergo deliquerit, non ut cum subdito, sed ut homine alterius imperio subiecto agendum, hoc est, si res tanti sit, ut reparationem damni dati, vel pœnam à legato exigi nostrâ intersit, dominus legati adeundus est, sique is petitioni nostræ satisfacere renuat, ea omnia nobis licent, quæ in principem, subditorum delicta punire nolentem, concessa sunt. Quod si res nullam ferat moram, ut hostis capi, custodiri, & pro periculi magnitudine interfici potest. Finis enim *legationum* neutiquam requirit, ut quidvis à legatis patiamur.

Nec legatorum sanctitas eousque se extendit, ut si per territorium hostis ad quem mittuntur, transeant,

no

“ non debeant violari. Finis enim legationum sine hocce
 “ jure obtineri potest. Nec obstat, quod summum im-
 “ perantem referant. Namque & ipsi summi imperan-
 “ tes ab hoste lædi possunt; ergo multo magis qui eos
 “ repræsentant legati, nisi lex specialis, aut conventio,
 “ intercedat.

“ Quod de ipso legato dictum, illud certa ratione etiam
 “ de comitibus famulisque ejus est intelligendum. Hi er-
 “ go si deliquerint, postulari à legato potest, ut eos de-
 “ dat: si hoc facere renuat, ipse se crimine obstringit,
 “ adeoque locum habebunt, quæ antea de legati delicto
 “ diximus. Ipse legatus autem eos punire nequit, cum
 “ finis & natura legationis facultatem puniendi comites,
 “ aut servos, non requirat, legatoque adeo non concessa
 “ videtur ab eo ad quem mittitur. Bona ejus per judi-
 “ ciorum ordinem pignoris causa capi nequeunt, cum
 “ hoc arguat vim superiorem, à qua legatum immunem
 “ esse, demonstravimus. Si solvere debita nolit, eodem
 “ modo, ut in delictis procedendum.

“ Ut vero legato jus asylum in ædibus suis constituen-
 “ di, & quosvis eo confugientes recipiendi concedatur,
 “ natura & indoles legationum nullatenus requirit.
 “ Quod si autem simile quid concessum fuerit, nullam
 “ tamen rationem video, quo minus imperans, si salus
 “ civitatis suæ hoc exigat, istud revocari possit. Unde
 “ quid de lite inter Galliæ regem, & Romanum ponti-
 “ ficem, hac super re agitata, censendum sit, patet.
 “ Interim si per consensum imperantium certa jura le-
 “ gatis competant, quorsum & ritus & ceremonias refe-
 “ ro, hæc sine prægnanti causa illis denegari nequeunt,
 “ cum hoc ipso fama & existimatio eorum lædatur.”

Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 5. § 19—37. Conf.
 GROTI. De Jure B. & P. L. II. c. xviii.

C A P. XVIII.

DE OFFICIIS CIVIUM.

*Officium
civis gene-
rale, spe-
ciale.*

I. **O**FFICIUM Civium est vel *generale* vel *speciale*. Illud oritur ex communi obligatione, qua isti imperio civili sunt subiecti. Hoc vero ex peculiari munere & functione, quæ per summum imperium singulis est injuncta.

*Generale
triplex.*

II. OFFICIUM generale civium respicit vel *rectores civitatis*, vel *totam civitatem*, vel *con-
cives*.

*Erga recto-
rem civita-
tis quod ?*

III. *Rectoribus civitatis civis debet* reverentiam, fidelitatem, & obsequium. Cui conjunctum est, ut idem præsentī statu adquiescat, neque ad res novandas animum adjiciat, neque alteri cuivis adhæreat magis, eundemve admiretur & veneretur; utque bene ac honorifice de iisdem, & eorum actionibus sentiat, atque loquatur^a.

*Erga civi-
tatem to-
tam quod ?*

IV. *Erga totam civitatem officium boni civis* est, ut ejus salute & incolumitate nihil habeat charius; ut vitam, opes, fortunasque suas ad eandem servandam libenter offerat; ut ad eandem illustrandam, ejusque commodo

^a Hoc officium non minus sacris literis quam rationi convenit. Vid. *Rom. xiii. 1, &c. 1 Pet. ii. 17.*

promovenda omnes ingenii & industriæ nervos intendat ^b. Cap. 18.

V. *Erga concives civis officium est amice & pacifice cum illis vivere ; commodum sese ac facilem præbere, nec morositate aut pervicacia sua turbas dare ; cæterorum commodis non invidere, aut eadem intervertere c.* *Erga concives quod?*

VI. *Specialia officia vel per universam sese remp. velut diffundunt, vel circa certam dup-taxat partem occupantur. Circa quæ omnia* *Specialium officiorum lex generalis.*

^b De amore erga patriam multa præclara scripserunt veteres Romani. Audiamus CICERONEM : “ Cum omnia ratione animoque lustraris, omnium societatum nulla est gravior, nulla carior, quam ea quæ cum rep. est unicuique nostrum : cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares : sed omnis omnium caritates patria una complexa est : pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus ? ” *De Off. I. xvii.*

^c CICERONI iterum auscultemus : “ Multa sunt civitatibus [f. civibus] inter se communia, forum, fana, porticus, viæ, leges, jura, judicia, suffragia, consuetudines præterea, & familiaritates, multisque cum multis res rationesque contractæ. Arctior verò est combinatio propinquorum. Sanguinis autem conjunctio & benevolentia devincit homines caritate. Magnum est enim eadem habere monumenta majorum, iidem uti sacris, sepulchra habere communia. Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt familiaritate conjuncti. In quibus enim eadem studia sunt, eademque voluntates, in his fit ut æquè quisque altero delectetur, ac se ipso ; efficiturque id, quod PYTHAGORAS ultimum in amicitia putavit, ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis ; quæ & mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firmâ devinciuntur societate.”

Ibid.

Cap. 18. hoc generale præceptum habetur : Ne quis ullum officium in rep. affectet aut suscipiat, ad quod sese ineptum deprehendit.

*Consilia-
riorum
principis
officia.*

VII. QUI *consilio* suo rectoribus civitatum adstant, in omnes reip. partes aciem mentis convertant^a; quæ ex usu reip. videbuntur esse, dextre & fideliter citra affectus ac pravos respectus exponant; salutem reip. in omnibus consiliis pro scopo habeant, non proprias opes, aut potentiam; pravis affectibus principum adulando non velificentur; factionibus & coitionibus illicitis abstineant; nihil quod dici oportet dissimulent, nihil quod taceri oportet eliminent; exterorum corruptionibus impetrabiles sese præbeant; privatis suis negotiis aut voluptatibus publica negotia non posthabeant.

*Sacrorum
ministro-
rum officia.*

VIII. QUI publice constituti sunt ad *sacra obeunda*, in iisdem gravitatem & attentionem adhibeant; vera de cultu Numinis dogmata proponant; eorum quæ ipsi docent populo sese conspicuum exemplar exhibeant; nec pravitate morum, muneri suo dignationem, doctrinæ pondus detrahant^e.

*Professo-
rum arti-
um officia.*

IX. QUEIS publice injunctum variarum *scientia* rerum animos civium imbuere, nihil falsi aut perniciosi doceant: vera autem ita tradant, ut auditores iis assentiantur non tam adusuetudine audiendi, quam quia solidas eo-

^a "Ad consilium de republica dandum caput est nosse, rempublicam." Cic. *de Orat.* II. lxxxii.

^e De hoc argumento leg. omnino BURNETT. *de Cura Pastoral.*

rundem

rundem rationes perspexerunt ; omnia dogmata ad societatem civilem turbandam directe fugiant ; omnem scientiam humanam inanem habeant, ex qua nulla in vitam humanam & civilem utilitas redundat ¹.

X. Qui juri dicundo præficiuntur, quibusvis facilem accessum præbeant ; plebem ab oppressionibus potentiorum protegant ; jus æque pauperi & humili, quam potenti & gratioso dicant ; lites ultra necessitatem non extrahant ; à corruptelis abstineant ; in cognoscendis causis diligentiam adhibeant, omnesque affectus sinceritatem judicii corrumpentes seponant ; recte faciendo neminem timeant ².

XI. Quibus armorum cura commissa, militem diligenter & tempestive exerceant, & ad tolerandos malitiæ labores firment ; disciplinam militarem fartam tectamque habeant ; milites hosti jugulandos temere non objiciant ; annonam & stipendium quantum in se promte procurent, nec de eo quidquam intervertant ; milites semper ut reip. faveant curent, nec unquam eos sibi adversus rempubl. concilient.

XII. Milites contra stipendiis suis contenti sint ; ab expilandis & vexandis paganis abstinere ; labores pro tuenda rep. libenter & strenue obeant ; pericula per temeritatem non

Cap. 18.

Judicum officia.

Præfectorum armorum officia.

Militum officia.

¹ Vid. QUINTIL. *Instit.* L. I. c. ii.

² " Summovendum utrumque est ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam, vel illud etiam jactantius minores utique contra dignitatem attollendi. Non enim fortuna causas vel iustas vel improbas facit." QUINTIL. *Instit.* L. XII. c. vii.

Cap. 18. arceslant, per ignaviam non defugiant; fortitudinem in hostem, non in commilitones, ostendant; stationem assignatam mascule defendant; honestam mortem turpi fugæ & vitæ præferant.

Legatorum officia.

XIII. *Quorum opera civitas apud externos utitur*, cauti sint & circumspecti; inania à solidis, vera fabulosis discernere callidi; secretorum tenacissimi, pro utilitate suæ civitatis adversus quaslibet corruptiones obstinati^h.

Præsectorum rei nummarie officia.

XIV. *Qui opibus civitatis colligendis aut dispensandis præsumt*, caveant ab omni non necessaria acerbitate; nec ob proprium quantum, aut per petulantiam vel malignitatem animi, oneris quid adjiciant; publici nihil intvertant; quibus de publico quid solvendum, illis citra moras non necessarias satisfaciant.

Officium civis quousque duret?

XV. *Durat* autem civium speciale officium, quamdiu in ea functione, ex qua illud profluit, sunt constituti; qua ubi abeunt, & illud expirat. Generale itidem durat, quamdiu cives sunt. *Cives* autem esse desinunt, vel si consensu expresso aut tacito civitatis discedant, & alibi sedem fortunarum figant; vel si ob delictum in exilium ejiciantur, & jure civitatis priventur; vel si hostica vi oppressi in victoris ditionem concedere adiganturⁱ.

^h De legatorum jure & privilegiis, vid. *supra*, cap. xvii. § 3. not. c.

ⁱ Conf. *De Jure N. & G. L. VIII. c. xi.*

INDEX Rerum*.

A.

- A** *Acceptatio* necessaria in promissione, 1, 9, 16.
Acceptilatio tollit obligationem, 1, 16, 3. not. f.
Accessiones quid sint, 1, 12, 7. not. y.
Aquirendi modi diversi, 1, 12.
Astio humana, 1, 1, 2. Bona, mala, licita, 1, 2, 11. Voluntaria, invita, mixta, 1, 1, 16. Imputari quæ potest, ib. 17, 18. Judicialis, 2, 12, 5.
Actus dividui, individui, 1, 6, 8. not. o.
Addictio in diem, 1, 15, 9.
Equalitas hominum, 1, 7, 1. Non sequitur ab æqualitate virium, 1, 7, 2. not. c. In statu naturæ, 2, 1, 8.
Equitas quid, 1, 17, 12. A dispensatione differt, 1, 2, 10.
Æternitas Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. o.
Affectus, quam vim habeant, 1, 1, 14.
Alienatio regni, an licita, 2, 15, 6.
Ambitus quid, 1, 14, 3. not. e.
Amor sui-ipsius naturalis, 1, 3, 2.
Analogia a philosophia exulanda, 1, 4, 5. not. j.
Anima mundi, 1, 4, 3.
Animalia, utrum jus hominibus in eorum vitas competat, 1, 12, 1. not. a. Damnum ab iis datum à domino resarciendum, 1, 6, 12.
Animi cultura necessaria, 1, 5, 2. not. c.
Antichresis, 1, 15, 15.
Aristocratia, 2, 8, 3.

* Primus numerus librum, secundus caput, tertius paragraphum, Pr. auctoris præfationem, not. cum littera a, b, c, &c. notam designant.

Atheismus pœnis coercendus, 1, 4, 2. not. *f.* Societatem destruit, 1, 3, 10. not. *i.* 1, 4, 9. not. *a.* 1, 5, 2. not. *c.*
Atheorum juramentis nulla fides, 1, 11, 4. not. *f.*
Attributa Dei demonstrantur, 1, 1, 4, 5. not. *o.*
Auctio, 1, 15, 9.

B.

Bellum, 2, 16. Defensivum, offensivum, 2, 16, 2. Solenne, minus solenne, 2, 16, 7.
Benevolentia, fundamentalis lex naturæ, 1, 3, 9. not. *b.*
Bonitas à justitiâ differt, 1, 2, 13.
Bonorum quot genera, 1, 1, 11. not. *c.*
Bonæ fidei possessor, 1, 13, 4.

C.

Causa actionis, principalis, collateralis, subalterna, 1, 1, 27. not. *m.*
Civile imperium, à Deo in quo sensu, 2, 6, 14. not. *i.* Non à paterno, 2, 3, 7. not. *b.*
Civiles leges quid, 2, 12, 1.
Cives originarii, adscriti, 2, 6, 13.
Civium officium, 2, 18.
Civitas quid sit, 2, 5, 1. & 2, 6, 10. Ejus causa, 2, 5, 7.
 Et origo, 2, 6, 9. Et structura, 2, 6.
Commercium unde, 1, 14, 1. not. Ejus leges generales, *ib.* 6.

Commissoria lex, 1, 15, 15.
Commodum quid, 1, 15, 6.
Compensatio, 1, 16, 12.
Compromissum, 2, 1, 10. not. *l.*
Concursus ad alienum crimen quod duplex, 1, 2, 27. not. *m.*
Condonatio debiti, 1, 16, 3.
Confusio, 1, 16, 9. not. *q.*
Conjugium, 2, 2. Vid. *Matrimonium*.
Conscientia quid, 1, 1, 5. not. *l.* Certa, dubia, erronea, probabilis, scrupulosa, *ib.* Non est innata nec suprema actionum norma, *ib.*
Consensus in pactis necessarius, 1, 9, 8. Debet esse mutuus, 1, 9, 15. Expressus, tacitus, 1, 9, 9.
Conservatio sui homini naturalis, 1, 3, 2.
Consuetudo quantum valet, 1, 1, 13. Alteram naturam vocat CICERO, *ib.* not. *l.*
Contractus quid, 1, 15, 1. Beneficus onerosus, *ib.* 2. A pacto differt, *ib.* 8.
Corporis cultura necessaria, 1, 5, 8.
Creatio æterna impossibilis, 1, 4, 3. not. *l.*
Crimen unde æstimandum, 1, 13, 16.
Cultus Dei in quo consistit, 1, 4, 7. Externi necessitas ex lege nature, 1, 4, 7. n. 3.

D.

Dammum resarciendum, 1, 6, 4. Per se & per alios, 1, 6, 7.
Defensio inculcata, 1, 5, 10.

Delegatio, 1, 16, 9.

Democratia, 2, 6, 11. & 8, 8.

Depositum quid, 1, 15, 7.

Derelictum quid, 1, 12, 6. not. q.

Deus auctor legis naturæ, 1, 3.

1, 11. Attributa ejus demonstrantur, 1, 4, 5. not. o. Existentia, 1, 4, 2. not. b. Providentia, 1, 4, 4. not. m. Non extenditur, 1, 4, 5. not. q.

Pœnitet in quo sensu, 1, 4, 5.

not. r. *Nequit* obligari, 1,

2, 4. not. l.

Dispensatio quid, 1, 2, 9. An

lex divina admittat, *ib.* not. y.

Diffimulatio licita, 1, 10, 5.

Divortii causæ, 2, 2, 6.

Doloris acriores stimuli quam voluptatis, 1, 1, 13. not. o.

Dominium quomodo acquiritur,

1, 12, 2. Eminens quid, 2,

15, 4.

Dominorum officia, 2, 4.

Donatio, 1, 12, 14.

Duellum, 1, 5, 13. not. x.

E.

E*Brietas* non excusat delictum,

1, 1, 15. not. q.

Emphyteusis quid, 1, 12, 8. not. a.

Emptio venditio, 1, 15, 9.

Error quoduplex, 1, 1, 7. Con-

sensum impedit, 1, 9, 12. &

1, 11, 6.

Existimatio quid, 2, 14, 1. Sim-

plex intensiva, *ib.* 2.

Expositio infantis homicidium, 2,

3, 4. not. e.

Expromissor, 1, 15, 14.

F.

F*Alsiloquium* quando licitum, 1,

10, 5. not. g.

Favorabile interpretatione exten-

ditur, 1, 17, 9.

Fidejussor, 1, 15, 14.

Finis à medio distinguitur, 1,

1, 9.

Fœdus, 2, 17. Reale, persona-

le, *ib.* 6. A sponsione dif-

fert, *ib.* 8.

Forma mundi non æterna, 1, 4,

3. not. l.

Fructus quomodo æstimentur, 1,

6, 6. Ad quem pertineant, 1,

13, 6.

Fungibiles res, 1, 15, 11.

Furis nocturni & diurni disci-

men, 1, 5, 16. not. a.

Furor impedit consensum, 1, 9,

10.

G.

G*ratitudo*, 1, 8, 5.

H.

H*Abitatio*, 1, 12, 8. not. b.

Habitûs quæ vis, 1, 1, 13.

Hæres quis, 1, 12, 11.

Harmonia præstabilita, 1, 4, 4.

not. m.

Honor quid, 1, 4, 6.

Humanitatis officia, 1, 8, 1.

Humilitas, 1, 7, 5.

Hypotheca, 1, 15, 15.

- I.*
- I**gnorantia quatuorplex, 1, 1, 8.
Imbecillitas hominum naturalis,
 1, 3, 3.
Immutabilitas Dei demonstratur,
 1, 4, 5. not. o.
Imperantium officia, 2, 11, 1.
 Potestas, 2, 7. In rebus sa-
 cris, 2, 7, 8. not. l.
Imperium summum quid, 2, 9,
 1. Utr. resistere liceat, 2,
 9, 4. not. c. Civile, in quo
 sensu a Deo oritur, 2, 6, 14.
Jus ejus unde oritur, 1, 2, 5.
 Non ex potentia, *ib.* not. n.
Impossibile nulla obligatio, 1,
 2, 8.
Imputativitas actionum, 1, 1, 17.
Independentia Dei demonstratur,
 1, 4, 5. not. o.
Induciae, 2, 16, 15.
Infinium quid sonat, 1, 4, 5.
 not. p.
Infinita series absurda, 1, 4, 2.
 not. b.
Ingenii humani diversitas, 1, 3,
 6.
Injuria quomodo fit, 1, 2, 15.
Innoxiae utilitates res, 1, 8, 4.
Intellectus quid, 1, 1, 14.
Intemperantia quare vitiosa, 1, 5,
 10.
Internuntius, 1, 9, 21.
Interpretatio legum, 1, 17, 1.
Interregnum, 2, 10, 4.
Judicum officia, 2, 18, 10.
Juramentum, vid. *Jusjurandum*.
Jus gentium quid, 1, 1, 1.
Jus imperii unde oritur, 1, 2, 5.
Parentum in liberos, 2, 3, 2.
 not. b. Maris in feminam, 2,
 2, 4. not. c. Vitae & necis,
 2, 13, 2.
Jus naturale quid, Pr. § 3. & 1,
 1, 1. not. a. Civile, *ib.* In
 quibus differunt. Pr. § 4. Sibi
 invicem non repugnant, Pr.
 § 5.
Jus naturale circa externas acti-
 ones praecipue versatur, Pr.
 § 5. Utrum idem sit in statu
 integro ac corrupto, Pr. § 7.
 not. p. Utr. existat, 1, 3, 1.
 not. a. Varia ejus principia,
ib. not. b. Ejus auctor Deus,
ib. A naturâ hominum inve-
 stiganda, *ib.*
Jusjurandum quid, 1, 11, 1. E-
 jus finis & usus, *ib.* 2. Per ani-
 mam, per salutem quid vult,
ib. 3. not. c. Obligationem
 firmat, non creat, *ib.* 5. Vi &
 metu extortum obligat, *ib.* 6.
 not. k. Assertorium, promisso-
 rium, *ib.* 10.
Justitia quid, 1, 2, 12. Com-
 mutativa, distributiva, *ib.* 14.
Aequatoria rectoria, *ib.* not. m.
 Particularis, universalis, attri-
 butrix, expletrix, *ib.* not. i.

L.

- L**exo quævis in justa, 1, 6, 2.
Legati jura & privilegia, 2,
 17, 8. not. c. Officia, 2,
 18, 13.
Lex definitur, 1, 2, 2. An à nor-
 mâ distinguatur, *ib.* not. b.

A consilio differt, 1, 3, 10.
 not. *i.* Commissoria, 1, 15.
 3, 15. Divina, 1, 2, 16. Hu-
 mana, *ib.* Conscientiam obli-
 gat, 2, 12, 8. Salica, 2, 10,
 11. Summaria, 2, 11, 11. E-
 jus sanctio, 2, 14, 4. Impe-
 rantem non obligat, 2, 9, 3.
 Vid. *Jus*.
Liberi omnes naturâ, 1, 7, 6.
 not. *n.*
Liberi hæredes parentum, 1, 12,
 11. Eorum officia, 2, 3, 12.
Libertas voluntati attribuitur, 1,
 1, 9. not. *t.*
Locatio, conductio, 1, 15, 10.
Lotaria, 1, 15, 13.
Lumen naturale quid, 1, 1, 4.

M.

Magistratum officia, 2, 8, 10.
 Mandatarii obligatio, 1, 9,
 21.
Mandatum ejusque jura, 1, 5, 5.
Mare utrum jure liberum sit, 1,
 12, 4. not. *k.*
Mariti officium, 2, 2, 10.
Materia actionis à forma distin-
 guitur, 1, 1, 17. not. *t.*
Materia legis quid, 1, 2, 8.
Materia non æterna, 1, 4, 3.
 not. *l.*
Matrimonium quid, 2, 2, 1. Qui-
 bus contrahere licet, *ib.* 7. An
 requirat consensum parentum,
 12, 39, 10.
Medium à fine distinguitur, 1, 1,
 9.
Mendacium illicitum, 1, 10, 8.

Metus obligationem solvit, 1, 9,
 14. Non solvit, *ib.* not. *a.*
 In juramentis, 1, 11, 7.
Militum officia, 2, 18, 12.
Ministrorum sacrorum officia, 2,
 18, 8.
Mobilia quænam sunt, 1, 12, 6.
 not. *o.*
Monarchia, 2, 6, 11.
Moralis scientiæ tres fontes, Pr.
 § 2.
Moralia Dei attributa demon-
 strantur à posteriori, 1, 4, 5.
 not. *o.*
Motus non essentialis materiæ, 1,
 4, 3. not. *l.*
Mundus non æternus, 1, 4, 3.
 not. *l.*

N.

Natura quid vult, 1, 4, 3. not. *h.*
 Naturale jus, vid. *Jus*.
Naufragium quam licentiam det,
 1, 5, 27, 31.
Nauticæ leges, 1, 5, 29.
Necessitas non habet legem, 1, 5,
 23. Jus omnibus in omnia dat,
ib. not. *i.*
Novatio, 1, 16, 9. not. *q.*
Noxæ deditio servi, 1, 6, 11. A-
 nimalis, *ib.* 12.
Nummi origo, 1, 14, 1. not. *a.*

O.

Obligatio quid, 1, 2, 3. Unde
 oritur, *ib.* 4. not. *k.* Triplex
 est, 1, 9, 4. not. *f.* Quibus
 modis tollitur, 1, 16.

- Occupatio* originarius acquirendi modus, 1, 12, 6. Dominii origo, *ib.* 2. not. *d.*
- Ochlocratia*, 2, 8, 11.
- Officium* quid, 1, 1, 1. Variæ ejus species, 1, 3, 13. Absolutum, 1, 6, 1. Hypotheticum, 1, 9, 22.
- Oligarchia*, 2, 8, 11.
- Olla* fortunæ, 1, 15, 13.
- Omnipotentia* Dei demonstratur, 1, 4, 5. not. *d.*
- Omniscientia*, *ib.*
- Operæ* servorum, 1, 12, 8. not. *b.*
- Pactum* quid, 1, 15, 1. Necessarium, 1, 9, 2. Servandum, *ib.* 3. A promisso distinguitur, *ib.* 5. Et à contractu, 1, 15, 11. Metus non violat, 1, 9, 14. not. *a.*
- Parentum* officia & jura, 2, 3.
- Partus* matrem sequitur, 2, 4, 6. not. *e.*
- Passiones*, 1, 11, 14. Reprimendæ, 1, 5, 2. not. *c.*
- Patrumfamilias* jus, 2, 3, 7.
- Pax*, 2, 16, 17.
- Peculium* liberorum, 2, 3, 5.
- Perfectio* quid format, 1, 4, 5. not. *a.*
- Permissa* actio, 1, 2, 11.
- Permutatio*, 11, 14, 1.
- Pignus*, 1, 15, 15.
- Pœna* quid, 2, 13, 4. De essentia legis, 1, 2, 7. Sanctio legis, 2, 12, 14. Cui usui infervit, 2, 11, 7.
- Politicum* animal homo, 2, 5, 5.
- Polygamia* an licita, 2, 2, 5. not. *d.*
- Positivæ* Dei leges non inutiles, 1, 2, 8. not. *x.*
- Possessor* bonæ fidei ad quæ tenetur, 1, 13, 4.
- Præda* in bello cujus sit, 2, 16, 13.
- Præfectorum* rei nummarie officia, 2, 18, 14.
- Præscriptionis* jus, 1, 12, 12.
- Pretium* quid, 1, 14, 11.
- Primævus* hominum status, 1, 3, 3. not. *d.*
- Primogeniti* quid sit jus, 1, 12, 11. not. *r.*
- Principum* officia, 2, 11, 2.
- Promissum* quid, 1, 9, 5. De futuro, *ib.* 6. not. *b.*
- Perfectum* imperfectum, *ib.* Purum & sub conditione, *ib.* 20.
- Promulgatio* de essentia leges, 1, 2, 6.
- Protimescos* jus, 1, 15, 9.
- Providentia* Dei demonstratur, 1, 4, 4. not. *m.*
- Pudicitia* vi recte defenditur, 1, 5, 20.

R.

- R*egnum an possit alienari, 2, 15, 6. Usufructuarium, 2, 9, 7.
- Religio* naturalis, 1, 4. Non per se sufficit, 2, 5, 8.
- Vinculum* societatis, 1, 30, 9. & 1, 4, 9. & 1, 5, 3.
- Ejus cura* impetranti incumbit, 2, 2, 4.
- Repressaliæ*, 2, 16, 10.
- Retractus*, 1, 15, 9.

S. SA.

S.

Sacrorum ministrorum officia, 2, 18, 8.

Salus populi suprema lex, 2, 11,

3.

Sanctio poenalis legis, 1, 2, 7.

Sepulturæ jus, 1, 8, 8. not. p.

Sermocinantium officia, 1, 10.

Servitus perfecta, imperfecta, 2,

4, 2. not. d. Ejus origo, 2,

4, 1.

Servitutes prædiorum, 1, 12, 1.

Servorum officia, 2, 4.

Silentium signum consensus, 1,

9, 9.

Simonia quid, 1, 14, 3.

Socialitas fundamentum juris naturalis, 1, 3, 7.

Societatis quare instituta, 2, 5, 1.

Solutio obligationum, 1, 16, 1.

Sors litibus dirimendis apta, 1, 7,

4. & 1, 15, 13. & 2, 1, 10.

not. m.

Sponsiones, 2, 17, 8.

Sponte fieri quæ dicuntur, 1, 1,

9. not. u.

Status quid, 2, 1, 1. Naturalis,

1, 3, 3. & 2, 1, 3. Adventi-

tus, 1, 6, 1. Civilis, 2, 5, 3.

Futurus an ratione innotescit,

Pr. § 5. & 1, 4, 8. 1, 5, 2.

Hominum corruptus, Pr. § 6.

Successio linealis, 2, 10, 10. Te-

stamentaria, 1, 12, 13. Agna-

tica, cognatica, 2, 10, 11.

Suicidium illicitum, 1, 5, 4. not. e.

Summum jus, summa injuria, 1,

2, 10. not. a.

Sumtuariae leges, 2, 11, 11.

Superbia in quo consistit, 1, 7, 5.

Superficiarium jus, 1, 12, 8. not. a.

Suspicio non justa causa belli, 1,

5, 15.

Systema civitatum, 2, 8, 13.

T.

Tempus lapsum obligationem tollit, 1, 1, 6.

Testamenti jus, 1, 12, 13. Utr. ex jure naturali originem trahat.

1, 12, 12. not. u.

Testis officium, 2, 1, 10.

Thesaurus quid, 1, 12, 6. not. q.

Traditio ad dominium transferendum requiritur, 1, 12, 13.

not. y.

Transitus innoxius aliis concedendus, 1, 8, 8. not. p.

Tributa, 2, 11, 10. & 2, 15, 3.

Tutela inculcata, 1, 5, 10.

Tyrannis, 2, 8, 11.

V.

Vestigalia, 2, 15, 3.

Venditio, vid. Emptio.

Venia danda poenitenti, 1, 6, 13.

Aliquando delictis, 2, 13, 15.

Veritas, moralis, logica, 1, 10, 7.

Utr. per se fit prosequenda, 1,

10, 5. not. g.

Vindicta illicita, 1, 6, 13.

Vitæ jus, vid. Jus.

Vitricus an habeat paternam potestatem, 2, 3, 3.

Unitas Dei probatur, 1, 4, 5.

not. t.

Universitas quomodo punienda,

2, 13, 19.

Voc.

Voces nihil certum naturâ designant, 1, 10, 2.

Voluntas quid, 1, 1, 9. Bonum appetit, 1, 1, 11. Hypotheses variæ de ejus libertate, *ibid.* not. *t.*

Ufucapio modus acquirendi, 1, 12, 12.

Ufusufructus, 1, 12, 8. not. *b.*

Ufusufructuarium regnum, 1, 9, 7.

Ufus quid, 1, 12, 8. not. *b.*

Ufurâ licita, 1, 15, 11.

Utilitatis innoxie officia, 1, 8,

4.

Uxoris officia, 2, 2, 10.

FINIS INDICIS.

BOOKS

*Printed for, and sold by W. THURL-
BOURN, over-against the Senate-House
in CAMBRIDGE.*

KEILII Introductio ad Veram Astrono-
miam, 8vo, Lat.

Aristotelis Rhetorica, Gr. Lat. 8vo. Edit. G.
Battie, Col. Regal. Soc.

ABp. King's Essay on the Origin of Evil. Tran-
slated from the Latin, with large Notes, by E.
Law, M. A. Fellow of Christ's-College, Cam-
bridge. The second Edition, corrected and
enlarged from the Author's MSS. 2 vols 8vo.

An Inquiry into the Ideas of Space, Time, Im-
menity and Eternity, in answer to Mr. Jack-
son. By E. Law, M. A. To which is added,
A Dissertation on the Argument *a priori*, by a
Learned Hand.

Curcellæi Ethica, 8vo.

Let-

Books sold by W. THURLBURN.

Lettere del Card. Bentivoglio, Aless. Inglis,
LL. B. Aul. Trin. 8vo.

An Examination of the late Archdeacon Echard's
Account of the Marriage-Treaty between K.
Charles the Second, and the Infanta of Portu-
gal. By Dr. Colebatch, of Trinity-College,
4to.

1. An Essay on Moral Obligation, with a View
towards settling the Controversy concerning
Moral and positive Duties, 8vo.
2. A Sermon on the Insufficiency of the Law of
Nature.
3. A Letter to Mr. Chandler, in Vindication of a
Passage in the Ld. Bishop of London's second
Pastoral Letter.
4. Quæstiones Philosophicæ in justis Systematis
ordinem dispositæ; Auctoribus adductis, &
singulis in proprias Hypotheses dispersitis. Edi-
tio secunda, multo auctior, & ad usus Philoso-
phicos accommodatior.

These four by Tho. Johnson, M. A. Fellow
of Magdalen-College, Cambridge.

1. A Letter from Rome, shewing an exact Con-
formity between Popery and Paganism, 4to.
2. Oratio de Novo Physiologiæ Explicandæ Mu-
nere, ex Celeberrimi Woodwardi Testamento
Instituto.
3. De Medicorum apud Veteres Romanos De-
gentium Conditione Dissertatio, 4to.
4. Defensio Dissertationis de Medicorum, &c. 4to.
5. A Dissertation on the Origin of Printing in
England, 4to.

These five by Conyers Middleton, D. D.
Principal Librarian to the University of
Cambridge.

Ser-

Books sold by W. THURLEBURN

- Sermons and Discourses on practical Subjects.
By Robert Moss, D. D. late Dean of Ely, and
Preacher to the Honourable Society of Gray's-
Inn. 5 vols, 8vo. now reprinting.
- Eight Sermons preached at the Hon. Robert
Boyle's Lecture in the first Year 1692. By
Richard Bentley, M. A. To which are added,
three Sermons; one at the Publick Com-
mencement in Cambridge, 1696, when he pro-
ceeded Doctor in Divinity; another before the
University, Novem. 5. 1715. and one before
his late Majesty King George the First, Feb. 1.
1716. 8vo. The sixth Edition.
- Oratio de Physiologia Explicandæ Munere ex
Celeberrimi Woodwardi Testamento Instituta,
a Carolo Mason, A. M. Col. SS. Trin. Soc. &
Lectore Woodwardiano, 4to.
- A Compendious System of Natural Philosophy,
two Parts, 8vo.
- An Index to the Sermons published since the
Restoration, pointing out the Texts in the
Order they lie in the Bible, shewing the Oc-
casion on which they were preach'd, and di-
recting to the Volume and Page where they
occur, 8vo.
- Horatius, notis Bentlei, Cantab. 4to.
- Idem, Amst. 4to.
- Ciceronis Opera Verburgii, 16 vol. Amst. 8vo.
- Opera Philolophica, notis Davissii,
6 vols.
- Fabri Thesaurus Linguae Latinæ, 2 vols, Fol.
- Stephani Thesaurus Linguae Latinæ, 4 vols, Fol.
Editio Nova.
- Bingham's Works, 2 vols, Fol.
- Potter's Answer to Dr. Clark on the Trinity, 8vo.
- Defensio S. Augustini aversus Joh. Phereponi.
Authore Rob. Jenken, Col. D. Johan. Cantab.
nuper Magist. 8vo.

Lucre.

Books sold by W. THURLBOURN.

Lucretius, notis Fabri, 8vo.

Demosthenis Orationes Selectæ. Edit. Richard Mounteney, Coll. Regal. Cantab. Soc. 8vo.

Novum Testamentum, Gr. 2 vols, 12mo. Cantab.

Croffing's Practical Discourse on Charity, 8vo.

Shakespear's Works, by Theobald, 7 vols, 8vo.

Wilkin's Natural Religion, 8vo.

Pufendorf's Duty of Man. Translated by Took, 8vo.

Suidæ Lexicon, per Kuster, 3 vols, Fol. Cantab.

Lord Clarendon's History of the Rebellion, with Cuts, one vol. Fol.

Locke on Education, 12mo.

Ray on the Creation, 8vo.

hard.

vo.

ntab.

vo.

vo.

ook.

ntab.

with